

Irreguliere immigranten in België

Inbedding, uitsluiting en criminaliteit

Masja van Meeteren

Marion van San

Godfried Engbersen

Irreguliere immigranten in België

Inbedding, uitsluiting en criminaliteit

Masja van Meeteren

Marion van San

Godfried Engbersen

Juli 2007

**Erasmus Universiteit Rotterdam
RISBO BV
Postbus 1738
3000 DR Rotterdam
tel.: 010-4082124
fax: 010-4081141**

© Copyright RISBO Contractresearch BV. Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze dan ook zonder voorafgaande toestemming van de Directie van het Instituut.

Inhoudsopgave

Hoofdstuk 1 Irreguliere immigranten in België	1
1 Inleiding	1
2 Actuele discussies over irreguliere immigranten in België	2
3 Onderzoek naar irreguliere immigranten in België	4
4 Doelstelling en onderzoeksvragen.....	8
5 Methoden van onderzoek	9
5.1 Kwalitatieve analyse	9
5.2 Kwantitatieve analyse	12
6 Een schatting van het aantal mensen dat onwettig in België verblijft	14
7 Achtergrondkenmerken van aangehouden irreguliere immigranten in België.....	20
8 Opbouw van het rapport	22
Deel I	23
Hoofdstuk 2 Het Belgische vreemdelingenbeleid.....	25
1 Geschiedenis	26
2 Toegang	28
3 Verblijf	29
4 Uitwijzings- en terugkeerbeleid	34
5 Opvangbeleid	38
6 Arbeid	41
7 Sociale zekerheid	45
8 Huisvesting	46
9 Gezondheidszorg.....	48
10 Onderwijs	51
11 Noodhulp	54
12 Conclusie	55

Hoofdstuk 3	Hulp aan irreguliere immigranten vanuit de instanties in Vlaanderen en Brussel.....	57
1	Inleiding	57
2	Een kwantitatief overzicht	59
3	Irreguliere immigranten en de maatschappelijke voorzieningen.....	63
3.1	(Nood)opvang en huisvesting.....	67
3.2	Financiële en materiële hulp	72
3.3	Onderwijs	74
3.4	Arbeid	80
3.5	Gezondheidszorg.....	82
4	Dilemma's bij het verlenen van hulp	91
5	Onbedoelde effecten van beleid.....	97
6	Conclusie	103
Hoofdstuk 4	Hulp aan mensen met een kwetsbaar verblijfsstatuut vanuit de instanties in Vlaanderen en Brussel	105
1	Inleiding	105
2	Niet-begeleide buitenlandse minderjarigen.....	105
3	Geregulariseerden.....	113
4	Zelfstandigen	115
5	Conclusie	118
Deel II	.....	121
Hoofdstuk 5	Motieven van migratie en patronen van inbedding ...	123
1	Inleiding	123
2	Een profiel van de informanten	124
2.1	De komst naar België	126
2.2	Huisvesting	127
2.3	Werk	129
3	Patronen van inbedding.....	133
3.1	Relationele en commerciële inbedding. Turkse en Turks-Bulgaarse immigranten in Gent.....	133
3.2	Zwakke inbedding. Marokkaanse immigranten in Antwerpen.....	149
3.3	Inbedding in organisaties. Kongolese immigranten in Brussel.....	161
4	Conclusie	173

Hoofdstuk 6 Migratiedoelen en het belang van diverse kapitaalsoorten	179
1 Inleiding	179
2 Migratiedoelen en hulpbronnen – diverse kapitaalsoorten	180
3 Het realiseren van migratiedoelen	183
4 Succesvolle investeringsimmigranten - hulpbronnen	186
5 Succesvolle legalisatie-immigranten - hulpbronnen	189
6 Succesvolle verblijfsimmigranten - hulpbronnen	190
7 Immigranten die hun doelen niet realiseren	193
7.1 Niet-succesvolle investeringsimmigranten – gebrek aan <i>human capital</i>	194
7.2 Niet-succesvolle legalisatie-immigranten – gebrek aan cultureel, sociaal, of economisch kapitaal	195
7.3 Verblijfsimmigranten – gebrek aan gecombineerd sociaal kapitaal	198
8 Conclusie	199
Deel III	201
Hoofdstuk 7 Criminaliteit	203
1 Inleiding	203
2 Theoretische veronderstellingen	204
3 Aangehouden personen en achtergrondkenmerken	206
3.1 Achtergrondkenmerken	208
4 Type delicten	210
5 Verschillen en overeenkomsten met vreemdelingen met een wettig verblijf	215
5.1 Patronen in de frequentie van betrokkenheid bij criminaliteit	215
5.2 Patronen van betrokkenheid bij delicttypen	219
6 Trend in de tijd	225
7 Conclusie	230
Hoofdstuk 8 Samenvatting en aanbevelingen.....	233
1 Inleiding	233
2 Omschrijving en omvang van de onderzoeksgroep	233
3 Vraag en antwoord	236
4 Suggesties voor beleid	247
Geraadpleegde literatuur	255
Bijlagen	269

1 Inleiding

De aard en omvang van de internationale migratie heeft in de laatste decennia aanzienlijke veranderingen doorgemaakt, zo ook in België. Voor een deel van de wereldbevolking hebben ontwikkelingen van de afgelopen jaren geleid tot een toename van hun mobiliteit. Terwijl de grenzen binnen Europa grotendeels zijn verdwenen, wordt het – voor inwoners uit de meeste landen van de wereld – echter steeds moeilijker om Europa binnen te komen. Het Europese vreemdelingenbeleid is restrictiever geworden en er is sprake van etnische stratificatie op basis van verschillende verblijfsstatussen (Engbersen et al., 2007). Het nationale en – deels ook Europese – migratiebeleid beïnvloedt de sociale positie en de maatschappelijke kansen van verschillende typen migranten. Zo zijn er migranten met volledige burgerschapsrechten, migranten met gedeeltelijke rechten (bijvoorbeeld asielzoekers die nog in procedure zijn) en migranten die geen of zeer beperkte rechten hebben. Deze laatste categorie wordt in België veelal aangeduid met de term ‘mensen zonder papieren’, of ‘mensen zonder wettig verblijf’. Deze mensen bezitten zeer geringe rechten, omdat zij uitgesloten zijn van de formele arbeidsmarkt en maar in beperkte mate kunnen rekenen op steun van publieke voorzieningen.

Welke term men het beste kan gebruiken om deze groep te duiden is al sinds jaar en dag onderwerp van discussie.¹ In de internationale sociaal-wetenschappelijke literatuur is de term *irregular immigrants* de laatste jaren maatstaf geworden. In dit rapport gebruiken wij daarom de Nederlandse vertaling van deze term. Onder deze noemer scharen wij primair personen die onwettig in België verblijven. Omdat wij ons er echter van bewust zijn dat het onderscheid tussen wettig en onwettig niet altijd even duidelijk is, en perioden van wettig en onwettig verblijf elkaar kunnen afwisselen, zullen wij nader expliciteren wie wij precies bedoelen wanneer we het hebben over irreguliere immigranten. Sommige wetenschappers rekenen uitgeprocedeerde asielzoekers die nog in beroep zijn bij de Raad van State² - een groep die officieus wordt gedoogd en die in beperkte mate beroep kan doen op sociale

---

¹ Zie voor een uitgebreid overzicht Paspalanova 2006.

² Zie hoofdstuk 2 voor verdere uitleg.

voorzieningen – niet tot de groep irreguliere immigranten. In dit rapport doen wij dit echter wel, omdat hun verblijf formeel onwettig is en zij zich gezien hun beperkte burgerrechten voor hetzelfde type problemen gesteld zien als andere personen zonder wettig verblijf. Daarnaast is er in toenemende mate sprake van immigranten die geen visum hoeven aan te vragen om naar Europa te reizen. Zij wisselen perioden van wettig en onwettig verblijf af. Zij migreren vaak met het doel illegale arbeid in de westerse landen te verrichten, en uit eerder onderzoek is bekend dat velen van hen gedurende lange perioden onwettig verblijven. De aard van de situatie waar zij zich in bevinden en het hiermee gepaard gaande gebrek aan burgerschapsrechten is, ondanks het feit dat ze soms gedurende korte perioden wettig verblijven, dezelfde als die van alle andere personen zonder wettig verblijf. Daarom rekenen wij ook dergelijke groepen immigranten tot de groep irreguliere immigranten. De term irreguliere immigranten is dus een overkoepelend begrip, en kent een iets bredere definitie dan de term mensen zonder wettig verblijf, omdat het ook uitgeprocedeerde asielzoekers en onwettige arbeidsmigranten omvat.

Uit het bovenstaande kan deels worden opgemaakt dat er verschillende routes zijn tot illegaliteit. In eerste instantie is er een groep die op basis van een toeristenvisum naar België komt en na het aflopen daarvan in België blijft (de zogenaamde *visa overstayers*). Ten tweede is er de groep van asielzoekers die uiteindelijk wordt afgewezen, maar het land niet verlaat. Ten derde is er een groep die op illegale wijze de grens passeert om in België te verblijven. En ten slotte zijn er immigranten die geen visum hoeven aan te vragen, maar die op den duur onwettig in België verblijven.

2 Actuele discussies over irreguliere immigranten in België

Irreguliere immigranten zijn de laatste jaren veelvuldig het onderwerp van discussie geweest in de Belgische media. Het zou te ver gaan om hier uitgebreid op in te gaan, maar we willen wel even stilstaan bij diverse discussies die de laatste jaren de revue zijn gepasseerd over dit onderwerp. Wat in ieder geval veel aandacht heeft gekregen is het lot van uitgeprocedeerde asielzoekers. Zo waren er de opeenvolgende kerkbezettingen, bezettingen van campussen van universiteiten en hongerstakingen in de hoop dat uitgeprocedeerde asielzoekers op die manier hun kansen op regularisatie konden vergroten. Daarnaast waren er regelmatig betogingen waarbij de uitzichtloze positie van irreguliere immigranten in België werd aangekaart. Burgemeesters namen het op voor

goed geïntegreerde gezinnen en er waren talrijke solidariteitsacties van bewoners met mensen die dreigden uitgezet te worden. Een blikvanger was de ludieke actie van Forum Asiel en Migratie (FAM) die op het Brusselse Muntplein een glazen huis neerzette waarin vijf asielzoekers werden opgesloten. De asielzoekers waren *stand-ins* die model stonden voor bestaande dossiers. Aan willekeurige voorbijgangers werd gevraagd wie van de vijf ze wilden geregulariseerd zien en wie in hun ogen moesten worden uitgewezen. Ook werd er de laatste jaren regelmatig gewezen op de situatie van alleenstaande minderjarige asielzoekers die verdwijnen uit de tehuizen waar ze worden ondergebracht en wellicht in handen vallen van criminele organisaties die hen economisch of seksueel uitbuiten. Daarnaast trokken medewerkers van opvangvoorzieningen de laatste jaren regelmatig aan de bel over het gebrek aan plaatsen voor deze groep waardoor een groot aantal van deze jongeren op straat terecht komt.

Naast de aandacht voor uitgeprocedeerde asielzoekers werd er in de landelijke dagbladen ook regelmatig stilgestaan bij het lot van vluchtelingen die op hun weg naar Groot-Brittannië in België gestrand waren. Er brak commotie uit toen de burgemeester van Zeebrugge eind 2003 twee kraakpanden liet slopen, die dienden als toevluchtsoorden voor vluchtelingen die vanuit Zeebrugge de oversteek naar Groot-Brittannië wilden maken. De haven van Zeebrugge werd al een aantal jaren geconfronteerd met omvangrijke groepen vluchtelingen die de oversteek naar Engeland wilden maken. Met de actie *Beaufort 8* probeerde de politie een einde te maken aan deze situatie. Zij pakten verschillende dagen na elkaar grote groepen vluchtelingen op met de bedoeling hen te repatriëren, maar ondanks deze actie bleven er regelmatig vluchtelingen opduiken in Zeebrugge.

Een ander thema waar de laatste jaren veel aandacht voor was is de leefsituatie van irreguliere immigranten in de grote steden. Zowel de tewerkstellings- als de huisvestingspositie van irreguliere immigranten werd aan de orde gesteld. Het incident met een illegale bouwvakker uit Moldavië die na een zwaar arbeidsongeval voor dood werd achtergelaten door de aannemer waar hij voor werkte, deed een debat ontstaan over de tewerkstelling van irreguliere immigranten in België. Ook bracht het aan het licht komen van schrijnende huisvestingssituaties van irreguliere immigranten een debat op gang over huisjesmelkers en de moeilijkheden die bestaan om deze strafrechtelijk te vervolgen.

Tot slot werd er de laatste jaren door verschillende instanties aan de bel getrokken over de problematische situatie rond de hulpverlening aan irreguliere immigranten in sommige grote steden. Door medewerkers van verschillende OCMW's werd regelmatig aan de orde gesteld dat zij de laatste jaren steeds vaker geconfronteerd worden met hulpvragen van irreguliere

immigranten. Er werd aangekaart dat hoewel irreguliere immigranten sinds 2004 enkel recht hebben op materiële opvang in Federale opvangcentra zij wel naar de arbeidsrechter kunnen stappen om financiële steun te eisen. Ook al hebben al deze mensen volgens de wet geen recht op financiële steun, toch wordt het OCMW vaak veroordeeld om toch financiële steun te verlenen. Daarnaast werd er door medewerkers van organisaties op gewezen dat het aantal mensen dat een beroep doet op dringende medische hulp de laatste jaren zodanig gestegen is dat dit voor de OCMW's in de grote steden nog nauwelijks te dragen is.

Wie de hoofdthema's in het debat overziet zal vaststellen dat het vraagstuk van irreguliere immigratie vooral in verband is gebracht met asielzoekers en vluchtelingen enerzijds en anderzijds met praktijken van uitbuiting in de sfeer van de huisvesting en arbeid. Nederlands onderzoek laat overigens zien dat de omvang van de categorie uitgeprocedeerde asielzoekers binnen de totale populatie van irreguliere immigranten begrensd is. Uit recent onderzoek blijkt dat het om zo'n tien procent van de populatie gaat (De Boom et al. 2006).

3 Onderzoek naar irreguliere immigranten in België

Niet alleen journalisten maar ook onderzoekers hebben zich de laatste jaren veelvuldig gebogen over het vraagstuk van de irreguliere immigratie. Het onderzoek dat in België hiernaar is gedaan focust vooral op de migratiegeschiedenissen, de positie op de arbeidsmarkt en de alledaagse overlevingsstrategieën van irreguliere immigranten alsook op de manieren waarop zij zich trachten te beschermen tegen ontdekking door de autoriteiten (Leman, Siewiera en Van Broeck, 1994; Slimane, 1995; Leman, 1997; Bafekr, 1999a en 1999b; Adam et al. 2001; Soenen, 2001).

Niet alleen in België maar in de meeste westerse landen is de laatste jaren veel onderzoek verricht naar de wijze waarop irreguliere immigranten in deze landen (over)leven. Hierin wordt gewag gemaakt van de opkomst van nieuwe bestaansstrategieën onder deze groep. Doordat diverse migratieregelingen zijn verscherpt is het voor veel irreguliere immigranten moeilijker geworden om in hun levensonderhoud te voorzien. Zij zijn in toenemende mate aangewezen op informele inkomensbronnen: informele arbeid (deels verricht binnen eigen etnische gemeenschappen), zelfstandig ondernemerschap en deels ook criminele activiteiten (Van San et al., 2002; Leerkes et.al., 2006; Engbersen en Van der Leun, 2001; Engbersen et al., 2007).

Onderzoek naar overlevingsstrategieën van irreguliere immigranten draait meestal rond een drietal thema's. Een eerste thema betreft de inbedding van irreguliere immigranten in (transnationale) sociale netwerken (Staring, 2001; Grzymala-Kazłowska, 2005; Engbersen et al., 2006). Uit deze onderzoeken blijkt dat de mate waarin irreguliere immigranten worden ondersteund door de sociale netwerken waarin zij verkeren van groot belang is voor hun levenskansen. Sociologen spreken in dit verband vaak van sociaal kapitaal. Sociaal kapitaal heeft betrekking op het vermogen van migranten om hulpbronnen zoals geld, werk, huisvesting, informatie en mogelijke huwelijkspartners te mobiliseren uit de sociale netwerken waarvan zij deel uitmaken. Dit sociaal kapitaal is van groot belang voor het realiseren van de overkomst en de verblijfsmogelijkheden van irreguliere immigranten in de ontvangende samenleving. In België werden dergelijke onderzoeken gedaan onder Colombiaanse irreguliere immigranten (Van Broeck, 1994), Nigerianen (Nwolisa-Okanga, 1999), Polen (Siewiera, 1994; Kuzma, 2003) en Bulgaarse en Poolse irreguliere immigranten (Paspalanova, 2004; 2006). De verschillende onderzoekers hebben gewezen op het belang van de etnische gemeenschappen voor de overlevingsstrategieën van deze immigranten in België. Leman (1995) beschreef de overlevingsstrategieën van Poolse, Latijns-Amerikaanse en Nigeriaanse irreguliere immigranten in Brussel en wees op het feit dat legaal in het land verblijvende immigranten vaak ondernemingen opstarten en daarvoor op zoek gaan naar personeel binnen hun eigen gemeenschap. Dit laatste schept kansen voor irreguliere immigranten om aan het werk te gaan. Anderen wezen op het belang van de aanwezigheid van legale landgenoten voor irreguliere immigranten. Paspalanova (2005; 2006) liet bijvoorbeeld zien dat de sociale relaties van Poolse irreguliere immigranten zich hoofdzakelijk beperkten tot contacten met (legale) landgenoten. Het sociaal kapitaal dat irreguliere immigranten kunnen aanboren om naar België te komen en daar te verblijven is echter niet onbegrensd. De laatste jaren is er steeds meer onderzoek dat wijst op de negatieve effecten van sociaal kapitaal. Zo wijst Cranford (2005) in navolging van Mahler (1995) op de praktijken van uitbuiting binnen de eigen gemeenschap. In België signaleert Grzymala-Kazłowska (2005) in haar onderzoek naar Poolse irreguliere immigranten in Brussel een verminderde betekenis van de rol van sociaal kapitaal voor hun levenskansen. Doordat de informele arbeidsmarkt verzadigd is geraakt is er volgens haar sprake van grote onderlinge concurrentie. Enkel in kleine familiekring zou men elkaar nog ondersteunen. Het spreken van talen bleek in haar onderzoek van groot

belang omdat de migranten zo een brug kunnen slaan naar Belgische werkgevers of zelf als koppelbaas kunnen fungeren.

Een tweede thema dat centraal staat in het onderzoek naar overlevingsstrategieën van irreguliere immigranten betreft de hulp die allerlei maatschappelijke instanties hen bieden. Naast de steun die irreguliere immigranten ontvangen vanuit hun sociale netwerken trachten zij namelijk ook te overleven door een beroep te doen op de maatschappelijke instanties van de landen waarin zij terechtkomen. Ook hiernaar is in Nederland (Rusinovic et al. 2002; Van der Leun, 2003), maar ook daarbuiten, de laatste jaren veel onderzoek gedaan. Uitgeprocedeerde asielzoekers kennen – in tegenstelling tot irreguliere immigranten die nooit asiel hebben aangevraagd – de hulpverleningswereld vanuit de periode dat ze legaal in België verbleven. Zij oriënteren zich dan ook na afloop van hun procedure veel meer op deze hulpverlening dan irreguliere immigranten die niet zo vertrouwd zijn met het stelsel van voorzieningen dat onze welvaartstaat rijk is (Devillé, 2006; Berx, 2007). Kongolezen bijvoorbeeld, hebben vaak een periode legaal doorgebracht in België, zijn tijdens die periode begeleid geweest door de officiële hulpverleningsinstanties, en weten dus ook daarna de weg naar de instanties makkelijker te vinden (Adam et. al., 2001; Devillé, 2006). Mensen zonder verblijfsdocumenten die leven van diverse jobs en klusjes en soms maanden zonder inkomen zitten, maar kunnen terugvallen op een goed sociaal netwerk, voelen zich volgens Devillé (2006: 145) beter geïntegreerd en beter in hun vel dan zij die moeten terugvallen op OCMW-steun en/of hulp van voedselbanken en zich bewegen in een beperkt sociaal netwerk. De best geïntegreerden zijn volgens haar degenen die de nodige creativiteit aan de dag leggen en onafhankelijk zijn van enige toelage of materiële hulp vanuit de Belgische overheid.

Een derde thema betreft de verwevenheid van illegaliteit en criminaliteit. Onderzoek op dit gebied is nog relatief schaars. Bovendien gaan de meeste internationale studies over illegale arbeid, en concentreert criminologisch onderzoek zich op mensensmokkel en mensenhandel (vgl. Kyle & Koslowski, 2001). In Nederland is er sinds het midden van de jaren negentig wetenschappelijke aandacht voor de relatie tussen irregulier verblijf en criminaliteit. Diverse studies hebben op dit terrein inzichten opgeleverd (De Boom et al, 2006, Engbersen & Van der Leun, 2001, Engbersen et al. 2002, Leerkes et al. 2004, Leerkes 2005 en 2006). Uit deze studies blijkt dat een minderheid van de irreguliere immigranten in contact komt met de politie vanwege een misdrijf. Een meerderheid wordt namelijk aangehouden bij controles op illegale arbeid of verblijf. Wel zijn er aanwijzingen dat er onder

irreguliere immigranten sprake is van een verhoogde mate van betrokkenheid bij criminaliteit (Engbersen et al., 2007), en is het percentage irreguliere immigranten dat voor misdrijven wordt aangehouden de laatste jaren gestegen (Leerkes, 2004). Deze verhoogde betrokkenheid wordt in Nederlands onderzoek verklaard uit de uitsluitende werking van het Nederlandse illegalenbeleid. Irreguliere migranten worden door een reeks van maatregelen meer systematisch uitgesloten van de arbeidsmarkt en publieke voorzieningen. Dat impliceert dat de toegang tot legitieme kanalen om aan inkomen en ondersteuning te komen steeds meer zijn afgesloten, waardoor sommige groepen irreguliere migranten nadrukkelijker zijn aangewezen op de informele economie en vormen van verblijf- of overlevingscriminaliteit (vgl. ook Van der Leun en Kloosterman, 2006).

In België heeft onderzoek nog niet expliciet aandacht geschonken aan de relatie tussen irreguliere immigratie en criminaliteit. Wel kwam uit onderzoek over criminaliteit van allochtone jongeren in België naar voren dat er aanzienlijke verschillen zijn tussen de verschillende etnische groepen in de mate waarin zij betrokken zijn bij criminaliteit en in het type delicten waarvan zij verdacht zijn (Van San & Leerkes, 2001). Dergelijke bevindingen zijn ook vastgesteld in internationaal onderzoek (Bovenkerk 2002). Voor het onderhavige onderzoek is dit van belang omdat ander onderzoek heeft aangetoond dat zowel de aard als de omvang van de criminaliteit van irreguliere immigranten overeenkomsten vertonen met criminaliteitspatronen bij hun legale land- en leeftijdsgenoten. Er is sprake van een zekere mate van 'etnische specialisatie' (Leerkes, 2005). Van belang is hier de toegang tot specifieke 'criminele circuits' (Engbersen & Van der Leun, 1995; Van der Leun, 2003). Volgens Leerkes (2005) hebben irreguliere immigranten een grotere kans op 'criminele' inbedding naarmate zij meer daders in hun sociaal netwerk hebben, doordat er bijvoorbeeld veel criminaliteit plaatsvindt onder landgenoten met een legale status. Sociaal kapitaal fungeert dus niet altijd als buffer.

In België zijn dus diverse studies gedaan naar irreguliere immigranten, maar het ontbreekt aan een meer systematisch onderzoek waarin tegelijkertijd aandacht wordt besteed aan: (1) de aard en omvang van het vraagstuk, (2) de rol van etnische gemeenschappen en de hulpbronnen die irreguliere migranten mobiliseren om in België te werken en verblijven, (3) de praktijken en dilemma's van instellingen die ondersteuning bieden aan irreguliere migranten; en (4) de verwevenheid van irreguliere migratie en criminaliteit. In dit rapport doen wij verslag van een poging om zo'n breed onderzoek daadwerkelijk te verrichten.

4 Doelstelling en onderzoeksvragen

Dit onderzoek heeft, naast het geven van inzicht in de aard en omvang van irreguliere migratie, als eerste doelstelling om duidelijkheid te scheppen over de wijzen waarop irreguliere immigranten in België verblijven. Een andere doelstelling is te achterhalen welke steun zij ontvangen vanuit de (hulpverlenings)instanties alsook vanuit hun eigen gemeenschappen. Een derde doelstelling is het analyseren van de mate waarin irreguliere migranten betrokken zijn bij eventuele criminaliteit en welke factoren daarop van invloed zijn. Een laatste doelstelling is het formuleren van een aantal beleidssuggesties ter regulering van het vraagstuk van irreguliere migratie. Deze doelstellingen brengen ons tot de volgende onderzoeksvragen:

1. Wat zijn de motieven van irreguliere immigranten om naar België te komen? Willen zij zich definitief vestigen of gaat het om tijdelijke arbeidsmigratie?
2. Op welke wijze komen zij naar België en op welke wijzen voorzien zij in hun levensonderhoud?
3. Op welke wijze ondervinden zij informele ondersteuning van de reeds aanwezige gemeenschappen?
4. Op welke wijze krijgen zij toegang tot maatschappelijke voorzieningen in Vlaanderen en Brussel?
5. In hoeverre verschilt dit van de wijze waarop (uitgeprocedeerde)asielzoekers, geregulariseerden, erkende vluchtelingen en niet-begeleide minderjarigen toegang krijgen tot deze voorzieningen?
6. Zijn er aanwijzingen voor eventuele aanzuigeffecten en pullfactoren die ontstaan doordat buurlanden hun regelgeving hebben gewijzigd in verhouding tot het gevoerde beleid in Vlaanderen en de rest van België?
7. Hoe vaak en wegens welke delicten komen irreguliere immigranten in aanraking met de politie?
8. Welke veranderingen zijn er de laatste jaren opgetreden in de frequentie en het type delicten waarvoor irreguliere immigranten zijn aangehouden?
9. In welke mate zijn er verschillen en overkomsten met de criminaliteit gepleegd door de hier aanwezige reguliere immigranten?
10. Op welke wijze kan er vanuit het beleid op irreguliere immigratie worden gereageerd?

De beantwoording van deze vragen vergt een combinatie van kwantitatieve en kwalitatieve onderzoeksmethoden.

5 Methoden van onderzoek

5.1 Kwalitatieve analyse

Het kwalitatieve onderzoek is gestart in januari 2005 en is in september 2006 afgerond. Er werden interviews gedaan met 120 irreguliere immigranten in drie grote steden in België. In Gent werden interviews gedaan met dertig Turkse en dertig Bulgaarse irreguliere immigranten. Gent kent een grote Turkse gemeenschap en het lag voor de hand dat we er ook veel Bulgaren zouden aantreffen. De Bulgaren waar het hier over gaat maken deel uit van een Turkse minderheid in Bulgarije en zijn de Turkse taal machtig. Daarnaast werden interviews gedaan met dertig Marokkaanse irreguliere immigranten in Antwerpen, waar een grote Marokkaanse gemeenschap aanwezig is. Voor de interviews met de Kongolezen lag Brussel voor de hand wegens de omvangrijke Kongolese gemeenschap in en rondom de Matongéwijk. Voor een overzicht van de irreguliere immigranten die ons te woord hebben gestaan verwijzen we naar bijlage 1.

Voor deze vier groepen is gekozen omdat zij de hedendaagse complexiteit van irreguliere migratie weerspiegelen. Enerzijds gaat het om twee klassieke migrantengroepen die in het voetspoor van gevestigde gastarbeidersmigranten (Turken en Marokkanen) naar België komen. Anderzijds gaat het om nieuwe arbeidsmigranten uit Oost-Europa die vaak op en neer pendelen (moderne pendelmigratie) en om irreguliere migranten met een asielachtergrond. Uit de onderstaande tabel kan worden afgelezen dat Turken en Marokkanen tot de omvangrijkste migrantengroepen van België behoren, Kongolezen zijn vooral in Brussel aanwezig, terwijl Bulgaren amper voorkomen in de populatiestatistieken. Er is amper sprake van een reguliere Bulgaarse gemeenschap in België.

Tabel 1.1. Vreemde bevolking naar nationaliteit en stad in 2006

	Antwerpen (gemeente)	Brussel (hoofdstedelijk gewest)	Gent (gemeente)
Frankrijk	2.092	41.716	830
Marokko	11.759	40.646	998
Italië	1.232	27.097	384
Spanje	1.924	19.725	445
Portugal	2.176	15.824	158
Turkije	4.196	10.939	4.929
Polen	1.926	9.766	388
Verenigd Koninkrijk	1.978	8.856	299
Griekenland	280	8.338	93
Duitsland	1.262	8.322	334
Kongo	687	6.856	128
Nederland	8.478	5.930	1.636
Roemenië	290	3.721	92
Bulgarije	353	1.257	545

Bron: Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie, FOD Economie, KMO, Middenstand en Energie

In het geval van de Turkse en Marokkaanse gemeenschap gaat het om gevestigde gemeenschappen waarvan de leden vanaf het begin van de jaren zestig als gastarbeiders naar België zijn gekomen. Het is bekend dat op plaatsen waar veel reguliere Turken en Marokkanen wonen er zich ook veel irreguliere Turken en Marokkanen hebben gevestigd (Engbersen et. al., 1999; Leerkes et al., 2004). Daarnaast hebben we gesprekken gevoerd met Bulgaarse irreguliere immigranten die vooral naar West-Europa komen om vormen van tijdelijke arbeid te verrichten (de zogenoemde pendelmigranten). Uit eerdere onderzoeken weten we dat op plekken waar veel legale Turken wonen, er ook veel Bulgaren aanwezig zijn. De Kongolese gemeenschap, ten slotte, is een gemeenschap die niet is voortgekomen uit arbeidsmigratie. Het gaat om migranten uit de voormalige kolonie Kongo, waarvan een deel zich, sinds de opeenvolgende oorlogen in het land, als asielzoeker in België heeft aangemeld. Om een beeld te krijgen hoe deze groep uitgeprocedeerde asielzoekers in België verblijft werd met dertig van hen interviews gehouden.

De interviews zijn uitgevoerd door een team van interviewers, waarvan de leden geselecteerd zijn op hun etnische achtergrond, ervaring met de onderzoeksgroepen en interviewvaardigheden. De interviews met de Turkse en Bulgaarse irreguliere immigranten werden gedaan door twee Nederlandse onderzoeksassistenten van Turkse origine, de interviews met de Marokkaanse irreguliere immigranten door twee Nederlandse onderzoeksassistenten van Marokkaanse origine. De interviews met de Kongolezen werden gedaan door twee Belgische onderzoeksassistenten, waarvan er een van Belgisch-Afrikaanse origine is. De interviewers probeerden via sleutelfiguren uit de wijken informanten te werven. Daarnaast werden potentiële informanten aangesproken in cafés, theehuizen, een parochiehuis of op straat. Tot slot werd aan de informanten gevraagd of ze ons in contact wilden brengen met andere irreguliere immigranten. Deze zogenoemde 'sneeuwbalmethode' werd eerder al op een succesvolle manier toegepast bij de werving van irreguliere

immigranten (Engbersen et.al, 2002). De interviews werden afgenomen in de moedertaal van de informanten. De interviews met de Kongolezen werden afgenomen in het Frans. Om een informele en vertrouwelijke sfeer te scheppen werden de gesprekken niet op de band opgenomen. Aangezien het hier in de meeste gevallen namelijk gesprekken betrof tussen mensen die elkaar voor het eerst zagen moest er bij de informanten een bepaalde mate van wantrouwen worden weggenomen. Voor de interviews werd gebruik gemaakt van een vragenlijst waarin zowel gesloten als open vragen zijn opgenomen. De open vragen boden aan informanten de ruimte voor het vertellen van hun verhaal. De interviews duurden gemiddeld ongeveer twee uur. De interviewers vulden te plekke de voorgecodeerde vragen in en daar waar open vragen werden gesteld werden aantekeningen gemaakt. Als dank voor hun medewerking werd aan de irreguliere immigranten een beloning gegeven. Sommigen gaven aan graag mee te werken aan het onderzoek omdat ze op die manier hun verhaal kwijt konden. Anderen spraken de hoop uit dat door mee te werken aan het onderzoek hun situatie en die van hun lotgenoten in de toekomst zou verbeteren (zie ook Leerkes et.al., 2004).

Tabel 1.2 Achtergrondkenmerken van geïnterviewde irreguliere immigranten

N= 120		Aantal		Aantal	
Leeftijd	0-20	5	Inkomen uit arbeid	Laag (<900)	18
	21-30	56		Middel (900-1400)	46
	31-40	46		Hoog (>1400)	15
	41-65	11		Geen	41
	Onbekend	2			
Werk	Ja	79	Herkomst	Turkije	30
	Nee	38		Bulgarije	30
	Vrijwilligerswerk	3		Marokko	30
				Kongo	30

De geïnterviewde informanten werden selectief geworven en kunnen niet worden gezien als representatief voor de grotere groep irreguliere immigranten die in België verblijft. Aangezien we slechts met een beperkt aantal informanten hebben gesproken en we ons hebben geconcentreerd op drie grote steden dient de lezer er zich van bewust te zijn dat de gegevens die wij hier presenteren beperkt generaliseerbaar zijn. Onze populatie is daarenboven selectief. Irreguliere immigranten die inmiddels gelegaliseerd zijn, bijvoorbeeld via een huwelijk, komen we er niet in tegen. Ook geeft het onderzoek geen inzicht in de beweegredenen van irreguliere immigranten die zijn teruggestuurd naar hun vaderland of zijn uitgeweken naar andere landen (Burgers en Engbersen, 1999: 253). Er dienen bovendien enkele kanttekeningen geplaatst te worden bij de validiteit van de interviewdata. Bij dit type gesprekken hebben de informanten in principe volop de gelegenheid om de werkelijkheid te verdraaien of de interviewer voor te liegen. Wij

hadden helaas niet de gelegenheid om de uitspraken van de informanten te controleren door middel van observatie. De validiteit van bepaalde verhalen kon echter wel tot op zekere hoogte gecontroleerd worden door vergelijking met de verhalen van andere informanten, en met andere bronnen van dataverzameling. Ook hebben wij veel vergelijkingsmateriaal uit eerdere onderzoeken (Burgers en Engbersen, 1999; Engbersen et.al., 1999; Engbersen et.al. 2002; Leerkes et.al., 2004). Dit geeft enige interne controle op de validiteit van de interviews.

Naast de interviews met de irreguliere immigranten hebben we van april tot september 2006 interviews gedaan met vijftig sleutelfiguren die werkzaam zijn bij verschillende maatschappelijke voorzieningen in Vlaanderen en Brussel die in meer of mindere mate te maken hebben met irreguliere immigranten en andere kwetsbare groepen (waaronder geregulariseerden, erkende vluchtelingen en niet-begeleide minderjarigen). Voor een overzicht van de instanties die meewerkten aan het onderzoek verwijzen we naar bijlage 2. Er werden interviews afgenomen in Brussel, Antwerpen, Gent, Leuven, Sint Niklaas en Mechelen. Alle gesprekken werden opgenomen op de band en letterlijk uitgetikt. De interviews met de professionals werden gedaan door een van de centrale onderzoekers, namelijk Masja van Meeteren.

5.2 **Kwantitatieve analyse**

Voor de kwantitatieve analyses in het hoofdstuk over criminaliteit en voor het maken van een schatting van het aantal irreguliere immigranten in België hebben wij gebruik gemaakt van politiestatistieken en van informatie uit onze eigen interviews met irreguliere immigranten. De politiestatistieken zijn afkomstig uit de operationele gegevensbank van de Belgische politiediensten (Algemene Nationale Gegevensbank). Wij hebben de beschikking gehad over twee afzonderlijke databestanden. Het eerste bevat gegevens over het aantal aanhoudingen van personen die onwettig verblijven op verdenking van onwettig verblijf en/of een delict in België. Personen die zijn aangehouden terwijl zij tijdelijk wettig verbleven staan dus niet in dit bestand geregistreerd. Het betreft enkel personen die op het moment van aanhouding niet over een geldige verblijfstitel beschikten. Deze data bieden ons ook inzicht in de sociale compositie van de groep mensen zonder wettig verblijf in België. Het databestand bevat informatie over achtergrondkenmerken als nationaliteit, leeftijd en woonadres.

Naast gegevens over het aantal aanhoudingen van personen die onwettig verblijven, konden we beschikken over een bestand met gegevens

betreffende het aantal aanhoudingen van mensen die wettig in België verblijven, maar geen Belg zijn. Personen die niet de Belgische nationaliteit bezitten maar wel wettig verblijven worden doorgaans vreemdelingen genoemd. Het gaat hier dus om wettig verblijvende vreemdelingen. Deze gegevens zijn gebruikt om onderzoeksvraag 9 te beantwoorden. Deze vraag betreft overeenkomsten en verschillen tussen irreguliere en reguliere immigranten in de frequentie waarmee zij worden aangehouden en het type delicten. Omdat de politiegegevens een strikt onderscheid maken tussen wettig en onwettig verblijf hanteren wij ditzelfde onderscheid in de hoofdstukken die gebaseerd zijn op deze politiedata. Met andere woorden, in hoofdstuk 7 en paragraaf 1.6 en 1.7 van hoofdstuk 1 hanteren we de definities die de politie gebruikt en laten we het elders gebruikte onderscheid tussen irreguliere en reguliere immigranten varen. De personen die perioden van wettig en onwettig verblijf afwisselen, en die wij elders irreguliere immigranten noemen, komen immers afwisselend in het ene bestand (met wettig verblijf) en in het ander bestand terecht (zonder wettig verblijf). Het is ons inziens daarom beter om precies te formuleren, en steeds van wettig en onwettig verblijf te spreken omdat dat het niveau is waarop is geregistreerd. Dit geldt ook voor de term immigrant. De politie registreert op basis van nationaliteit. Aan de hand van de twee databestanden kunnen we zien of een persoon een vreemde nationaliteit heeft (niet-Belg is). De politie registreert echter geen gegevens betreffende iemands immigratieverleden. Om recht te doen aan de aard van de data gebruiken we daarom de term vreemdeling in plaats van immigrant. Alleen in hoofdstuk 7 en paragraaf 1.6 en 1.7 van hoofdstuk 1 wordt deze uitzondering gemaakt; op alle andere plaatsen in dit rapport gebruiken wij steeds de term irreguliere immigranten. De beantwoording van onderzoeksvragen 7 t/m 9 kan dus alleen plaatsvinden voor mensen zonder wettig verblijf en voor irreguliere immigranten.

Hoewel wij beschikken over alle registraties van aanhoudingen in de periode 1-1-1996 t/m 31-12-2005 hebben wij ervoor gekozen om enkel de periode 1-1-2001 t/m 31-12-2005 mee te nemen in de analyses. In de voorgaande jaren werkte de voeding vanuit de verschillende politiekorpsen naar het centrale informatiesysteem nog niet optimaal waardoor er mogelijk informatie ontbreekt. De basiseenheid in beide bestanden (één record in het bestand) is de aanhouding van een verdachte vreemdeling. Eenzelfde persoon zal indien hij of zij in de periode van onderzoek meer dan één keer is aangehouden dus evenzoveel keer in het databestand voorkomen. Hierbij is het voor het onderzoek cruciaal dat verschillende aanhoudingen van

eenzelfde persoon terug te herleiden zijn tot deze persoon. Daarom werd een anoniem persoonsgebonden nummer toegekend aan iedere verdachte.

6 Een schatting van het aantal mensen dat onwettig in België verblijft

Een van onze ambities in dit onderzoek is om een schatting te maken van het aantal mensen dat onwettig in België verblijft. De data waarover wij beschikken staan ons echter niet toe om een onderscheid te maken tussen reguliere en irreguliere immigranten, maar enkel tussen personen die wettig of onwettig in België verblijven (zie paragraaf 1 en 5.2). In de delen in dit rapport die gebaseerd zijn op politiestatistieken zullen wij daarom steeds spreken over mensen zonder wettig verblijf, in plaats van irreguliere immigranten, om onduidelijkheid te voorkomen.

Een methode om een schatting te maken van het aantal mensen zonder wettig verblijf die de laatste jaren in Nederland veel is toegepast, is de vangst-hervangst methode (Sikkel, Van der Heijden, Van Gils 2006). Deze methode wordt in de biologie gebruikt om de omvang van de populatie van een bepaalde diersoort in een afgebakend gebied te bepalen, en is in aangepaste vorm bruikbaar voor het schatten van het aantal irreguliere immigranten. Het bleek voor ons helaas niet mogelijk om een schatting te maken aan de hand van deze methode, omdat de hiervoor beschikbare data niet aanwezig zijn in België.³ Nadat wij vastgesteld hadden dat het maken van een schatting aan de hand van de vangst-hervangst methode niet mogelijk is, zijn wij een literatuuronderzoek gestart naar andere methoden om te komen tot een betrouwbare schatting. Daarbij zijn we steeds nagegaan voor welke methode er wel goede data beschikbaar zijn in België.

Voor een methode die in de jaren negentig door Jack Burgers (1996) is ontwikkeld en is toegepast voor het schatten van mensen zonder wettig verblijf in Rotterdam, bleken wij over de juiste data te beschikken. Het betreft een toepassing van de *multiplier*-methode (Sikkel et al. 2006). Deze methode combineert informatie uit politiestatistieken met informatie verkregen uit eigen interviews. Het uitgangspunt van deze methode is om te komen tot een "conservatieve raming, dat wil zeggen, tot een schatting van een ondergrens" (Burgers 1996: 16). Ondanks allerlei statistische bezwaren⁴ zijn wij van mening dat we met behulp van deze methode kunnen komen tot

---

³ In bijlage 3 lichten wij dit uitgebreider toe.

⁴ Zie hiervoor bijlage 3.

een *educated guess* (Ibidem). Wij worden in onze mening gesterkt door het gegeven dat de schatting die later in Nederland met behulp van onder andere de vangst-hervangst methode opnieuw werd gedaan, op nagenoeg hetzelfde aantal personen uitkwam als in de schatting van Burgers een paar jaren daarvoor (Hoogteijling 2002).

Wij beschikken over politiegegevens betreffende het aantal aanhoudingen van mensen zonder wettig verblijf in verband met delicten of in verband met illegaal verblijf. Bij deze data moet een aantal kanttekeningen worden gemaakt. De eerste betreft de reden van aanhouding. 'Onwettig verblijf' heeft betrekking op personen die op het moment dat zij werden aangehouden niet beschikten over een verblijfsvergunning en/of niet voorkwamen in het rijksregister. Delicten variëren van diefstal tot doodslag, tot het bezit van valse of vervalste geschriften. Een tweede kanttekening is dat er in het bestand geen dubbeltellingen voorkomen. Dat wil zeggen, het gaat in alle gevallen om personen die onwettig verblijven, maar de personen die zijn aangehouden in verband met delicten zijn onderscheiden van de personen die louter zijn aangehouden in verband met onwettig verblijf. Wanneer personen op dezelfde dag zijn aangehouden zowel in verband met een delict als voor onwettig verblijf, komt alleen het delict voor in ons bestand.

Bij de methode van Jack Burgers komt de schatting tot stand door het aantal voor delicten aangehouden mensen zonder wettig verblijf te combineren met de ratio criminele/niet-criminele mensen zonder wettig verblijf verkregen uit onze eigen 120 interviews. Op grond van deze interviews kunnen we een indicatie geven van het aantal informanten dat (mede) door middel van criminele activiteiten in hun levensonderhoud voorziet. Van de 120 door ons geïnterviewde personen geven er tien aan dat zij zich schuldig hebben gemaakt aan criminele activiteiten, wat een criminaliteitsratio oplevert van 0,083. We doen vervolgens twee veronderstellingen. Ten eerste gaan we er vanuit dat 8,3 procent van de totale populatie mensen zonder wettig verblijf zich schuldig maakt aan criminele feiten. Ten tweede veronderstellen we dat het aantal personen van 8.966 (zie bijlage 3 voor de berekening van dit aantal) afkomstig uit de poliestatistieken (gebaseerd op het aantal aanhoudingen op basis van verdenking) een goede indicatie is voor het totale aantal mensen zonder wettig verblijf dat zich schuldig maakt aan criminele feiten. In werkelijkheid ligt dat aantal natuurlijk hoger omdat niet iedereen die zich schuldig maakt aan criminele feiten hiervoor ook wordt aangehouden. We gaan er met andere woorden vanuit dat deze 8.966 personen 8,3 procent van de totale

populatie mensen zonder wettig verblijf in België representeren, wat betekent dat er 108.024 mensen zonder wettig verblijf in België verblijven.⁵

Het is van belang erop te wijzen dat het hier om een conservatieve schatting gaat. We gaan er immers vanuit dat alle criminele mensen zonder wettig verblijf ook daadwerkelijk door de politie worden aangehouden. Hoewel de politie hier vermoedelijk wel naar streeft zal de werkelijkheid hier van afwijken. Deze onderschatting wordt weer enigszins gecompenseerd door het gegeven dat wij beschikken over registraties van het aantal *verdachte* personen, en niet over werkelijke criminaliteit.

We kunnen dus zeggen dat de ondergrens van het aantal mensen dat onwettig in België verblijft ruim 100.000 personen is. Hierbij dienen we nog te vermelden dat het enkel gaat om mensen die onwettig verblijven, en dat we niet kunnen spreken over een schatting van het aantal irreguliere immigranten. Een deel van hen verblijft soms immers gedurende verschillende perioden wel wettig en zal, wanneer zij worden aangehouden gedurende een dergelijke periode, niet voorkomen in de politieregistraties van mensen zonder wettig verblijf. Het totale aantal irreguliere immigranten dat in België verblijft ligt daarom nog wat hoger dan dat wij hier geschat hebben.

We kunnen de schatting met behulp van dezelfde methode ook aan de hand van andere data maken, namelijk door gebruik te maken van het aantal geregistreerde personen dat een beroep doet op dringende medische zorg (DMZ), en de ratio beroep gedaan op DMZ/geen beroep gedaan op DMZ verkregen uit onze interviews. Uit onze interviews blijkt dat dertien van de 120 door ons geïnterviewde personen een beroep deed op dringende medische zorg, wat een gezondheidszorgratio oplevert van 0,1083. Wanneer we er vanuit gaan dat 10,83 procent van de mensen die onwettig in België verblijven een beroep doen op dringende medische zorg, en dat 12.077 personen een beroep hierop hebben gedaan volgens de statistieken van de Federale overheid⁶, betekent dit dat er 111.514 personen onwettig in België verblijven. Om geen grotere nauwkeurigheid te suggereren dan met deze methode kan worden behaald ronden we dit eveneens grof naar beneden af. Met deze tweede methode schatten we dan dat 110.000 personen onwettig in België verblijven.

---

⁵ Burgers (1996) hanteerde een betrouwbaarheidsinterval, maar vanwege de ons inziens terechte kritiek hierop van Hoogteijling (2002) zien wij hier voor deze berekening van af.

⁶ Cijfers werden aan ons verstrekt door de Programmatorische Federale Overheidsdienst (P.O.D.) Maatschappelijke Integratie. Zie bijlage 3 voor meer uitleg omtrent de berekening.

De beide schattingen blijken verrassend dicht bij elkaar te liggen. Wanneer we de schattingen combineren kunnen we grofweg stellen dat het minimale aantal mensen zonder wettig verblijf in België tussen de 100.000 en de 110.000 ligt. Het is echter nodig om nog een aantal kanttekeningen te maken bij deze schattingen. De ratio's zijn berekend aan de hand van onze interviews, wat er slechts 120 zijn, waardoor ze met enige voorzichtigheid benaderd moeten worden. Slechts één informant die criminele activiteiten ontplooit meer of minder, of één persoon die een keer vaker een beroep heeft gedaan op dringende medische zorg meer of minder, heeft meteen relatief grote gevolgen voor de schatting (Hoogteijling 2002). Daarnaast kan de ratio criminele informanten/niet criminele informanten in werkelijkheid anders zijn omdat dit een gevoelig onderwerp betreft waar informanten wellicht niet altijd eerlijk over zijn. Meestal zal de gerapporteerde criminaliteit achterblijven bij de werkelijke criminaliteit. Dit zou betekenen dat het aantal mensen zonder wettig verblijf in België wat is overschat. Toch zijn er redenen om aan te nemen dat onze gegevens minder afwijken van de werkelijkheid dan dat doorgaans bij survey-onderzoek het geval is. In de eerste plaats hadden de contacten met de informanten het karakter van een langdurig diepte-interview. In de tweede plaats hebben we contact gelegd met een deel van de informanten via vertrouwenspersonen. Op de derde plaats werden de interviews meestal afgenomen door iemand uit de eigen etnische groep, wat vaak ook vertrouwen wekt. Tegelijkertijd gaan we er vanuit dat het aantal op verdenking van een delict geregistreerde mensen zonder wettig verblijf gelijk is aan het aantal mensen zonder wettig verblijf dat daadwerkelijk criminele activiteiten ontplooit, wat leidt tot een onderschatting van het aantal mensen dat onwettig in België verblijft. Mocht er op grond van ons survey-onderzoek sprake zijn van vertekeningen naar boven, dan worden zij hierdoor vermoedelijk weer naar beneden bijgesteld. We mogen er vanuit gaan dat het aantal mensen zonder wettig verblijf dat criminele activiteiten ontplooit vele malen hoger is dan het aantal dat op verdenking hiervan wordt aangehouden. Onze eerste schatting zal dus hoogstwaarschijnlijk geen overschatting zijn, maar eerder een onderschatting van het aantal mensen zonder wettig verblijf dat in België verblijft.

We hebben minder redenen om te verwachten dat informanten niet eerlijk zouden zijn over het beroep dat zij doen op dringende medische zorg. In dat opzicht is de uit onze interviews verkregen 'gezondheidszorg' ratio een meer valide gegeven dan de ratio criminele/niet-criminele mensen zonder wettig verblijf. Ook is het aantal registraties waarover wij beschikken een zeer goede indicator van het aantal personen dat hun dringende medische zorg

vergoed kreeg. De registraties zijn immers gebaseerd op het aantal terugbetalingen door de Federale overheid aan de OCMW's. En de OCMW's vergoeden slechts op zeer beperkte schaal dringende medische zorg uit eigen middelen, zo zullen we ook later in dit rapport zien. Het getal waarover wij beschikken zal dus dicht liggen bij het daadwerkelijke aantal personen dat dringende medische zorg vergoed heeft gekregen en is dus meer valide.

Ondanks de genoemde kanttekeningen zijn er voldoende redenen om aan te nemen dat onze schatting een goede *estimated guess* is. Eerder merkten wij al op dat een schatting op basis van deze methode op nagenoeg hetzelfde aantal uitkwam als een schatting op basis van de vangst-hervangst methode (Hoogteijling 2002). In Nederland werd het aantal mensen zonder wettig verblijf voor de periode april 2005- april 2006 geschat op 128.907 (Van der Heijden, Van Gils, Cruijff, Hessen 2006). Op basis van onze schatting zouden we kunnen concluderen dat er in België in verhouding tot de totale bevolking meer mensen zonder wettig verblijf zijn dan in Nederland. Er zijn tenminste drie gegevens te noemen die deze conclusie ondersteunen.

Ten eerste is de informele economie in België veel groter dan in Nederland. Onderstaande tabel laat zien dat de informele economie in België Zuid-Europese proporties aanneemt.

Tabel 1.3. De grootte van de schaduw economie (als % van het GDP) in OECD landen

	Gemiddelde 1994-1995	Gemiddelde 1997-1998	Gemiddelde 1999-2000	Gemiddelde 2001-2002	Gemiddelde 2002-2003
Griekenland	28,6	29,0	28,7	28,5	28,3
Italië	26,0	27,3	27,1	27,0	26,2
Spanje	22,4	23,1	22,7	22,5	22,3
Portugal	22,1	23,1	22,7	22,5	22,3
België	21,5	22,5	22,2	22,0	21,5
Zweden	19,5	19,9	19,2	19,1	18,7
Noorwegen	18,2	19,6	19,1	19,0	18,7
Finland	18,2	18,9	18,1	18,0	17,6
Denemarken	17,8	18,3	18,0	17,9	17,5
Duitsland	13,5	14,9	16,0	16,3	16,8
Ierland	15,4	16,2	15,9	15,7	15,5
Canada	14,8	16,2	16,0	15,8	15,4
Frankrijk	15,5	14,9	15,2	15,0	14,8
Australië	13,5	14,0	14,3	14,1	13,8
Nederland	13,7	13,5	13,1	13,0	12,8
Nieuw-Zeeland	11,3	11,9	12,8	12,6	12,4

Bron: Schneider & Klingmair 2004.

Het is bekend dat irreguliere immigranten veel deelnemen aan de informele economie (Williams & Windebank 1998), en in de wetenschap bestaat er consensus over het bestaan van een relatie tussen een grote informele economie en grote aantallen irreguliere immigranten (Brochmann 1999b; Jahn & Straubaar 1999; Reyneri 1998; Samers 2005; Sassen 1999). Uit de bovenstaande tabel hebben we kunnen aflezen dat de relatieve grootte van de Belgische informele economie bijna tweemaal de relatieve grootte van de

Nederlandse is. We kunnen er daarom vanuit gaan dat er in België verhoudingsgewijs meer irreguliere immigranten zijn dan in Nederland.

Een tweede reden betreft de verschillen tussen beide landen in de manier waarop de huisvestingsmarkt is georganiseerd. Zo is er in België meer sprake van particulier huisbezit en in Nederland is er veel meer sprake van sociale woningbouw dan in België (Kesteloot & Cortie 1998; Musterd & Van Kempen 2000). Zowel in België als in Nederland blijkt de toegang tot de formele huisvestingsmarkt zeer beperkt (Adam 2001; Burgers & Engbersen 1999), waardoor mensen zonder wettig verblijf meestal op de informele huisvestingsmarkt moeten huren (Mahler 1995). De mogelijkheden in het informele huisvestingscircuit zijn dus naar verwachting veel groter in België, waar de huisvestingsmarkt veel meer privaat is georganiseerd. Bij woningcorporaties in Nederland die aan sociale woningbouw doen is er – zeker de laatste jaren – namelijk sneller sprake van controle op illegale onderhuur.

Een derde reden waarom we kunnen veronderstellen dat er in België relatief meer irreguliere immigranten zijn dan in Nederland betreft de verschillen in het beleid dat voor deze groep wordt gevoerd in de twee landen. Zo is er in België in 1999 nog een regularisatiecampagne geweest, terwijl dit in Nederland voor het laatst in de jaren zeventig heeft plaatsgevonden. Uit voorlopige evaluaties van de regularisatiecampagne blijkt dat de stroom irreguliere immigranten na de maatregel is toegenomen (COM 2004). Ook de laatste jaren zijn er veel meer mensen geregulariseerd in België dan in Nederland. Daarnaast lijkt het in België voor mensen zonder wettig verblijf op het eerste gezicht gemakkelijker om medische kosten vergoed te krijgen dan in Nederland. De Vlaamse Gemeenschap voert bovendien een opvangbeleid voor irreguliere immigranten, terwijl de centrale overheid in Nederland de lokale autoriteiten verbiedt om ze op te vangen. Het zou zo kunnen zijn dat de verschillende beleidscontexten maken dat het in België aantrekkelijker is om te verblijven dan in Nederland. Wij stellen dit overigens uitdrukkelijk louter hypothetisch. Een van de onderzoeksvragen in deze studie betreft de aanzuigende werking van het beleid, en zal dus pas op grond van de empirische resultaten worden beantwoord.

7 Achtergrondkenmerken van aangehouden irreguliere immigranten in België

Nu we een schatting hebben gemaakt van de omvang van het vraagstuk van irreguliere immigranten staan we kort stil bij haar aard. In deze paragraaf schetsen we enkele achtergrondkenmerken van irreguliere immigranten in België. Wij baseren ons hierbij op de gegevens uit de politiestatistieken, waardoor we weer genoodzaakt zijn om de term mensen zonder wettig verblijf te gebruiken. Een aantal achtergrondkenmerken zijn in de politieregistraties opgenomen, zoals geslacht, leeftijd, nationaliteit en woonadres (postcode).

Tabel 1.4. Aantal aanhoudingen van personen zonder wettig verblijf over 2001-2005 naar leeftijd en geslacht

	Man	In %	Vrouw	In %	Onbekend	Totaal	In %
T/m 17 jaar	4.321	6,5	1.335	8,7	145	5.801	23,7
18 t/m 24 jaar	18.873	28,5	4.437	28,8	387	23.697	40,3
25t/m 44 jaar	39.031	58,9	8.312	53,9	547	47.890	34,5
45 jaar en ouder	4.051	6,1	1.326	8,6	73	5.450	1,4
Totaal	66.276	100	15.410	100	1.152	82.838	100

Bron: Belgische Politiediensten, Algemene Nationale Gegevensbank

Uit de tabel kunnen we aflezen dat het gaat om een relatief jonge groep mensen, waarvan het grootste deel uit mannen bestaat.

De aangehouden vreemdelingen zonder wettig verblijf zijn afkomstig uit 162 verschillende landen. In de onderstaande tabel staan de vijftien belangrijkste nationaliteiten weergegeven.

Tabel 1.5. Aantal aanhoudingen en aangehouden personen zonder wettig verblijf over 2001-2005 naar nationaliteit

	Totaal aanhoudingen	In % van totaal aantal aanhoudingen	Totaal aantal aangehouden personen	In % van totaal aantal aangehouden personen
Voormalig Joegoslavië	5.987	7,2	4.647	6,8
Marokko	5.443	6,6	4.335	6,4
Roemenië	5.267	6,4	4.175	6,1
India	4.161	5,6	3.932	5,8
België	4.155	5,0	3.077	4,5
Algerije	4.044	4,9	2.710	4,0
Polen	3.840	4,6	3.178	4,7
Afghanistan	3.595	4,3	3.524	5,2
Bulgarije	3.388	4,1	3.040	4,5
Irak	3.293	4,0	3.090	4,5
Turkije	3.168	3,8	2.826	4,2
Albanië	2.937	3,5	2.195	3,2
Iran	2.666	3,2	2.452	3,6
Kongo	2.120	2,6	1.563	2,3
China	1.550	1,9	1.351	2,0
Anders	27.224	32,3	21.977	32,2
Totaal	82.838	100	68.072	100

Bron: Belgische Politiediensten, Algemene Nationale Gegevensbank

Wanneer we kijken naar de nationaliteit van de aangehouden personen valt op dat er veel mensen uit voormalig Joegoslavië, en veel Marokkanen en Roemenen worden aangehouden. Opvallend is ook het relatief grote aantal

Belgen. Het aandeel aanhoudingen van Belgen zonder wettig verblijf betreft personen die niet in het Rijksregister stonden geregistreerd, zoals dak- en thuislozen, maar ook mensen die aangaven de Belgische nationaliteit te bezitten, maar desondanks niet in staat bleken hier een bewijs van te overleggen. Een deel van hen zal inderdaad de Belgische nationaliteit bezitten maar een deel ook niet. In sommige gevallen kon de identiteit van een persoon niet worden vastgesteld door de politiediensten en is de nationaliteit geregistreerd die de verdachte opgaf. Uit ander onderzoek weten we inmiddels dat verdachten hier soms strategisch mee omgaan. Zo geven Marokkaanse verdachten soms de Algerijnse nationaliteit op omdat zij dan moeilijk kunnen worden uitgezet (Burgers & Engbersen 1999). De cijfers dienen daarom met enige voorzichtigheid te worden benaderd.

Een ander achtergrondkenmerk waar wij op grond van de politieregistraties over beschikken betreft de woonplaats (postcode) van de verdachten. Hierbij dienen we op te merken dat dit gegeven vaak niet is ingevuld. Bovendien is het mogelijk dat verdachten een vals adres hebben opgegeven. Het bestand bevat gegevens over 82.838 aanhoudingen. In totaal werd er bij 42.758 aanhoudingen een woonadres (postcode) geregistreerd. Bij iets meer dan de helft van de aanhoudingen werd dus een woonadres geregistreerd.

Tabel 1.6. Aantal aanhoudingen van personen zonder wettig verblijf over 2001-2005 naar woonadres (postcode)

Postcode	Gemeente	Aantal aanhoudingen	In %
2000	Antwerpen	5.296	12,4
1000	Brussel	4.213	9,9
4000	Luik	2.871	6,7
1030	Brussel (Schaarbeek)	2.707	6,3
9000	Gent	2.040	4,8
1080	Brussel (Sint-Jans-Molenbeek)	1.677	3,9
1210	Brussel (Sint-Joost-ten-node)	1.198	2,8
1070	Brussel (Anderlecht)	946	2,2
2800	Mechelen	920	2,2
6000	Charleroi	829	1,9
1650	Beersel	731	1,7
1060	Brussel (Sint-Gillis)	704	1,6
3800	Sint-Truiden	654	1,5
1150	Brussel (Sint-Pieters-Woluwe)	631	1,5
4800	Verviers	538	1,3
1050	Brussel (Elsene)	537	1,3
	Anders	16.266	38,0
	Totaal	42.758	100

Bron: Belgische Politiediensten, Algemene Nationale Gegevensbank

Het blijkt dat veel mensen zonder wettig verblijf hebben aangegeven in een wijk in een van de grote steden te wonen. Er werden echter 523 verschillende postcodes geregistreerd, waaruit blijkt dat mensen zonder wettig verblijf toch ook in relatief kleine gemeenten wonen, en niet enkel in de grote steden.

8 Opbouw van het rapport

De opbouw van dit rapport is als volgt. In hoofdstuk 2 gaan we in op het beleid dat de laatste jaren in België op Federaal en Vlaams niveau werd gevoerd met betrekking tot irreguliere immigranten. De kansen die irreguliere immigranten hebben om in België een bestaan op te bouwen worden deels bepaald door het beleid dat gevoerd wordt ten aanzien van deze groepen. Het beleid hebben we in kaart gebracht door het bestuderen van relevante literatuur over het vreemdelingenbeleid in België. In hoofdstuk 3 en 4 gaan we vervolgens in op de ondersteuning die irreguliere immigranten ontvangen vanuit de maatschappelijke voorzieningen in Vlaanderen en Brussel en in hoeverre die steun verschilt van de steun die (uitgeprocedeerde) asielzoekers, geregulariseerden, erkende vluchtelingen en niet-begeleide minderjarigen ontvangen. In hoofdstuk 5 wordt ingegaan op de ondersteuning die irreguliere immigranten putten uit hun sociale netwerken en in hoofdstuk 6 gaan we nader in op de migratiedoelen van irreguliere immigranten. Centraal staat daarin de vraag waarom sommige irreguliere immigranten hun doelen wel en anderen hun doelen juist niet weten te verwezenlijken. In hoofdstuk 7 laten we ons licht schijnen over de betrokkenheid van irreguliere immigranten bij criminaliteit in België. We sluiten dit rapport af met een aantal conclusies en aanbevelingen.

Deel I

Het Belgische vreemdelingenbeleid

In België maakt het beleid dat zich richt op irreguliere immigranten deel uit van het bredere vreemdelingenbeleid. De Federale overheid heeft bevoegdheid inzake toelatingsbeleid, de verblijfsrechtelijke positie en het uitzetten van vreemdelingen. De Vlaamse regering heeft vooral zeggenschap over onthaal en integratie.

De binnenkomst en het verblijf van vreemdelingen in België worden geregeld in nationale en internationale (EU) wetgeving. De basisregels om naar België te komen voor een kort of een lang verblijf staan beschreven in de vreemdelingenwet van 15 december 1980 en in het uitvoerend Koninklijk Besluit van 8 oktober 1981. Sindsdien is deze wetgeving echter vaak veranderd (DVZ 2003). Net als andere Europese landen voert België een restrictief immigratiebeleid, onder meer om irreguliere immigratie tegen te gaan. Volgens Phalet en Krekels (1998) bestaat het meest repressieve gezicht van het Belgische immigratiebeleid uit de talloze maatregelen die zich sinds de jaren negentig richten op de uitsluiting van irreguliere immigranten. De Dienst Vreemdelingenzaken ziet erop toe dat een vreemdeling de regels betreffende immigratie en verblijf respecteert. Onder de bevoegdheid van het Ministerie van Binnenlandse Zaken vallen asielaanvragen, uitwijzingen, en de Dienst Vreemdelingenzaken. Voor de afgifte van visa is dit ministerie betrokken via de diplomatieke posten. De Dienst Vreemdelingenzaken werkt nauw samen met andere instanties, zoals ambassades en consulaten, gemeentebesturen, de Federale Politiediensten, de sociale inspectie, parketten, de internationale organisatie voor migratie (I.O.M.) en NGO's. Al deze organisaties spelen, elk op eigen wijze, een rol in het leven van irreguliere immigranten.

In dit hoofdstuk schetsen we eerst een korte geschiedenis van het beleid voor irreguliere immigranten. Vervolgens gaan we in op het Federale beleid aangaande de toegang, het verblijf en de uitwijzing en terugkeer van irreguliere immigranten. Daarna komt het opvangbeleid aan bod, waarna we overgaan tot de specifieke deel terreinen arbeid, sociale zekerheid, huisvesting, gezondheidszorg, onderwijs en noodhulp.

1 Geschiedenis

Zoals veel Noordwest-Europese landen heeft België in de jaren vijftig en zestig actief buitenlandse arbeidskrachten geworven om de tekorten op de arbeidsmarkt op te vullen. Hiertoe sloot de Belgische overheid wervingsovereenkomsten met landen als Italië, Spanje en Griekenland. Later werd ook een beroep gedaan op landen buiten Europa zoals Marokko, Turkije, Algerije en Tunesië (Dassetto 1998). Arbeidsmigranten konden veelal zonder problemen naar België komen omdat het hebben van een werkvergunning niet als voorwaarde werd gesteld voor een wettig verblijf (Martiniello & Rea 2003). Veel migranten kwamen met een toeristenvisum naar België om hun verblijf, na het vinden van werk, na verloop van tijd (eventueel) te formaliseren. In de meeste Noordwest-Europese landen verwelkomde men deze stroom immigranten, zo ook in België. Ze werden met termen als 'spontane gastarbeiders' geduid. Eind jaren zestig werd het aantal arbeidsmigranten aan quota verbonden en de binnenkomst strenger gereguleerd. Men moest nu alvorens het land te betreden, werk hebben gevonden. De overheid weigerde mensen die als toerist het land binnen waren gekomen en daarna werk hadden gevonden, te regulariseren.

In 1968 kregen migranten uit een aantal Europese landen, in het kader van het vrije verkeer van personen binnen de Europese Gemeenschap, op vertoon van paspoort of identiteitskaart toegang tot het Belgisch grondgebied. Eenmaal binnen hadden zij het recht om te werken zonder speciale vergunning. Voor België was deze regeling van belang omdat in dat jaar 62 procent van de buitenlandse arbeidskrachten afkomstig was uit landen die lid waren van de Europese Gemeenschap (Martiniello & Rea 2003). Hierdoor ontstonden in feite twee groepen arbeidsmigranten, een groep met vrijwel dezelfde rechten als Belgen, en een groep met weinig rechten.

In 1974 besloot de regering om – met het oog op het beschermen van de eigen werkgelegenheid – over te gaan op een immigratiestop (Martiniello 2001; Martiniello & Rea 2003). Naar aanleiding van deze migratiestop werd er fel gedemonstreerd door organisaties als vakbonden die voor de rechten van gastarbeiders opkwamen, maar ook door de arbeidsmigranten zelf. Onder deze maatschappelijke druk vond halverwege de jaren zeventig de eerste golf regularisaties plaats. Het hebben van een baan of het hebben van zicht op een baan werd als voorwaarde voor regularisatie gesteld (Kagné 2000). In totaal werden 8.420 aanvragen ingediend – voornamelijk door Turken en Marokkanen – waarvan er uiteindelijk 7.448 zijn gehonoreerd (Bernard 2000).

Na de immigratiestop van 1974 is de immigratie gewoon doorgegaan. Het type migratie en de landen van herkomst zijn wel veranderd.

Gezinshereniging kwam op gang, en de stroom van hooggeschoolde arbeidsmigranten en studenten nam toe (Martiniello 2001).

Gedurende de jaren negentig steeg ook het aantal asielzoekers dat naar België kwam. Het aantal asielaanvragen bereikte in 1993 zijn eerste piek van 26.408 aanvragen. In 2000 liep het aantal aanvragen zelfs op tot 40.000 (ADWA 2001). Daarna daalde het aantal weer. In 2006 waren er 11.587 nieuwe aanvragen (DVZ 2007). Volgens Martiniello & Rea (2003) werd elk jaar ongeveer vijf tot tien procent van deze aanvragen gehonoreerd. In 2005 was het aantal erkenningen 15,2 procent (Van den Bulck 2007). Officieel moeten mensen die zijn afgewezen voor asiel het land verlaten. Wanneer zij niet vrijwillig vertrekken kunnen zij uitgewezen worden. Het aantal mensen dat daadwerkelijk wordt uitgewezen is echter klein (Wets 2001). Een deel van de uitgeprocedeerde asielzoekers kiest er voor om in België te verblijven. Hoeveel dit er precies zijn is onbekend.

In 1998 werd de aandacht gevestigd op de situatie van deze uitgeprocedeerde asielzoekers door de poging tot uitzetting van een afgewezen asielzoekster, Semira Adamu. Zij kwam hierbij om het leven. Daarna brak een maatschappelijk debat los, mede door acties van irreguliere immigranten die kerken bezetten waarin zij hongerstakingen hielden om zodoende regularisatie af te dwingen (Martiniello 2001; Martiniello & Rea 2003). Eind 1999 besloot de toenmalige coalitie tot een eenmalige regularisatiecampagne.

Naar aanleiding van deze regularisatiecampagne in januari 2000 stond het thema irreguliere immigranten nog enige tijd hoog op de politieke en publieke agenda. Na verloop van tijd zwakte de politieke aandacht echter weer af. Meer aandacht was er de afgelopen jaren voor de integratie van immigranten die legaal in België verblijven. Naast de afscherming van het nationale grondgebied voor nieuwe migranten werd namelijk een versoepeling doorgevoerd van de nationaliteitsverwerving van gevestigde migranten. Zo werd in 2000 de 'snel-Belg-wet' ingevoerd waarmee het voor vreemdelingen gemakkelijker werd om de Belgische nationaliteit te verwerven.

In 2006 vroeg een grote groep irreguliere immigranten, verenigd in UDEP (Unie voor de Defensie van mensen zonder papieren), opnieuw aandacht middels kerkbezettingen in meer dan dertig plaatsen in het land, en enkele manifestaties in onder andere Antwerpen, Brussel en Gent. Ook hadden er weer enkele hongerstakingen plaats. Deze acties begonnen eind 2005 met

een groep van 130 irreguliere immigranten die de Sint-Bonifacius kerk in Elsene had bezet. Na een hongerstaking en de mediagenieke steun van een gepensioneerde vakbondsmilitant kregen ze van de minister van Binnenlandse Zaken papieren. Hierna kwamen al snel tal van kerkbezettingen (en van een islamitisch centrum) door het gehele land op gang. In juli 2006 ging een groep irreguliere immigranten in Leuven in hongerstaking. Ook een deel van hen kreeg uiteindelijk papieren.

2 Toegang

Wat betreft de wijze waarop irreguliere immigranten zich toegang verschaffen tot het Belgische grondgebied kunnen drie verschillende trajecten van illegaliteit worden onderscheiden:

- illegale grensoverschrijding (al dan niet met behulp van georganiseerde mensensmokkel)
- de toeristenroute, waarbij migranten legaal naar België komen, veelal ondersteund door hier reeds verblijvende familieleden, maar na het verlopen van het visum in België blijven
- de asielroute, waarbij migranten legaal als asielzoeker naar België komen, maar na afwijzing in de illegaliteit verdwijnen

Dit zijn de meest gebruikte trajecten die irreguliere immigranten doorlopen bij hun komst naar België. Het komt ook voor dat men zich met een tijdelijk studentenvisum of zakenvisum in België vestigt, maar dit is vrij uitzonderlijk.

Het visumbeleid is een van de middelen waar migratiestromen van oudsher mee worden gereguleerd. Sinds de inwerkingtreding van het verdrag van Amsterdam (1999) ligt de bevoegdheid voor het visumbeleid bij de Europese Gemeenschap. Dit houdt concreet in dat op Europees niveau lijsten worden vastgesteld van landen voor wiens onderdanen een visumplicht geldt (COM 2004). Sinds 2002 is Bulgarije op de lijst geplaatst van landen waarvoor geen visumplicht geldt. Voor landen als Roemenië en Polen geldt ook geen visumplicht meer. Of er sprake is van een verband tussen het opheffen van de visumplicht en een eventuele toename van de irreguliere immigratie uit deze landen is nog niet aangetoond (Idem). Bulgaren kunnen steeds gedurende drie maanden wettig in België verblijven, maar zij kunnen hier niet zomaar werken (zie paragraaf 2.6. over arbeid). Na deze drie

maanden moeten zij voor minimaal drie maanden terug naar Bulgarije voordat zij weer naar België mogen afreizen.

Vreemdelingen die geen onderdanen zijn van een lidstaat van de Europese Unie of van de Europese Economische Ruimte dienen bij het aanvragen van een visum voor tijdelijk verblijf (bijvoorbeeld een toeristenvisum) aan te tonen dat zij over voldoende financiële middelen beschikken. Indien hij of zij hier niet toe in staat is kan een familielid of een vriend woonachtig in België met de beschikking over een verblijfsvergunning voor onbepaalde duur, zich garant stellen voor de vreemdeling. De garant moet hiertoe een verbintenis tot tenlasteneming aangaan. Hiermee verbindt de tenlastenemer zich ertoe alle kosten van verblijf, gezondheidszorg en repatriëring op zich te nemen voor een periode van twee jaar. De Dienst Vreemdelingenzaken beoordeelt per geval of de garant voldoende kredietwaardig is. In de praktijk moet een netto-inkomen van minstens duizend euro worden aangetoond. Hier komt 150 euro bij voor iedere persoon die ten laste wordt genomen. Een garant met een partner en twee kinderen die één persoon laat overkomen moet dus minimaal 1600 euro aan inkomsten kunnen bewijzen (Vreemdelingenrecht 2005).

De toelating van vreemdelingen met het oog op tewerkstelling wordt geregeld door Belgische wetgeving. Op deze wijze kunnen tekorten op de landelijke arbeidsmarkt worden aangevuld terwijl de eigen werkgelegenheid wordt beschermd (COM 2004). De Belgische overheid heeft hiermee een instrument in handen om de legale arbeidsmigratie te reguleren, waarmee het tevens indirect invloed uit kan oefenen op de irreguliere immigratie.

3 Verbleif

Volgens de Belgische wet is iemand legaal in het land aanwezig als hij of zij over de vereiste documenten beschikt of een geldig paspoort heeft, al dan niet voorzien van een visum. Wanneer iemand niet in het bezit is van deze documenten verblijft hij illegaal in het land (Wets 2001). Mensen die illegaal in het land verblijven worden aangeduid met benamingen als mensen zonder papieren, irreguliere immigranten, illegale vreemdelingen, mensen zonder wettig verblijf, personen met illegaal verblijf of ongedocumenteerde vreemdelingen. Zij vormen een zeer heterogene groep mensen. Illegaliteit is bovendien, zoals we reeds eerder lieten zien, een dynamisch proces: wettig en onwettig verblijf kunnen elkaar afwisselen. Illegaal verblijf is strafbaar in België. Volgens artikel 75 van de vreemdelingenwet kan het bestraft worden

met een gevangenisstraf van acht dagen tot drie maanden en met een geldboete van 26 euro tot tweehonderd euro of met een van die straffen alleen. In de praktijk past men deze straffen zelden toe maar probeert men de irreguliere immigranten uit te zetten (Wets 2001). Hierover in de volgende paragraaf meer.

Het is echter niet zo dat mensen helemaal geen rechten hebben wanneer zij illegaal in België verblijven. Zo heeft België een aantal internationale verdragen ondertekend en ook haar Grondwet kent bepaalde rechten toe aan iedereen die op het grondgebied verblijft, ongeacht de verblijfsstatus. Artikel 23 van de gecoördineerde Grondwet van 17 februari 1994 stelt dat een ieder het recht heeft een menswaardig leven te leiden. Artikel 191 stelt dat iedere vreemdeling die zich op het grondgebied van België bevindt dezelfde bescherming geniet als Belgen, behoudens de bij de wet gestelde uitzonderingen (Vande Lanotte 1998). In theorie geldt dus dat irreguliere immigranten dezelfde rechten hebben als Belgen tenzij de wet voorziet in een uitzondering. Deze uitzonderingen zijn voor irreguliere immigranten in de loop der jaren talrijk geworden. Onder de grondwettelijke rechten vallen het recht op sociale zekerheid, bescherming van de gezondheid en sociale, geneeskundige en juridische bijstand, maar ook het recht op behoorlijke huisvesting, het recht op de bescherming van een gezond leefmilieu, het recht op onderwijs, en het recht op culturele en maatschappelijke ontplooiing. In de praktijk is het echter niet zo gemakkelijk om vanuit een onwettige situatie bepaalde rechten te claimen.

Omdat illegaal verblijf strafbaar is proberen sommige irreguliere immigranten hun verblijf te regulariseren. Volgens artikel 9.3 van de vreemdelingenwet kan men, in geval van buitengewone omstandigheden, aanspraak maken op regularisatie. De afgifte van een geldige verblijfsstatus via dit artikel kan zowel op tijdelijke als permanente basis zijn. De buitengewone omstandigheden worden in deze wet niet gepreciseerd. De aanvrager wordt geacht deze in zijn verzoek toe te lichten (Wets 2001). Omdat deze aanvragen onder de discretionaire bevoegdheid van de minister van Binnenlandse Zaken vallen is het niet mogelijk om tegen een beslissing in beroep te gaan. Het zou bijvoorbeeld kunnen gaan om mensen die ernstig ziek zijn en hiervoor niet in hun herkomstland kunnen worden behandeld, of mensen die andere humanitaire redenen opvoeren (Adam et al. 2001). Ook mensen die een onredelijk lange tijd hebben moeten wachten op een beslissing omtrent hun asielaanvraag kunnen in aanmerking komen. Zo heeft minister Dewael verklaard dat mensen die reeds vier jaar in België in de asielprocedure zitten geregulariseerd zullen worden. Voor gezinnen met

kinderen zou dit drie jaar zijn (Van Camp 2007). De aanvraag tot regularisatie dient in het land van herkomst te geschieden. De eerste stap voor irreguliere immigranten is daarom altijd om voldoende aannemelijk te maken dat men de aanvraag niet in het land van herkomst kan doen.

In de jaren negentig werden elk jaar ongeveer duizend irreguliere immigranten op basis van deze wet geregulariseerd (Martiniello & Rea 2003). In 2005 registreerde de Dienst Vreemdelingenzaken 15.297 binnenkomende procedures. In 10.981 van deze dossiers is in dat jaar ook een beslissing gekomen: in 5.422 van de gevallen was dat een negatieve, en in 5.422 gevallen was dat een positieve beslissing (DVZ 2005). Het aantal mensen dat op basis van deze wet wordt geregulariseerd is dus sinds de jaren negentig vervijfvoudigd. Veruit de belangrijkste grond voor regularisatie was de lange duur van de asielprocedure. Bij 4.604 gevallen was dit de reden waarom werd beslist om tot regularisatie over te gaan. In 236 gevallen was het de medische situatie en in 358 dossiers was er sprake van prangende humanitaire redenen (Idem). Wanneer men in afwachting is van een beslissing inzake een aanvraag via deze wet verblijft men onwettig in België. In de praktijk wordt het verblijf in deze gevallen veelal gedoogd en kan de wachttijd vanwege veranderingen in de werkwijze bij DVZ oplopen tot meer dan drie jaar.

Over het vermeende gebrek aan duidelijke criteria omtrent regularisatie is de laatste jaren veel te doen geweest. Het Forum Asiel en Migratie, waarin meer dan honderd organisaties zijn verenigd, en UDEP dienden in het voorjaar van 2006 een wetsontwerp in om de regularisatieprocedure te laten verlopen op basis van duidelijke criteria. In december 2006 werd door de regering besloten het huidige artikel 9 ten derde van de wet van 15 december 1980 (Vreemdelingenwet) te vervangen door een artikel 9bis en 9ter. Volgens deze nieuwe wet moet men nu naast de buitengewone omstandigheden ook zijn identiteit kunnen bewijzen (Van Camp 2007). Volgens critici blijft de onduidelijkheid omtrent de criteria ook in de nieuwe wet bestaan. Volgens Verstrepen (2007) leiden deze onduidelijke criteria tot rechtsonzekerheid en worden advocaten gedwongen tot *trial and error*, om zo enig zicht te krijgen op de regularisatievoorwaarden.

Naast deze permanente mogelijkheid tot regularisatie is er in 2000 een eenmalige regularisatiecampagne geweest. Aanvankelijk werd tot deze campagne besloten via Koninklijk Besluit. Een parlementariër van het Vlaams Blok (nu Vlaams Belang) zorgde er echter voor dat deze regelgeving werd geschorst. Dit zorgde voor grote verwarring bij de mensen die van deze mogelijkheid gebruik hadden willen maken. De regering zag zich hierdoor

genoodzaakt een wetsontwerp in te dienen. Deze regularisatiewet kwam op 22 december 1999 tot stand. De wettekst was identiek aan het geschorste Koninklijk Besluit. Met de campagne hoopte de regering in één keer een einde te maken aan de marginalisering van irreguliere immigranten die geïntegreerd waren in de Belgische samenleving. Het verbeteren van de sociale samenhang en het optreden tegen criminele netwerken die irreguliere immigranten uitbuiten waren andere motieven die ten grondslag lagen aan de keuze voor een grootschalig regulariseringsproject (COM 2004). Om de aantrekkingskracht van de regularisatiecampagne zoveel mogelijk te beperken, werd er een bijzonder korte termijn vastgesteld waarin de aanvragen tot regularisatie konden worden ingediend. Een andere manier om de aantrekkingskracht tegen te gaan was het versterken van de grenscontroles gedurende deze periode (Kagné 2000). Irreguliere immigranten konden tussen 10 en 30 januari 2000 een aanvraag indienen. Ondanks de korte duur van de campagne werden 32.662 dossiers ingediend, die bijna 60.000 mensen representeren, waarvan 23.000 kinderen (Bernard 2000). Elke aanvraag werd individueel onderzocht (COM 2004). De grootste groep aanvragen kwam van mensen afkomstig uit Kongo, Rwanda, Burundi en andere landen onder de Sahara, maar er was ook een aanzienlijk aantal afkomstig uit Marokko, Algerije, Tunesië en Turkije (Levinson 2005). Om in aanmerking te komen voor regularisatie moest men op 1 oktober 1999 aantoonbaar op het Belgisch grondgebied aanwezig zijn geweest. Daarnaast moest men ofwel onredelijk lang in een asielpcedure zitten (langer dan vier jaar), ernstig ziek zijn, in staat zijn humanitaire omstandigheden en duurzame bindingen met België te kunnen aantonen, of men moest verklaren dat terugkeer naar het land van herkomst, buiten hun wil om, onmogelijk zou zijn (Bernard 2000; Kagné 2000; Martiniello 2001). Voor de behandeling van de aanvragen werd een ad hoc commissie opgericht, de Regularisatiecommissie. De minister van Binnenlandse Zaken behield echter de mogelijkheid om een aanvraag alsnog te weigeren, wanneer hij van mening was dat een vreemdeling een gevaar zou betekenen voor de openbare orde.

In 2002 waren er ongeveer 23.000 positieve eindbeslissingen gevallen en ongeveer 5.000 negatieve. In juni 2004 waren er 777 mensen die nog geen beslissing op hun aanvraag hadden ontvangen (PICUM 2004). Mensen voor wie een positieve beslissing was gevallen, vielen onder het emancipatiebeleid en kregen de kans een inburgeringscursus te volgen. In geval van een negatieve beslissing kreeg men veelal een uitzetbevel en werd men doelgroep van het opvangbeleid. Ook wanneer iemand een

regularisatieaanvraag onder deze wet had ingediend, behield deze zijn illegale status totdat een positieve beslissing viel (Bernard 2000). Uit voorlopige evaluaties van de regularisatiecampagne blijkt dat de stroom irreguliere immigranten na de maatregel is toegenomen. Van de gevreesde aanzuigende werking die uit zou gaan van dergelijke campagnes lijkt in België sprake te zijn geweest (COM 2004).

Een andere manier waarop irreguliere immigranten proberen om een wettige verblijfsstatus te bemachtigen is via het sluiten van een huwelijk met iemand die de Belgische nationaliteit heeft of een verblijfsvergunning van onbepaalde duur (Burgers & Engbersen 1999; Staring 2001). Vaak zijn deze huwelijken gearrangeerd en soms tegen betaling, enkel met het doel een wettig verblijf te bemachtigen. De Dienst Vreemdelingenzaken ziet het tegengaan van schijnhuwelijken dan ook als een van de belangrijkste uitdagingen in de strijd tegen illegale migratie. Het aantal onderzoeken dat DVZ heeft ingesteld is de laatste jaren met 67 procent gestegen, waaruit blijkt dat er steeds meer prioriteit aan wordt gegeven. Veruit de meeste onderzoeken werden ingesteld in Antwerpen (478). In Brussel en Gent waren dit er respectievelijk 125 en 105. In onderstaande tabel kunnen we zien dat onderzoeken veelal werden ingesteld naar personen met de Turkse of de Marokkaanse nationaliteit.

Tabel 2.1. Top 5 Nationaliteiten waarvoor informatie n.a.v een schijnhuwelijk werd gevraagd

	Aantal onderzoeken
Turkije	321
Marokko	253
Pakistan	25
Thailand	24
Tunesië	21

Bron: DVZ 2005

De Dienst Vreemdelingenzaken is tevens een onderzoek gestart naar huwelijken die plaatsvinden tussen niet-EU-onderdanen en EU-onderdanen in een aantal Scandinavische landen. Na het afsluiten van het huwelijk vragen deze vreemdelingen namelijk in België vaak vestiging aan. Gezien het grote aantal gevallen waarbij er een huwelijk werd gesloten met Portugese onderdanen is DVZ in 2005 een onderzoek gestart. Hieruit bleek dat Pakistaanse mannen op grote schaal met Portugese vrouwen huwden en dat hier veelal sprake was van afpersing door het Pakistaanse milieu. Nu dit is ontdekt heeft er vermoedelijk een verschuiving plaatsgevonden naar de Scandinavische regio.

Toen enige tijd geleden werd vastgesteld dat irreguliere immigranten het statuut van het huwelijk soms misbruiken zijn vooral de grote steden in actie gekomen om schijnhuwelijken te bestrijden. Hierdoor gingen irreguliere

immigranten zich na verloop van tijd in toenemende mate wenden tot steden en gemeenten die minder ervaren waren in deze materie. Dit was de aanleiding voor de omzendbrief van 13-09-2005, waarmee ambtenaren van de Burgerlijke Stand werden verplicht om elk gemengd huwelijk tussen een EU-onderdaan en een irreguliere immigrant te melden aan het bureau opsporingen van DVZ. Indien een vreemdeling een nieuwe poging doet in een andere gemeente wordt dit nu dus door DVZ ontdekt, waardoor het zogenaamde huwelijkshoppen niet meer mogelijk is (DVZ 2005).

4 Uitwijzings- en terugkeerbeleid

Een immigratiebeleid dat bepaalt wie er wel en niet het land binnen mag, wie gerechtigd is gedurende een periode te blijven en wie niet, heeft automatisch behoefte aan een uitwijzings- en terugkeerbeleid.

Het Bureau Clandestienen van de Dienst Vreemdelingenzaken heeft de bevoegdheid te beslissen welke acties ondernomen moeten worden wanneer iemand irregulier in het land verblijft. Het bureau kan een Bevel om het Grondgebied te Verlaten (BVG) afgeven, betrokkenen terugleiden naar de grens, onmiddellijk repatriëren, of opsluiten met het oog op repatriëring (DVZ 2003). Men kan een BVG worden overhandigd na een identiteitscontrole, na het einde van een wettig verblijf, of na een negatief oordeel betreffende een verblijfsprocedure. De vreemdeling wordt geacht voor de aangegeven datum het Belgisch grondgebied te hebben verlaten. Meestal betreft het een termijn van vijf dagen (Kegels 2007). Zolang deze termijn nog niet is overschreden of zolang de termijn nog kan worden verlengd verblijft de persoon legaal in België.

Bij vreemdelingen die legaal verblijven en besluiten terug te keren spreekt men meestal over vrijwillige terugkeer. Bij irreguliere immigranten die besluiten terug te keren, of die zich gedwongen zien om dit te doen wordt meestal gesproken over zelfstandige terugkeer. De zelfstandige terugkeer wordt in België ingevuld binnen het REAB (Return and Emigration of Asylumseekers from Belgium) programma van IOM (internationale Organisatie voor Migratie). Het IOM heeft een netwerk uitgebouwd van NGO's, lokale overheden, opvanginitiatieven etc. Bij deze zogenoemde REAB-partners kunnen irreguliere immigranten en asielzoekers een aanvraag voor zelfstandige terugkeer indienen. Deze aanvraag wordt dan behandeld door IOM. Het basisprogramma voorziet in de praktische regeling van het vertrek, dat wil zeggen dat er een vliegtuigticket wordt aangekocht en er

ondersteuning wordt verleend bij het aanvragen van reisdocumenten. Daarnaast wordt er bijstand verleend bij het vertrek op de luchthaven en krijgen mensen een premie van maximaal 250 euro per volwassene en 125 euro per kind. In 2005 keerden 3.397 irreguliere immigranten terug met behulp van IOM (Fedasil 2005). Onder hen bevonden zich 1.504 uitgeprocedeerde asielzoekers en 1.893 immigranten die nooit asiel hebben aangevraagd. De laatste categorie wordt de laatste jaren in verhouding steeds groter, terwijl het aandeel uitgeprocedeerde asielzoekers daalt. Een van de voornaamste terugkeerlanden is Brazilië, waardoor misbruik van de regeling wordt gevreesd. Zo zou een aantal Brazilianen naar België komen om te werken en dan van de regeling van IOM gebruik maken om de kosten van een vliegticket te besparen, zonder echt behoeftig te zijn. Een ander aantal Brazilianen zou echter, na in België uitgebuit te zijn, niets liever willen dan met lege zakken naar Brazilië terugkeren en dus dankbaar gebruik maken van de regeling. Naast het basisaanbod is er voor een beperkt aantal landen een extra aanbod aanwezig bestaande uit reïntegratieprojecten en *monitoring* in het land van herkomst. Het is de taak van de Federale overheid om een aanbod rond zelfstandige terugkeer te ontwikkelen, terwijl Vlaanderen de verantwoordelijkheid heeft om de oriëntering naar dit aanbod mede te verzorgen (ICEM 2004-2005).

Indien nodig kan een vreemdeling ook met dwang worden verwijderd. Om gedwongen repatriëring mogelijk te maken mag men worden opgesloten in detentiecentra of gevangenissen gedurende de tijd die strikt noodzakelijk is voor de uitvoering van deze maatregel. Een opsluiting mag in principe maximaal twee maanden duren. Door een wetswijziging in 1996 werd verlenging met een periode van twee maanden mogelijk, met een maximum, voor zeer uitzonderlijke gevallen, van acht maanden (Adam et al. 2001). Er wordt vaak gedacht dat er een afschrikkende werking uitgaat van een strikt aanhoudings- en uitzettingsbeleid naar reeds aanwezige irreguliere immigranten of kandidaat-clandestienen in het buitenland. Het belangrijkste doel van de verhoging van de opsluitingstermijn is daarom ontmoediging. Daarnaast hoopt men dat het de vreemdeling en buitenlandse overheidsinstanties ertoe aanzet sneller en beter mee te werken aan de repatriëring.

De minister van Binnenlandse Zaken kondigde op 5 november 2003 aan dat documentloze migranten die al een uitwijzingsbevel hebben ontvangen en een tweede maal worden opgepakt, vanaf dan in een gesloten centrum zullen worden vastgehouden in afwachting van hun repatriëring (PICUM jan 2004). De Dienst Vreemdelingenzaken laat de politie controles uitvoeren op het

adres van personen die een BVG hebben ontvangen. Daarnaast voert de politie zelf spontane en georganiseerde controles uit. Volgens de officiële beleidslijnen binnen de Dienst Vreemdelingenzaken worden alle aangetroffen irreguliere immigranten, met uitzondering van de niet verwijderbare nationaliteiten, opgesloten. Directe repatriëring kan worden georganiseerd wanneer de vreemdeling over de hiervoor benodigde reisdocumenten beschikt of wanneer deze onmiddellijk kunnen worden afgeleverd (DVZ 2003). In 2005 werden 6.565 immigranten door de Dienst Vreemdelingenzaken gerepatriëerd. Hieronder bevinden zich zowel irreguliere immigranten als asielzoekers (DVZ 2005). Niet naar alle landen kan worden gerepatriëerd. Zo schrijft DVZ bijvoorbeeld dat "het gedwongen verwijderen van Algerijnen moeilijk [is] aangezien escortes niet toegelaten worden door de Algerijnse overheid." (DVZ 2005: 109). In november 2003 is op initiatief van de minister gestart met een *pilot-project*, met het doel de samenwerking tussen gemeenten, politie, en de Dienst Vreemdelingenzaken te verbeteren, en om effectieve verwijdering van irreguliere immigranten te bewerkstelligen. In het Nederlandstalig gebied werden de steden Aalst, Mechelen en Hasselt hiervoor geselecteerd (DVZ 2003).

Niet alle irreguliere immigranten ontvangen noodzakelijkerwijs een BVG. Zelfs wanneer iemand zonder papieren in contact komt met de ordediensten is dit in lang niet alle gevallen de praktijk (Adam et al. 2001). Slechts een klein aantal aangehouden irreguliere immigranten wordt opgesloten. Zo geeft de scheepvaartpolitie in Zeebrugge in 90 procent van de gevallen een BVG af, waarbij de betrokkene wordt verzocht het grondgebied binnen vijf dagen te verlaten. Slechts in 10 procent van de gevallen worden betrokkenen overgebracht naar een gesloten centrum met het oog op repatriëring. Vanwege capaciteitstekorten zegt de Dienst Vreemdelingenzaken wat betreft uitzettingen prioriteit te willen geven aan mensen die een delict gepleegd hebben, die een gevaar voor de openbare orde of nationale veiligheid betekenen, of die de openbare orde ernstig verstoord hebben (Adam et al. 2001). Indien het huidige tempo waarin uitgeprocedeerde asielzoekers worden uitgezet wordt voortgezet, duurt het nog decennia voordat iedereen aan de beurt is geweest, zonder daarbij rekening te houden met nieuwe gevallen (Wets 2001).

Een deel van de mensen zonder geldig verblijf wordt dus niet uitgezet waardoor hun aanwezigheid wordt gedoogd. Er kan onderscheid gemaakt worden tussen gedoogbeleid dat het gevolg is van politieke beslissingen, ('van bovenaf'), en gedoogbeleid dat het resultaat is van de informele uitvoeringspraktijk. Het gedoogbeleid in België neemt officiële en officieuze

vormen aan (Wets 2001). Een voorbeeld van officieel gedoogde irreguliere immigranten zijn mensen die regularisatie hebben aangevraagd in de campagne van januari 2000. In artikel 10 van deze regularisatiewet staat vermeld dat aanvragers niet zullen worden verwijderd zolang hun aanvraag niet is afgehandeld (Bernard 2000). Hoewel hun verblijf officieel wordt gedoogd is hun verblijfsstatus illegaal. Mensen die regularisatie hebben aangevraagd in het kader van artikel 9.3 van de vreemdelingenwet lijken officieus gedoogd te worden. Er staat in de regelgeving nergens vermeld dat deze mensen in afwachting van een beslissing in België mogen blijven, maar in de praktijk wordt hun verblijf gedoogd.

Mensen wiens asielaanvraag is afgewezen hebben de mogelijkheid om tegen deze beslissing in beroep te gaan bij de Raad van State. Formeel gezien behoort dit beroep niet meer tot de procedure waardoor deze mensen in afwachting van een beslissing illegaal in België verblijven. Deze mensen ontvangen in de praktijk zelden een uitwijzingsbevel waardoor zij officieus gedoogd lijken te worden. De Raad van State beoordeelt een asioldossier niet inhoudelijk maar gaat vooral na of er procedurefouten werden gemaakt (Bex 2007). Het aantal personen dat een beroep instelt bij de Raad van State was in het verleden zeer klein. Slechts enkele personen die ook daadwerkelijk de middelen tot hoger beroep hadden namen deze stap. Door een arrest van het Arbitragehof in 1998 hebben personen die een beroep bij de Raad van State hebben lopen echter recht op materiële steun van de overheid, waardoor er de laatste jaren steeds meer verzoeken worden ingediend, en de procedure inmiddels is dichtgeslibd (Van den Bulck 2007). Daarop heeft de regering besloten de asielprocedure fundamenteel te wijzigen en een filter in te voeren voor de Raad van State, in de hoop het oneigenlijk gebruik hiervan te voorkomen. De invoering van de nieuwe asielprocedure is gepland voor het tweede trimester van 2007 (Bex 2007).⁷ Wellicht komt er dan een einde aan de dubbelzinnige situatie waarin uitgeprocedeerde asielzoekers zich bevinden.

Wat betreft gedoogpraktijken is er zelden sprake van eenvormigheid. De uitvoeringscapaciteit van de overheid is onvoldoende om iedereen uit te zetten. Verder blijkt het uitzetten van irreguliere immigranten zelf vaak praktisch gezien onmogelijk omdat de identiteit van de betrokkene niet vaststaat of omdat het land van herkomst niet meewerkt. De overheid legt zich vaak neer bij het feit dat sommige mensen onuitzetbaar zijn, maar gaat in zulke gevallen zelden over tot regularisatie. Bovendien zijn zowel

---

⁷ De informatie uit dit hoofdstuk is geactualiseerd tot mei 2007.

beleidsmaker als beleidsuitvoerders op de hoogte van het feit dat veel irreguliere immigranten terugkeren naar België, nadat zij eerder zijn uitgewezen. Uit de gedoogpraktijken blijkt dat beleid ten aanzien van irreguliere immigranten in België moeilijk te handhaven is.

5 Opvangbeleid

De Federale overheid is bevoegd voor de opvang van asielzoekers. In 2002 werd het Federaal Agentschap voor Opvang van Asielzoekers (Fedasil) opgericht om hierin te voorzien. Omdat uitgeprocedeerde asielzoekers die in beroep zijn gegaan bij de Raad van State recht hebben op sociale steun is Fedasil in de praktijk ook voor hun opvang verantwoordelijk. Ook ouders van minderjarigen zonder wettig verblijf, die niet in staat zijn om in het onderhoud van hun kinderen te voorzien, kunnen samen met hen worden opgenomen in een (enkel federaal) centrum. De maatregelen ten aanzien van deze groepen in combinatie met een dalend aantal asielaanvragen hebben ertoe geleid, dat het aantal mensen zonder wettig verblijf dat in de opvangstructuren van Fedasil verblijft, de laatste jaren aanzienlijk is gestegen. In 2004 lag hun aandeel nog rond de dertig procent. In 2006 was het al meer dan de helft. In totaal verbleven er in juni 2006 12.105 mensen in de Belgische opvangstructuren. 6.958 van hen hadden op dat moment geen wettig verblijf, zo is af te lezen uit de onderstaande tabel.

Tabel 2.2. Populatie in opvangnetwerk volgens procedurefase in juni 2006

		Aantal personen	In %
Zonder wettig verblijf	In beroep bij Raad van State	6.293	52,0
	Bewoners KB 24-06-2004	665	5,5
Met wettig verblijf	Dringend beroep bij CGVS	2.191	18,1
	In afwachting van een beslissing van ontvankelijkheid van DVZ	721	6,0
	Ontvankelijk verklaard bij CGVS(gegrondheidsfase)	633	5,2
	Verlenging van verblijfsvergunning om "medische redenen" aangevraagd	436	3,6
	Diverse	1.166	9,6
Totaal		12.105	100

Bron: Fedasil⁸

Onder de groep 'diverse' zijn vermoedelijk ook nog een aantal inwoners die niet over een legale verblijfsstatus beschikken gerekend. Dit is afhankelijk van factoren die voor ons moeilijk na zijn te gaan.

Er zijn aanzienlijk minder inwoners die gebruik hebben gemaakt van het Koninklijk Besluit dan dat er inwoners zijn met een beroep bij de Raad van State. Zo kunnen we uit bovenstaande tabel aflezen dat er in juni 2006 665 mensen gebruik maakten van deze regeling en in een federaal asielcentrum

⁸ Met dank aan Dhr. El Abbassi van de afdeling statistiek.

verbleven. Dat zij verplicht zijn om in een federaal centrum te verblijven en bijvoorbeeld niet in een Rode Kruis centrum terecht kunnen is vermoedelijk een van de oorzaken voor hun relatief geringe aantal. Zo is er in Oost-Vlaanderen geen federaal centrum aanwezig waardoor mensen over een aanzienlijke afstand moeten verhuizen. De hiermee gepaard gaande verandering van leefomgeving en school voor de kinderen wordt dan veelal niet wenselijk geacht. De Federale overheid verleent dus grootschalig onderdak aan mensen die onwettig in België verblijven, en zendt hiermee tegenstrijdige signalen uit. Door deze dubbele boodschap ontstaat een spanningsveld, waarbij de overheid enerzijds de boodschap geeft dat men niet langer in België kan verblijven en anderzijds wel opvang voor hen organiseert (Berx 2007; Van den Bulck 2007).

Vanwege de bevoegdheidsverdeling tussen het Vlaamse en het Federale niveau voert ook de Vlaamse overheid een opvangbeleid voor irreguliere immigranten. Het Vlaamse minderhedendecreet van 28 april 1998 omschrijft de bevoegdheidsruimte waarin het Vlaamse beleid gestalte krijgt. Het decreet stelt dat de Vlaamse overheid een verantwoordelijkheid heeft voor irreguliere immigranten die op haar grondgebied verblijven, en die wegens hun noodsituatie opvang of bijstand vragen. Het decreet bepaalt dat de prioritaire beleidsdomeinen welzijn, gezondheidszorg, en onderwijs zijn. In 2000 werd binnen de Interdepartementale Commissie Etnisch Culturele Minderheden (ICEM) een werkgroep 'opvangbeleid' opgericht. Deze werkgroep is samengesteld uit vertegenwoordigers van de Vlaamse administratie, de Vlaamse kabinetten en het maatschappelijk middenveld. Ze formuleert adviezen en werkt aan concrete voorstellen binnen de verschillende beleidsdomeinen. Bovendien analyseert en argumenteert de werkgroep de rechten van irreguliere immigranten en de noodzaak van het voeren van een opvangbeleid. Momenteel poogt de door de werkgroep opvangbeleid opgestelde kerntakennota opvangbeleid van 20 juni 2003 (geactualiseerd op 30 september 2005) een kader te bieden voor het opvangbeleid op Vlaams, provinciaal en lokaal niveau. Hierin wordt gesteld dat het nodig is om een opvangbeleid te voeren om te voorkomen dat de grondrechten van irreguliere immigranten worden geschaad. Daarnaast rechtvaardigt de zorg voor het algemeen belang de noodzaak van een opvangbeleid. Het opvangbeleid zou de stabiliteit en de sociale cohesie moeten bevorderen en de overlast en onveiligheid moeten tegengaan.

Bij het bepalen van de kerntaken van het opvangbeleid is het verschil tussen wat afdwingbaar is door de overheid en wat vanuit ethisch oogpunt wenselijk is als uitgangspunt genomen. Dat wil zeggen dat de overheid *moet*

organiseren wat afdwingbaar is en *mag* organiseren wat wenselijk is. In deze context zijn slechts een aantal zaken afdwingbaar, namelijk het recht op dringende medische zorg, het recht op onderwijs voor kinderen, het recht op juridische bijstand⁹ en het recht op huwen. Volgens de werkgroep opvangbeleid is het vanuit ethisch oogpunt aanbevelenswaardig om het recht op een menswaardig leven ook toe te kennen aan irreguliere immigranten.

Het beleid bestaat uit twee luiken te weten opvang en oriëntatie. Het luik opvang richt zich vooral op het garanderen van een aantal basisrechten van irreguliere immigranten, zoals het recht op dringende medische zorg en het recht op onderwijs voor minderjarigen. De notie oriëntatie geeft aan dat de opvang gerelateerd wordt aan het uitwerken van een zinvol toekomstperspectief. Op dit luik is de laatste jaren meer de nadruk komen te liggen, met name met betrekking tot zelfstandige terugkeer. Voor irreguliere immigranten geldt dat een zinvol toekomstperspectief vrijwillige terugkeer naar het land van herkomst, migratie naar een derde land, of een legaal verblijf in België kan zijn. Door het beleid niet alleen op opvang maar tevens op oriëntering te richten is het Vlaamse opvangbeleid complementair aan het Federale Migratie- en Asielbeleid en houdt het geenszins een tegenwerking in volgens de werkgroep opvangbeleid. Voor het succesvol oriënteren van irreguliere immigranten naar zelfstandige terugkeer is de Vlaamse overheid afhankelijk van de kwaliteit van het aanbod van de programma's, wat een Federale verantwoordelijkheid is. Het Vlaamse niveau benadrukt daarom het belang van de signaalfunctie die zij heeft naar de Federale overheid. Het Vlaamse niveau heeft zich de laatste jaren dan ook vooral bezig gehouden met het doen van aanbevelingen aan de Federale overheid voor verbetering van de kwaliteit van de programma's.

De Vlaamse Overheid staat in voor de voorbereiding, uitvoering en evaluatie van het opvangbeleid. Het Vlaams Minderhedencentrum is een expertisecentrum dat is gestart midden 1999. De kerntaak van deze organisatie is het bieden van een structurele ondersteuning aan de integratiecentra- en diensten, het vluchtelingen- en woonwagewerk. Er zijn zes provinciale integratiecentra: één in elke provincie en één in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. De provinciale integratiecentra hebben als kerntaak om het minderhedenbeleid te analyseren, evalueren, ondersteunen en te stimuleren. Ze doen dit binnen de provincie samen met het provinciebestuur,

---

⁹ Irreguliere immigranten hebben recht op kosteloze juridische bijstand wanneer de bijstand die men zoekt het verblijfsrecht betreft. Hiervoor wordt door lokale besturen een beroep gedaan op het pro deo systeem. Veel hulpvragen van irreguliere immigranten zijn echter administratief-juridisch van aard, waarvoor zij terecht kunnen bij het algemeen welzijnswerk, integratiediensten etc. Het Vlaams Minderhedencentrum biedt een juridische helpdesk aan om andere organisaties te ondersteunen.

de lokale besturen en andere relevante beleidsinstanties. De lokale besturen zijn verantwoordelijk voor het minderhedenbeleid op hun grondgebied. Zij hebben als taak het opvangbeleid uit te werken, te coördineren en uit te voeren. Zij engageren zich wat betreft het opvangbeleid. Zij brengen op lokaal niveau alle actoren samen die met deze problematiek worden geconfronteerd en zoeken in onderling overleg naar manieren om de basisrechten te garanderen. Integratiediensten zijn opgericht door de lokale besturen. Een samenwerkingsovereenkomst met een provinciaal of lokaal integratiecentrum bepaalt onder meer de taakverdeling tussen de integratiedienst en het lokale steunpunt of het provinciale of lokale integratiecentrum. De grootsteden Antwerpen en Gent hebben elk een lokaal integratiecentrum. De lokale integratiecentra hebben als kerntaak om het minderhedenbeleid in hun gebied te analyseren, evalueren, ondersteunen en stimuleren. Hiernaast zijn er nog tal van NGO's en vrijwilligersinitiatieven die zich in de praktijk bezighouden met het uitvoeren van (een deel van) het Vlaamse opvangbeleid.

6 Arbeid

Volgens de wet van 30 april 1999 is het tewerkstellen van irreguliere immigranten strafbaar. Desondanks maakt men in bepaalde sectoren van de Belgische arbeidsmarkt veel gebruik van irreguliere werknemers. Zonder deze arbeidskrachten zou een deel van die bedrijven niet kunnen voortbestaan. Het gaat vaak om arbeidsintensieve sectoren, die goedkope clandestiene werkkrachten goed kunnen gebruiken, zoals de bouwsector, de confectie, de horeca en de landbouwsector (Van Gysel 2002). Vooral in kleinere bedrijven die minder goed georganiseerd zijn en gecontroleerd worden, vinden irreguliere immigranten emplooi (Wets 2001).

Om te kunnen werken moet men in het bezit zijn van zowel een werkvergunning als een verblijfsvergunning. De normale gang van zaken is dat vooraf, in het land van herkomst, een machtiging wordt gevraagd om in België te komen werken. Men zal dan nagaan of er voor de betreffende functie niemand kan gevonden worden op de Belgische arbeidsmarkt. Indien dit niet lukt krijgt de betrokkene een arbeidsvergunning. Wanneer men op deze wijze gemachtigd wordt om in België te komen werken wordt automatisch een verblijfsvergunning afgedwongen.

Als een vreemdeling die reeds in België verblijft een Belgische arbeidskaart aanvraagt, wordt als voorwaarde gesteld dat hij beschikt over

een geldig verblijfsdocument. Als een irreguliere immigrant een arbeidskaart vraagt zal dit dus in principe geweigerd worden. In zeer uitzonderlijke situaties kan men, indien men reeds in België verblijft, een arbeidskaart bemachtigen zonder dat men een verblijfsvergunning heeft. Men moet dan aantonen dat het werk dat men zal doen zo uitzonderlijk is dat er op de Europese arbeidsmarkt niemand te vinden is die het werk zou kunnen doen. In de praktijk gaat het dan bijvoorbeeld om koks in exotische restaurants die zulke speciale gerechten klaarmaken dat een Europeaan niet in aanmerking komt. Een ander voorbeeld wordt gevormd door hooggeschoold personeel die in staat zijn een inkomen van meer dan 31.000 euro op jaarbasis te verdienen. De overheid heeft een uitzondering gemaakt voor bepaalde categorieën personen die zonder verblijfsvergunning een tijdelijke arbeidskaart kunnen bemachtigen:

- de groep die regularisatie heeft aangevraagd in de campagne van januari 2000 kan een werkvergunning voor drie maanden krijgen, die kan worden verlengd zolang de procedure loopt. Op het moment dat men een negatieve beslissing ontvangt verliest de werkvergunning zijn geldigheid. De vreemdeling moet echter wel een werkgever bereid vinden om deze voorlopige arbeidsvergunning aan te vragen. Het werken als zelfstandige is voor deze groep niet mogelijk. Voor het werken als zelfstandige heeft men tevens een verblijfsvergunning nodig.
- In maart 2004 heeft de regering besloten een tweede uitzondering te maken. Het betreft hier een tijdelijke maatregel ten behoeve van vreemdelingen uit Afghanistan die uitstel hebben gekregen van vertrek, vanwege de uitzonderlijke situatie in dat land.
- Wanneer een irreguliere immigrant ten behoeve van een studie verplicht is stage te lopen, is hij of zij vrijgesteld van de verplichting hiervoor een arbeidskaart te bezitten.
- Indien iemand zonder wettig verblijf op minderjarige leeftijd is begonnen met een alternerende beroepsopleiding (ABO), mag hij ook wanneer hij inmiddels meerderjarig is geworden, stage lopen. Deze regeling geldt ook wanneer hij tussentijds uitgeprocedeerd raakt. Wanneer de irreguliere immigrant na zijn of haar achttiende verjaardag is aangevangen met de alternerende studie mag hij echter niet werken.

Mensen die een regularisatie-aanvraag hebben gedaan in het kader van artikel 9.3 van de Vreemdelingenwet mogen niet werken. Ook mensen die verwickeld zijn in een beroepsprocedure bij de Raad van State kunnen geen arbeidskaart bemachtigen (Vreemdelingenrecht 2005).

Het kan gebeuren dat een irreguliere immigrant toch nog in het bezit is van een geldige arbeidskaart. Deze zeer kleine groep mensen wordt gevormd door personen die in het verleden een werk- en verblijfsvergunning hadden, en die met hun werk zijn doorgedaan nadat deze vergunningen verliepen. Dit zijn zeldzame gevallen die door de mazen van de wetten van de gereguleerde Belgische arbeidsmarkt zijn geglipt.

Bij ongevallen op de werkplaats hebben irreguliere arbeiders recht op compensatie uit het Fonds voor Arbeidsongevallen, wanneer bepaalde condities vervuld zijn. Zo moet men bewijzen dat het ongeluk op het werk heeft plaatsgevonden. Daarnaast dient men aan te kunnen tonen dat men werkt voor een Belgische werkgever die onder de Belgische arbeidswetgeving valt. Verder is het noodzakelijk een medisch bewijs van de opgelopen verwondingen te overleggen. In de praktijk is deze bewijsvoering voor mensen zonder verblijf moeilijk te realiseren.

EU-onderdanen kunnen normaal gezien werken in België.¹⁰ Na de toetreding van de nieuwe lidstaten in de Europese Unie stelde een aantal landen echter een overgangperiode in, waaronder België. Gedurende deze overgangperiode werden de nieuwe EU-onderdanen beperkt in hun mogelijkheden om arbeid in loondienst te verrichten. Ze moesten, net als niet-EU-onderdanen, een arbeidskaart bezitten om te werken en kregen in eerste instantie slechts een tijdelijk verblijfsrecht. Op 1 mei 2006 liep deze overgangperiode officieel af, maar de regering besloot om de overgangsmaatregelen te verlengen. Deze verlenging kan maximaal tot 30 april 2009 duren. Hierdoor hebben nieuwe EU-onderdanen die arbeid in loondienst willen uitoefenen dus nog steeds een arbeidskaart nodig om te werken. In eerste instantie zullen ze slechts een verblijfsrecht van een jaar krijgen. Na een jaar gewerkt te hebben kunnen ze vestiging aanvragen.

Sinds 1 mei 2006 is er wel een versoepeling gekomen voor onderdanen van de nieuwe EU-landen die een zogenaamd 'knelpuntberoep' in België willen uitoefenen. Elk gewest heeft een eigen lijst van knelpuntberoepen, dat wil zeggen een lijst met vacatures die moeilijk zijn in te vullen. Voor Vlaanderen zijn enkele voorbeelden van knelpuntberoepen ingenieurs, verpleegkundigen, technici, tuiniers, fruitplukkers, vrachtwagenchauffeurs, bankwerkers, lassers, timmermannen, metselaars, stukadoors, dakdekkers, wegenwerkers, en bakkers. De nieuwe EU-landen zijn Estland, Hongarije, Letland, Litouwen, Polen, Slovenië, Slowakije, Tsjechië. Voor onderdanen van Cyprus en Malta geldt deze versoepeling niet. Een nieuwe EU-onderdaan die een

---

¹⁰ Het onderstaande is gebaseerd op informatie van het VMC uit de juridische databank die te vinden is op www.vreemdelingenrecht.be

knelpuntberoep wil uitoefenen in België heeft hiervoor wel een arbeidskaart nodig. De aanvraag van een arbeidskaart kan enkel ingediend worden door de werkgever. De arbeidskaart zal echter worden toegekend zonder dat de werkgever hiervoor een arbeidsmarktonderzoek hoeft uit te voeren. De werkgever hoeft dus niet te bewijzen dat er in de EU niemand anders te vinden was voor deze vacature. Omdat het een knelpuntberoep betreft wordt dit als het ware reeds verondersteld. De nieuwe EU-onderdaan moet dus eerst een werkgever vinden die voor hem een arbeidskaart wil aanvragen. Hij of zij hoeft zich echter niet noodzakelijk in het buitenland te bevinden op het moment van de aanvraag. De aanvraag kan ook gedurende een legaal verblijf in België, bijvoorbeeld als toerist, geschieden. Vermoedelijk heeft een aantal van deze nieuwe EU-onderdanen de werkzaamheden die zij vóór 1 mei 2006 illegaal uitvoerden op deze wijze kunnen formaliseren. Nieuwe EU-onderdanen die gedurende een ononderbroken periode van twaalf maanden of meer legaal in België hebben gewerkt zijn hierna volledig vrijgesteld van arbeidsmarktonderzoek. Zij kunnen na twaalf maanden dus elk beroep in België uitoefenen en niet enkel knelpuntberoepen.

Vreemdelingen kunnen ook als zelfstandige werken. Zij dienen hiervoor een speciale kaart te bezitten, de beroepskaart. Het voornaamste verschil met een activiteit als werknemer is dat een zelfstandige geen baas heeft en dus voor eigen rekening werkt. Wanneer de vreemdeling een beroepskaart heeft verkregen mag hij die specifieke activiteit uitoefenen op een welbepaalde plaats die op de beroepskaart vermeld staat. Bepaalde categorieën van vreemdelingen zijn vrijgesteld van het bezitten van een beroepskaart, zoals EU-onderdanen. Zij kunnen zich vrij vestigen in België om hier te komen werken. Ze hoeven nog geen werk te hebben op het moment dat ze naar België komen. Wanneer EU-onderdanen nog geen werk hebben gevonden kunnen zij een aanvraag tot vestiging indienen. Zij krijgen dan een paarse kaart die vijf maanden geldig is. Wanneer er binnen vijf maanden geen bewijs van zelfstandige activiteit geleverd kan worden zal de vestiging worden geweigerd. Voorheen gaf men dan automatisch een bevel om het grondgebied te verlaten maar dat mag sinds een veroordeling van het Hof van Justitie niet meer. Sinds 1 mei 2006 kan België sowieso geen verwijderingmaatregelen meer treffen tegen EU-onderdanen. Wanneer men binnen vijf maanden kan bewijzen dat men een zelfstandige activiteit uitvoert krijgt men een blauwe kaart die vijf jaar geldig is. Men kan een zelfstandige activiteit aantonen door documenten te overleggen die vereist zijn voor dat beroep. Voor sommige beroepen moeten ondernemersvaardigheden worden aangetoond, voor andere niet. Verder dient men bijvoorbeeld te bewijzen dat

men zich heeft ingeschreven in het handelsregister en dat men een BTW-nummer heeft aangevraagd. Sinds 1 mei 2006 kan deze procedure echter niet meer verplicht worden opgelegd aan EU-onderdanen. Praktisch gezien wil dit zeggen dat EU-onderdanen niet meer verplicht kunnen worden om zich te melden bij de gemeente. De Belgische overheid roept hen echter op om dit toch te doen omdat er allerlei sociale rechten aan verbonden zijn, zoals de mogelijkheid zich aan te sluiten bij het ziekenfonds of het recht op leefloon.

Bijna dezelfde procedure geldt voor onderdanen van landen in Centraal en Oost-Europa die een toetredingsakkoord hebben gesloten met de EU (zogenaamde PECO landen). Bulgaren en Roemenen behoren tot deze categorie. Zij kunnen zonder visum naar België komen in het kader van een kort verblijf. Mensen die zonder visum naar België zijn gekomen moeten bij de gemeente een aankomstverklaring afhalen. Tijdens het legale verblijf moet vervolgens een aanvraag voor een verblijfsmachtiging worden ingediend op basis van artikel negen ten derde uit de vreemdelingenwet. Een aanvraag vanuit irregulier verblijf wordt geweigerd. De aanvraag dient bij de gemeente van verblijf te geschieden. Onderdanen van PECO landen krijgen dan een witte kaart voor zes maanden. De gemeente zal de verblijfskaart na zes maanden wederom met zes maanden verlengen indien de zelfstandige zijn zelfstandige activiteiten kan bewijzen. Zo dient hij bijvoorbeeld te bewijzen dat hij zich heeft ingeschreven in het handelsregister, dat hij een BTW-nummer heeft aangevraagd en dat hij is aangesloten bij een kas voor zelfstandigen. Na de tweede periode van zes maanden zal de verblijfskaart steeds met een jaar worden verlengd indien de zelfstandige kan aantonen dat hij nog steeds een zelfstandige activiteit uitoefent. Ook diens echtgenoot en kinderen hebben gedurende deze perioden recht op verblijf.

7 Sociale zekerheid

Volgens de Grondwet heeft iedereen in België recht op sociale zekerheid. Sinds 1984 voorziet de wet echter in een uitzondering voor irreguliere immigranten. Zij kunnen sinds dat jaar alleen het recht op urgente medische zorg claimen (Jorens 1997). Ook het Arbitragehof bepaalde in april 1998 dat een persoon die een uitwijzingsbevel heeft gehad geen recht meer heeft op sociale bijstand, behalve urgente medische zorg (Kagné 2000). Een uitzondering hierop is gemaakt voor uitgeprocedeerde asielzoekers die beroep hebben aangetekend bij de Raad van State. Zij kunnen wel sociale bijstand ontvangen. Sinds 2001 mag deze bijstand echter niet langer

financieel van aard zijn. Om in de praktijk de bijstand te verkrijgen moet men naar speciale welzijnscentra, zoals asielcentra, waar voedsel en onderdak wordt aangeboden. Vreemdelingen die in het kader van de campagne van 2000 regularisatie hebben aangevraagd maken volgens de wet geen aanspraak op sociale bijstand. In 2001 bepaalde een Arbitragehof dat deze mensen geen recht hebben op sociale bijstand. In 2002 werd deze beslissing in cassatie echter verworpen. Op basis van deze uitspraak zou het voor irreguliere immigranten, die in de campagne van 2000 regularisatie aangevraagd hebben, mogelijk moeten zijn om het recht op sociale bijstand te claimen (PICUM 2002).

Zoals gezegd heeft het Arbitragehof op 22 juli 2003 het recht op maatschappelijke hulp voor minderjarige vreemdelingen die met hun ouders illegaal in het land verblijven, indien deze niet kunnen instaan voor de behoeften van hun kind, erkend. Via de programmawet van 22 december 2003, hebben minderjarige vreemdelingen die illegaal met hun ouders in het land verblijven recht op materiële opvang in een federaal opvangcentrum. De voorwaarden voor het toekennen van materiële opvang werden bepaald in het Koninklijk Besluit van 24 juni 2004, en weer gewijzigd door het Koninklijk Besluit van 1 juli 2006. Naar aanleiding van een nieuw arrest van 19 juli 2005 van het Arbitragehof, werd de wet aangepast zodat de ouders (of de personen die de ouderlijke macht uitoefenen over de minderjarige), ook in het opvangcentrum kunnen verblijven (Fedasil 2006).

8 Huisvesting

Artikel 23 van de Grondwet stelt dat iedereen in België recht heeft op behoorlijke huisvesting. In een wettelijke uitzondering is niet voorzien. Daarom zouden irreguliere immigranten terecht moeten kunnen op de normale huisvestingsmarkt. Voor velen is dit echter een groot probleem, aangezien zij vaak de huur niet kunnen betalen. Voor mensen die dakloos zijn moet het algemeen welzijnsbeleid een oplossing bieden. Het verhuren aan irreguliere immigranten is noch op de privé-markt noch op de sociale huisvestingsmarkt strafbaar. Huisjesmelkers kunnen vervolgd worden voor het niet geven van humanitaire hulp aan irreguliere immigranten, wanneer zij hun situatie uitbuiten.

Ook de sociale huurreglementering heeft lange tijd niet voorzien in een uitzondering voor irreguliere immigranten. Op 15 februari 1999 kwam hier verandering in doordat de Vlaamse Huisvestingsmaatschappij een telex

verzond naar alle sociale huisvestingsmaatschappijen, waarin gesteld werd dat de toegang tot sociale huurwoningen aan irreguliere immigranten moest worden ontzegd. In een tweede telex van 9 maart 2000 werd gesteld dat personen die in het kader van de regularisatiecampagne een aanvraag hebben ingediend, wel kunnen worden ingeschreven, maar dat zij pas een woning toegewezen kunnen krijgen wanneer de procedure in positieve zin is beslist (ICEM 2001). In 2002 verklaarde de minister van Huisvesting per omzendbrief aan alle Vlaamse sociale huisvestingsmaatschappijen dat een kandidaat-huurder die onwettig in België verblijft niet kan worden ingeschreven, tenzij hij nog een regularisatieaanvraag heeft lopen in het kader van de campagne van 2000, of de asielaanvraag werd afgewezen met een beslissing 'weigering van verblijf' zonder een BGV.

In de loop van 2002 is de werkwijze nader gespecificeerd. Zo kan iemand die legaal in België verblijft maar die met een irreguliere immigrant samenwoont wel in aanmerking komen voor een woning. Van een samenwonend koppel, waarvan één partner niet aan de voormelde criteria voldoet, kan alleen de partner die er wel aan voldoet ingeschreven worden als kandidaat-huurder. Voor de berekening van de huurprijs wordt wel rekening gehouden met het inkomen van alle medebewoners. Wanneer één van de partners van een *gehuwd* koppel niet aan de voormelde criteria voldoet, is hij bij de toewijzing van een woning toch huurder (ICEM 2003). Irreguliere immigranten zouden dus slechts in uitzonderlijke gevallen terechtkunnen op de sociale huisvestingsmarkt. In de praktijk zijn de meesten daarom genoodzaakt een beroep te doen op het particuliere huisvestingsaanbod. Dit maakt het huisvestingsprobleem voor veel irreguliere immigranten tot een in essentie materieel probleem.

Het Algemeen Welzijnwerk kan een oplossing bieden voor irreguliere immigranten die behoefte hebben aan begeleiding of die dakloos zijn. Een van de voornaamste toegangsdrempels tot de thuislozenzorg is echter de afwezigheid van een regeling voor de terugbetaling van de verblijfskosten. Om het recht op onderdak voor dakloze irreguliere immigranten vorm te geven loopt het project 'Onderdak en oriëntatie van irreguliere immigranten die in een noodsituatie verkeren'. Het project maakt het in enkele gevallen mogelijk om tussen te komen in de verblijfskosten van irreguliere immigranten. In het project wordt prioriteit gegeven aan mensen met een tijdelijke opvangnood of aan mensen die zicht hebben op legaal verblijf in België. Via dit project worden in de onthaaltehuizen in Brussel, Gent en Antwerpen opvangplaatsen voorzien voor irreguliere immigranten in nood. Personen worden er maximaal twaalf maanden opgevangen. In deze periode

wordt het toekomstperspectief uitgeklaard en wordt naar dit perspectief toegewerkt (oriëntatie). De betrokken personen krijgen sociale begeleiding bij de realisatie van hun project.

9 Gezondheidszorg

Omdat de kosten voor gezondheidszorg hoog kunnen zijn proberen sommige irreguliere immigranten deze kosten vergoed te krijgen. Hiervoor bestaan drie manieren. Men kan zich ten eerste tegen ziektekosten proberen te verzekeren via een openbaar verzekeringsstelsel. Ten tweede kan men zich proberen te verzekeren via een privé-verzekering. Ten derde kan men de kosten vergoed krijgen via het Openbaar Centrum voor Maatschappelijk Welzijn (OCMW) in de gemeente waar men gewoonlijk verblijft.

In uitzonderlijke situaties bestaan mogelijkheden tot verzekering binnen het openbaar stelsel. Sommige irreguliere immigranten kunnen zowel in loondienst, als door zelfstandige beroepsarbeid 'wit' werken. Dit houdt in dat men een sociale zekerheidsbijdrage betaalt en dat de werkgever het loon op controleerbare wijze uitkeert. 'Wit' werk biedt hen daarom de mogelijkheid om zich in te schrijven bij een ziekenfonds. Zo konden heel wat deelnemers aan de regularisatiecampagne op basis van de omzendbrief van 6 april 2000 'wit' werken. Vaak konden hun gezinsleden ook ingeschreven worden in het ziekenfonds (ICEM 2001). Een andere groep mensen die via het ziekenfonds verzekerd is wordt gevormd door mensen die in een legale situatie zijn begonnen met werk, en dit na het verlies van de legale status hebben kunnen voortzetten, mits de werkgever de premies is blijven doorbetalen. Volgens PICUM (2001) kan deze situatie wel een aantal jaren voortduren voordat de instanties er weet van hebben. Een deel van de uitgeprocedeerde asielzoekers kan via het uitloprecht nog enige tijd na het verlopen van het wettig verblijf een SIS-kaart behouden. Een kleine groep irreguliere immigranten heeft zich verzekerd via een privé-verzekering. Vanwege de hoge kosten die hiermee gemoeid zijn is dit voor velen echter geen optie. De mogelijkheden die resteren zijn zich te wenden tot een OCMW, of op informele wijze gezondheidsproblemen op te lossen. Hierbij kan men denken aan het lenen van SIS-kaarten van familie of vrienden of het gebruik maken van een geneesheer uit de eigen etnische kring.

Het recht op gezondheidszorg is een basisrecht, verankerd in internationale verdragen en de Grondwet. Sinds het Koninklijk Besluit van 12

december 1996 beperkt dit basisrecht zich in België tot het recht op urgente medische zorg. Het besluit bepaalt dat de zorg zowel van curatieve als van preventieve aard kan zijn. De zorg kan ambulante of in een verpleeginstelling worden verstrekt. In principe worden hiermee alle medische tussenkomsten bedoeld waarvoor RIZIV-nomenclatuur bestaat. Dit betekent dat irreguliere immigranten bijvoorbeeld ook recht hebben op in-vitrofertilisatie (IVF), abortus, prenatale consultatie en borstvoedingsbegeleiding. Een arts kan de kosten declareren bij een OCMW, die de kosten vervolgens weer vergoed krijgt van het Ministerie van Volksgezondheid. De medische zorgen die in aanmerking komen voor terugbetaling, moeten zijn opgenomen in de RIZIV-nomenclatuur. De overheid bepaalt niet op welke medische zorgen men recht heeft en op welke niet. Het is aan de (door de RIZIV erkende) behandelende arts om te bepalen of medische zorgverstrekking nodig is. Er blijft hierdoor enige ruimte over voor eigen interpretatie. Volgens PICUM (2001) bestaat er verwarring over de term 'urgente medische hulp'. Het lijkt er op dat artsen de term in de praktijk veelal verruimen tot 'noodzakelijke' medische zorg. Ook zijn niet alle OCMW's in de praktijk bereid om IVF-behandelingen te vergoeden.

Artsen zijn gebonden aan hun beroepsgeheim en ook ziekenhuizen zijn niet verplicht de aanwezigheid van een patiënt met een irreguliere status te melden aan de Dienst Vreemdelingenzaken. Het OCMW controleert of de persoon toegang heeft tot een ziektekostenverzekering, of hij of zij werkelijk niet over geldige verblijfsdocumenten beschikt en of hij of zij behoeftig is. Het OCMW moet de kosten van deze dringende medische hulp aan de zorgverstrekker terugbetalen wanneer de persoon onwettig in België verblijft, behoeftig is en hij of zij tijdig een medisch getuigschrift heeft voorgelegd waarin de dringende noodzakelijkheid van de zorgverstrekingen wordt vastgesteld. Sommige OCMW's eisen dat de zorgvrager zelf zijn aanvraag ondertekent. De zorgverstrekker of zijn instelling vraagt deze dringende medische hulp in zulke gevallen in naam van de patiënt aan. OCMW's zijn niet verplicht om de adresgegevens van de irreguliere immigrant door te geven. In de regel is het OCMW in de plaats waar de persoon gewoonlijk verblijft bevoegd.

De OCMW's blijken de regels verschillend toe te passen. Brussel heeft negentien OCMW's die allemaal eigen autonomie kennen. Hierdoor verschilt de implementatie van regels niet alleen van stad tot stad maar ook van deelgemeente tot deelgemeente (AZG 2004). In Gent kunnen irreguliere immigranten bijvoorbeeld direct naar de zorgverstrekker gaan, waar zij meteen geholpen worden als de benodigde zorg dringend wordt bevonden.

De zorgverstrekker zal de gemaakte kosten bij het OCMW terugvorderen. Pas op dat moment start het OCMW van Gent met het controleren of de aanvraag aan alle criteria voldoet (illegaal verblijf, behoefte, dringende noodzakelijkheid). Bij het OCMW in de Brusselse deelgemeente Anderlecht en bij het OCMW van Antwerpen moeten patiënten een medisch attest voorleggen alvorens zij de papieren krijgen die ze nodig hebben om een arts te mogen consulteren. Hier moeten irreguliere immigranten dus een (door het RIZIV erkende) arts bezoeken om te bewijzen dat ze ziek zijn om toestemming te krijgen om een andere arts te bezoeken. Het OCMW van de stad Brussel werkt met een gezondheidspas die drie maanden geldig is en daarna verlengd kan worden. Deze pas bevat de naam van een huisarts en een apotheek waarmee het OCMW een overeenkomst heeft gesloten. Zo hebben hulpbehoevenden toegang tot eerstelijnszorg, medicijnen en, indien nodig, vervolgbehandeling in het ziekenhuis.

Het systeem van de OCMW's voor de verstrekking van medische zorg aan irreguliere immigranten is daardoor niet alleen verwarrend maar ook onvoorspelbaar. Een van de problemen van de procedure is dat het vaak lang duurt voordat het besluit wordt genomen of de zorg kan worden verleend. Om de behoefte te controleren doen sommige OCMW's namelijk een sociaal onderzoek. Dit onderzoek neemt vaak enige tijd in beslag. Ook komt het voor dat artsen achttien maanden moeten wachten voordat zij een consult van een irreguliere immigrant vergoed krijgen (AZG 2004).

Daarnaast bestaat er verwarring over de samenhang met de wet die noodhulp regelt. Wanneer iemand betrokken raakt bij een ongeluk en direct naar het ziekenhuis moet, waarborgt deze wet dat hij of zij direct wordt geholpen, zonder dat de verzekering van de betrokkene wordt gecontroleerd. Deze controle gebeurt in dergelijke gevallen achteraf. Wanneer een ambulance een irreguliere immigrant naar een privé-ziekenhuis brengt in plaats van een openbaar ziekenhuis, zorgt dit voor problemen. De meeste OCMW's vergoeden behandelingen in een privé-instelling namelijk niet (PICUM 2001).

Het OCMW vergoedt ook geneesmiddelen die in het kader van de dringende medische zorg zijn voorgeschreven. Daarnaast vergoedt men soms producten als verbanden en zalf. Hiervoor bestaat een lijst waarop is vermeld wat standaard vergoed wordt en wat niet in aanmerking komt. In de praktijk blijkt dat sommige OCMW's hiervan afwijken. Voor de irreguliere immigrant is de procedure soms lastig. Hij moet eerst een bewijs van een arts hebben voor het feit dat de zorg die hij behoeft 'urgent' is. Hiermee gaat hij naar een OCMW, waar hij een certificaat ontvangt dat als bewijs dient voor de

apothek dat de kosten zullen worden vergoed. Wanneer de medicatie op zeer korte termijn nodig is kan dit problemen veroorzaken.

De toegang tot psychische zorg is voor irreguliere immigranten zeer problematisch, terwijl hun psychische gezondheid vaak sterk aangetast wordt door de onzekere situatie waarin zij verkeren (Burgers & Engbersen 1999; Wets 2001). Deze zorg wordt meestal verleend door psychologen in plaats van psychiaters, en psychologen zijn niet gerechtigd om voor urgente medische zorg te tekenen. Volgens het Koninklijk Besluit hebben irreguliere immigranten alleen toegang tot psychiatrische klinieken. Ook tandartsen mogen niet voor urgente medische zorg tekenen. Een aantal artsen is echter wel bereid om verwijzingen te schrijven voor tandheelkundige hulp, zodat irreguliere immigranten in sommige gevallen toch toegang kunnen krijgen (PICUM 2001).

Volgens Artsen Zonder Grenzen en Medisch Steunpunt irreguliere immigranten zijn de meeste irreguliere immigranten niet bang om zich tot artsen te wenden, omdat zij er behoorlijk zeker van kunnen zijn dat zij niet zullen worden aangegeven. Een groot deel van de irreguliere immigranten is evenwel niet op de hoogte van de geboden rechten.

Omdat de gezondheidszorg voor irreguliere immigranten geregeld is via een Koninklijk Besluit en een OCMW-wet, heeft de Vlaamse overheid de taak op zich genomen om zich in te zetten voor een betere toepassing van het KB en voor een betere bekendmaking van deze regelgeving bij diverse actoren. Hiertoe worden enkele organisaties gesubsidieerd. Zij hebben enkele initiatieven opgezet om de toegang tot de medische zorg voor irreguliere immigranten te verbeteren.

10 Onderwijs

Volgens het Kinderrechtenverdrag hebben alle minderjarigen recht op onderwijs. In 1994 hebben de ministers van Onderwijs en Binnenlandse Zaken afgesproken dat scholen leerlingen zonder papieren mogen inschrijven in het onthaalonderwijs of het onderwijsvoorrangsbeleid. In een omzendbrief van 24 februari 2003 staat vermeld dat ouders of de personen die de ouderlijke macht uitoefenen over minderjarigen zonder wettig verblijf, verplicht zijn om hun kinderen die leerplichtig zijn in te schrijven en ervoor te zorgen dat zij regelmatig naar school gaan. De ouders zijn aan dezelfde plichten inzake de controle van de leerplicht en aan dezelfde sancties onderworpen als ouders van kinderen met een legaal verblijf. Leerlingen

dienen regelmatig aanwezig te zijn wanneer zij zijn ingeschreven. De school kan echter niet worden verplicht de aanwezigheid van dergelijke leerlingen te melden bij de politie. Bovendien heeft de politie niet het recht aan de schoolpoort controles uit te voeren. Het uitgangspunt is dat de verantwoordelijkheid ligt bij de scholen om kinderen zonder papieren in te schrijven en om al het mogelijke te doen om ervoor te zorgen dat ze regelmatig aanwezig zijn. De middelen die scholen hebben om aanwezigheid af te dwingen zijn logischerwijze beperkt. De controle op de leerplicht geschiedt aan de hand van de rijksregisternummers. Dit betekent dat de leerplicht van minderjarigen zonder wettig verblijfsstatuut slechts is op te volgen voor zover en voor zolang ze ingeschreven zijn in de school. Wanneer zij niet zijn ingeschreven in een school zijn zij immers nergens geregistreerd. Scholen zijn echter niet verplicht om de aanwezigheid van leerlingen zonder wettig verblijf te melden. Bovendien hebben onderwijsinstellingen, onderwijsdiensten of onderwijskoepelorganisaties niet de taak, middelen, of wettelijke basis om leerlingen zonder wettig verblijf actief op te sporen. Het is dus momenteel niet mogelijk om na te gaan in welke mate deze kinderen en jongeren effectief deelnemen aan het onderwijs en het recht op onderwijs daadwerkelijk gerealiseerd wordt. Bovendien kan het opvolgen van de leerplicht niet goed worden gecontroleerd of afgedwongen, terwijl zij wel van toepassing is op kinderen zonder wettig verblijf. Vanaf het moment van inschrijving zijn de leerlingen subsidieerbaar in de basisvoorziening van de school, en is de school voor hen verzekerd. Daarnaast kunnen ze worden meegeteld voor het krijgen van extra financiële middelen, mits ze aan de voorwaarden hiervoor voldoen. Na het voltooien van een opleiding verkrijgen irreguliere immigranten, net als andere scholieren, een diploma. Eind jaren negentig bleek een deel van de schooldirecties niet goed op de hoogte te zijn van deze afspraken. Daarom wordt sinds 24 juni 1999, jaarlijks dezelfde omzendbrief verstuurd om schoolbesturen te attenderen op de regels. Onderwijsambtenaren mogen de leerlingen zonder papieren niet aangeven bij de politie- of vreemdelingendiensten. Ook werd in de omzendbrief toegezegd dat irreguliere kinderen nooit zullen worden opgepakt in de buurt van de school, en dat er geen politiecontroles aan de schoolpoort plaats mogen vinden. In die zin vormt de school een veilige haven voor het kind.

De toegang tot het onderwijs is gedurende de leerplicht kosteloos. Het recht op onderwijs houdt echter meer in dan het geven van toegang tot het onderwijs. Er kunnen aanzienlijke barrières gevormd worden in de vorm van hoge schoolkosten, aangezien irreguliere immigranten meestal niet over ruime financiële middelen beschikken. De meeste ouders van irreguliere

kinderen hebben hen sinds de omzendbrief ingeschreven bij scholen. Voor veel ouders is dit hun enige contact met een officiële institutie. Voor velen is de schoolgang van hun kinderen tevens een van de belangrijkste drijfveren om – ondanks alle moeilijkheden – in België te blijven (PICUM 2002). Het decreet van 28 juni 2002 bepaalt dat kinderen kunnen worden ingeschreven bij de school die zij en hun ouders verkiezen. Een inschrijving kan niet geweigerd worden op basis van het irregulier verblijf van de leerling. Ook is het mogelijk om een leerling enkel voorlopig in te schrijven in het kader van een doorverwijzingsprocedure (ICEM 2003)

Volgens de werkgroep opvangbeleid moet de Vlaamse overheid meer inspanningen verrichten om bestaande financiële drempels in het leerplichtonderwijs weg te werken. De werkgroep is namelijk van mening dat het recht op onderwijs meer inhoudt dan het geven van het recht op toegang tot het onderwijs, zo schrijft de groep in haar kerntakennota. Zo zouden lokale besturen financieel moeten kunnen tussenkomen in de schoolkosten van minderjarigen zonder wettig verblijf. Daarnaast menen zij dat kinderen die niet of onregelmatig naar school gaan actief toegeleid dienen te worden naar school. In het strategisch plan minderhedenbeleid 2004-2010 wordt vermeld dat er gestreefd wordt naar het sensibiliseren van organisaties die werken met irreguliere immigranten in verband met het recht op onderwijs en de genomen maatregelen ter zake.

Er zijn geen wetten die de toegang tot het onderwijs voor volwassenen verbieden, maar er zijn ook geen wetten die volwassenen mogelijkheden geven. Van regulatie is geen sprake. In principe hebben volwassenen toegang tot de Centra voor Basiseducatie (CBE) en de Centra voor Volwassenenonderwijs (CVO). Net als voor andere cursisten is het cursusaanbod van de CBE's gratis. Ook bij de CVO-scholen geldt dat irreguliere immigranten zijn vrijgesteld van inschrijvingsgeld voor de cursus Nederlands als tweede taal niveau 1 en 2, en voor de cursus algemene vorming. De daadwerkelijke toegang voor volwassen irreguliere immigranten tot onderwijsinstellingen is arbitrair. Door gebrek aan regulering wordt iemand, afhankelijk van de persoon en de instelling, de toegang geboden of geweigerd (PICUM 2002).

Personen die in het kader van de eenmalige campagne een regularisatieaanvraag hebben ingediend, kunnen een tijdelijke werkvergunning krijgen waardoor zij als werkzoekende kunnen worden ingeschreven. Hieruit volgt dat zij in aanmerking komen voor een beroepsopleiding. Deze regeling is ook van toepassing voor mensen die voor 10 januari 2000 regularisatie aanvroegen in het kader van artikel 9.3 uit de

Vreemdelingenwet. Mensen die na de campagne hun verzoek indienden mogen niet werken en kunnen bijgevolg geen beroepsopleiding volgen.

11 Noodhulp

Het verlenen van noodhulp wordt niet beschouwd als een kerntaak van de overheid, maar wordt overgelaten aan particulier initiatief. De lokale overheid heeft tot taak ervoor te zorgen dat de toegang tot de noodhulp beschikbaar is en dat de hulp aan bepaalde kwaliteitsvereisten voldoet. Onder noodhulp wordt over het algemeen materiële hulp in de vorm van voedsel en kleding verstaan. De lokale overheid zorgt ervoor dat alle irreguliere immigranten in nood toegang hebben tot materiële hulpverlening. De voedselbank speelt hierbij een centrale rol. Het optimaliseren van de werking van de voedselbank is echter een bevoegdheid van de Federale overheid. Volgens de werkgroep opvangbeleid blijkt uit ervaringen en onderzoek dat de huidige werking van de voedselbank de voedselzekerheid van mensen in nood onvoldoende kan garanderen. Irreguliere immigranten lijken de weg naar de voedseluitgiftepunten bovendien maar moeizaam te vinden. Eigen gemeenschappen, in de vorm van sociaal-culturele verenigingen of religieuze groepen spelen tevens een belangrijke rol. Hun ontmoetingsplaatsen zijn vaak de eerste plaatsen waar irreguliere immigranten ondersteuning krijgen (ICEM 2002). In dit verband is het van belang dat Artikel 77 van de Vreemdelingenwet bepaalt, dat het helpen of bijstaan van een vreemdeling zonder wettig verblijf niet strafbaar is, als deze hulp of bijstand vanuit voornamelijk humanitaire overwegingen wordt verleend. Dit artikel schept de ruimte voor genoemd particulier initiatief. OCMW's worden nergens in belet om toch noodhulp te bieden wanneer hen dat de aangewezen oplossing lijkt. In de praktijk worden veel OCMW's (veelal in de grootsteden) hierin echter belemmerd door hun geringe financiële middelen. Omdat het particulier initiatief de noodhulp regelt kan niet worden gegarandeerd dat de hulp iedereen bereikt. Een van de aanbevelingen van de werkgroep opvangbeleid is dat de overheid vanuit morele overwegingen het garanderen van de basisvoorwaarden voor een menswaardig bestaan van irreguliere immigranten overneemt, wanneer het particulier initiatief hierin tekortschiet.

12 Conclusie

Terwijl de komst van vreemdelingen als gastarbeiders in de jaren zestig werd toegejuicht, is het de laatste decennia voor veel vreemdelingen steeds moeilijker geworden om naar België te komen. Het vreemdelingenbeleid is steeds meer gericht op het tegengaan van irreguliere immigratie. Voor de irreguliere immigranten die desondanks in België aanwezig zijn is het sinds de jaren negentig moeilijker geworden om toegang te krijgen tot de formele Belgische instituties. Daarnaast zijn de mogelijkheden wat betreft sociale voorzieningen voor irreguliere immigranten sinds de jaren negentig ingeperkt. Desalniettemin heeft de Vlaamse overheid uitgesproken een opvangbeleid te willen voeren voor irreguliere immigranten die in een noodsituatie verkeren en om bijstand vragen. Via deze weg wordt een aantal organisaties gefinancierd die irreguliere immigranten de weg wijst naar die voorzieningen die er nog wel voor hen zijn, zoals het onderwijs voor kinderen en dringende medische zorg. Hierdoor is op het eerste gezicht een paradoxale situatie ontstaan waarbij de Federale overheid een beleid voert dat onwettig verblijf verbiedt, terwijl de Vlaamse overheid mensen, die onwettig in België verblijven en zich in een noodsituatie bevinden, opvangt. Dit is bovendien niet het enige spanningsveld in het beleid voor irreguliere immigranten. Zo verblijven uitgeprocedeerde asielzoekers, wiens verblijf formeel onwettig is, tegelijkertijd wettig in de asielstructuren van de Federale overheid. Er is dus niet alleen sprake van spanning tussen de verschillende beleidsniveaus, maar ook binnen het Federale beleid is er sprake van contradicties. In het volgende hoofdstuk zullen we zien hoe instanties in Vlaanderen en Brussel omgaan met deze schijnbaar tegenstrijdige signalen vanuit het beleid.

Hulp aan irreguliere immigranten vanuit de instanties in Vlaanderen en Brussel

*Het staat in de Bijbel hè: aan wie heeft, zal er gegeven worden, en aan wie niks heeft, zal het weinige dat hij heeft ontnomen worden. En dat is eigenlijk wat er gebeurt. Als je hier niks hebt, dan kan je niks krijgen. Dus iemand die legaal is en steun krijgt, daarvan wordt door het OCMW de huishuur betaald. Maar als je niks hebt, en je bent illegaal, dan is er niemand die voor jou iets doet.
(medewerker vluchtelingenondersteuning)*

1 Inleiding

In het vorige hoofdstuk is het Belgische beleid aangaande irreguliere immigranten geschetst. Hierop aansluitend is het van belang te bezien in hoeverre zij, ondanks of dankzij dit beleid, in staat zijn een bestaan op te bouwen in België. Het is de vraag of zij geraakt worden door maatregelen die gericht zijn op het tegengaan van irreguliere migratie en in hoeverre zij gebruik maken van de voorzieningen die de overheid hen biedt. In dit hoofdstuk willen wij meer specifiek een beeld krijgen van de wijze waarop irreguliere immigranten toegang krijgen tot maatschappelijke voorzieningen in Vlaanderen en Brussel, en welke problemen hier eventueel bij komen kijken. We willen ook nagaan in hoeverre dit verschilt van de toegang die (uitgeprocedeerde)asielzoekers, geregulariseerden, erkende vluchtelingen en niet-begeleide minderjarigen krijgen. Aan deze groepen wordt in hoofdstuk vier aandacht besteed. Verder staan we in dit hoofdstuk stil bij de rol van belangenorganisaties zoals NGO's, caritatieve instellingen en zelforganisaties. Om een antwoord te formuleren op deze vragen hebben we interviews gehouden met ruim vijftig professionals die werkzaam zijn bij verschillende maatschappelijke voorzieningen in Vlaanderen en Brussel en die vanuit hun werk met deze groepen veel te maken krijgen. We hebben geprobeerd aan zoveel mogelijk beleidsterreinen aandacht te schenken door organisaties te selecteren met verschillende achtergronden:

Algemeen Welzijnswerk	8
Integratiecentra	7
Stedelijke (integratie)diensten	3
OCMW	5
Gezondheidszorg	4
Onderwijs	6
(Niet-begeleide)buitenlandse minderjarigen	3
Prostitutie of drugs gerelateerd	3
NGO	12
Overig	2

Uit het bovenstaande overzicht kan worden opgemaakt dat we een groot aantal (semi-) overheidsorganisaties hebben geïnterviewd. Bovendien ontvangt een aanzienlijk deel van de NGO's subsidie. Op deze manier zijn de Belgische overheden actief betrokken bij de ondersteuning van irreguliere immigranten op hun grondgebied.

Niet alle organisaties komen in dezelfde mate in aanraking met irreguliere immigranten. Bij de Centra voor Algemeen Welzijnswerk (vaak specifieke werkingen) kunnen zij met allerhande vragen terecht, terwijl ze bij andere organisaties alleen voor specifieke problemen aan kunnen kloppen. Weer andere organisaties, zoals de integratiecentra, komen meestal niet met de doelgroep in contact maar houden zich enkel op het beleidsmatige vlak met de thematiek bezig. Achtendertig geïnterviewde organisaties hebben direct contact met de irreguliere immigranten.

In de volgende paragraaf zullen wij een kwantitatief overzicht geven van het aantal irreguliere immigranten dat een beroep doet op het Algemeen Welzijnswerk en enkele van hun achtergrondkenmerken schetsen. Deze gegevens helpen ons bij het vormen van een beeld van het aantal irreguliere immigranten dat een beroep doet op instanties. Het Algemeen Welzijnswerk heeft het meest brede hulpverleningsaanbod en er is sprake van direct contact met de doelgroep. Kwantitatieve gegevens over het beroep dat wordt gedaan op organisaties die zich bezighouden met een specifiek thema zoals onderwijs en gezondheidszorg zullen we in de paragrafen die aan deze onderwerpen zijn gewijd behandelen. Na het kwantitatieve overzicht gaan we in op de kwalitatieve gegevens uit onze interviews met instanties in Vlaanderen en Brussel. Hierbij besteden we achtereenvolgens aandacht aan de deelterreinen noodopvang en huisvesting, financiële en materiële hulp, onderwijs en gezondheidszorg, waarna we overgaan tot een bespreking van

de belangrijkste dilemma's bij het geven van hulp en onbedoelde effecten van beleid.

2 Een kwantitatief overzicht

In 2005 hebben zich 2.871 irreguliere immigranten gemeld bij het onthaal van het Algemeen Welzijnswerk.¹¹ Het aantal irreguliere immigranten dat zich bij het onthaal¹² aandient ligt aanzienlijk hoger dan het aantal dat in begeleiding¹³ is. Dit laatste aantal bedroeg in 2005 namelijk 568. Het aantal irreguliere immigranten dat zich bij het onthaal meldt is in werkelijkheid echter veel hoger. Normaal gezien wordt de verblijfsstatus namelijk niet geregistreerd wanneer iemand zich meldt bij de organisatie maar enkel wanneer hij of zij in begeleiding komt. Een aantal deelwerkingen die zich specifiek met deze groep bezighoudt, zoals het Protestants Sociaal Centrum in Antwerpen, heeft deze variabele echter wel op de onthaalfiche geplaatst. Vandaar dat er toch een aanzienlijk aantal mensen is geregistreerd. De registratie van cliënten zonder wettig verblijf in begeleiding mag dus als een betrouwbaar cijfer worden beschouwd. Het invullen van deze variabele is namelijk verplicht op dit niveau en wordt door alle deelwerkingen van het Algemeen Welzijnswerk geregistreerd.

---

¹¹ De cijfers met betrekking tot het aantal cliënten zonder wettig verblijf in het Algemeen Welzijnswerk hebben wij gekregen van het Steunpunt Algemeen Welzijnswerk en zijn afkomstig uit het Tellus registratiesysteem.

¹² Onthaal wordt binnen het Algemeen Welzijnswerk als volgt gedefinieerd: "Onthaal is een proces dat start bij het eerste direct hulpverlenend contact met de potentiële hulpvrager, in of buiten het centrum, en dat via het verstrekken van informatie, advies of andere vormen van onmiddellijke hulpverlening, leidt tot vraagverduidelijking, een onmiddellijke probleemoplossing, en/of een eventuele opstap naar verdere begeleiding in het eigen centrum of elders." "Het onthaal is een gespecialiseerde vorm van eerstelijns hulpverlening."

¹³ Binnen het Algemeen Welzijnswerk wordt een begeleiding gedefinieerd als "het methodisch (doordacht) en systematisch (gericht op voortgang, tijdsperspectief) aanbieden van persoonlijke, relationele, en praktische hulp, binnen de context van wederzijds expliciet engagement, met als doel: werken aan één of meerdere probleemsituaties zodanig dat de cliënt een beter inzicht heeft in de situatie, een terugval of verslechtering voorkomen wordt, de situatie draaglijk, hanteerbaar, of (gedeeltelijk) opgelost wordt. De hulpverlening is er in eerste instantie op gericht het dagelijks functioneren van de cliënt te verbeteren en de cliënt vaardiger te maken in zijn verschillende sociale rollen". "Het is geen kwantitatief gegeven (bijvoorbeeld na vijf gesprekken spreken we van begeleiding), maar is afhankelijk van drie essentiële punten in de hulpverlening: methodisch, systematisch, wederzijds engagement."

Tabel 3.1 Aantal cliënten z.w.v. in begeleiding bij het AWW naar statuut en jaar

Verblijfsstatuut	2004	%	2005	%
Permanent verblijfsrecht	6.882	27%	5.784	21%
Tijdelijk verblijfsrecht	1.295	5%	1.327	5%
Onwettig verblijf	688	3%* (1,7%)**	568	2%* (1,5%)**
n.v.t (Europese onderdaan)	16.832	66%	20.276	73%
Subtotaal	25.697	100%	27.955	100%
Onbekend	565		844	
Niet ingevuld	15127		10.105	
Totaal aantal cliënten	41.389		38.904	

* als percentage van subtotaal

Bron: Steunpunt Algemeen Welzijnswerk

**als percentage van totaal aantal cliënten

Uit de bovenstaande tabel kunnen we opmaken dat irreguliere immigranten een relatief kleine groep uitmaken in de begeleiding van het Algemeen Welzijnswerk. De meeste irreguliere immigranten zijn in begeleiding bij algemeen ambulante werkingen. Onder deze noemer vallen ook een aantal specifieke deelwerkingen zoals het eerder genoemde Protestants Sociaal Centrum in Antwerpen. Deze deelwerking richt zich specifiek op vluchtelingen. Een klein aantal is in begeleiding bij slachtofferhulp of een inloopcentrum, zo is te zien in onderstaande tabel.

Tabel 3.2 Aantal irreguliere immigranten in begeleiding naar werksoort in 2005

Werksoort	2005
Algemeen ambulant	236
Gezins- en relatiebegeleiding	93
Justitieel welzijnswerk	84
Asielzoekers (ambulant)	44
Opvangcentrum	33
Crisisopvang residentieel	21
Begeleid Wonen	20
Slachtofferhulp	9
Bezoekruimte	7
Jongeren Advies Centrum	6
Vluchthuis	4
Anders	7
Totaal	568

Bron: Steunpunt Algemeen Welzijnswerk

Onder de 568 cliënten zonder wettig verblijf in 2005 waren er 252 mannen, 214 vrouwen en 29 jongeren of kinderen.¹⁴ Er zijn dus veel vrouwelijke irreguliere immigranten in begeleiding bij het Algemeen Welzijnswerk. De gezinssituaties van de cliënten zonder wettig verblijf zijn divers. De grootste groep zijn partners met kinderen, terwijl het algemene beeld van irreguliere immigranten dat van alleenstaande jonge mannen is (Engbersen et al. 2002).

¹⁴ In 73 gevallen werd het geslacht niet ingevuld.

Tabel 3.3 Aantal irreguliere immigranten in begeleiding naar gezinssituatie

Gezinssituatie	2005
Partners met kinderen	161
Alleenwonend	131
Eenoudergezin	66
Inwonend bij derden	49
Collectieve woonvorm	34
Partners zonder kinderen	23
Thuiswonend	21
Grootfamilie	9
Andere	2
Onbekend of niet ingevuld	72
Totaal	568

Bron: Steunpunt Algemeen Welzijnswerk

Een relatief groot aantal is woonachtig in een collectief arrangement of bij derden. Een niet onaanzienlijk deel van de irreguliere cliënten die in begeleiding is bij het Algemeen Welzijnswerk beschikt niet over een vaste verblijfplaats of permanente huisvesting. Daarnaast verblijft een groot aantal van deze cliënten van het Algemeen Welzijnswerk in de gevangenis. De grootste groep mensen beschikt echter over een eigen woning, zo kunnen we aflezen uit de onderstaande tabel.

Tabel 3.4 Aantal irreguliere immigranten in begeleiding naar feitelijke verblijfplaats

Feitelijke verblijfplaats	2005
Eigen woning	180
Woning derden	78
Gevangenis	59
Onthaalcentrum	27
Geen verblijfplaats, zwervend	23
Geen permanente huisvesting	19
Asielcentrum	13
Woning ouders	10
Anders	18
Onbekend of niet ingevuld	141
Totaal	568

Bron: Steunpunt Algemeen Welzijnswerk

De meeste irreguliere immigranten klopten in 2005 aan bij het Algemeen Welzijnswerk omwille van juridische of administratieve problemen. Vermoedelijk hadden deze problemen verband met hun status. Opvallend is wel dat men vaak voor meerdere problemen tegelijk wordt begeleid. Vandaar dat in de onderstaande tabel het totale aantal aangegeven problemen hoger is dan het aantal cliënten.

Tabel 3.5 Aantal irreguliere immigranten in begeleiding naar probleem

Probleem	2005
Administratieve/ juridische problemen	495
Materiële/ financiële problemen	264
Psychische/persoonlijke problemen	115
Relationele problemen	82
Gezondheidsproblemen	70
Seksualiteit en geboorte	21
Informatie	11
Tijdsbesteding	9
Anders	18
Onbekend of niet ingevuld	9
Totaal	1094

Bron: Steunpunt Algemeen Welzijnswerk

Meer dan de helft van de cliënten blijkt niet over een inkomen te beschikken. Een aantal zegt geld te verdienen met zwartwerk, of beschikt over een OCMW uitkering. De mensen die over een OCMW uitkering beschikken behoren hoogstwaarschijnlijk tot de categorie uitgeprocedeerde asielzoekers met een beroep bij de Raad van State. Verder geven 248 cliënten aan dat hun bestaanszekerheid kleiner is dan het leefloon. Voor 59 cliënten zijn hun inkomsten ongeveer gelijk aan het leefloon en 31 cliënten gaven aan dat hun inkomsten hoger liggen dan het niveau van het leefloon.

Tabel 3.6 Aantal irreguliere immigranten in begeleiding naar inkomstenbron

Inkomstenbron	2005
Geen inkomen	238
OCMW	63
Informeel inkomen (zwartwerk)	59
Inkomen uit arbeid	38
Zak- en leefgeld	15
Inkomen uit sociale zekerheid	9
Hulp van derden	7
Gevangenis	6
Studiebeurs	4
Anders	22
Niet ingevuld	107
Totaal	568

Bron: Steunpunt Algemeen Welzijnswerk

Het aandeel irreguliere immigranten dat inkomsten uit zwartwerk heeft onder deze groep cliënten is laag in vergelijking met het aandeel onder de irreguliere immigranten die wij hebben geïnterviewd, en waarvan wij in de volgende hoofdstukken verslag zullen doen. Bovendien zijn er onder hen meer vrouwen en kinderen. Dit wijst erop dat er andere groepen bij het Algemeen Welzijnswerk komen dan die wij hebben geïnterviewd. Uit de door ons afgenomen interviews blijkt dat van de groepen die wij hebben gesproken zich maar weinig mensen tot (Vlaamse) instellingen wendden, op de Kongolezen na. Vermoedelijk kunnen de mensen die een beroep doen op organisaties weinig steun putten uit hun gemeenschap en hebben zij vaker een asielachtergrond. Zij slagen er minder goed in om werk te vinden en kloppen met hun vragen aan bij het welzijnswerk. Ook doen zij vaak een beroep op het welzijnswerk voor materiële of financiële steun, vermoedelijk om eventuele inkomsten aan te vullen. Dit staat in schril contrast met een groot deel van onze informanten. Zoals wij in de volgende hoofdstukken zullen laten zien is een belangrijk deel van hen in staat een inkomen te genereren dat ruim boven het leefloon ligt. Het is helaas binnen het registratiesysteem van het Algemeen Welzijnswerk niet na te gaan wat de nationaliteit is van de irreguliere immigranten die binnen het Algemeen Welzijnswerk in begeleiding zijn. Alleen bovenstaande gegevens bleken uit

het systeem te genereren. De meeste CAW's vermelden in hun jaarverslagen interessante achtergrondkenmerken van hun cliënten zoals nationaliteit of het aantal voedselpakketten die zij hebben verstrekt, maar zij doen dit niet apart voor elk statuut. Over een eventueel gebrek aan etnische inbedding van irreguliere immigranten binnen het Algemeen Welzijnswerk valt dus ook op basis van jaarverslagen weinig te zeggen, aangezien we de nationaliteiten niet kunnen achterhalen. Het is nodig gebleken om de organisaties zelf te contacteren voor specifiekere informatie.

3 Irreguliere immigranten en de maatschappelijke voorzieningen

Organisaties – vaak van religieuze signatuur - die zich vanouds inzetten voor de armen kregen aan het eind van de jaren tachtig te maken met een steeds groter wordende groep asielzoekers die zich in de oude stadswijken vestigden. Door de jaren heen kwamen daar steeds meer irreguliere immigranten bij. Medewerkers van allerhande organisaties merkten dat steeds meer mensen contact met hen opnamen omdat zij nergens terecht konden. Zo blijkt uit een onderzoek dat eind jaren negentig in Antwerpen is uitgevoerd, dat 83,7 procent van de ondervraagde welzijnsdiensten wel eens of vaker irreguliere immigranten als cliënt had. Een meerderheid van de diensten vond toen dat het hulpverleningsaanbod voor deze mensen ontoereikend was (Devillé 1999). Dit blijkt in de loop der jaren veranderd te zijn. De door ons ondervraagde professionals vinden namelijk dat het sociaal netwerk dat zorgt voor de opvang van irreguliere immigranten nu over het algemeen goed functioneert. De verschillende medewerkers hebben een goed overzicht van de sociale kaart van de gemeentes waarin ze werken en doorverwijzen is in de meeste gevallen dan ook geen probleem. Dit beeld kan enigszins vertekend zijn door het gegeven dat wij instellingen hebben geselecteerd waarvan wij het vermoeden hadden dat zij veel met deze groep in aanraking komen. Omdat deze organisaties jarenlange ervaring hebben met de doelgroep zijn zij vermoedelijk beter op de hoogte van de doorverwijsmogelijkheden dan instellingen die slechts sporadisch met deze groep te maken hebben.

Het blijkt dat de meeste organisaties cliënten krijgen via mond-op-mond-reclame. Daardoor krijgen instanties vaak gedurende bepaalde periodes te maken met een vrij eenzijdige bevolkingssamenstelling. Mensen vertellen binnen hun gemeenschap klaarblijkelijk over de steun die zij ontvangen van

organisaties. Ook hebben bepaalde medewerkers een aantrekkingskracht op de klanten. Zo vertelde iemand dat zijn organisatie veel te maken kreeg met Russische klanten vanaf het ogenblik dat hij een Russischspreekende medewerker in dienst had genomen. Merkwaardig is dat bepaalde groepen vrijwel niet terecht lijken te komen bij de organisaties die hun hulp kunnen bieden. Zo noemen de professionals bijvoorbeeld zelden Marokkaanse en Turkse irreguliere immigranten wanneer zij het hebben over hun cliënten.

De professionals realiseren zich dat sommige immigranten – meer dan anderen – kunnen rekenen op de steun van hun gemeenschap. Volgens hen zijn het vooral gemeenschappen die hier al wat langer zijn en die goed georganiseerd zijn die de meeste opvangmogelijkheden bieden. Ook blijkt dat sommige groepen aansluiting vinden bij bepaalde geloofsgemeenschappen en zou de informele economie ervoor zorgen dat zij kunnen overleven. Vaak gaat het om gevestigde gemeenschappen die het resultaat zijn van de werving van gastarbeiders in de jaren vijftig en zestig. Daarnaast zijn er groepen die binnen een commercieel circuit zitten en naar België zijn gekomen om te werken en daarna weer terug te keren naar het land van herkomst (de zogenoemde pendelmigranten). In Brussel betreft dit volgens de professionals vaak Brazilianen. In Antwerpen en Gent wordt er gesproken over een commercieel circuit waarbinnen vooral Polen en Bulgaren emplooi vinden. Een van de door ons geïnterviewde professionals drukt het als volgt uit:

Polen krijgen we heel weinig, die hebben ook die gemeenschappen die om economische redenen naar hier komen. Je zou hier eens een vrijdag moeten zijn, dan zou je kunnen zien hoe dat gaat. Die hebben een eigen gemeenschap omdat hier heel veel auto's komen. Dan worden die Polen hier opgehaald en dan gaan ze terug voor het weekend en dan komen ze maandagmorgen terug. Die hebben een eigen organisatie, die zijn eigenlijk wat dat betreft vrij goed georganiseerd. Er komen wel zo nu en dan mensen die door persoonlijke omstandigheden in de problemen geraken. Bijvoorbeeld een vrouw met kinderen, de man die loopt weg, de vrouw komt zonder inkomen te zitten en weet eigenlijk niet hoe ze het verder allemaal moet regelen. Maar dat zijn eigenlijk wel de uitzonderingssituaties, ze hebben een vrij goed hecht systeem om elkaar daarin op te vangen. (medewerker welzijnswerk)

Sommige groepen komen dus nauwelijks bij de hulpverlening terecht omdat zij hun eigen opvangsysteem hebben en omdat zij kunnen rondkomen van het geld dat zij verdienen. Ook groepen die niet heen en weer pendelen maar die in België verblijven zijn soms verre van armlastig. Verschillende

professionals kenden voorbeelden van irreguliere immigranten die een riant leven leiden en die dus geen beroep hoeven te doen op de instanties.

Illegalen bestempelen als sukkelaars, dat klopt ook niet altijd. En dan wil ik een beetje terugkomen op de sterkte van het netwerk, die dan niet in contact komen met reguliere hulpverlening, die slagen er hier wel in om hier jaren te leven, goed te leven, zonder documenten in een stad als Antwerpen. (medewerker welzijnswerk)

Sommige irreguliere immigranten worden dus niet aangetroffen bij instanties omdat zij voldoende inkomsten hebben of omdat zij goed zijn ingebed in een etnisch of commercieel netwerk. Niet elke gevestigde migrantengemeenschap biedt echter dergelijke steun aan landgenoten. Nieuwkomers binnen deze gemeenschappen worden hierdoor vaker aangetroffen bij de hulpverleningsinstanties.

Maar je hebt natuurlijk ook migranten die zich hier gevestigd hebben en niets van die nieuwkomers moeten weten hè. (...) Ik heb zo'n beetje het gevoel dat dat speelt bij Iraniërs. Dat die gevestigden niet zoveel moeten hebben van Iraanse vluchtelingen. Maar dat is maar een indruk hè. (medewerker integratiedienst)

Een andere groep die wel een beroep doet op de instanties zijn mensen die door de mazen van het vangnet vallen, of om de een of andere reden uitgesloten of uitgebuit worden door hun gemeenschap. De professionals zien bijvoorbeeld dat sommige groepen hulp komen vragen en dat dit waarschijnlijk te maken heeft met het feit dat ze hulp binnen hun gemeenschap moeten ontberen.

Wat het restaurant betreft hebben we (...) heel weinig Noord-Afrikanen in vergelijking met hun aanwezigheid in de stad. Maar dat zijn ook mensen die meer opvang krijgen van hun gemeenschap als het op eten aankomt. Wij hebben ze hier wel maar dat zijn echt de sukkelaars van de sukkelaars. (medewerker welzijnswerk)

De overige groepen die bij de instanties terechtkomen bestaan uit mensen die geen beroep kunnen doen op de eigen gevestigde gemeenschap omdat deze niet voldoende aanwezig is of onvoldoende is georganiseerd.

De professionals krijgen met een groot aantal dilemma's te maken wanneer zij hulp bieden aan irreguliere immigranten. Een minderheid vindt dat zij te maken hebben met mensen in nood die, vanuit een humanitair standpunt, te allen tijde geholpen moeten worden. De meerderheid vindt het onrealistisch om permanent hulp te bieden aan deze groepen. Het grootste deel van de organisaties biedt alleen structurele hulp aan irreguliere immigranten wanneer zij een toekomstperspectief hebben in België. Volgens

de professionals hebben irreguliere immigranten een toekomstperspectief wanneer zij uitzicht hebben op wettig verblijf in België, wanneer zij terug willen keren of wanneer zij naar een derde land willen gaan. Voor de meeste organisaties geldt een toekomstig irregulier verblijf in België niet als toekomstperspectief. Verkeren mensen in een uitzichtloze situatie dan worden zij door de professionals, veel sneller dan vroeger het geval zou zijn geweest, geïnformeerd over terugkeer naar het land van herkomst. Een belangrijk probleem is echter dat de meeste cliënten terugkeer naar het land van herkomst niet willen overwegen. Dat stelt de professionals vaak voor een belangrijk dilemma.

Bijvoorbeeld als een gezin hier na een half jaar uitgeprocedeerd is als vluchteling en ze gaan in beroep bij de Raad van State, dat kan goed vier jaar duren. In afwachting van die procedure Raad van State zullen wij hen in dat geval niet steunen omdat wij denken dat er dan eigenlijk te weinig redenen zijn waarop je hier geregulariseerd kunt worden. We kunnen dat als medemens begrijpen met het verschil tussen arm en rijk in de wereld, dat mensen hier trachten te blijven. Aan de andere kant denken we dat er niet altijd kans is op succes. Soms denken we dat het beter is om terug te keren, terug een toekomst op proberen te bouwen in het land van herkomst en dat we hen daarbij proberen te helpen. (...) Dus als er geen perspectief is zullen we mensen wel helpen om bijvoorbeeld aan hun dringend medische hulp te komen maar financiële hulp is voor ons wel gebonden aan het perspectief van de mensen.

(medewerker welzijnswerk)

Uit de verschillende verhalen van de professionals blijkt dat het zelfs moeilijk is om voor mensen die een toekomstperspectief hebben hulp voor elkaar te krijgen, laat staan voor de veel grotere groep van irreguliere immigranten die geen enkel toekomstperspectief heeft in België. Het al dan niet hebben van een toekomstperspectief komt tijdens de gesprekken met de professionals dan ook voortdurend naar voren wanneer zij de afweging maken over het al dan niet bieden van verschillende vormen van hulp. Over het algemeen worden alleen irreguliere immigranten met een toekomstperspectief in begeleiding genomen. In de begeleiding wordt dan naar het toekomstperspectief toegewerkt. Aan mensen voor wie zij geen toekomst in België weggelegd zien wordt meestal slechts incidenteel hulp geboden. In wat volgt zullen wij ingaan op de verschillende vormen van hulp die worden geboden en waarom het al dan niet hebben van een toekomstperspectief vaak doorslaggevend is bij het bieden van deze hulp.

3.1 (Nood)opvang en huisvesting

In hoofdstuk 2 zagen we al dat de opvangstructuren van Fedasil voor meer dan de helft worden bevolkt door irreguliere immigranten. Een deel van hen (2.945 van de 6.958) verblijft in zogenaamde Lokale Opvang Initiatieven (LOI). Een LOI is meestal een gemeubelde privé-woning met de nodige faciliteiten waarmee kan worden voorzien in de dagelijkse basisbehoeften. De overigen verblijven in een open opvangcentrum dat in beheer is van Fedasil zelf, het Rode Kruis, Vluchtelingenwerk Vlaanderen of Ciré. Zij zijn afkomstig uit een groot aantal landen waaronder Rusland, Armenië, Angola, Iran, Kongo, (voormalig) Joegoslavië, Slowakije, Guinee of Kameroen. Het spanningsveld dat deze huisvestingssituatie voor een deel van de irreguliere immigranten met zich meebrengt wordt ook door de professionals opgemerkt:

Eerlijk gezegd, het netwerk van opvangcentra is eigenlijk niet bedoeld voor mensen zonder legaal verblijf, dat is enkel bedoeld voor mensen met een legaal verblijf. Zij zouden daar eigenlijk niet moeten zijn. En het is ook heel typisch aan België dat ze daar dan wel zitten wat eigenlijk niet mag. Alles wat met illegalen gebeurt dat leeft zo wat in een vaag kader. (medewerker onderwijs)

Het leven in de open asielcentra is niet zonder problemen. De centra kenmerken zich door een grote diversiteit aan mensen op slechts een klein aantal vierkante meters. Er doen zich dan ook met enige regelmaat incidenten voor. Mensen die hier verblijven leiden vaak een marginaal bestaan. Zij moeten rondkomen met zeer beperkte middelen en beschikken niet altijd over een goed sociaal vangnet. Volgens Berx (2007) is het een plaats van relatieve deprivatie en schaarheid. Daardoor ontstaan er rond en in de opvangstructuren allerlei illegale economieën waarbij sprake is van zwartwerk, afpersing, prostitutie en diefstal (Idem). Daarnaast leidt het verblijf in een open asielcentrum voor irreguliere immigranten vaak tot een verstoorde ouder-kind relatie. De ouders mogen niet werken maar kunnen uitsluitend gemeenschappelijke diensten uitvoeren ten voordele van het centrum en tegen geringe betaling (Berx 2007). Volgens Kegels (2007) integreren de kinderen zich via het onderwijs terwijl de ouders wegwijnen in het rigoureuze regelsysteem dat de centra veelal kenmerkt. Zo wordt het kind het entreekaartje voor een verblijf in België. De sociale netwerken van een kind kunnen immers voor de overheid reden vormen om over te gaan tot regularisatie.

Het leven in een open centrum brengt voor irreguliere immigranten nog een spanningsveld met zich mee. Zo wordt het volgen van cursussen, het

leren van de Nederlandse taal en het opbouwen van een sociaal netwerk in de centra aangemoedigd. Hoewel de overgrote meerderheid van de irreguliere immigranten ook in beroep bij de Raad van State zal worden afgewezen, en dus geen toekomstperspectieven heeft in België, is het leven in de centra gericht op een toekomstig verblijf hier (Berx 2007). Ook de professionals geven aan dat zij de opvang van irreguliere immigranten in de asielstructuren een vreemde gang van zaken vinden.

Met betrekking tot illegalen zou ik maken dat ze recht krijgen op opvang en dat hen dan ook perspectief wordt geboden. Want nu maken we hen blij met een dooie mus. Want nu bied je opvang maar je kan hen verder niets bieden. Want nu zeggen we tegen de ene familie dat ze het centrum moeten verlaten en de andere is zo illegaal als wat en die mogen blijven. En op basis waarvan? Dus ik vind dat geen goeie manier van werken. (medewerker integratiesector)

Behalve de opvang in de asielstructuren voor uitgeprocedeerde asielzoekers in beroep bij de Raad van State, en irreguliere immigranten met behoeftige kinderen, zijn er weinig initiatieven die zich richten op de huisvesting van irreguliere immigranten. In Antwerpen bestaat het project Kosova, een samenwerkingsverband tussen het sociaal verhuurkantoor 'Huurdersunie' en het Antwerpse vluchtelingenwerk, in Brussel is er een huisvestingsproject van het CAW Mozaïek-asiel. Beide huisvestingsprojecten staan open voor irreguliere immigranten die een 'zinnig toekomstperspectief' hebben. Zij hebben echter een kleine capaciteit. Kosova beschikt over acht appartementen, CAW Mozaïek heeft achttien plaatsen, waarvan acht in eigen beheer en tien plaatsen die worden toegewezen door samenwerkende partners. Irreguliere immigranten kunnen hier in afwachting van hun regularisatieprocedure of hun beroep bij de Raad van State verblijven. Wanneer zij een verblijfsvergunning krijgen kunnen ze vervolgens doorstromen naar reguliere huisvesting. Omdat er ieder jaar een groot aantal aanvragen binnenkomt wordt een selectie gemaakt van dossiers die prioritair behandeld worden. Dit zijn dossiers waarvan de mensen een goede kans hebben geregulariseerd te worden en die bovendien in een precaire verblijfssituatie verkeren. Dit zijn bijvoorbeeld aanvragen van mensen met ernstige gezondheidsproblemen of mensen met Belgische kinderen. Een van de huisvestingsprojecten hanteert een maximum opvangperiode van negen maanden, wat betekent dat zij alleen mensen opvangen waarvan ze denken dat er binnen negen maanden iets in hun verblijfssituatie zal kunnen veranderen. Omdat de procedures voor regularisatie soms echter veel langer

duren is dit niet altijd binnen die negen maanden te realiseren. Een medewerker van een welzijnsorganisatie zegt:

Dus proberen we eigenlijk in te schatten op dat moment dat wij selecteren wat gaan wij met die persoon in negen maanden kunnen doen. Gaan wij iets aan zijn situatie kunnen veranderen of niet. En dat is het doorslaggevende criterium. (...) maar die procedures duren zo verschrikkelijk lang dat je dus nooit binnen negen maanden daar een antwoord op krijgt dus nu proberen we toch zoveel mogelijk die mensen uit te selecteren. Die mensen waarvoor we doorstroom naar het OCMW kunnen proberen te bekomen, via de arbeidsrechtbank, dus mensen met Belgische kinderen. En heel ernstig zieke mensen en dat gaat dan echt over heel ernstige aanvragen. Dat gaat over kinderen van drie jaar met kanker en de vader heeft dan ook kanker, mensen met AIDS in een vergevorderd stadium, heel veel kanker eigenlijk en heel veel HIV. Maar bij HIV moeten we al heel streng gaan selecteren, de verblijfsduur bepaalt dan eigenlijk voor wie we kiezen bijna. (medewerker welzijnssector)

Een medewerker van een NGO hanteert in de praktijk een opvangperiode van zes maanden, wat het volgens hem moeilijk maakt om mensen te kunnen helpen.

Ik heb het ooit geprobeerd om op de Dienst Vreemdelingenzaken te zeggen van kijk als wij een dossier behartenswaardig vinden en ik meld u dat, wilt u dan alstublieft binnen de zes maanden antwoorden dan kan ik zes maanden zorgen dat die persoon opgevangen wordt. Zes maanden kan ik dat trekken, zes maanden kan ik dat verantwoorden met het budget. Maar ik kan niet zeggen ik ga drie jaar opvang verlenen. Met het risico dat het negatief is, dat is het risico dat je loopt. (medewerker NGO)

Naast het probleem van de lange procedures is het voor de professionals soms moeilijk om in te schatten of iemand een goede kans heeft om geregulariseerd te worden. Zij maken deze inschattingen op basis van hun ervaring. Meestal schatten zij dossiers aardig goed in maar een enkele keer zitten zij er ook naast. Volgens de organisaties komt dit omdat beslissingen in regularisatieaanvragen te weinig worden onderbouwd, waardoor zij weinig zicht hebben op het besluitvormingsproces. Volgens de professionals krijgen mensen in vrijwel identieke situaties in het ene geval wel papieren en in het andere geval niet. Vandaar dat zij hun kaarten vaak inzetten op mensen met Belgische kinderen, waarvan het zo goed als zeker is dat zij geregulariseerd zullen worden. Op deze manier hopen de organisaties er ook voor te zorgen

dat zij niet bijdragen aan het scheppen van valse hoop. Duidelijk is in ieder geval dat slechts weinig irreguliere immigranten kans maken om in een dergelijk huisvestingsproject terecht te komen; de capaciteit is immers klein en de criteria zijn erg zwaar. Bovendien vindt er weinig doorstroming plaats omdat mensen er in afwachting van hun procedure erg lang in moeten blijven zitten.

Naast initiatieven waar mensen met een toekomstperspectief gedurende een langere periode terecht kunnen zijn er ook projecten waarin wordt voorzien in tijdelijke woningnood. Zo zijn er transitwoningen, waar mensen terecht kunnen wanneer zij na een actie tegen huisjesmelkerij op straat komen te staan omdat het pand waarin zij verbleven wordt gesloten. In de praktijk weten veel hulpverleners hier niets van af of geven zij aan dat deze huizen altijd bezet zijn waardoor zij er niets mee kunnen aanvangen. In Gent staan de transithuizen bovendien alleen open voor mensen met een geldig verblijf. Zijn er in de grote steden nog een aantal – weliswaar kleinschalige – initiatieven om irreguliere immigranten die een perspectief hebben voor langere tijd op te vangen, in de kleinere steden is er helemaal geen opvangcapaciteit of bestaan er eenvoudigweg geen instanties die voor opvang zouden kunnen zorgen. In kleinere steden (zoals Sint Niklaas en Mechelen) is er geen sprake van noodopvang, waar irreguliere immigranten terecht zouden kunnen voor een aantal nachten. Maar ook in de grote steden (Antwerpen, Gent en Brussel) is het gebrek aan noodopvang voor de professionals een reden tot zorg. Een eerste probleem dat wordt genoemd is dat er te weinig opvangplaatsen zijn waardoor die voor het grootste deel van de tijd vol zitten.

Naar crisisopvang is er bijna geen enkel initiatief, tenzij een zestal plaatsen voor heel Antwerpen. Dus het is op dat vlak een ramp. En op dat vlak kunnen we eigenlijk niets bieden. (medewerker NGO)

Een ander probleem is dat irreguliere immigranten niet in de noodopvang terecht kunnen omdat de dagprijzen die voor hen gelden niet worden vergoed door het OCMW. In de opvangcentra van het Algemeen Welzijnswerk betalen thuisloze cliënten een dagprijs conform een protocol dat afgesloten is met de OCMW's. Deze dagprijs bedraagt 21,33 euro voor een volwassene en 13,13 euro voor een kind. Cliënten die een eigen inkomen hebben betalen deze dagprijs zelf. Voor cliënten die geen inkomen hebben wordt het bevoegde OCMW gecontacteerd. Voor irreguliere immigranten is er echter geen bevoegd OCMW. Het gevolg hiervan is dat de opvangcentra de verblijfskosten zelf moeten dragen, waartoe ze slechts in zeer beperkte mate in staat zijn.

Er zijn hier in Gent CAW's die in principe wel opvang zouden kunnen geven maar door het feit dat illegalen geen OCMW steun krijgen en die opvang dus ook niet betaald wordt, want dat zijn vaste dagprijzen, kunnen zij daar niet terecht. (medewerker integratiesector)

De professionals zien dan ook vaak met lede ogen aan dat mensen die in een acute woningnoodsituatie zitten nergens terecht kunnen omdat er voor hen niet wordt tussengekomen in de kosten. Om aan deze problemen enigszins het hoofd te bieden doen professionals wel eens een beroep op kerkelijke instanties of kloosters voor de crisisopvang van irreguliere immigranten maar ook daar zijn de mogelijkheden beperkt.

Overheidsorganisaties, officieel mogen die niet samenwerken met ons, maar zij sturen wel mensen om bij ons te slapen. Maar dat is dan nooit uit naam van een OCMW of uit naam van een overheid, maar gewoon een sociaal assistente die zegt ik kan die toch moeilijk op mijn bureau leggen, en die belt naar hier van hebt ge nog een plaats. Zij hebben ons ook nodig. Voor laagdrempelige nachtopvang zijn er in Gent zestien bedden vanuit de stad, en twaalf bedden [van ons]. En dat is het. Dus zij moeten wel met ons en wij moeten wel met hen. (medewerker NGO)

Gebrek aan goede huisvesting in het algemeen, en noodopvang in het bijzonder, is een van de pijnpunten die door alle professionals wordt erkend. Zij zien dan ook dat veel van de huisvestingsinitiatieven de laatste jaren in handen zijn van particulieren, omdat de reguliere hulpverlening mensen in nood maar weinig kunnen bieden.

Wat we nu merken aan huisvesting is dat het bijna allemaal gebeurt via vrijwilligersorganisaties. Die fondsen inzamelen, BBQ's organiseren om in te staan voor de huur van de mensen. Die mensen in huis nemen zelfs.

Dus op dat vlak schiet de Vlaamse overheid sterk tekort. (medewerker integratiesector)

Ook deze initiatieven zijn echter onvoldoende. Veel irreguliere immigranten huren daarom een woning op de privé-markt, vaak van een huisjesmelker. Professionals geven aan dat veel huisbazen huiverachtig staan tegenover het verhuren aan vluchtelingen, zelfs als deze wel over een geldig verblijf beschikken. Voor irreguliere immigranten is het nog moeilijker om iemand te vinden die hen een kamer of appartement wil verhuren. De angst van huisbazen wordt mede veroorzaakt door het gegeven dat huisbazen er vaak in financieel opzicht de dupe van worden als asielzoekers uitgeprocedeerd raken. De asielzoekers verliezen op dat moment plotsklaps al hun financiële steun waardoor zij niet meer in staat zijn de huur nog te betalen, terwijl zij ook niet worden gerepatrieerd. Zij ontvangen meestal slechts een bevel om

het grondgebied binnen vijf dagen te verlaten. Wanneer zij hier gehoor aan geven komen zij hun contractuele verplichtingen met hun huisbaas inzake de opzegtermijn niet na. En wanneer zij er geen gehoor aan geven zijn zij dikwijls na verloop van tijd niet meer in staat de huur te betalen.

Professionals hebben gezien dat huisbazen, die eerder aan asielzoekers verhuurden, dit om deze redenen vaak niet meer willen doen. Sommige organisaties proberen nog te bemiddelen met huisbazen maar velen hebben dit opgegeven omdat het bijna nooit lukt, of pas na zeer grote inspanningen. Hierdoor kunnen irreguliere immigranten vaak alleen maar bij huisjesmelkers terecht, wat ook weer de nodige problemen oplevert. Hulpverleners proberen in sommige gevallen te bemiddelen bij problemen die daardoor ontstaan.

Veel mensen zijn slecht behuurd, maar niemand wil irreguliere immigranten een huis verhuren, behalve huisjesmelkers dan. Dus wij bellen wel eens met huisjesmelkers zodat ze aan hun huizen reparaties uitvoeren. (medewerker NGO)

Doordat de woningnood hoog is, en huisjesmelkers vaak hoge prijzen vragen voor huisvesting gaan irreguliere immigranten met meerdere personen samenwonen waardoor er overbewoning ontstaat, wat vaak de nodige overlast veroorzaakt in de wijken waar zij hun toevlucht hebben gezocht. Een recent fenomeen is ook dat er veel woningen gekraakt worden, die dan vervolgens onderling doorgegeven worden, vooral door nieuwe EU-burgers. Deze huizen verkeren vaak in een vergelijkbaar erbarmelijke staat als de huizen van huisjesmelkers.

3.2 Financiële en materiële hulp

Verschillende organisaties geven aan dat ze in het verleden wel eens financiële hulp hebben geboden aan irreguliere immigranten, maar dat lijkt de laatste jaren steeds meer afgenomen. Wanneer een organisatie nog wel financiële hulp biedt, doet zij dit uit eigen middelen die zij speciaal voor dit doel werft. De werkmiddelen worden dus nooit gebruikt voor het geven van financiële hulp aan irreguliere immigranten. Op beperkte schaal steunen zij echter een aantal mensen middels verkregen donaties. Het toekomstperspectief van deze personen en de urgentie van de situatie bepalen of zij steun krijgen of niet.

Bij illegalen is het vooral het begeleiden van het perspectief en onderzoeken of er nog perspectief is en als er een perspectief is dan zullen we ook onderzoeken of we om dat perspectief te realiseren ook financieel kunnen helpen dus we hebben een budget waarmee we voor een aantal gezinnen de huur kunnen betalen of de elektriciteitsrekening

kunnen betalen. Het gebeurt nooit dat wij de volledige kosten ten laste nemen maar we kunnen wel de huur betalen. En zo kunnen we een beetje helpen in afwachting van een verblijfsstatuut. (..) Wat erg belastend is voor een kleine dienst als wij. We krijgen van de overheid namelijk geen middelen om mensen financieel te helpen. Dus als we dat willen doen moeten we sponsors zoeken die die activiteiten willen ondersteunen. (medewerker welzijnswerk)

Een andere instantie biedt nog wel eens financiële hulp op kleine schaal en hanteert hierbij niet het toekomstperspectief als criterium. Deze organisatie gaat enkel uit van de nood van de mensen. Zij helpen diegenen waarvan zij denken dat ze dit het hardst nodig hebben. Dit was echter de enige organisatie met wie we hebben gesproken die het bieden van financiële steun op deze manier organiseert. Deze organisatie krijgt geen overheidssubsidies en bestaat geheel uit vrijwilligers.

We doen allerlei acties op financieel gebied. Dus we organiseren dingen en de giften die we daarmee binnenhalen gaan naar een dertigtal families, maar soms ook alleenstaanden. Dus we organiseren financiële hulp. Ook bemiddelen we met scholen, om te zien of zij niet een deel van de schoolkosten op zich kunnen nemen. Hier doet het OCMW namelijk niks aan. We leggen ook huisbezoeken af. We geven de mensen ofwel een voedselpakket ofwel een geldsom. (medewerker NGO)

Veel meer dan financiële steun wordt materiële hulp geboden aan irreguliere immigranten. Zo zijn er organisaties die een sociaal restaurant hebben waar arme mensen een warme maaltijd kunnen krijgen. Sommige organisaties delen voedselpakketten uit. Men kent daarnaast het initiatief van de sociale kruidenier, waar mensen gedurende een aantal maanden goedkoop boodschappen kunnen doen. Sommige organisaties hebben een boetiek met tweedehands kleding. Deze instanties, vaak van religieuze signatuur, werken met vrijwilligers en vaste krachten die al het mogelijke doen om mensen die in nood verkeren te helpen. Overigens zijn dit initiatieven die vooral in de grote steden lopen. In Antwerpen bestaat een netwerk van organisaties die zich bezighouden met het verstrekken van noodhulp, verenigd onder de noemer 'Noodhulp onder protest'. Met deze noemer willen zij aangeven dat zij slechts de gevolgen van armoede en onrecht bestrijden en liever zien dat de structurele oorzaken worden aangepakt. Zolang dit niet gebeurt zien de deelnemende organisaties zich genoodzaakt door te gaan met het verlenen van noodhulp, maar dan wel 'onder protest'. Niet alle organisaties die noodhulp verstrekken staan in de praktijk in dezelfde mate open voor irreguliere immigranten.

Men wil niet dat mensen bij de voedselbedeling shoppen, dat mensen van Lier naar Mechelen gaan en naar Antwerpen om een voedselpakket te halen. Dus men is begonnen paspoorten te vragen zodat mensen kunnen bewijzen dat ze van Lier zijn. Maar daardoor hebben illegalen geen toegang meer tot de voedselbedeling. (medewerker integratiesector)

Veel van deze materiële hulp wordt door particulieren geregeld, of door privé-acties van professionals in het welzijnswerk. De professionals geven er vaak de voorkeur aan om het zelf te organiseren, zonder tussenkomst van een overheidsinstantie, omdat dit meer vrijheid schept. Overheidssubsidies stellen vaak eisen ten aanzien van de cliëntèle waar niet alle organisaties het mee eens zijn. Een aantal organisaties kiest er daarom bewust voor om geen subsidie aan te vragen.

Wij willen van mensen die hier komen eten niet controleren waar zij wonen. Terwijl het OCMW lange tijd het standpunt heeft gehad wij kunnen alleen instaan voor mensen die in Antwerpen wonen. Maar wij willen niemand weigeren op basis van dat soort formaliteiten. (medewerker welzijnswerk)

Hoewel bij de meeste organisaties het hebben van een toekomstperspectief in België een doorslaggevende rol speelt bij het bieden van financiële hulp, is dit van minder belang bij het verstrekken van materiële hulp. Hier zijn vooral de noden doorslaggevend. Doordat er meer vraag is naar hulp dan deze instanties aankunnen zien zij zich in sommige gevallen gedwongen criteria te hanteren waardoor irreguliere immigranten vaak als eerste buiten de boot vallen.

3.3 Onderwijs

Het onderwijs aan minderjarigen, wier ouders geen geldige verblijfsdocumenten hebben, is volgens de professionals goed georganiseerd. Volgens hen kunnen de meeste kinderen van irreguliere immigranten zonder al te veel problemen naar school. Veel van de problemen die hier vroeger mee gemoeid gingen zijn nu verholpen. In Antwerpen houdt onthaalbureau PINA min 18 zich bezig met de toegang tot het onderwijs aan kinderen zonder wettig verblijf, in Gent is Kom-pas verantwoordelijk. Deze organisaties proberen ervoor te zorgen dat de kinderen van anderstalige nieuwkomers naar school kunnen, ongeacht hun statuut. In de meeste gevallen slagen zij er goed in om kinderen zonder wettig verblijf toe te leiden naar het onderwijs. Een pijnpunt dat zich soms voordoet is echter dat sommige ouders – en dan worden vooral Roma-ouders genoemd – hun kinderen niet naar

school sturen. Onthaalbureau's beschikken in deze gevallen nauwelijks over mogelijkheden om ouders te verplichten hun kinderen naar school te sturen. Hoewel de leerplicht wel op kinderen zonder wettig verblijf van toepassing is, blijkt deze in de praktijk moeilijk afdwingbaar. Dit komt doordat onderwijsinstanties geen werk willen maken van het vervolgen van de ouders van deze kinderen.

Als wij een dossier doorgeven aan het departement met de mededeling dat wij al de hele begeleiding gedaan hebben en dat zij nog altijd niet op school zijn (..), dan zeggen zij wij zullen niet doorverwijzen naar het parket omdat ze hier zonder papieren zijn. (..) Ze zeggen van ja, nee want dan worden die gerepatrieerd en dat wij heel duidelijk zeggen van, dat is dan die mensen hun eigen probleem. (..) Maar als ge zegt als overheid of als departement onderwijs van oh ge zijt hier zonder papieren dus ik stuur u niet door naar het parket ook al houdt hij zijn kind gewoon thuis of zit die in de prostitutie dan doet dat onrecht aan dat kind. Want dan zeg je eigenlijk van ge zijt zonder papieren wat in principe al niet mag en we gaan u dan ook nog niet doorverwijzen naar het parket want anders gaat u misschien teruggestuurd worden, dus houdt uw kind maar thuis of doet er eigenlijk maar mee wat ge wilt.

(medewerker onderwijs)

De onthaalbureau's voor minderjarigen zien zichzelf hierdoor voor de onmogelijke taak gesteld om kinderen van onwelwillende ouders naar school te krijgen, bij totale afwezigheid van middelen om dit af te dwingen. Hierdoor zien zij zich gedwongen om middels allerlei financiële of materiële *incentives* de ouders te bewegen hun kinderen toch naar school te sturen. Hier willen organisaties met wie ze hiervoor moeten samenwerken echter niet altijd aan meewerken.

Als het echt gaat over kinderen die niet naar school mogen gaan van hun ouders, daar zouden we een netwerk rond moeten maken dat zo strak dicht is dat zij niet meer anders kunnen dan hun kinderen naar school te sturen. Maar daar hebben we dan wel de hulp voor nodig van andere organisaties zoals vluchtelingencentra, die het wel zien zitten om voedselpakketten bijvoorbeeld te koppelen aan het naar school gaan van kinderen. (..) Maar niet iedereen wil daarin meegaan. (medewerker onderwijs)

Het blijkt dus niet mogelijk om alle kinderen zonder wettig verblijf naar school te sturen. Wanneer de kinderen de pubertijd bereiken en zelf ook niet altijd meer naar school willen wordt dit nog moeilijker voor onthaalbureau's. De meeste kinderen gaan volgens de professionals echter graag naar school

en ook de ouders stimuleren dit in veruit de meeste gevallen.

Bovengenoemde problemen zijn dus uitdrukkelijk uitzonderingssituaties.

Voor de kinderen zonder wettig verblijf die naar school willen gaan is de toegang vrij goed geregeld volgens de professionals. Zij zijn over het algemeen van mening dat de voornaamste taak van de scholen is om ervoor te zorgen dat kinderen goed onderwijs krijgen, ongeacht de verblijfsstatus van hun ouders. Of de ouders al dan niet geldige verblijfsdocumenten hebben houdt hen dus niet bezig. Dat dit soms tot bizarre situaties kan leiden blijkt uit het relaas van een schooldirecteur die ingaat op de procedure bij het inschrijven op zijn school.

Eigenlijk moet ik bij inschrijving een bewijs van identiteit vragen. Maar als ze een bevel tot uitdrijving uit het land hebben en daarop staat een foto van de moeder dan is dat voor mij ook een bewijs van identiteit. Er staat nergens dat het alleen maar een pasje mag zijn. (...) Maar het is ook niet aan mij om de duurzaamheid van een paspoort te bepalen. Ik heb het alleen nodig voor de registratie van de naam, meer moet ik niet doen. (medewerker onderwijs)

Hoewel het recht op onderwijs aan kinderen van irreguliere immigranten gegarandeerd lijkt, doen zich met deze kinderen vaak een aantal extra problemen voor waar scholen niet altijd op toegerust zijn. Een schooldirecteur, die veel te maken heeft met kinderen waarvan de ouders geen geldige verblijfsdocumenten hebben, vertelt precies waar hij tegenaan loopt.

Of die leerling hier nu mag blijven of niet, wij zijn bezig ervoor te zorgen dat hij goed onderwijs krijgt. Maar als de vader van een stelling valt en hij is dood, de moeder is niet verzekerd en het gezin valt terug onder de absolute armoedegrens dan staan wij voor een dilemma. Dan zien wij dat wij onze taak niet meer kunnen volbrengen als wij ook geen andere dingen voor dat gezin gaan doen. (medewerker onderwijs)

Ook op het gebied van sportactiviteiten, culturele activiteiten, medische kosten alsmede schooluitstapjes moeten scholen vaak financieel bijspringen. In het vrij onderwijs is er daarenboven het bijkomend probleem dat zij minder subsidie krijgen vanuit de overheid dan het openbaar onderwijs waardoor bepaalde kosten worden verhaald op de ouders van de kinderen. Ouders van kinderen zonder wettig verblijf kunnen hierop in de meeste gevallen niet aangesproken worden waardoor de scholen vaak met enorme kosten te maken krijgen die zij zelf moeten ophoesten. Scholen die veel te maken hebben met irreguliere immigranten hebben daarom vaak een noodfonds van waaruit zij onvoorziene kosten betalen. Zo zijn er scholen die

voor hun leerlingen een warme maaltijd verzorgen. Er zijn ook scholen waar schoolmateriaal wordt uitgedeeld aan de kinderen wier ouders het niet kunnen betalen. Ook hoorden we over een school waar kinderen kunnen douchen. Er wordt in deze scholen vaak een beroep gedaan op de solidariteit van leerkrachten en ouders om kinderen te kunnen helpen waarvan de ouders in financiële nood zitten.

Wij hebben een vriendenkring en mijn leerkrachten die betalen een euro lidgeld en wij proberen zoveel mogelijk leden te werven voor die vriendenkring. Wij organiseren twee keer per jaar een etentje voor onze vrienden en die proberen we al het mogelijke geld uit hun portefeuille te halen (lacht) en daarmee betalen wij alles.

Kunt u daar alles mee financieren wat u wil doen?

Nee nooit. We financieren daarmee de symbolische druppel op de hete plaat. Maar ik zie dat ook niet als mijn taak. Wel wil ik het beleid er bewust van maken dat zij een taak hebben en dat de school nu dingen doet omdat niemand anders het doet. (medewerker onderwijs)

Een ander probleem doet zich voor bij activiteiten in het buitenland, zoals de sneeuwklassen bijvoorbeeld. Soms vertrekken kinderen zonder papieren mee naar Zwitserland of Oostenrijk en komen zij bij terugkomst naar België in de problemen terecht omdat zij het land niet meer in mogen.

Ook wanneer er zich met kinderen andere problemen voordoen hebben de scholen weinig mogelijkheden om hier iets aan te doen. Een schooldirecteur vertelt over leerlingen op zijn school die op initiatief van hun ouders in het verleden moesten deelnemen aan georganiseerd bedelen. Ook heeft hij leerlingen gehad die in de prostitutie zaten. Wanneer hij dit echter meldde bij de politie zeiden die daar weinig aan te kunnen doen omdat het hier om jongeren zonder een wettig statuut ging. In dergelijke gevallen staat de schooldirectie er alleen voor en moeten zij zelf het nodige doen om de problemen op te lossen.

Als wij gezinnen hebben uit georganiseerde criminele milieus, zoals het georganiseerd bedelen of prostitutie, dan proberen we hen zoveel aan te reiken dat het voor dat gezin beter is om dat kind naar school te laten gaan. Wij hebben trajecten rond eten en kleding en soms een beetje huisvesting om de mensen duidelijk te maken als ze naar onze school komen, en ze komen regelmatig, dan kunnen ze bijvoorbeeld gevaccineerd worden. Dan krijgen zij ook toeleiding naar zaken waar ze eten kunnen krijgen. Dan maken wij tandheelkunde toegankelijk voor ze en dat soort zaken. En dan zien ze de meerwaarde daar van in. Want voor hen is een kind iets economisch, dat moet opbrengen. En als ze zien

dat de opbrengst hoog genoeg is dan brengen ze dat kind naar school. Mensen schrijven hun kinderen in en dan wordt er gezegd als ze twee dagen afwezig zijn dan komen wij op huisbezoek.

Maar van jullie kant is dat ook veel energie?

Daarom zou de overheid, voor leerlingen waarvan de ouders illegaal zijn, zou je het recht op onderwijs afdwingbaar moeten kunnen maken. Daar zou je de wet op moeten kunnen veranderen. Want wat wij doen is eigenlijk niet onze taak, maar als wij het niet doen doet niemand het.

(medewerker onderwijs)

Een belangrijk probleem is dus dat de leerplicht die wel degelijk op hen van toepassing is, in de praktijk niet afdwingbaar is voor kinderen van irreguliere immigranten. Een medewerker van het OCMW die zelf regelmatig te maken krijgt met dit probleem zegt hierover:

Een heel mooi voorbeeld, we hebben in België leerplicht, in 99 procent van de gevallen komt dat neer op schoolplicht, je moet naar school gaan. En wel, ik kan dat voor iedereen in België verplichten behalve voor de kinderen van illegalen. Want als ik de politie probeer in te schakelen omdat er een aantal kinderen tijdens de schooluren amok maakt en op een speelpleintje samenloopt, en dat zijn kinderen van illegalen, dan zeggen zij we doen niks, we kunnen die mensen niet verplichten want ze zijn er eigenlijk niet. (medewerker OCMW)

Wanneer de politie wel ingrijpt en kinderen een tijdje in een gesloten instelling belanden treden er problemen op wanneer zij weer vrijkomen. Omdat zij geen papieren hebben kunnen zij niet terecht in het reguliere circuit van de jeugdhulpverlening. Het gevolg is dat er met minderjarigen zonder papieren die strafbare feiten hebben gepleegd niets gebeurt op dit vlak, waardoor zij steeds verder wegzakken in het criminele milieu.

België is ongelooflijk qua sociaal beleid, wat er allemaal mogelijk is, zo'n trajectplan, en zo'n plan en dan nog eens zo een stap, hoeveel geld dat daar in wordt gepompt. Maar dat geldt maar tot een bepaald niveau voor mensen zonder papieren. (...) Terwijl een Belgische minderjarige heeft veel meer kansen en daar blijven alle deuren open om toch weer initiatieven te starten. Dat verschil zien we hier wel. In het begin is iedereen hier gelijk maar naarmate er meer feiten gepleegd worden zien we wel de gasten met weinig of geen papieren afhaken, losgelaten worden. Jongens die vijftien jaar zijn, die hier in de stad rondlopen. En die gasten zinken verder weg in het criminele milieu. (medewerker welzijnswerk)

Dat het moeilijk is om jongeren vanaf een bepaalde leeftijd te motiveren om onderwijs te volgen heeft in de ogen van de professionals vaak te maken met het gebrek aan mogelijkheden die zij later met die opleiding zullen hebben. Sommige jongeren zien het nut van onderwijs dan ook niet in omdat zij in de toekomst vanwege hun onwettige verblijfsstatus toch niets met deze opleiding zullen kunnen doen. Wanneer zij achttien worden vervalt hun recht op onderwijs. Als zij dan nog niet over verblijfsdocumenten beschikken rest hen niets anders dan het doen van zwartwerk. Slechts met veel moeite kunnen ze na hun achttiende verjaardag nog in een school worden ingeschreven.

De situatie is schrijnend rond jongeren die hier hun humaniora hebben doorlopen. Zij hebben de taal geleerd en hebben een diploma maar kunnen geen verdere opleiding doen.

Zijn er helemaal geen mogelijkheden voor die jongeren?

Het hangt een beetje af van de *goodwill* van de school om zich te kunnen inschrijven. Plus de mensen moeten over de financiële middelen kunnen beschikken. (medewerker integratiesector)

Een enkele keer wordt een leerling doorverwezen naar een hoge school of universiteit. Maar over het algemeen blijken maar weinig hoge scholen en universiteiten bereid te zijn om leerlingen, die geen geldige verblijfsdocumenten hebben, in te schrijven. Uit een gesprek met een medewerker van Vluchtelingenwerk, die zich onder meer bezig houdt met de toeleiding van vluchtelingen naar de hoge scholen of universiteiten, kregen we te horen dat er veel onduidelijkheid bestaat over het feit of studenten van wie de asielaanvraag is afgewezen nog kunnen doorgaan met hun studie of niet.

Op dit moment is daar heel veel onduidelijkheid over. We waren laatst op een studiedag van de Katholieke Hoge Scholen waar de KU Leuven ook uitgenodigd was omdat er op dit moment veel verwarring is en de statuten gecontroleerd worden en er soms problemen ontstaan. Maar ons standpunt is als iemand in procedure is kunnen we hen niet gaan weigeren. En een onderwijsinstelling heeft vanaf het moment dat iemand ingeschreven is ook wel een verantwoordelijkheid naar die student.

(medewerker onderwijs)

Een probleem dat verder aan de orde kwam tijdens de gesprekken was dat de laatste jaren de toelatingseisen strenger zouden zijn omdat een toenemend aantal studenten zich zou inschrijven aan een hoge school of universiteit in België om op deze manier een tijdelijke verblijfsvergunning te krijgen. Hoewel de toegang tot het reguliere onderwijs voor volwassenen

irreguliere immigranten vaak moeizaam verloopt, vinden zij meestal zonder veel problemen de weg naar het Huis van het Nederlands voor taalonderwijs. Bij de inschrijving wordt gevraagd naar een bewijs van de identiteit, wat in de praktijk neerkomt op een semi-officieel document waar de naam van de betreffende persoon op staat vermeld. Het is geen vereiste om een geldige verblijfsvergunning te bezitten. Personen worden soms ingeschreven op basis van een bevel het grondgebied te verlaten of een toeristenvisum dat al jaren geleden is verlopen. Vanwege de diversiteit in documenten waarmee men zich inschrijft bij het taalonderwijs bleek het voor ons niet mogelijk te zijn om na te gaan hoeveel irreguliere immigranten er gebruik maken van dit onderwijs. Onder de professionals heerst de gedachte dat de toegang tot het officiële taalonderwijs voor irreguliere immigranten zonder veel problemen verloopt, en dat er gretig gebruik van wordt gemaakt. Uit de gesprekken die wij hadden met irreguliere immigranten kwam hetzelfde beeld naar voren. De geringe bijdrage die wordt gevraagd is voor de meeste personen wel op te hoesten. Voor elke module die men haalt krijgt men een soort van certificaat. Naast het officiële taalonderwijs biedt een aantal organisaties eigen taalcursussen aan. Ook deze zijn vaak goed bezocht. Voor irreguliere immigranten hebben dergelijke cursussen als voordeel dat ze vaak geheel gratis zijn, en men er meestal het gehele jaar door mee kan beginnen. Het officiële taalonderwijs kent veel minder 'instapmomenten'.

3.4 Arbeid

Officieel mogen mensen zonder geldige verblijfsdocumenten in België niet werken maar uit de gesprekken met de professionals komen tientallen voorbeelden naar voren waaruit blijkt dat dit wel gebeurt. We geven twee voorbeelden om dit te illustreren:

Je kan als illegaal ook werken. Als je uitgeprocedeerd bent en je blijft werken en je baas is in orde met alle papieren dan kan je werken. Als je alles betaalt kan je legaal wit werk doen. Maar als ze er achter komen dat die baas dat doet dan krijgt hij een boete. (medewerker gezondheidszorg)

Wat we wel hebben zijn mensen die officieel werk hebben ook al zijn zij zonder papieren. Omdat de werkgever heeft nagelaten om de verblijfskaart te checken. En die persoon blijft doorwerken terwijl hij eigenlijk illegaal is. (medewerker welzijnswerk)

Bovendien zijn officiële instanties in sommige gevallen op de hoogte van het feit dat irreguliere immigranten werken maar wordt dit oogluikend toegestaan. Zo zegt een medewerker van een OCMW bijvoorbeeld:

Ik heb momenteel een illegaal die legaal werkt en waarvan sommige instanties nog niet weten dat hij illegaal is. Daarvan hebben we het vermoeden dat hij nog een jaar kan werken, nou laat die man lekker een jaar werken. Het is voor iedereen beter en ook voor de staatskas dat die man blijft werken. (medewerker OCMW)

Naast officieel wit werk blijkt er een enorme markt te zijn van zwartwerk waar ook irreguliere immigranten terecht kunnen. Medewerkers van sommige organisaties zijn er vrij strikt in en geven aan dat zij irreguliere immigranten niet aan zwartwerk mogen en kunnen helpen omdat zij anders de wet overtreden.

Maar wat je wel hebt is dat mensen hier vroeger of ze beneden mochten bellen om zwart te werken maar toen hadden wij zoiets van oei. Dat gaat toch niet hè want voor je het weet zit je daar tussen. (medewerker NGO)

Anderen geven tijdens de gesprekken volmondig toe dat zij irreguliere immigranten wel eens aan zwartwerk hebben geholpen. Een medewerker van een hulpverleningsinstantie vertelt dat hij irreguliere cliënten in het verleden heeft geholpen bij het zoeken naar een baan via de koopjeskrant. Ook uit de gesprekken die wij hadden met irreguliere immigranten bleek dat zij bij sommige organisaties terecht kunnen voor zwartwerk.

De medewerkers doen dit naar eigen zeggen omdat zij er van doordrongen zijn dat zwartwerk een van de weinige manieren van overleven is voor irreguliere immigranten. Volgens hen blijft de overheid in gebreke omdat zij mensen vaak heel lang in onzekerheid laten over hun statuut. Vanuit die optiek zien sommige professionals het als hun morele plicht om irreguliere immigranten aan zwartwerk te helpen.

Rond illegaal verblijf zit je dan natuurlijk wel met illegaal werk en dat mag eigenlijk niet. Maar welke mogelijkheden heb je als de overheid nalaat om op een redelijke termijn een beslissing te geven over uw verblijf? Dan is er gewoon geen andere keuze dan illegaal werk of de criminaliteit. Dan denk ik dat illegaal werk nog te verkiezen valt. (...) Ik heb daar geen problemen mee. Ik zeg ook tegen mensen als je geen inkomen hebt en je wacht op een beslissing, als je geen spaargeld hebt of andere bestaansmiddelen dan moet je zorgen dat je kinderen te eten hebben, dat je zelf te eten hebt, dan ga je gewoon zwartwerk zoeken. Ik heb daar geen problemen mee. Eigenlijk is het zo dat de overheid de mensen in die situatie dwingt. (medewerker welzijnswerk)

Daarnaast blijkt dat verschillende organisaties worden geconfronteerd met mensen die legaal in België verblijven en die op zoek zijn naar goedkope arbeidskrachten.

Als het mensen zijn die op zoek zijn naar een klusjesman tegen twee euro per uur dan doen wij daar niet aan mee, dat vinden wij echt uitbuiting, een vorm van illegale tewerkstelling. We horen soms wel van situaties, het klassieke verhaal van een Poolse werkvrouw die gaat werken in een joods gezin, maar zodra het meer uitbuiting is en illegale tewerkstelling dan doen we het niet meer. Al zijn mensen soms bereid hè, om tegen twee euro per uur te gaan werken. Maar we vinden dat toch niet kunnen. (medewerker welzijnswerk)

Sommige professionals zijn er fel tegen gekant dat er zo veel sprake is van zwartwerk. Volgens hen moet de sociale inspectie meer middelen krijgen om dit tegen te gaan. Maar uit de verhalen die zij vertellen blijkt dat het daar in belangrijke mate aan ontbreekt.

Zwartwerk is verboden volgens de sociale inspectie maar de sociale inspectie is onderbemand. Als je uiteindelijk een systeem wil maken waarbij zwartwerk moeilijker wordt dan moet je de sociale inspectie middelen geven. En dan zal dat systeem van Brazilianen die naar hier komen om snel geld te verdienen, dat zal wel verdwijnen, naarmate dat je meer werkgevers zwaar beboet omwille van het werken met mensen die illegaal verblijven. Maar zolang je dat niet doet is het water naar de zee dragen. (medewerker integratiesector)

De organisaties zijn er dus van op de hoogte dat hun cliënten zwartwerk verrichten, maar zij verschillen sterk in de mate waarin zij betrokken zijn bij het verkrijgen van dit soort werk. Organisaties bevinden zich in een vreemde positie wanneer mensen niet aan hun strenge criteria kunnen voldoen wat betreft hun toekomstperspectief. In zulke situaties kunnen zij niets anders doen dan het verstrekken van incidentele noodhulp. Deze noodhulp stelt hen echter niet in staat om gedurende de lengte van de procedures te overleven dus organisaties moeten hun cliënten haast wel adviseren om zwartwerk te zoeken, waar zij hen vervolgens niet bij kunnen assisteren omdat het eigenlijk niet mag.

3.5 Gezondheidszorg

Irreguliere immigranten kunnen een beroep doen op het recht op dringende medische zorg. De uitvoering daarvan verschilt sterk per stad. In Brussel stad bijvoorbeeld kunnen mensen meteen naar hun huisarts gaan en de eerste consultatie wordt automatisch terugbetaald door het OCMW. Er wordt een medische kaart afgegeven en alle medicijnen worden terugbetaald als ze aangekocht zijn bij de apotheken die op de medische kaart staan. In Antwerpen moeten irreguliere immigranten die ziek zijn zich in principe eerst

melden bij het OCMW. Het OCMW doet een sociaal onderzoek om te kijken of de aanvrager behoeftig is en op het grondgebied verblijft en geeft dan een attest af. Daarmee kan de aanvrager naar de huisarts die bepaalt of de aanvrager recht heeft op dringende medische zorg. De arts kan vervolgens de gemaakte kosten verhalen op het OCMW. Schrijft de arts medicatie voor dan moet de aanvrager daarmee weer naar het OCMW en moet daar het attest laten afstempelen. Daarmee kan hij vervolgens naar de apotheek.

Het blijkt dat het vaak moeilijk is om de afweging te maken wie wel en wie niet zelf voor de kosten van de verleende medische zorgen kan instaan. Over waar die grens precies ligt zegt een medewerker van het OCMW van Antwerpen:

In principe hanteren we de bijstandsnormen. Als je een bepaald bedrag boven het leefloon zit, dan moet je hier niet komen aankloppen. Iemand die achthonderd euro heeft kan zelf naar een huisarts gaan. Maar een bevalling kost al gauw drie, vierduizend euro. Als het een legaal is die negenhonderd euro verdient en hij heeft een illegale partner en die moet bevallen dan hebben die een probleem, die kunnen dat niet betalen. Dus daar komen we dan wel tussen. Maar als iemand duizend euro huur betaalt en zijn woonkamer is ingericht met een supermooie tv, dan moet hij dat zelf financieren.

Maar is het altijd na te gaan wat iemand hier verdient?

Dat is een groot probleem. (...) Onze mogelijkheden zijn heel beperkt. Wij kunnen bijvoorbeeld niet controleren of een klant zes mercedessen op zijn naam heeft staan. En dat weten de klanten wel, dat onze mogelijkheden vrij beperkt zijn. (...) Maar om tot een beslissing te komen wordt van alles meegewogen. Als hier iemand komt uit het Oostblok, waar vaak goede medische zorg is, om naar zijn knie te laten kijken. Dan hebben wij zoiets, hij is hier gekomen, we gaan die niet helpen. Maar we gaan bijvoorbeeld niet iemand die uit Darfur komt wegsturen.

(medewerker OCMW)

Het OCMW van Gent ontvangt de aanvragen voor dringende medische zorg via de zorgverstrekkers. Een sociaal onderzoek, zoals dat in Antwerpen gebeurt, wordt in Gent niet gedaan, omdat het volgens de medewerkers van het OCMW door de grote hoeveelheid verzoeken niet haalbaar is. Wel doen zij een administratief onderzoek wat in feite betekent dat wordt nagegaan of de aanvrager in Gent verblijft. Is dat niet het geval dan verklaart het OCMW van Gent zich onbevoegd. Het administratief onderzoek is nodig om de gemaakte kosten vergoed te krijgen door de Federale overheid. In de praktijk kunnen irreguliere immigranten zich dus direct aanmelden bij een zorgverstrekker,

die de nodige zorgen verleent. Vervolgens doet de zorgverstrekker een aanvraag bij het OCMW die de kosten aan de zorgverstrekker vergoedt. Slechts in een beperkt aantal gevallen wordt, zoals in Antwerpen, een sociaal onderzoek gedaan naar de aanvragers.

Een beperkt aantal aanvragen laten wij onderzoeken door een maatschappelijk werker en dat zijn aanvragen waarbij blijkt dat die illegale persoon samenwoont met iemand die legaal is. Gewoon op basis van de gegevens die wij krijgen uit het rijksregister en wij kunnen zien dat er op dat adres nog iemand woont en dat die persoon legaal is. Als iemand legaal is kan hij ofwel een inkomen hebben van het OCMW Gent ofwel een ander inkomen. Dan moet die die persoon die hier illegaal is wettelijk gezien onderhouden. Als blijkt dat er voldoende inkomsten zijn binnen die situatie gaat die aanvraag geweigerd worden. We gaan dan wel zorgen dat er een regeling komt voor de betaling van die kosten, bijvoorbeeld een afbetalingsregeling. Maar wij gaan de kosten niet ten laste nemen.(...) Elk OCMW heeft daar zijn normen in en elke situatie zal individueel onderzocht worden. Los van de inkomsten en uitgaven van die persoon zal er gekeken worden naar de factuur die hij moet betalen en zal bekeken worden of die persoon dat kan betalen. (medewerker OCMW)

Het probleem bij de sociale onderzoeken is dat er over clandestienen, mensen die nooit asiel hebben aangevraagd, weinig gegevens te verkrijgen zijn. In zo'n geval wordt er in Gent uitgegaan van de juistheid van de gegevens die door de zorgverstrekker worden doorgegeven.

Het systeem zoals dat in Gent is opgezet is dus een stuk coulanter dan in Antwerpen. Maar tegelijkertijd realiseren medewerkers van het OCMW in Gent zich wel dat er in de komende jaren wel eens wijzigingen zouden kunnen gaan optreden in de manier van werken, omdat het systeem zoals het nu is, onbetaalbaar dreigt te worden. Zo zegt een OCMW-medewerker:

OCMW Gent doet bijvoorbeeld geen sociaal financieel onderzoek terwijl er in de wet staat dat dat wel nodig is. Maar men voelt dat het klimaat daar rond aan het wijzigen is. Dus men gaat dat op een gegeven moment wel verwachten dus dat gaat een zeer lastige keuze zijn wat we daarmee gaan doen. Dat zou betekenen dat die 15.000 aanvragen allemaal zullen moeten worden onderzocht door een maatschappelijk werker. Daar moeten we minstens twaalf mensen extra voor aanwerven en daar heeft het OCMW niet de middelen voor.

Waarom hebben jullie ervoor gekozen om het sociaal onderzoek niet te doen?

Dat werd vanuit het ministerie niet aangemoedigd. De OCMW's stonden er niet om te springen om die extra taak bij te krijgen en daarom zei het ministerie organiseer dat met een minimum aan middelen. Dus onderzoek enkel wat je moet onderzoeken en doe niet voor ieder dossier een uitgebreid maatschappelijk onderzoek. (medewerker OCMW)

Er is in ieder geval een jaarlijkse controle bij de OCMW's door de Federale overheid om na te gaan of de kosten die betaald zijn onder het KB dringende medische zorg vallen. Indien dit niet het geval is moet het OCMW het uitgekeerde bedrag weer terug betalen aan de Federale overheid. Het aantal gevallen dat de Federale overheid de kosten terugbetaald heeft wordt goed geregistreerd. De uitgaven die in België worden gedaan ten behoeve van de dringende medische hulp voor irreguliere immigranten waren het afgelopen jaar het onderwerp van menig gesprek. In juni 2006 kopte *de Standaard* dat de dringende medische hulp die OCMW's aan irreguliere immigranten betalen in vijf jaar tijd is vervijfvoudigd.¹⁵ In 2000 bedroeg de hulp volgens deze krant nog 4,6 miljoen euro, terwijl deze in 2004 al 24,6 miljoen zou zijn. Nadere analyse van cijfermateriaal¹⁶ leert ons dat het aantal irreguliere immigranten dat een beroep doet op dringende medische zorgen in de afgelopen jaren inderdaad flink is gestegen. In 2004 kregen meer dan 7.000 irreguliere immigranten, die een beroep op het OCMW deden voor de betaling van medische kosten, deze vergoed. Het aantal begunstigden van dringende medische zorg is echter niet gelijk over het land verdeeld. Brussel en Vlaanderen hebben veel vaker te maken met irreguliere immigranten die een beroep doen op dringende medische zorg dan Wallonië.

Tabel 3.7 Aantal begunstigden van DMZ naar gemeenschap

	Aantal begunstigden	Procentueel
Brussel	2.816	34%
Vlaanderen	3.740	51%
Wallonië	696	18%

Bron: Programmatorische Federale Overheidsdienst (P.O.D.) Maatschappelijke Integratie

Het zijn vooral de grote steden waar irreguliere immigranten zich wenden tot een OCMW met hun medische problemen. De werkwijze die de verschillende OCMW's hanteren wordt gereflecteerd in het aantal irreguliere immigranten die zij jaarlijks over de vloer krijgen. Zo kent Gent, waar de procedure voor irreguliere immigranten veruit het gemakkelijkst is, het grootste aantal begunstigden.

¹⁵ 15 juni 2006.

¹⁶ Cijfers werden aan ons verstrekt door de Programmatorische Federale Overheidsdienst (P.O.D.) Maatschappelijke Integratie.

Tabel 3.8 Aantal begunstigden van dringende medische zorg in 2004 naar OCMW

	Aantal begunstigden	Procentueel
Gent	1.275	17,6%
Antwerpen	1.222	16,9%
Brussel	1.104	15,2%
Anderlecht	457	6,3%
Luik	434	6,0%
Elsene	264	3,6%
Sint-Joost-ten-node	236	3,3%
Molenbeek	171	2,4%
Schaerbeek	156	2,2%
Sint-Gillis	145	2,0%
Mechelen	122	1,7%

Bron: Programmatorische Federale Overheidsdienst (P.O.D.) Maatschappelijke Integratie

De OCMW's hebben te maken met irreguliere immigranten afkomstig uit diverse landen. Niet bij elk OCMW komen echter dezelfde nationaliteiten in dezelfde mate voor. Zo komen er in Gent in verhouding erg veel Bulgaren.

Tabel 3.9 Aantal begunstigden van DMZ naar OCMW en nationaliteit

Antwerpen	Aantal begunstigden	In %	Brussel	Aantal begunstigden	In %	Gent	Aantal begunstigden	In %
Joegoslavië	246	20,1	Roemenië	123	11,1	Bulgarije	635	49,8
Armenië	72	5,9	Kongo	97	8,8	Slowakije	116	9,1
Kazakstan	50	4,1	Marokko	82	7,4	Joegoslavië	78	6,1
Bosnië	47	3,8	Polen	77	7,0	Turkije	59	4,6
Rusland	46	3,8	Ecuador	68	6,2	Albanië	29	2,3
Turkije	44	3,6	Algerije	62	5,6	Marokko	25	2,0
Sierra Leone	41	3,4	Bulgarije	52	4,7	Armenië	22	1,7
Macedonië	40	3,3	Kameroen	41	3,7	Polen	22	1,7
Roemenië	36	2,9	Guinee	37	3,4	Pakistan	21	1,6
Sudan	33	2,7	Armenië	35	3,2	Algerije	20	1,6
Oekraïne	32	2,6	Joegoslavië	26	2,4	Ghana	20	1,6
Nigeria	31	2,5	Albanië	25	2,3	Oekraïne	11	0,9
Georgië	30	2,5	Georgië	25	2,3	Tunesië	10	0,8
Kongo	28	2,3	Moldavië	19	1,7	Kongo	9	0,7
Marokko	27	2,2	Angola	17	1,5	Georgië	9	0,7
Ecuador	26	2,1	Macedonië	16	1,4	India	8	0,6
Anders	393	32,2	Anders	302	27,4	Anders	130	10,2
Totaal	1.222	100	Totaal	1.104	100	Totaal	1.275	100

Bron: Programmatorische Federale Overheidsdienst (P.O.D.) Maatschappelijke Integratie

Antwerpen laat een divers plaatje zien, hoewel ook daar het aantal irreguliere immigranten uit voormalig Joegoslavië opvallend is. Irreguliere Marokkaanse immigranten vormen slechts een kleine groep. Zij zijn wellicht minder goed op de hoogte van het bestaan van de procedure, of zij hebben andere manieren om in hun medische behoeften te voorzien, zoals het lenen van SIS-kaarten van vrienden of familie met een verblijfsvergunning. In Brussel vormden Roemenen in 2004 de grootste groep begunstigden voor dringende medische zorg, op de voet gevolgd door Marokkanen, Kongolezen en Ecuadorianen.

Het systeem van dringende medische zorg in België is dus behoorlijk zwaar belast. De meeste professionals zijn er dan ook van overtuigd dat het zorgsysteem zoals dat nu bestaat over niet al te lange termijn onbetaalbaar zal zijn.

Dringende medische hulp is een goed systeem voor een marginale populatie. Maar als dat een te grote groep betreft komen er veel problemen bij kijken. Als het aantal illegalen blijft stijgen zie ik niet hoe we dat in de toekomst gaan oplossen omdat het systeem er niet op toegerust is.

Dus regularisering heeft niet geholpen?

Het heeft even ontlast. Maar het heeft de problemen niet opgelost.

(medewerker gezondheidszorg)

Bovendien zijn er in het kader van de Europese eenwording de laatste jaren een aantal groepen bijgekomen die de hulpverlening met een aantal nieuwe problemen heeft geconfronteerd, waar ze niet altijd een oplossing voor hebben. Zo kunnen personen die België zijn binnengekomen met een visum geen beroep doen op dringende medische zorg. De meeste landen geven immers enkel een visum af wanneer de betrokkene een reisverzekering heeft afgesloten. Wanneer er sprake is van ziekte dient de reisverzekering aangesproken te worden. Bovendien krijgen immigranten in de meeste gevallen pas een toeristenvisum wanneer er iemand voor hen garant staat in het land waar zij heen gaan. In dat geval neemt degene die garant voor hem of haar staat de kosten op zich. Door deze regeling doen er zich de laatste jaren echter problemen voor met nieuwe EU-burgers want die hebben geen toeristenvisum meer nodig, hebben niemand nodig die voor hen garant staat, hoeven niet te bewijzen dat ze genoeg middelen van bestaan hebben en hoeven niet te bewijzen dat ze verzekerd zijn. Dit heeft tot gevolg dat de hulpverlening de laatste jaren geconfronteerd wordt met een grote groep EU-burgers die niet verzekerd is in België maar die wel een beroep doen op de dringende medische zorg.

De door ons geïnterviewde professionals maken geen onderscheid naar toekomstperspectief wanneer een irreguliere immigrant met gezondheidsproblemen zich tot hen wendt. Het recht op dringende medische zorg is immers een basisrecht en zou dus voor iedereen beschikbaar moeten zijn. De meeste professionals zijn over het algemeen matig te spreken over de manier waarop de dringende medische zorg is opgezet, afhankelijk van de gemeente waarin zij zich bevinden. In de praktijk moeten irreguliere immigranten soms heel wat obstakels passeren voor zij de benodigde zorg krijgen. Door sommige professionals wordt dan ook geopperd dat dit recht in de praktijk niet voor iedereen gegarandeerd is.

Ik vind het recht op dringende medische zorg zo ondoorzichtig en je hebt een aantal mensen die uit de boot vallen. Ik vind de Polen die zitten in zo'n moeilijke situatie, die mogen niet werken, die mogen eigenlijk niks,

Hoofdstuk 3

en op een bepaald moment zitten die mensen vast. (...)Ik heb er een gehad die zwanger was, dat kind viel er bijna uit vooraleer ze haar papieren had. Die moest hoogzwanger van hier naar daar. Van een zwangerschap weet je van tevoren hoeveel het gaat kosten dus daar zou je met versnelde procedures kunnen werken. (medewerker gezondheidszorg)

Het is natuurlijk eigenlijk wel een schande dat in een stad als Antwerpen, maar ook in Brussel er een soort missiepost is voor Artsen Zonder Grenzen. Die moeten in Burkina Faso een post hebben, niet in Antwerpen. En dat bewijst dat het systeem toch niet goed werkt. Het sociaal plein [OCMW] zegt soms tegen mensen ga maar naar Artsen Zonder Grenzen, en dat is niet de bedoeling. Als een systeem niet werkt dan moet je bij de Federale overheid dat systeem in vraag stellen, maar je gaat toch niet mensen doorsturen naar een middenveldorganisatie. (medewerker gezondheidszorg)

Twee artsen klagen de lange wachttijden aan bij het OCMW van Antwerpen waardoor een deel van de hulpbehoeftigen niet op een adequate manier geholpen kunnen worden.

Maar de praktijk is nu dat iemand naar het plein (OCMW) gaat omdat hij ziek is, dat hij daar te horen krijgt dat hij pas over een maand een afspraak kan krijgen. Met bemiddeling van ons krijgen wij er nog wel mensen tussen maar dat is de bedoeling niet. Dus vooraleer het systeem opgestart wordt loopt het al mis. (medewerker gezondheidszorg)

Voorts blijkt dat de manier van werken van sommige instanties eenvoudigweg niet toelaat dat iedereen geholpen kan worden.

Zo zegt een van de medewerkers van een organisatie die zich bezighoudt met drugshulpverlening:

Er komen veel mensen aan de deur die wij niet kunnen helpen. Alle mensen die geen verzekering hebben is extra werk. We moeten onze norm halen van mensen die verzekerd zijn. Dus onverzekerden is er bovenop. Dus dat kunnen wij niet aan. Dus als iemand zonder papieren hier wil komen moet hij eerst naar het Plein (OCMW) en dan gebeurt het dat hij drie weken moet wachten voor hij behandeld kan worden. Terwijl de gemiddelde Belg die hier komt binnen een week behandeld wordt. Dus daar zit al een groot onderscheid. Ik gun iedereen alle mogelijke hulp, maar dat is niet haalbaar. (medewerker gezondheidszorg)

Ook blijkt uit gesprekken met zorgverstrekkers dat zij in sommige gevallen als het ware verplicht zijn om hun medisch handelen aan te passen aan de procedure omdat soms onduidelijk is of de patiënten recht hebben op

vergoeding van de kosten. Zo vertelt een arts die zich bezighoudt met prenatale consultaties:

Het probleem is dat wij op een gegeven moment onze medische zorgen gaan aanpassen aan hun papieren. Het is bijvoorbeeld belangrijk dat je bij een zwangerschap meteen een bloedafname doet en een echo, maar wij moeten dat dan vaak verschuiven omdat we nog niet weten wat het OCMW gaat beslissen en er anders de kans bestaat dat de mensen het zelf zullen moeten betalen.¹⁷ En dan zitten ze daarna meestal nog in grotere problemen als ze hun rekeningen niet kunnen betalen.

(medewerker gezondheidszorg)

Een ander pijnpunt is dat sommige artsen, omdat zij gevestigd zijn in wijken met veel irreguliere immigranten, met enorm veel onverzekerde patiënten te maken krijgen, terwijl andere artsen deze patiënten vrijwil nooit zien. Hierdoor zouden sommige artsen overbelast raken. Een arts pleit er dan ook voor dat geneesheren die veel met irreguliere patiënten te maken krijgen financiële compensatie zouden krijgen voor het extra werk dat dit oplevert.

Een ander concreet punt is dat als je huisartsen hiervoor wil inzetten dat daar ook iets tegenover mag staan. Want dit vraagt zoveel administratie en de wachttijd voor de terugbetaling is lang. Wij hebben bijvoorbeeld dit jaar nog geen enkele consultatie terugbetaald gekregen. (medewerker gezondheidszorg)

Maar daarnaast blijkt dat sommige artsen niet op de hoogte zijn van het Koninklijk Besluit dat voorziet in de terugbetaling van medische kosten. Sommigen zouden hierdoor patiënten weigeren. Daarnaast zijn er ook gevallen bekend van huisartsen die mensen gratis helpen omdat ze opzien tegen de papierwinkel die een irregulier verblijf van de patiënt met zich meebrengt. Zo vertelt een medewerker van een organisatie die veel te maken krijgt met mensen die geen wettige verblijfsdocumenten hebben:

Dan komen ze dikwijls vragen naar het adres van een huisarts waar ze heen kunnen maar dat is niet zo simpel want sommige huisartsen zijn niet bereid om met dat systeem te werken. Dus dan moeten we heel wat artsen afbellen. Er zijn al heel wat informatiecampagnes gebeurd dus in principe weten ze hoe het werkt maar er komt nogal wat administratie bij kijken en vaak zien ze daar tegenop.

Hebben jullie dan een lijst met artsen die wel bereid zijn?

Ja maar het probleem is dat die lijst vrij beperkt is en op den duur zitten die mensen ook aan hun limiet. Dus we proberen zoveel mogelijk in de

---

¹⁷ Voor een bloedafname is immers een attest van dringende medische zorg vereist.

wijken, waar een wijkgezondheidscentrum is, om ze daar te laten inschrijven omdat het daar geen probleem is of ze nu mutualiteit hebben of niet. Daar moeten ze ook niets betalen. Maar het probleem is dat veel van die centra vol zitten en ze daar ook met wachtlijsten zitten.

(medewerker integratiedienst)

Zorgverstrekkers zijn dus vaak niet op de hoogte van het KB dringende medische zorg, zo blijkt. Nochtans zijn allerlei instanties druk bezig (zoals bijvoorbeeld de medische ondersteuningspunten binnen de integratiesector, Artsen Zonder Grenzen, OCMW's etc) om zorgverstrekkers van de nodige informatie te voorzien. Zo worden er bijeenkomsten voor zorgverstrekkers georganiseerd, worden zij via elektronische weg op de hoogte gehouden, worden dokters benaderd via doktersverenigingen, apothekers via de apothekersgilde en worden er regelmatig bijeenkomsten georganiseerd waar ziekenhuizen worden uitgenodigd en geïnformeerd. Sinds een aantal jaren bestaan in drie steden (Gent, Antwerpen en Brussel) *Oriëntatiepunten Gezondheidszorg*. Ook zij houden zich specifiek bezig met de voorlichting aan zorgverstrekkers over de dringende medische zorg. Maar blijkbaar zijn al deze goedbedoelde initiatieven tot nu toe nog onvoldoende.

Een ander punt dat steeds weer naar voren komt tijdens de gesprekken is dat het vaak van de *goodwill* van de professionals afhangt of mensen daadwerkelijk geholpen worden. Zo kan bijvoorbeeld een medewerker van een sociale dienst weigeren mee te werken, kan een ziekenhuis mensen die op de spoeddienst terechtkomen wegsturen en kan een arts een patiënt weigeren hulp te bieden omdat hij niet op de hoogte is van het KB dringende medische zorg. De professionals hebben veel individueel beslissingsrecht omdat de regels wel duidelijk zijn maar er onder bepaalde voorwaarden vanaf geweken kan worden.

Organisaties zijn niet alleen betrokken bij zaken betreffende dringende medische zorg, irreguliere immigranten vragen soms ook regularisatie aan op basis van medische redenen. Wanneer een ziekte ernstig is (bijv. kanker, AIDS) en wanneer de patiënt daarvoor niet kan worden behandeld in het land van herkomst, maakt deze persoon een goede kans om op deze manier geregulariseerd te geraken. Sommige professionals klagen echter over de in hun ogen onrechtvaardige beslissingen die worden genomen met betrekking tot deze aanvragen. Zo vertelt een medewerker van een CAW over een arts van Dienst Vreemdelingenzaken die in zijn ogen al het mogelijke zou doen om irreguliere immigranten de kans op regularisatie te ontzeggen:

Met AIDS bijvoorbeeld schrijft hij op, geen probleem om terug te gaan naar Rwanda, met het adres van het hospitaal erbij, en dat blijkt dan een

militair hospitaal te zijn waar alleen mensen van het leger terechtkunnen en de gewone burger mag daar gewoon niet binnen. Dat soort dingen.

Het is niet meer objectief eigenlijk. (medewerker welzijnssector)

Om die reden pleit een aantal van de professionals ervoor dat niet één arts jarenlang als enige verantwoordelijk wordt gehouden bij de beoordeling van aanvragen voor een verblijf op basis van medische redenen, maar dat er comités zouden komen van drie artsen die erover beslissen of iemand recht heeft op verblijf in België.

4 Dilemma's bij het verlenen van hulp

De rode draad door de gesprekken met de professionals is dat zij tijdens hun werk met een groot aantal dilemma's te maken krijgen waar ze niet altijd een oplossing voor weten te vinden. De hulpverleners hebben te maken met een dilemma wanneer zij geconfronteerd worden met "een situatie waarin gekozen moet worden uit twee alternatieven die beide ongewenste neveneffecten hebben." (Rusinovic et al. 2002: 59). Men zit dan als het ware "vast in de tang van twee ongewenste oplossingen." (Ibidem) Het is de vraag tegen wat voor dilemma's de hulpverleners aanlopen en hoe zij hiermee omgaan. Rusinovic et al (2002) signaleren drie soorten dilemma's. Het eerste dilemma betreft de keuze aan wie wel en aan wie geen hulp wordt geboden. Zij duiden dit aan als het dilemma van 'selectiviteit (uitsluiting) versus responsiviteit (insluiting)'. Ook de door ons geïnterviewde professionals geven aan dat zij bijna dagelijks voor de keuze worden gesteld om bepaalde mensen wel en andere niet te helpen. Om tot een afgewogen keuze te komen vragen bepaalde instanties naar de historiek van de hulpvragers, wordt onder meer gekeken naar de lengte van de procedure, de gezondheidstoestand van de aanvrager, de duur van het verblijf in België en het toekomstperspectief van de betrokkene.

Je gaat kijken wat is de grootste nood enerzijds en wat is het perspectief anderzijds. Die discussie speelt ook bij de vrijwilligersorganisaties. Je hebt een bepaald budget en wie ga je dan wel helpen en wie niet. Dan ging men kijken naar verblijf, hoelang verblijft die persoon hier al, zijn er schoolgaande kinderen, welke zijn de grootste noden van de mensen die je voor je hebt. (medewerker integratiesector)

Als wij hier een goed in zijn vel zittende alleenstaande illegaal krijgen die over een netwerk beschikt waardoor hij in het zwart kan werken dan gaan wij daar niet direct op in. Wel iemand met kinderen, iemand met

een ouderdomsziekte, iemand die een klein sociaal netwerk heeft, dan geven we wel hulp. Maar dat wil niet zeggen dat we die andere geen informatie geven, dat doen we wel natuurlijk. (medewerker NGO)

Sommige medewerkers hebben er meer moeite mee dan anderen om mensen af te wijzen, omdat zij vanuit een humanitair standpunt vinden dat iedereen die in nood is het recht heeft om geholpen te worden, maar tegelijkertijd beseffen zij dat de hulp die zij kunnen bieden beperkt is en valse hoop kan scheppen. Rusinovic et al. (2002) duiden dit tweede dilemma aan als het dilemma van 'humaniteit versus realiteitszin'. Medewerkers van sommige organisaties trekken zich het lot van de irreguliere immigranten persoonlijk aan en gaan zover dat ze mensen in hun huis opnemen.

Wij weten ook dat sommige mensen nooit een positief antwoord zullen krijgen. Dan vragen wij ons af of het wel verstandig is om mensen zo te helpen in hun integratie. (...) Maar ja dat is een dilemma want het is uiteindelijk hun keuze om hier te zijn. Maar door het feit dat ze op ons beroep kunnen doen blijven ze misschien langer in die illegale situatie. (...) Het is zeker niet onze bedoeling om mensen in die situatie te houden maar indirect bewerkstellingen wij dat wel een beetje. (medewerker welzijnssector)

Het blijft echter moeilijk om beslissingen die van hogerhand worden gemaakt te accepteren in sommige situaties. Soms krijgt iemand waarvan een hulpverlener vindt dat hij het niet verdient van rechtswege wel hulp, terwijl iemand die dat wel verdient helemaal niet geholpen kan worden omdat er geen wettelijk kader voor is. Dit levert soms frustraties op. Dit derde dilemma noemen Rusinovic et al. (2002) het dilemma van eigen verantwoordelijkheid versus beleidsverantwoordelijkheid. Dit blijkt een dilemma waar veel hulpverleners vaak mee worstelen.

Af en toe wordt daarover gediscussieerd waarom krijgt die steun, waarom moeten we aan die geven. Af en toe is daar zo wel een keer eigenlijk gemor over. Dat mensen zeggen van dat is toch niet meer eerlijk, die woont daar en die doet dat. Maar we kunnen niet zeggen van, ik voel nu dat ik die nu geen steun ga geven want ik sta daar niet achter. Ik moet dan al beslissen van het is een identieke situatie als de voorgaande, we moeten wel eerlijk blijven naar alle mensen die hier steun komen vragen. Wat niet kan, kan niet. We proberen ons zoveel mogelijk aan de regelgeving te houden maar daarbinnen geven we wat mogelijk is, met soms ook wel een dubbel gevoel van is dat nu wel reëel waar wij hier mee bezig zijn. (medewerker OCMW)

Veel professionals vinden het niet eerlijk dat mensen die in beroep zijn bij de Raad van State, en vaak nauwelijks uitzicht hebben op een wettig verblijf, wel overheidssteun krijgen, terwijl zij tot het uiterste moeten gaan om mensen die in hun ogen wel een toekomstperspectief hebben in België, te kunnen helpen.

Wat dat betreft zijn wij een uniek land waar je zo een tegenstrijdigheid hebt in het beleid. (...) Hetzelfde zie je bij de OCMW's, als mensen een afwijzing krijgen en ze gaan naar de Raad van State, dan zijn ze eigenlijk illegaal maar ondertussen blijven ze wel OCMW-geld trekken. Dus de staat subsidieert absoluut illegaliteit. (medewerker NGO)

De professionals zeggen dat zij de plicht hebben om volgens de regels van de wet te opereren maar dat sommige situaties er hen wel eens toe dwingen de regels 'ruimer' toe te passen. Zo blijkt dat bepaalde regels gemakkelijk te omzeilen zijn, maar dat hen dit toch wel eens voor een gewetensprobleem stelt. In de meeste gevallen 'overtreden' zij de regels omdat zij vinden dat de humanitaire nood te groot is. Maar ze stellen zich wel hardop vragen bij de juistheid van hun keuzes. We geven twee voorbeelden om dit te illustreren:

We hebben wel eens iemand gehad, die had een verzoek ingediend op basis van medische redenen, die kreeg dringende medische hulp van het OCMW maar eigenlijk was dat onvoldoende. Die kreeg wel medische kosten terugbetaald maar zat in een onleefbare situatie op het vlak van huisvesting en zo. Dus toen stelden wij ons de vraag gaan we die asiel laten aanvragen. Want wij wisten dat dat een tijd duurt en dat kan een manier zijn om op een menswaardige manier de beslissing van Dienst Vreemdelingenzaken af te wachten. Daar hadden sommige mensen wel problemen mee. Dat is geen wet overtreden maar je kan dat toch zien als misbruik van de procedure. Maar soms rechtvaardigen humanitaire gronden dit soort van overtredingen. Maar ja het is de fout van de overheid wanneer je zo'n aanvraag doet op basis van medische redenen dat je een jaar moet wachten totdat je een antwoord krijgt. En dan ben je eigenlijk verplicht op basis van menselijke waardigheid asiel te gaan aanvragen voor die persoon, terwijl je weet dat die geen schijn van kans maakt. (medewerker integratiedienst)

Je hebt een vrouw zonder papieren met een man met papieren. Dat is vaak het probleem bij kinderbijslag, de vrouw heeft geen papieren dus kan de kinderbijslag niet betaald worden omdat die aan de moeder wordt betaald. (...) Als de man papieren heeft en de vrouw heeft geen papieren, als ik weet dat ze samen wonen en ik doe de aanvraag op naam van de moeder dan is er een hoop miserie. Als ik die kinderbijslag op naam van

Hoofdstuk 3

de vader aanvraag is er geen enkel probleem. En voor mij is dat een moeilijke keuze. (medewerker welzijnszorg)

Soms zijn de professionals ervan op de hoogte dat hun cliënten de wet hebben overtreden, maar vinden zij het vanuit een humanitair oogpunt lastig om daar iets aan te doen.

Ik heb ook eens een man gehad uit Ghana, die had asiel aangevraagd, die wordt erkend, en de maand later doet die een aanvraag voor gezinshereniging. Die kindjes zijn gemaakt in de periode dat hij hier politiek asiel had. En die zijn ook gekomen hè. Maar dan zeg ik Belgische staat, dat zie je toch dat dat niet kan, want die man zat hier de hele tijd in procedure. En die geboortedata van die kinderen zijn tijdens die procedure. Moet je dan bellen naar de dienst gezinshereniging en zeggen mannen bekijkt die mens zijn papieren eens goed. Wat moet je daar dan mee doen? (medewerker welzijnszorg)

De meeste professionals klagen erover dat het Federale en Vlaamse beleid in hun ogen tegenstrijdige signalen uitzenden. Zo zou de Federale overheid irreguliere immigranten het liefst zien vertrekken terwijl de Vlaamse overheid hen vanuit humanitaire overwegingen steun tracht te bieden. De professionals zijn dus niet alleen van mening dat er tegenstrijdigheden bestaan tussen het Federale beleid enerzijds en het Vlaamse beleid anderzijds, maar dat er ook binnen het Federale beleid spanningsvelden zijn ontstaan. Ook over het gemeentelijk beleid ten aanzien van irreguliere immigranten zijn de meeste niet te spreken. De meeste gemeenten zou het ook ontbreken aan politieke wil om iets aan de situatie te doen. Over het algemeen luidt de kritiek dat er in België nauwelijks een beleid is op het gebied van immigratie in het algemeen – en irreguliere immigranten in het bijzonder - en dat er sprake is van een totaal gebrek aan een overkoepelende visie.

Mensen zonder wettig verblijf zijn er, we kunnen ze niet direct weg krijgen. Dan is de vraag wat we met die mensen gaan doen. Als die geen deel mogen uitmaken van de samenleving wat moeten we er dan mee. Daarop heeft het beleid geen enkele visie, geen enkel antwoord. (...) Wat je ziet is dat het beleid slechts schoorvoetend erkent dat er hier mensen zonder wettig verblijf zijn. Tot voor kort was er het negeren van het probleem. (medewerker NGO)

De professionals zijn dus over het algemeen niet van mening dat het Federale en het Vlaamse beleid complementair zijn aan elkaar, terwijl het toch een van de uitgangspunten is van het Vlaamse beleid om complementair te werken aan het Federale beleid, zo zagen we in hoofdstuk 2.

Het zou een gezamenlijke aanpak moeten zijn, complementair beleid.

Dat is nu niet zo. Een goed beleid bestaat uit een goede asielprocedure, een beter uitwijzingsbeleid, goede regelingen rondom vrijwillige terugkeer, mogelijkheden voor arbeidsmigratie, en een heldere regularisatieprocedure. Je kunt niet slechts een van die punten uitwerken, ze moeten in balans zijn. (medewerker integratiesector)

De professionals bevinden zich in een paradoxale situatie waarin zij enerzijds via het Vlaamse beleid de opdracht krijgen om irreguliere immigranten te helpen, terwijl zij anderzijds van de Federale overheid het signaal krijgen dat zij hier vooral niet te ver in moeten gaan, omdat zij het Federale beleid niet moeten gaan ondermijnen. Een goede illustratie van het spanningsveld tussen het Federale en het Vlaamse beleid is de discussie die rondom het sociaal boekje is gevoerd. Gedurende enkele pilootprojecten had een aantal hulpverleningsinstanties de mogelijkheid om aan irreguliere immigranten een sociaal boekje te geven. In het sociaal boekje kon de hulpverlening allerlei informatie noteren om ervoor te zorgen dat mensen niet zouden gaan 'organisatie-hoppen', en tegelijkertijd bood het irreguliere immigranten (met een toekomstperspectief) een instrument om zich mee te identificeren.

Er was eigenlijk nood aan een boekje waarin zij dingen konden noteren rondom hun verblijf. (...) Het boekje is ook bedoeld voor organisaties onderling. Afspraken kunnen worden genoteerd zodat men geen dubbel werk doet. Ook biedt het een oplossing voor allerlei praktische problemen zoals bijvoorbeeld het aanschaffen van een busabonnement. Er kunnen geen rechten aan ontleend worden maar het is een vorm van identificatie. (...) Vanuit het beleid wordt dit boekje echter tegengewerkt. Het is een instrument waarmee de diensten gemakkelijker kunnen werken maar het maakt het volgens de politici ook gemakkelijker om hier te verblijven, wat dan het Federale beleid zou ondermijnen. De reactie van de politie is wel positief, want zij zeggen nu weet je tenminste iets van die mensen en van de procedures waar ze in zitten. Bovendien levert het boekje een aanspreekpunt voor het geval ze meer over die persoon willen weten. (medewerker integratiesector)

De discussie rondom het sociaal boekje illustreert hoe organisaties te maken hebben met tegenstrijdige signalen. Aan de ene kant hebben zij een Vlaamse opdracht om het opvangbeleid goed te organiseren, en middels het sociaal boekje zouden zij naar eigen zeggen efficiënter kunnen werken, maar aan de andere kant kunnen zij niets doen wat het Federale beleid kan ondermijnen. Het gebrek aan overkoepelende visie dat hieruit spreekt levert voor sommige professionals de nodige frustraties op. De opmerkingen van de minister van

Binnenlandse Zaken over dat het niet toegestaan zou zijn om irreguliere immigranten te helpen heeft volgens sommigen wat dit betreft alleen maar olie op het vuur gegoid.

Veruit de grootste ontevredenheid die onder de professionals leeft betreft vooral het Federale beleid, met name met betrekking tot de duur van de procedures. Velen geven aan dat zij het Vlaamse beleid op zich een goede aanzet vinden maar dat dit beleid in de praktijk onuitvoerbaar is vanwege het Federale beleid. Zo zou het goed mogelijk zijn om iemand die een reële kans maakt op verblijf in België gedurende een aantal maanden te ondersteunen. Momenteel kan het echter jaren duren voordat er antwoord is in een procedure en de organisaties hebben niet altijd de middelen om mensen gedurende zo een lange periode hulp te bieden. Naast de lengte van de procedures klagen de professionals ook over het gebrek aan inzichtelijkheid in de procedures en met name van beslissingen die hierin worden genomen. Veel van hen geven aan dat beslissingen in procedures niet altijd goed worden toegelicht, en dat veel afhangt van willekeur, onder andere veroorzaakt door het gebrek aan duidelijke criteria, maar ook door andere 'toevalsfactoren'.

Daarnaast hebben veel professionals het idee dat er vele nutteloze procedures worden gevoerd. Zelf geven ze aan dat ze irreguliere immigranten alleen helpen met het opstarten van een procedure wanneer ze denken dat deze ook daadwerkelijk kans van slagen heeft, om te voorkomen dat ze iemand valse hoop geven. Sommige advocaten zouden echter ook zonder kans van slagen procedures beginnen.

Ik durf het niet luidop te zeggen maar de advocatuur, natuurlijk zij verdienen er ook mee. Een cliënt die wil betalen voor valse hoop te krijgen. Ik vraag mij ook altijd af hoe je dat als advocaat deontologisch kan, om verzoeken in te dienen waarvan je op voorhand zou moeten weten dat dat weinig kans heeft op slagen. Natuurlijk als je het pro deo doet, iedereen heeft recht om een regularisatieaanvraag te doen, er zijn geen objectieve criteria, ge kunt u altijd verantwoorden door te zeggen het is heel onduidelijk dus we kunnen het maar proberen. En als hij het niet doet dan doet een andere advocaat het wel. (medewerker integratiesector)

Volgens de meeste professionals zouden er dan ook duidelijke criteria moeten komen om dergelijke situaties te voorkomen. Hiermee kan voorkomen worden dat advocaten procedures blijven aanvragen en mensen valse hoop krijgen. Deze criteria moeten dan wel duidelijk gecommuniceerd worden zodat de hulpverlening op een uniforme wijze informatie en advies kan

verstrekken. Professionals zijn er ook van op de hoogte dat sommige irreguliere immigranten alleen maar regularisatie aanvragen omdat ze weten dat ze dan hoogstwaarschijnlijk worden gedoogd en dus niet zullen worden gerepatrieerd wanneer zij worden aangehouden. Gezien de lange wachttijd kunnen ze met weinig moeite hun gedoogde verblijf in België relatief zeker stellen. Hoewel de grootste ontevredenheid bestaat ten aanzien van het Federale beleid zijn er ook professionals die niet tevreden zijn met het Vlaamse opvangbeleid. In dit verband werd vaak gezegd dat het bestaan ervan positief wordt beoordeeld maar dat het zo algemeen is dat men er in de praktijk niks aan heeft, omdat het nog nauwelijks is ingevuld. Hier zouden geen middelen voor zijn en ook niet echt een politieke wil.

Het opvangbeleid is een lege doos gebleven. U moet mij eens een maatregel opsommen die de Vlaamse overheid heeft genomen om invulling te geven aan dat luik. Men heeft nooit een poging gedaan om daar invulling aan te geven. Dat is dode letter gebleven tot vandaag. Dus ik vind dat we daar vooral een pijnpunt hebben. En ik vrees dat de angst is bij de Vlaamse regering dat alles wat ze daar rond zouden doen hen in conflict zou brengen met de Federale overheid. (medewerker integratiesector)

Niettemin biedt het Vlaamse beleid een steuntje in de rug om bepaalde kleinschalige initiatieven uit te bouwen waar men anders moeilijker aan zou durven beginnen. Opvallend was wel dat de beslissing van organisaties om het toekomstperspectief van cliënten zoveel gewicht te geven, niet door het Vlaamse beleid werd ingegeven, maar uit de praktijk van de hulpverlening is voortgekomen. Daarnaast viel ons op dat een deel van de professionals helemaal geen weet had van het bestaan van het Vlaamse opvangbeleid.

5 Onbedoelde effecten van beleid

Aan de professionals is de vraag voorgelegd of zij vinden dat hun werkzaamheden het irregulier verblijf van hun cliënten bestendigt. In de meeste gevallen denken zij dat dit niet het geval is omdat de hulp die zij kunnen bieden meestal maar beperkt is. Irreguliere immigranten zouden in hun ogen nooit puur vanwege dat beetje steun dat ze krijgen beslissen om in België te blijven. Maar anderen stellen zich inderdaad de vraag of de hulp die zij bieden sommige mensen niet motiveert om in België te blijven, ook al ziet hun toekomst er weinig rooskleurig uit. De professionals geven echter tegelijkertijd aan dat hoewel hun hulp misschien in sommige gevallen het

irreguliere verblijf van personen bestendigt, de maatschappelijke gevolgen veel groter zouden zijn wanneer zij dit niet zouden doen. Zij vinden met andere woorden dat ze geen andere keuze hebben dan de hulp die zij kunnen bieden ook te geven.

Dat ze eten hebben en onderdak, dat zijn de dingen die hun verblijf kunnen bestendigen, maar we vinden dat die basisvoorzieningen er wel moeten zijn. Dus bestendigen wij hun verblijf? Ja en nee. Ja omdat je zorgt dat er te eten is voor die mensen. Maar als je het niet doet wat gaat er dan gebeuren? Zullen ze dan wel vrijwillig terugkeren of zullen ze er dan voor zorgen dat ze op een andere manier aan inkomen komen? Er zal er wel eens een zijn, wanneer je ze niet zou helpen dat hij dan vrijwillig zou terugkeren. Maar dat zal een minderheid zijn. Mensen zijn zodanig gefocust op hun verblijf in België. (medewerker integratiesector)

De meeste professionals zijn van mening dat het niet zozeer hun hulpverlening is die het verblijf van irreguliere immigranten bestendigt, maar dat het met name het beleid is, dat hier onbedoeld voor zorgt.

Mensen moeten duidelijkheid krijgen. Van kijk, dit is België. Je kunt hier drie maanden naartoe afhankelijk van je visum, maar daarna ben je illegaal. Uw mogelijkheden zijn dat, en zijn dat niet. Dat artikel negen ten derde, oorspronkelijk was dat voor mensen die ziek waren en in hun land van herkomst niet de nodige zorgen kregen toegediend, en nu is het een achterpoortje of een vuilnisbak voor alles. En het is ook wel een beetje terecht wat de minister daarover zegt, van tijd winnen. Dat was ook zo'n idee fixe van mijn kinderen zitten hier op school, ik heb nu alle kans om hier documenten te krijgen. Dat staat ook op die manier nergens geschreven. Ik denk dat die verantwoordelijkheid niet bij de hulpverlening ligt maar bij het beleid. Ik denk dat wij er zijn om de schade te beperken en om misschien ook wel wat druk uit te oefenen op het beleid. (medewerker welzijnszorg)

Ook hier noemen de professionals weer het gebrek aan duidelijke criteria inzake regularisatie, waardoor enerzijds onbedoeld valse hoop wordt gecreëerd en waardoor er anderzijds misbruik van wordt gemaakt door mensen die enkel regularisatie aanvragen om zo gedoogd te worden. Volgens de professionals maken de onduidelijkheden in het beleid dat mensen denken dat als ze maar lang genoeg volhouden dat ze dan uiteindelijk wel zullen worden geregulariseerd. Irreguliere immigranten zouden het gevoel hebben dat een regularisatieaanvraag een lot is in te loterij en hopen dat zij misschien binnenkort het winnende dossiernummer zullen trekken. Velen

denken ook dat er een nieuwe regularisatiecampagne zal komen en wachten dit af.

Daarnaast is een aantal irreguliere immigranten volgens de professionals eenvoudigweg beter af in België, ook zonder steun, en kiest er daarom voor om te blijven. De professionals zijn bovendien van mening dat daar waar irreguliere immigranten blijven vanwege de steun die zij ontvangen, dit 'Federale steun' is en geen 'Vlaamse steun'. Het betreft dan het recht op medische zorg, onderwijs, en het verblijf in de asielstructuren. Zo antwoordt een professional op de vraag wat maakt dat irreguliere immigranten hier blijven:

Werk, studie voor de kinderen. Sociale zekerheid die hier dan toch ook wel is, dringende medische hulp. Er is een man, ik denk dat wij al vier, vijf maanden spreken over vrijwillige terugkeer. Maar die man heeft heel het medisch woordenboek, alle kwaaltjes heeft hij. Het is voor hem veel interessanter om hier te blijven. Die man kost het OCMW alleen, doorgerekend dan, ik denk dat het hun beste klant is qua kosten dan. Wat hij hier krijgt dat gaat hij nooit daar krijgen. (medewerker welzijnszorg)

Volgens de professionals zorgt dus met name het Federale beleid ervoor dat irreguliere immigranten in België blijven. De lange procedures zouden de verwachting wekken dat het onwettige verblijf uiteindelijk wel gelegaliseerd zal worden omdat het onmenselijk zou zijn om hen na zo lang wachten nog terug te sturen.

Wat we zien is dat de Federale overheid de belangrijkste motor is die hoop genereert. Mensen putten daar veel hoop uit. Zij denken echt dat ze geregulariseerd zullen worden. Maar ik ken mensen die al drie jaar wachten op een antwoord. Dat is puur onbehoorlijk bestuur en dat genereert valse hoop. (medewerker integratiesector)

Uit een voorlopige evaluatie van de regularisatiecampagne van 1999 blijkt dat deze een aanzuigende werking heeft gehad (COM 2004). Naast een aanzuigende werking die uit zou zijn gegaan van de regularisatiecampagne, wordt er soms gedacht dat irreguliere immigranten speciaal naar België komen om gebruik te maken van de medische voorzieningen. Dit fenomeen wordt ook wel medisch toerisme genoemd. Over het feit of er al dan niet sprake is van een groei van het medisch toerisme zijn de professionals het niet eens. Volgens sommigen is daar de laatste jaren in toenemende mate sprake van. Anderen denken dat het medisch toerisme wel meevalt. Vooral de professionals in Antwerpen hebben aanwijzingen dat er sprake is van medisch toerisme. Een tweetal professionals zegt hierover:

Hoofdstuk 3

Communicatie is nog nooit zo gemakkelijk geweest via GSM, internet en als mensen in het land van herkomst iemand hebben met een medisch probleem en hij heeft hier mensen die het systeem kennen, dan is de keuze snel gemaakt. Dus we krijgen ook veel medische toeristen.

(medewerker OCMW)

We hebben natuurlijk wel onze dringend medische hulp, een fijn instrument, maar ook heel aantrekkelijk natuurlijk en er is ook al wel misbruik van gemaakt en er zal nog wel misbruik van gemaakt worden.

In het verleden gebeurde het wel eens dat mensen rechtstreeks uit het vliegtuig kwamen al dan niet met een vliegticket eerste klas, uit een derde wereldland, in een taxi naar het ziekenhuis reden, en in het ziekenhuis lieten ze dan hun hart opereren en dergelijke meer, en dan gingen ze terug. In (..) is dat gebeurd en in andere ziekenhuizen waarschijnlijk ook, maar dat is een minderheid. (medewerker

welzijnszorg)

Er is volgens de medewerkers van het OCMW niet alleen sprake van medisch toerisme vanuit verre landen maar ook vanuit de buurlanden (Nederland, Frankrijk en Duitsland).

Een half jaar geleden zagen we ook dat illegalen uit Nederland hierheen kwamen om hier medische hulp te komen vragen. Want daar is de medische hulp minder toegankelijk dan hier. (medewerker OCMW)

Verschillende professionals hebben bij het OCMW van Antwerpen het af en aanrijden van auto's met Nederlandse, Franse of Duitse nummerplaten kunnen observeren. Het idee heerst dat mensen binnen hun gemeenschap te horen zouden krijgen dat in België vrij makkelijk medische zorg is te verkrijgen. Zo zegt een medewerker van een welzijnsorganisatie:

Ik heb ook wel eens gezien dat ze met auto's met Nederlandse nummerplaten gewoon mensen kwamen afzetten bij het OCMW. En dat is een beetje een probleem, dat België daar een vrij goed systeem in heeft. En mensen in Nederland die horen dat dus, er komen gewoon auto's die mensen voor het OCMW afzetten. En op een bepaald moment krijgt het OCMW dat door, want ik denk dat daar vroeger op een heel andere manier mee werd omgegaan, maar op een bepaald moment stelt men zoveel misbruiken vast dat dat wordt ingeperkt zodanig dat mensen die terecht die vraag stellen nog heel moeilijk die hulp krijgen. (medewerker welzijnszorg)

In Gent lijkt, tenminste dat is het oordeel van een aantal professionals daar, medisch toerisme minder voor te komen. Een medewerker van het OCMW heeft aanwijzingen dat er de laatste jaren wel sprake is van een stijging van

het aantal mensen dat clandestien het land binnenkomt. Hij heeft echter niet de indruk dat zij speciaal voor de medische zorg naar België zijn gekomen. Vooral voor wat de buurlanden (Frankrijk en Nederland) betreft ziet hij niet meteen dat er veel irreguliere immigranten overkomen naar België op zoek naar medische hulp. Als het al gebeurt dan zijn het volgens hem vooral mensen uit Oost-Europese landen die naar Gent komen om medische hulp te vragen.

Twee artsen uit Brussel en Antwerpen, betwijfelen of het medisch toerisme de laatste jaren is gestegen. Wel hebben ze naar eigen zeggen gemerkt dat mensen vaak slecht op de hoogte zijn van de gezondheidszorg in België en de mogelijkheden die er voor hen hier zijn weggelegd. Om die reden zouden zij hier vaak terecht komen terwijl veel van de zorgen die zij nodig hebben ook in de landen van herkomst zouden kunnen worden verleend.

Medisch toerisme dat bestaat, maar wij zien daar niet zo veel van. Dat het de afgelopen jaren zo zou gestegen zijn daar hebben wij geen aanwijzingen voor. En mensen komen hier niet voor gratis zorgen. Die komen voor een goede kwaliteit van de zorg. Maar er is ook vaak een gebrek aan informatie ter plaatse. Want mensen komen hier vaak met klachten, als je ziet wat hun ticket gekost heeft, dan waren ze goedkoper af om zich in het land van herkomst te laten behandelen. Maar vaak zijn ze dan niet op de hoogte dat het daar net zo goed kan als hier.

(medewerker gezondheidszorg)

Een medewerker van een hulpverleningsinstantie ziet eveneens weinig aanleiding om te spreken over een toename van het medisch toerisme.

De meeste aanvragen die wij hier krijgen zijn van mensen die hier al jarenlang zijn dus dat is geen medisch toerisme. Ge hebt natuurlijk wel mensen die hier nog maar net zijn en die dan naar hier zijn gekomen voor een medische behandeling. Zeker geen tien procent van de aanvragen die wij hier binnen krijgen is van mensen die hier nog maar net zijn en dan heel zwaar ziek zijn of zo. Ik denk dat het zwaar overschat wordt dat medisch toerisme, persoonlijk. (medewerker welzijnssector)

Of het medisch toerisme al dan niet is toegenomen willen we hier in het midden laten maar wat in ieder geval blijkt is dat het soms voorkomt en dat het de ziekenhuizen een aantal bijkomende moeilijkheden oplevert waar ze niet direct een antwoord op hebben. Een OCMW-medewerker legt uit welke bijkomende problemen de aanmelding van irreguliere patiënten oplevert en dat de behandeling van deze patiënten vaak extra risico's inhoudt.

Een gynaecoloog heeft mij ooit gezegd, ze heeft mensen gehad die van het vliegtuig stapten in Zaventem en rechtstreeks naar het Erasmus Ziekenhuis kwamen om te bevallen. Ik bedoel dit is niet puur toeval hè. Als je in Brussel landt en je komt hier in het Erasmus bevallen. Nu het Erasmus Ziekenhuis is gekend voor een ziekenhuis dat zeer goed is, gynaecologisch in alle culturen. Dan krijg je iemand binnen, je hebt daar geen medisch dossier van, je hebt geen vooronderzoeken gedaan. Dus dat zijn patiënten die u amper verstaan. Dus dat zijn patiënten waar je eigenlijk heel veel tijd in steekt, waar je heel veel risico mee loopt. En die nadien ook nog heel veel begeleiding nodig hebben en waarvan je geen cent ziet. Maar we moeten wel blijven draaien want niemand wil ons geld geven om onze tekorten aan te vullen. (medewerker OCMW)

Naast het medisch toerisme is er volgens de professionals sprake van andere vormen van misbruik. Zo zouden met name Poolse zwangere vrouwen een tijdlang massaal naar Antwerpen zijn gekomen omdat zij tot een paar maanden voor en een paar maanden na de bevalling een uitkering kunnen ontvangen van het OCMW. Ook zouden zwangere vrouwen die al in België verbleven in de laatste maanden van hun zwangerschap vaak een verblijfsvergunning aanvragen. Zij krijgen dan immers vrij snel goedkeuring van het ministerie om hun verblijf te verlengen op basis van zwangerschap. Deze vrouwen krijgen een paar maanden voor de bevalling en een paar maanden na de bevalling een tijdelijk legaal statuut. Ook is het onmogelijk om vrouwen die zwanger zijn uit te wijzen. Deze vrouwen krijgen een verlenging van het bevel om het grondgebied te verlaten. Een andere vorm van misbruik waar professionals wel eens op stuiten zijn mensen die bij verschillende artsen bepaalde medicatie laten voorschrijven om die vervolgens te verkopen. Voorts wijzen nogal wat professionals op het feit dat er de laatste jaren in toenemende mate sprake zou zijn van mensen die een verblijfsvergunning aanvragen op basis van medische redenen.

De meeste professionals zijn de mening toegedaan dat de medische zorg in België een aanzuigende werking zou kunnen hebben omdat de mogelijkheden van wat vergoed wordt hier zo ruim zijn. Zo zegt een medewerker van een OCMW:

Maar ik denk wel dat het een groot gevaar is van het systeem bij ons. Naar mijn aanvoelen is het ook iets te ruim wat wij vergoeden. Het is zelfs mogelijk om een in vitro fertilisatie onder het KB te laten betalen hè. Dan twijfel ik toch aan de term dringendheid binnen dat systeem. (medewerker OCMW)

Bovendien hebben de professionals kunnen vaststellen dat de laatste jaren een groot aantal mensen uit allerlei windstreken een beroep doen op dure medische behandelingen (bijvoorbeeld de behandeling van AIDS) en dat vaak gedurende verschillende jaren na elkaar. In hun ogen is het vanuit die optiek logisch dat steeds meer mensen proberen België binnen te komen omdat ze vaak via hun netwerk te weten komen dat in België bepaalde medische voorzieningen voorhanden zijn die ze in het land van herkomst moeten ontberen.

6 Conclusie

In dit hoofdstuk kwam naar voren dat organisaties in Vlaanderen en Brussel in toenemende mate worden geconfronteerd met irreguliere immigranten die bij hen aankloppen voor hulp. Vaak zijn dit mensen die niet over een sterk sociaal netwerk beschikken, waardoor zij afhankelijk zijn van de hulp die organisaties hen kunnen bieden. Zo is bijvoorbeeld het aandeel Marokkanen en Turken onder hen relatief laag. Een groot deel van de clientèle van de organisaties is België binnen gekomen via de asielprocedure. Afhankelijk van de specialisatie van de organisaties kloppen de irreguliere immigranten aan voor administratief-juridische hulp, financiële of materiële hulp, of hulp bij het vinden van huisvesting. Irreguliere immigranten stellen volgens hen in mindere mate vragen met betrekking tot het onderwijs van hun kinderen of ten aanzien van taalonderwijs. Volgens de professionals zijn de meeste irreguliere immigranten op dit gebied goed op de hoogte van de mogelijkheden die hen worden geboden, wat niet wegneemt dat er volgens hen problemen zijn bij (de toegang tot) het onderwijs. Over het algemeen zijn zij van mening dat zaken omtrent het onderwijs voor kinderen van irreguliere immigranten goed zijn geregeld in België. Volgens hen resteert nog slechts een aantal schoonheidsfoutjes. Rondom de huisvesting en noodopvang voor irreguliere immigranten bestaan echter nog tal van problemen. Voor de noodopvang hebben die betrekking op de financiering, waar voor irreguliere immigranten niet in is voorzien, waardoor de toegang voor hen is beperkt. Op het gebied van huisvesting zijn de problemen meer divers van aard.

De professionals worden met een drietal dilemma's geconfronteerd. Ten eerste moeten zij dagelijks de afweging maken wie er wel en wie er niet worden geholpen. Het grootste deel van de organisaties neemt alleen irreguliere immigranten met een toekomstperspectief in begeleiding. Slechts

een zeer klein deel van de instanties beschouwt een irregulier verblijf in België als een zinvol toekomstperspectief. Wat betreft andere vormen van meer incidentele hulp zien de professionals zich gesteld voor het dilemma van humaniteit versus realiteitszin. De organisaties geven aan dat zij mensen zonder toekomstperspectief niet kunnen helpen omdat de begeleiding van deze mensen eindeloos zou kunnen voortduren zonder enige verbetering in de situatie. Bovendien zouden zij valse hoop kunnen creëren wanneer zij deze mensen zouden helpen. De noden zijn hier soms echter zo hoog dat zij het vanuit humanitair oogpunt moeilijk vinden om deze mensen niet te helpen. Voor hen kunnen zij echter, behalve vragen beantwoorden en ze doorverwijzen naar de voedselbedeling, over het algemeen weinig doen. De professionals geven aan dat zij ook voor de mensen *met* een toekomstperspectief vaak te weinig kunnen doen. Het aantal initiatieven op het gebied van financiële of materiële hulpverlening of ten aanzien van residentiële huisvesting wordt te beperkt gevonden. Bovendien maken de lange procedures dat irreguliere immigranten te lang in dergelijke initiatieven blijven zitten waardoor er weinig doorstroom plaatsvindt. De lengte van de procedures, met name met betrekking tot regularisatieaanvragen onder artikel negen ten derde, wordt dan ook als voornaamste knelpunt gezien. De hulpverlening aan irreguliere immigranten met een toekomstperspectief wordt hierdoor aanzienlijk bemoeilijkt. De lengte van de procedures en het gebrek aan inzichtelijkheid ervan dragen er bovendien toe bij dat mensen in hun irreguliere verblijf in België volharden en terugkeer niet willen overwegen, wat de hulpverlening voor de professionals aanzienlijk bemoeilijkt.

De organisaties zijn vaak (deels) gebonden aan het lokale, Vlaamse en/of Federale beleid aangaande irreguliere immigranten. Zij stellen zich vaak de vraag of ze het beleid volgen, (en zo ja, welk beleid) of eigen verantwoordelijkheid nemen. Zij worden dus geconfronteerd met het dilemma van eigen verantwoordelijkheid versus beleidsverantwoordelijkheid. Door de tegenstrijdigheden die zij in het beleid signaleren, en doordat zij worden geconfronteerd met de onbedoelde effecten van het beleid, kiezen zij soms voor de eigen verantwoordelijkheid. Deze keuzes lopen uiteen van het niet vergoeden van in vitro fertisatie door sommige OCMW's, tot het geven van het advies een kansloze procedure te starten door enkele welzijnsorganisaties.

Hulp aan mensen met een kwetsbaar verblijfsstatuut vanuit de instanties in Vlaanderen en Brussel

1 Inleiding

In dit hoofdstuk staan we stil bij de hulpverlening van instanties in Vlaanderen en Brussel aan mensen met een kwetsbaar verblijfsstatuut, zoals niet-begeleide buitenlandse minderjarigen, geregulariseerden, asielzoekers, erkende vluchtelingen en zelfstandigen. Deze groepen beschikken niet over de Belgische nationaliteit en niet altijd over een permanent verblijfsrecht. Hierdoor hebben zij vaak minder rechten dan andere inwoners van België. Bovendien zijn zij vaak relatief nieuw in het land waardoor zij niet altijd in staat zijn om de rechten die ze hebben ook af te dwingen. In dit hoofdstuk komen enkele van de problemen die dit kan opleveren aan de orde. Wij hebben geen onderscheid gemaakt tussen geregulariseerden en erkende vluchtelingen, maar beschouwen erkende vluchtelingen als geregulariseerden. We hebben besloten om geen aparte paragraaf te wijden aan asielzoekers omdat professionals bij de hulpverlening aan deze groep veel minder problemen signaleerden dan bij de andere groepen. Bovendien is hun aantal de afgelopen jaren aanzienlijk gedaald en bestaat de tendens in het beleid om deze groep in toenemende mate binnen de opvangcentra te ondersteunen. Hierdoor zullen zij in de toekomst steeds minder in contact komen met de reguliere hulpverlening.

2 Niet-begeleide buitenlandse minderjarigen

De Belgische wet bepaalde in een omzendbrief van 15 september 2005 betreffende het verblijf van niet-begeleide minderjarige vreemdelingen dat zij hieronder verstaan:

Elke persoon die jonger dan achttien jaar lijkt te zijn of verklaart dat hij jonger is dan achttien jaar, en die :

- niet begeleid is door een persoon die het ouderlijk gezag of de voogdij over hem uitoefent krachtens de wet van toepassing overeenkomstig artikel 35 van de wet van 16 juli 2004 houdende het Wetboek van internationaal privaatrecht;
- onderdaan is van een land dat geen lid is van de Europese Economische Ruimte (E.E.R.); en die verkeert in één van de volgende situaties :
  - ofwel, de erkenning van de hoedanigheid van vluchteling heeft gevraagd;
  - ofwel, niet voldoet aan de voorwaarden tot toegang en verblijf op het grondgebied vastgelegd in de wet van 15 december 1980 betreffende de toegang tot het grondgebied, het verblijf, de vestiging en de verwijdering van vreemdelingen.

De groep valt uiteen in twee categorieën: zij die asiel hebben aangevraagd en zij die geen asiel hebben aangevraagd. De laatste categorie is de grootste groep (Derluyn & Broekaert 2007). Omdat België het International Verdrag voor de Rechten van het Kind heeft geratificeerd hebben deze groep recht op verblijfsdocumenten totdat zij meerderjarig worden. Het aantal mogelijkheden dat zij hebben om ook na het bereiken van de meerderjarigheid in België verblijfsdocumenten te kunnen krijgen is echter beperkt. Meestal komt het erop neer dat zij regularisatie om humanitaire redenen kunnen aanvragen, met andere woorden, dat zij een beroep kunnen doen op het eerder genoemde artikel negen ten derde van de vreemdelingenwet. In wat volgt gaan wij in op de verschillende facetten in de hulpverlening aan deze jongeren en voor welke keuzes professionals staan die met deze jongeren te maken krijgen.

Niet-begeleide minderjarigen worden na hun aankomst in België opgevangen in twee observatie-en oriëntatiecentra (in Steenokkerzeel en in Nederoverheembeek). Wanneer zij in deze centra verblijven wordt aan de Dienst Voogdij gevraagd om een voogd toe te wijzen. Een deel van de jongeren meldt zich bij de Dienst Vreemdelingenzaken om asiel aan te vragen. Deze jongeren worden via de Dienst Dispatching toegewezen aan een van de voorzieningen van Fedasil. Zij worden vervolgens ondergebracht in een van de Federale centra (waar zij terecht komen in speciale leefgroepen), in de centra van het Rode Kruis en in de LOI's, die speciaal opgericht zijn voor de opvang van niet begeleide minderjarigen. Daarnaast zijn er de zogenoemde opvolg-LOI's, die een opstap betekenen naar volledige zelfstandigheid. Er wordt een aantal criteria (leeftijd en zelfredzaamheid bijvoorbeeld) gehanteerd op basis waarvan jongeren worden toegewezen aan een van deze voorzieningen.

Jongeren die geen asiel aanvragen krijgen een aankomstverklaring, die geldt als verblijfsdocument. In dat geval gaat de voogd op zoek naar opvang voor zijn pupil. Wanneer er voor deze weg wordt gekozen komen de jongeren terecht in een van de instellingen voor Bijzondere Jeugdzorg. De voogd legt dan samen met de jongere bij het Comité voor Bijzondere Jeugdzorg een hulpvraag neer met betrekking tot opvang en begeleiding.¹⁸ Een medewerker van een Comité voor Bijzondere Jeugdzorg vertelt hoe door een aantal wijzigingen in de wet de doelgroep niet-begeleide minderjarigen de laatste jaren is veranderd.

Ik ben een kleine tien jaar bezig met niet-begeleide minderjarigen en oorspronkelijk waren het alleen asielzoekers. Die waren ondergebracht in een asielcentrum en van daaruit werden de hulpvragen naar hier gesteld. En dan werd hun vraag onderzocht op basis van de criteria die van toepassing zijn op een problematische opvoedingssituatie (POS). (...) In die tien jaar is de situatie omgedraaid. Nu krijgen we bijna alleen aanvragen van niet-begeleide minderjarigen. Maar dat komt omdat het statuut is aangepast ondertussen. Want alle jongeren die asiel aanvroegen vroeger, krijgen nu een voogd toegewezen en die zorgt dat zij de asielaanvraag intrekken en dat zij het statuut niet-begeleide minderjarige krijgen omdat dat veel interessanter is. En omdat dat op termijn veel meer garanties kan bieden. Dus in de loop van de tien jaar, met het oprichten van de voogdij, en het statuut van de niet-begeleide minderjarige in te brengen is die doelgroep veranderd van situatie. Het zijn geen asielzoekers meer, het zijn allemaal niet-begeleide minderjarigen. (medewerker sector niet-begeleide minderjarigen)

Een van de redenen waarom niet-begeleide minderjarigen geen asiel meer aanvragen is omdat de meeste van deze jongeren niet onder de Conventie van Genève vallen. Om hieronder te vallen moeten ze namelijk kunnen aantonen dat zij persoonlijk vervolgd worden. In de meeste gevallen betreft het echter jongeren die door hun ouders weggestuurd zijn om hen te beschermen voor burgeroorlogen of andere gevaren. Bovendien biedt het statuut van niet-begeleide minderjarige meer zekerheid voor de jongeren dan het statuut van asielzoeker. Zolang de jongeren minderjarig zijn mogen ze in België blijven en kunnen zij voorlopige verblijfsdocumenten krijgen. Sinds kort moeten zij echter ook een nationaal paspoort kunnen voorleggen, alvorens zij een verblijfsstatuut kunnen krijgen. Volgens de professionals is

---

¹⁸ Een probleem dat signaleerd wordt is dat de voogden van de jongeren vrijwilligers zijn en niet allemaal met evenveel kracht investeren in de jongeren. Om die reden krijgen de medewerkers van de Comités voor Bijzondere Jeugdzorg wel eens te maken met jongeren die bijna achttien zijn en waarvoor het nodige nog niet is geregeld.

dit echter een extra hoge drempel die door het beleid is ingebouwd met als uiteindelijk doel om zoveel mogelijk van deze jongeren te kunnen terugsturen.

Stel een jongen vlucht voor een regime, maar hij moet dan wel aan datzelfde regime een paspoort gaan vragen. Als je er geen hebt, en dat klopt want als je moet vluchten ga je geen paspoort aanvragen bij de mensen voor wie je bang bent. En dan zeggen ze hier met achttien je hebt geen paspoort, je bent illegaal. En dan zeggen ze, goed daar hebben we de asielprocedure voor, vraag dan asiel aan. Maar daar gaan ze alleen kijken of je als persoon wel in gevaar bent. Dus hoe zit dat voor een jongere die bijvoorbeeld zijn ouders heeft zien vermoorden of oppakken? En ge moet wel aan diezelfde overheid uw paspoort gaan vragen. Als je het krijgt dan klopt er iets niet in uw verhaal of dan ben je zeker niet in gevaar volgens de Conventie van Genève. Uit humaan oogpunt klopt dat gewoon niet, wel volgens de theorie van wij willen er zoveel mogelijk buiten houden. Want dan kunnen ze zeggen oh je hebt een paspoort, je bent niet in gevaar. En hebt ge geen paspoort dan zeggen ze oh je bent hier illegaal, ge hebt geen papieren, vertrek ook maar. (medewerker sector niet-begeleide minderjarigen)

De professionals merken op allerlei gebieden dat het beleid ten aanzien van niet-begeleide minderjarigen strenger is geworden. In eerste instantie merken zij op dat de opvangmogelijkheden voor deze groep recent sterk zijn ingeperkt. Tot voor kort zouden niet-begeleide minderjarigen immers terecht hebben gekund in de hele infrastructuur van de Bijzondere Jeugdzorg. Maar door een recente beleidsbrief zou die mogelijkheid sterk zijn ingeperkt.

Dat de eerste opvang in Steenokkerzeel en Nederoverheembeek plaatsvindt vinden de professionals op zichzelf een goed idee. De bedoeling is echter dat deze opvang maar een paar maanden duurt, maar in de praktijk blijven jongeren, wegens het schrijnende tekort aan capaciteit, vaak langer dan een jaar in de eerste opvang zitten. Hetzelfde probleem doet zich voor in de vervolgoopvang die plaatsvindt in Brussel en Aalst. Ook daar behoren de jongeren maar een aantal maanden te blijven maar door het gebrek aan capaciteit blijven sommigen er meer dan een jaar. Antwerpen heeft voor niet-begeleide minderjarigen een project voor begeleid zelfstandig wonen (JOBBA), maar daar is er een wachttijd van een jaar vooraleer jongeren er terechtkunnen. Vanuit de centra in Aalst en Brussel kan ook een plaatsing gebeuren in een van de voorzieningen voor Bijzondere Jeugdzorg, maar ook dat leidt tot een aantal problemen. Zo zegt een medewerker van een Comité voor Bijzondere Jeugdzorg:

Vanuit Aalst en Brussel, kan er plaatsing gebeuren in een andere voorziening van Bijzondere Jeugdzorg. Maar dat is niet evident want wat bestaat er daarna? Er bestaan eigenlijk alleen maar therapeutische leefgroepen, begeleiding van jongeren in moeilijke situaties thuis, drugs, mishandeling dat soort toestanden, en die voorzieningen zijn niet erg geïnteresseerd in die doelgroep. Want dat brengt veel te veel specificiteit mee die zij niet hebben, om maar niet te spreken van het taalprobleem. Dus er zijn maar enkele voorzieningen in Vlaanderen die bereid zijn om zo'n jongere op te nemen. Wat wel lukt zijn pleeggezinnen, en vooral begeleid zelfstandig wonen. Maar die pleeggezinnen zijn er niet zo heel veel want welk gezin is bereid om een zeventienjarige Afrikaan die hier illegaal is en waar ze niks van weten in huis op te nemen. (medewerker sector niet-begeleide minderjarigen)

Door het schrijnend gebrek aan plaatsen voor niet-begeleide minderjarigen loopt een groot deel van de hulpverlening aan deze groep niet zoals het hoort. In veel gevallen kan er zelfs helemaal geen begeleiding plaatsvinden. De professionals voelen zich machteloos om hieraan iets te doen en luiden hierover de noodklok.

En dat betekent dus dat een aantal van die jongeren gewoon op straat staan. Ook door ons op straat moeten gelaten worden want we kunnen niets anders doen. (medewerker sector niet-begeleide minderjarigen)

Niet-begeleide buitenlandse minderjarigen die geen asiel hebben aangevraagd vallen ten laste van de Vlaamse gemeenschap en krijgen leefgeld. Dat is van het Fonds Bijzondere Jeugdzorg. Wanneer de jongeren geplaatst zijn in een instelling dan krijgen ze geen leefloon, maar dan wordt de instelling betaald. Als ze begeleid zelfstandig wonen, dan krijgen ze eveneens leefgeld. Het leefgeld is ongeveer gelijk aan het bestaansminimum dat door het OCMW wordt uitgekeerd.

Een belangrijk probleem dat de professionals signaleren is dat de verblijfsdocumenten van de jongeren vervallen als ze achttien jaar zijn geworden. Jongeren die in begeleiding zijn kunnen dan een verzoek doen tot voortgezette begeleiding. Tot 21 jaar kunnen ze dan begeleid zelfstandig wonen. Wanneer blijkt dat de jongeren voldoende capaciteiten hebben om het alleen te redden dan kan de begeleiding voor hun 21ste worden stopgezet. Het probleem is dat deze jongeren na hun achttiende niet meer naar school mogen, niet mogen werken, geen opleiding mogen volgen bij de VDAB en medisch niet meer in orde zijn bij de mutualiteit. Ze krijgen nog wel leefgeld maar ook dat houdt op als ze 21 jaar zijn. Sommige professionals hebben het er moeilijk mee dat er door het beleid zo met deze kinderen wordt

omgegaan. Zij zien zich gesteld voor het dilemma van humaniteit versus realiteitszin.

Je probeert daar professioneel mee om te gaan maar ik merk aan een aantal jonge collega's dat die het er bijzonder moeilijk mee hebben als een kind van de ene dag op de andere zonder geld komt te vallen en op straat moet doorbrengen. En dat je die soms moet loslaten gewoon. Die kinderen die hebben niks verkeerd gedaan. In het begin heb je zoiets van ik zal hem mee naar huis nemen. Maar daar moet je vanaf stappen van dat soort gevoelens want dat is grenzeloos hè. (medewerker sector niet-begeleide minderjarigen)

De begeleiders staan dagelijks voor een ander belangrijk dilemma. Enerzijds moeten zij de jongeren begeleiden om zelfstandig te worden, maar anderzijds moeten zij met hen zoeken naar een duurzame oplossing. En die oplossing is niet altijd voorhanden.

Eigenlijk is altijd de basisvraag van wat ga de gij doen? Waar ga de gij uw leven uitbouwen? Ga de gij uw leven hier uitbouwen of ga de gij ooit terugkeren? En door de begeleiding heen, die een paar jaar kan duren, is dat een tocht waarbij je eigenlijk die vraag stelt. Want als zij hier op de een of andere manier papieren hebben, maakt dat hun leven natuurlijk gemakkelijker, dan spreekt integratie voor zich, en dan gaan ze Nederlands leren en verder leren hoe de maatschappij in elkaar zit en een netwerk ontwikkelen enzovoort. Dan spreekt dat voor zich. Maar als ze geen papieren hebben dan komt wel eens de vraag van wat is uw keuze? Is dat hier illegaal blijven verder leven of is het terugkeren? (medewerker sector niet-begeleide minderjarigen)

Omdat veel niet-begeleide buitenlandse minderjarigen geen toekomstperspectief hebben in België, is de enige duurzame oplossing voor hen om terug te keren. Omdat hulpverleners een illegaal bestaan in België geen wenselijke optie vinden proberen zij de mogelijkheid om terug te keren met de jongeren te bespreken. Dit blijkt echter weinig succesvol.

Voor de meeste is het niet eens bespreekbaar om terug te keren. Want dat maakt deel uit van de begeleiding dat je die jongeren een realistisch beeld schetst van de toekomst, maar de ervaring is dat de meeste niet terug willen. Ze willen er niet eens over spreken. (...) Wij hebben er die tegen de 21 lopen en die hebben geen enkel vooruitzicht, en ja er wordt gewerkt aan vrijwillige terugkeer met een premie, dus daar proberen we hen van te overtuigen, maar als ze het niet willen? En wij kunnen hen ook niet bij de arm nemen en hen naar vreemdelingenzaken brengen dat kan niet hè. Ik heb er nog geen een gehad die erover wou spreken of

alleen maar overwegen. En dan vraag ik wat is dan het alternatief? Ja ik zal dan wel verdwijnen. Of ik zal dan wel naar een buurland gaan.

(medewerker sector niet-begeleide minderjarigen)

Doordat de niet-begeleide buitenlandse minderjarigen vaak geen uitzicht hebben op een legaal verblijf in België en niet wensen terug te keren naar het herkomstland, is een illegaal bestaan in België of in een derde land dus de enige mogelijkheid die resteert. Omdat het de taak van de jeugdhulpverlening is om jongeren te begeleiden naar zelfstandigheid, zien zij zich daarom veelal gedwongen om de jongeren voor te bereiden op een illegaal bestaan. En dit leidt soms tot paradoxale situaties. Zo beseffen de begeleiders dat de kinderen die nooit verblijfsdocumenten zullen krijgen en niet zullen terugkeren veel meer hebben aan bepaalde beroepsvaardigheden dan aan een abstracte studie, omdat zij hiermee in het zwarte circuit niet aan het werk zullen komen.

Als zij geen papieren hebben wat heeft het dan voor zin om een zo hoog mogelijke opleiding te gaan volgen. Soms zeggen wij wel van is het niet beter dat gij vlug van iemand gaat leren hoe je loodgieterij doet of automechanica omdat ge daarmee misschien hier gemakkelijker via de achterpoorten aan de slag kunt of zoiets. Daar kunt ge meer mee doen dan met een opleiding wiskunde want daar kun je toch officieel niet mee aan de slag. (medewerker sector niet-begeleide minderjarigen)

Verder is het onderwijs aan niet-begeleide minderjarigen volgens de professionals over het algemeen goed geregeld. De meeste van deze jongeren willen ook graag naar school dus daarbij doen zich geen problemen voor. Wel zijn bepaalde jongeren analfabeet wat op school tot de nodige problemen leidt. Deze jongeren kunnen enkel terecht in de OKAN-klassen (Onderwijs Klassen voor Anderstalige Nieuwkomers) en het is voor deze leerlingen bijna altijd onmogelijk om de opgelopen schoolachterstand ooit nog in te halen. Ook de toelatingsvoorwaarden om een opleiding te volgen zijn voor niet-begeleide minderjarigen de laatste jaren veel strenger geworden.

Enkel de jongeren die in de ontvankelijkheidsfase van hun asielpcedure zitten mogen werken. Alle anderen mogen dat niet. De begeleiders zien soms met lede ogen aan dat jongeren als gevolg hiervan afglijden naar de criminaliteit.

Dat is ook een van de knelpunten. Die jongeren volgen hier dan een opleiding en dan kunnen ze gaan werken maar dan kunnen ze niet, want ze mogen niet. En dan lopen ze hier op straat, gaan in de criminaliteit.

(medewerker sector niet-begeleide minderjarigen)

De begeleiders stimuleren de jongeren in ieder geval dat ze gaan werken maar dat is in de meeste gevallen niet zo eenvoudig. Behalve wanneer zij een witte kaart hebben, wat betekent dat zij een geldige verblijfsvergunning hebben, zijn werkgevers over het algemeen niet geneigd om deze jongeren in dienst te nemen. Wel zijn er ook voor deze jongeren mogelijkheden in het zwartwerkcircuit. In sommige gevallen stimuleren de begeleiders de jongeren om in het zwart te gaan werken omdat dit de enige mogelijkheid is om hen te behoeden voor een leven in de criminaliteit.

Dus eigenlijk zijn wij als officiële instantie ook bezig op een aantal manieren te werken die niet toegelaten zijn. Hetzelfde met zwartwerk, als ze geen inkomen hebben en ze hebben geen eten ja. Dan ga ik ze niet tegenhouden van zwartwerk te doen hè. Ook al keur ik het niet goed hè, maar ja. (medewerker sector niet-begeleide minderjarigen)

In de begeleiding naar het overleven in een illegaal bestaan proberen de begeleiders dus nog een onderscheid te maken tussen wat zij nog een enigszins acceptabele manier vinden om inkomsten te genereren, en dat wat zij echt afkeuren. Zij hopen er dan maar op dat de jongeren hen hierin zullen (blijven) volgen.

Niet-begeleide minderjarigen hebben recht op dringende medische hulp maar net als bij de volwassenen doen er zich ook bij de jongeren problemen voor met dit systeem. Zo heeft de groep niet-begeleide minderjarigen vaak behoefte aan gespecialiseerde hulpverlening die niet voorhanden is.

Wat wij doen is de basis, maar de problemen die ze hebben, daar is eigenlijk niet veel voor. Daar kunnen wij hen niet mee helpen want wij zijn niet therapeutisch geschoold. Maar daar is een grote nood aan. Dat is echt een serieus mankement in de hulpverlening. En wij ervaren ook heel sterk dat jongeren de cultuur niet kennen van hulpverlening. Die vinden het heel bizar dat je over hun problemen wil praten. We proberen dat aan te bieden, wij zeggen dat gaat je helpen met je psychosomatische klachten maar zij kunnen dat niet begrijpen. Die zeggen ik heb buikpijn, ik wil naar de dokter. Als je over een psycholoog begint is hun eerste reactie, ik ben niet gek. (medewerker sector niet-begeleide minderjarigen)

Niet-begeleide buitenlandse minderjarigen zijn dus gedurende hun minderjarigheid beter af dan irreguliere immigranten, maar dezelfde problemen zullen onherroepelijk ontstaan wanneer zij meerderjarig worden. Omdat de begeleiders dit aan zien komen en zij de taak hebben om deze jongeren te begeleiden in het zelfstandig worden, worden zij echter genoodzaakt om hier al op te anticiperen in de hulpverlening, wat de nodige

dilemma's met zich meebrengt. In de praktijk beginnen de problemen dus al bij het signaleren, en dus ruim voor het bereiken van het achttiende levensjaar. De begeleiders zitten opgezadeld met twee tegengestelde taken, waarbij zij uiteindelijk – in hun ogen – het belang van het kind laten prevaleren. Zij begeleiden de kinderen naar de toekomst die de kinderen zelf kiezen.

3 Geregulariseerden

Wanneer vreemdelingen na langdurige asielprocedures, na het aanvragen van regularisatie in de campagne van 2000 of met behulp van artikel negen ten derde, of via een huwelijk of gezinshereniging worden geregulariseerd, blijven zij vaak veelvuldig instanties bezoeken voor administratief-juridische steun. Zo zoeken zij vaak hulp bij het invullen van een naturalisatieaanvraag of een verzoek tot gezinshereniging. Een van de problemen die professionals signaleren is dat mensen die worden geregulariseerd vaak lange perioden van inactiviteit achter de rug hebben. Vaak hebben zij lange tijd steun gekregen zonder dat hier enige verplichting tegenover werd gesteld, waardoor zij het er moeilijk mee hebben wanneer zij na hun regularisatie ineens worden geconfronteerd met allerlei verplichtingen. Als zij worden geregulariseerd moeten zij immers vaak nog beginnen met het volgen van een opleiding en het leren van de Nederlandse taal. Het vinden van een baan is daarom allerminst vanzelfsprekend.

Ja mensen blijven na de regularisatie vaak nog in steun bij het OCMW. Er moet vaak eerst geschaafd worden aan de taal en opleiding. Bovendien is het soms moeilijk om mensen weer aan het werk te krijgen. Zij hebben meestal jaren lang niet mogen werken. Het systeem dwingt eerst jarenlang tot inactiviteit. Draai dat maar eens om. (medewerker integratiesector)

Want dat is ook de frustratie hé. Dat in sommige gemeenten mensen helemaal niets aangeboden krijgen en dan worden ze geregulariseerd, dan hebben ze vijf jaar gewacht op een procedure, dan komen ze hier en dan moeten wij nog starten met alles. Die mensen zijn dan niet geïntegreerd, spreken nauwelijks Nederlands. Dan moet je nog het hele traject afleggen totdat die mensen geïntegreerd zijn. (medewerker OCMW)

Het bekomen van papieren betekent dus voor veel mensen niet het einde van hun problemen, maar het begin van een zoektocht naar werk, het leren van

de Nederlandse taal en met name een kennismaking met het Belgische bureaucratische labyrint. Voor veel mensen markeert het hebben van papieren het begin van een reeks administratieve problemen.

Wij hebben ook vaak gemerkt dat mensen met papieren het moeilijker hadden dan illegalen. Mensen die geregulariseerd waren en die totaal het noorden kwijt waren. Die kregen te maken met allerlei papieren, belastingpapieren en noem maar op en die sloegen helemaal tilt. En die kwamen soms financieel veel slechter uit dan in de tijd dat ze hier illegaal hadden gewoond. (medewerker welzijnzorg)

Een aantal problemen ontstaat dus omdat mensen als het ware opnieuw geactiveerd moeten worden en nog onvoldoende toegerust blijken voor deelname aan de Belgische arbeidsmarkt. Daarnaast blijkt het ook moeilijk te zijn om mensen te activeren die jarenlang zwaar werk hebben verricht in de illegaliteit. Een OCMW medewerker illustreert dit aan de hand van een dossier, waarvan er naar eigen zeggen velen zijn:

Dit is een vrouw met twee meisjes, een Pakistaanse. Haar man woont hier al vijftien jaar. Tot 2001 verbleef hij illegaal. In 2001 heeft hij regularisatie gekregen en hij heeft de Belgische nationaliteit sinds 2006. Toen hij geregulariseerd was is zijn vrouw gekomen en zijn twee kinderen. Wij hebben hem begeleid, wij hebben hem werk gegeven. We hebben hem willen doen werken en hij heeft niet willen werken. Hij heeft onvoldoende aangetoond dat hij werkbereid was. We hebben dan eigenlijk de steun afgeschaft. Doordat wij hem geschorst hebben heeft hij dan toch een tewerkstelling gevonden. En hij is nu ontslagen omdat hij gepikt heeft of iets misdaan heeft. Het is een man die in zijn thuisland jurist was. Zie je en daar word je zot van. Op den duur mogen ze alle twee niet meer werken. Hij mag geen belastend werk meer doen en ook zijn vrouw mag geen belastend werk meer doen.

En waarom zou dat dan zijn?

Ze willen niet werken hè, ze willen hier alleen steun krijgen. We sturen ze dikwijls, als we ze niet geloven, naar de bedrijfsgeneesheer. En dan heeft de bedrijfsgeneesheer gezegd dat hij geen rugbelastend werk mag doen. Maar ik bedoel vanaf een bepaalde leeftijd, moesten ze mij onderzoeken dan zeggen ze dat ook. En die vrouw moet oppassen voor haar nek. En ze heeft diabetes en hypertensie. En kijk, onvoldoende kennis van de Nederlandse taal en ze zijn hier dertien jaar. (medewerker OCMW)

Uit het voorafgaande blijkt dat verblijfspapieren niet zaligmakend zijn. Het niet bezitten van een wettig verblijfstatuut impliceert vooral de afwezigheid

van rechten. Het verkrijgen van een wettig verblijf markeert voornamelijk het begin van een periode waarin plichten centraal staan. Bovendien hebben geregulariseerden voor het afdwingen van hun rechten vaak nog de hulp van instanties nodig. Zonder hulp vinden zij hun weg in de Belgische administratieve samenleving maar moeizaam.

4 Zelfstandigen

Sinds 1 juni 2006 kunnen mensen uit de Europese Unie zich in België vestigen om een knelpuntberoep uit te oefenen. Aangezien wij de professionals van april tot september 2006 hebben geïnterviewd, was het nog niet goed mogelijk voor hen om de effecten hiervan in te schatten. Waar een aantal professionals wel uitvoerig op inging, waren de nieuwe Europeanen die zich in België vestigen als zelfstandige. Tot 1 juni was het niet mogelijk voor de nieuwe EU-onderdanen om zich in België te vestigen en om te komen werken maar enkel om zich als zelfstandige te vestigen. In Antwerpen maakten enkele professionals de beleidsmakers het verwijt selectief mensen toe te laten op basis hiervan.

Maar mensen die hier komen en een eigen winkel hebben of in de diamanten gaan daar wordt niets aan gevraagd. Maar voor zwakke groepen geldt echt de burcht Europa hè. Als je hier een zelfstandige zaak wil opstarten dan hoef je niet eens papieren te hebben. (medewerker welzijnzorg)

De situatie in Gent laat zien dat het ook niet altijd de sterksten zijn die zich als zelfstandige vestigen. Daar hebben veel mensen uit nieuwe EU-landen, die voorheen illegaal in België verbleven, hun verblijf op deze wijze weten te formaliseren. Bovendien blijkt dat de vestiging als zelfstandige van deze groepen de nodige problemen met zich mee brengt en een nieuwe toestroom aantrekt.

Die nieuwe EU-landen zijn toegetreden in 2004, dat waren onder andere de Slovaakse Republiek en de Tsjechische Republiek. (...) Nu dat was de regel, ge kunt u enkel komen vestigen als zelfstandige. Wat hebben zij gevonden, nogal heel vlug, ah met folderkes kunnen wij ons inschrijven als zelfstandigen. Dat is gewoon allemaal aanvaard geweest. (...) En heel die bende heeft dat gedaan of is dat nog aan het doen. Op het moment dat er twee, drie van die families dat gedaan hebben, komen broer, zus, drie kinderen, ondertussen wisten ze ook dat ze gemakkelijker konden binnenkomen door een asielaanvraag te doen, worden ze toegewezen

Hoofdstuk 4

aan een opvangcentrum, wachten ze daar een beetje tot het hier is geregeld voor een kraakwoning of iets dergelijks. (medewerker OCMW)

Vooraf Slovaken en Tsjechen schrijven zich volgens de professionals in als zelfstandige op basis van een contract dat ze af hebben weten te sluiten voor folderbedeling. Volgens de Belgische wetgeving voldoet dit als zelfstandige activiteit.

Er zijn er een aantal die wel iets ondernemen. Die dragen nu kranten rond en op de een of andere manier is dat een zelfstandig statuut. Maar zelfstandig een zaak oprichten hebben wij eigenlijk nog niet gezien bij die mensen. (medewerker welzijnszorg)

Een bijkomend probleem is dat mensen vaak niet in staat zijn om een volledige baan als zelfstandige te vinden of niet meer dan parttime wensen te werken. Een contract voor het twee dagen in de week folders bedelen volstaat al om je te kunnen vestigen als zelfstandige, terwijl een dergelijk contract niet voldoende inkomsten genereert om van te leven.

De professionals geven aan dat de nieuwe EU-burgers zich vooral vestigen als zelfstandigen omdat ze hopen op deze manier snel aan verblijfspapieren te geraken. Met deze verblijfspapieren zijn zij vervolgens gerechtigd op steun van het OCMW.

En Slovaken die vragen wel een zelfstandig statuut aan maar weten dan vaak niet wat daar komt bij kijken. Ze moeten dan een BTW-nummer en alles voorleggen en dat hebben ze dan niet want ze zijn eigenlijk alleen maar geïnteresseerd om een tijdelijk verblijf te legaliseren. (medewerker welzijnszorg)

Omdat het vestigen als zelfstandige voor sommige vreemdelingen een manier geworden zou zijn om aan een legaal verblijf te geraken, is er een handel ontstaan in contracten voor folderbedeling. Dit heeft ertoe geleid dat de professionals spreken van schijnzelfstandigheid onder sommige groepen.

Ze hebben contractjes van één, twee rondjes, tot tweehonderd euro. Ene keer ingeschreven in het Bevolkingsregister of ene keer in orde, worden die contracten doorgegeven. Ik heb nooit zoveel krantendragers gehad als in het laatste jaar. (medewerker OCMW)

Dat is al een jaar en een half, twee jaar aan de gang. Dat is vooral bij een groep, de Slovaken. En er zijn er een heleboel in Gent. Er zijn nu ook signalen van de schijnzelfstandigheid van die mensen. Er gaat binnenkort een folder komen van het OCMW, die gaan uitleggen wat de voorwaarden zijn om een eigen zaak te beginnen en wat dat concreet betekent om mensen te informeren. Want veel zijn daar aan begonnen zonder dat ze precies wisten wat dat was. (medewerker integratiesector)

Nieuwe EU-burgers die zich in België vestigen als zelfstandige zijn vaak families, die door hun minimale inkomsten in schrijnende woonomstandigheden moeten overleven. Niet zelden leidt dit tot overlast in de buurten waar zij verblijven.

Zij betalen huren die ik als loontrekkende niet zou betalen, dat is ook een van de problemen. Ofwel betalen ze totaal geen huur en gaan ze gewoon kraken. Maar zij leven huizen totaal uit. En die wooncultuur is moeilijk. Ik spreek nu van een paar die ik echt van dichtbij ken. Er zijn ook andere, waarbij je zou kunnen eten, die heel verzorgd, heel proper zijn. Ze kunnen niet over één kam geschoren worden maar van de grote groepen die ik zie van de kraakwoningen en zo. Ook wisselende families die samenwonen, dan weer die niet samenwonen. Voortdurend jonge meisjes die direct kindjes krijgen en stoppen met school. De groep die altijd maar groeit en waar eigenlijk weinig toekomstperspectief is. (...) De buurt die onverdraagzamer wordt. Dat is bij ons hier in Gent toch ook een probleem. Wat ik zelf zie hè, ik spreek nu wel zeer persoonlijk. Maar toch dat onze mensen toch vaak bekeken worden door hun manier van leven. Zij hebben ook totaal geen benul van een beetje orde of properheid. Die gooien gewoon alles op straat. Zij hebben een andere manier van leven dan ons. En ik denk dat zij ook een beetje hebben van, ge hebt ons al niet ontmoet, laat ons nu ook met rust. (medewerker OCMW)

Het grootste deel van de kinderen gaat wel naar school, hoewel zij vaak vroeg uitvallen. Vooral bij meisjes komen zwangerschappen op jonge leeftijd volgens de professionals vaak voor. Hun ouders hebben vaak geen opleiding gehad in het herkomstland en spreken meestal geen Nederlands. Een probleem dat professionals – net als bij de irreguliere immigranten – signaleren, is dat zij geen maatregelen kunnen nemen om ouders te dwingen om hun kinderen naar school te sturen.

In sommige gevallen gaan kinderen niet naar school maar in de meeste gevallen wel. Vorig jaar stonden er in de Brugse Poort veel woningen leeg die massaal gekraakt werden en daar was een schooltje in de buurt die erg open voor hen stond, omdat daar ook een Roma brugfiguur was, en die gingen allemaal naar die school. Die panden zijn toen gesloopt en al die mensen zijn daar weggegaan en dan zijn ze weggegaan van die school en hebben zich ergens anders ingeschreven maar er zijn er ook die zich niet meer hebben ingeschreven. En het probleem is dat er geen stok achter de deur is. Want in sommige steden zeggen ze dan, we gaan

de sociale steun stoppen als de kinderen niet naar school gaan, maar zij hebben geen sociale steun. (medewerker welzijnszorg)

Een oplossing voor het probleem zien de professionals ook niet direct. De hoop wordt daarom uitgesproken dat de invoering van de knelpuntberoepen iets van de problematiek zal wegnemen.

Vandaag worden er bijvoorbeeld Slovaken buiten gezet, morgen staan ze hier terug met een auto met nog twee nieuwe erbij. Ook het feit dat ze zich hier mogen domiciliëren, ze mogen zich hier vestigen maar ze mogen niet werken. Het is zodanig ingewikkeld en voor elk probleem vinden ze wel weer een nieuw pilletje uit, maar op den duur zit je met zo een cocktail dat je er niks meer mee kunt aan doen. (medewerker OCMW)

5 Conclusie

Dit hoofdstuk laat zien dat de problemen van mensen die lange tijd illegaal in België hebben verbleven niet plotsklaps verdwijnen op het moment dat zij verblijfspapieren bemachtigen. Vaak worden oude problemen vervangen door nieuwe die te maken hebben met de bureaucratische inrichting van de Belgische staat. Niet alleen voormalige irreguliere immigranten zijn slecht voorbereid op de papieren wereld. Ook voormalige asielzoekers, die jarenlang in afwachting van hun procedures in staatsstructuren zijn opgevangen, worden hierin vaak nauwelijks voorbereid op een legaal bestaan. Op het moment dat zij worden geregulariseerd spreken zij nog onvoldoende Nederlands en hebben zij onvoldoende opleidingsmogelijkheden genoten om actief te kunnen deelnemen aan de arbeidsmarkt. Ook maakt de voorafgaande jarenlange inactiviteit dat mensen de juiste arbeidsmentaliteit hiervoor soms ontberen.

Daarnaast hebben we gezien dat het zelfstandigenstatuut door sommige groepen irreguliere immigranten wordt gezien als een manier om hun verblijf te legaliseren en wellicht om uiteindelijk steun van het OCMW te kunnen bekomen. Ook deze formalisering van het verblijf brengt de nodige problemen met zich mee. Een aantal mensen ziet dit als de enige weg uit de illegaliteit en zijn bereid hier de nodige offers voor te brengen, wat kan leiden tot schrijnende situaties.

De situatie van niet-begeleide buitenlandse minderjarigen blijkt vaak uitzichtloos. De jongeren worden gedwongen te kiezen voor een statuut dat hen tijdelijk zekerheid biedt, waardoor het uitzicht op een legaal verblijf in

België in sommige gevallen nagenoeg verdwijnt. In deze gevallen ziet de jeugdhulpverlening zich bij gebrek aan toekomstperspectief genoodzaakt om de begeleiding van niet-begeleide buitenlandse minderjarigen te richten op een toekomst in de illegaliteit.

Uit de geschetste situaties van deze drie groepen blijkt dat vreemdelingen een beroep doen op Vlaamse instanties omdat zij soms moeite hebben om het Belgische systeem te doorgronden. Andere vreemdelingen komen terecht in een voor hen moeilijk te begrijpen web van procedures en instanties, waar zij op den duur niet meer uitkomen. Zij zijn als het ware institutioneel afhankelijk geworden. Vreemdelingen bewegen zich calculerend voort in het web van Belgische procedures en bijkomende rechten, hierin soms bijgestaan door allerlei instanties die hen adviseren. De situatie waarin zij zich bevinden is echter vaak, ondanks het legale verblijf, verre van ideaal.

Deel II

Motieven van migratie en patronen van inbedding

1 Inleiding

Zoals we in de vorige hoofdstukken hebben gezien, krijgen irreguliere immigranten onder bepaalde voorwaarden steun van instanties. Maar dit gaat hoofdzakelijk om mensen, vaak met een asielachtergrond, die de moeilijke weg naar de instanties weten te vinden. Het is aannemelijk dat de grootste groep irreguliere immigranten in België op eigen kracht geen toegang krijgt tot enigerlei vorm van hulpverlening. Deze groep is bijgevolg vooral afhankelijk van de steun binnen hun gemeenschap. In dit hoofdstuk zullen we nagaan in hoeverre irreguliere immigranten met de hulp van hun gemeenschap, een bestaan weten op te bouwen in België.

Irreguliere immigranten verlaten veelal hun herkomstland wanneer zij vrienden of familie in een land in Europa hebben wonen van wie zij steun kunnen ontvangen. Veel van de hedendaagse irreguliere immigratie is daarom selectief van karakter, en wordt omschreven als kettigmigratie (Tilly, 1990; Massey et al., 2005). Aan de migratiebeslissingen liggen vaak transnationale netwerken ten grondslag die de migrant een bepaald ondersteuningspotentieel bieden. Engbersen et al. (1999) onderscheiden vier ondersteunende functies van persoonlijke netwerken, namelijk hulp bij het migratieproces, informatieverstrekking in een irregulier bestaan, bemiddeling voor toegang tot voorzieningen van de verzorgingsstaat en levering van goederen en diensten. Deze functies van netwerken worden geconcretiseerd op verschillende terreinen van hulp zoals hulp bij de overkomst, financiële ondersteuning, steun bij huisvesting, ondersteuning bij ziekte, steun bij het vinden van werk en steun bij het vinden van een partner.

Op al deze vormen van hulp zullen wij in dit hoofdstuk ingaan. We zullen met andere woorden nagaan op welke wijze Turkse en Bulgaarse irreguliere immigranten in Gent, Marokkanen in Antwerpen en Kongolezen in Brussel steun ontvangen van hun gemeenschap. Zoals we in hoofdstuk 1 hebben betoogd hebben we deze groepen gekozen omdat we in eerste instantie zicht wilden krijgen op de patronen van inbedding onder irreguliere immigranten

waarvan de gemeenschap als gastarbeider naar België is gekomen. Daarnaast wilden we een beeld krijgen van de patronen van inbedding onder pendelmigranten en onder immigranten die als asielzoeker naar België zijn gekomen. Daarnaast zullen we in dit hoofdstuk stilstaan bij de motieven die deze verschillende groepen irreguliere immigranten hebben om naar België te komen. Voordat we hier nader op ingaan schetsen we eerst een kort profiel van de informanten die in dit hoofdstuk centraal staan.

2 Een profiel van de informanten

Het gangbare beeld van irreguliere immigranten is dat van een groep jonge, alleenstaande mannen. De groep die ten behoeve van dit onderzoek is geïnterviewd bestaat inderdaad vrijwel geheel uit mannen. Van de 120 informanten zijn er slechts elf vrouw. Vier van deze vrouwen kwamen uit Bulgarije, zes uit Kongo en één uit Turkije. Ook wat betreft de leeftijd komen onze resultaten overeen met het gangbare beeld. Ruim negen van de tien informanten is jonger dan 41 jaar. De Kongolezen vormen relatief een wat oudere groep waarvan de meerderheid de dertig gepasseerd is.

Tabel 5.1 Informanten naar leeftijd en herkomstland

N= 118	Marokkanen	Turken	Bulgaren	Kongolezen	Totaal
0 t/m 20	1	0	5	1	7
21 t/m 30	17	23	13	5	58
31 t/m 40	9	6	10	19	44
41 t/m 50	3	1	2	3	9

Van de informanten is ongeveer twee op de drie vrijgezel. Bij de Marokkanen is dit aandeel zelfs nog groter: 25 van de dertig Marokkaanse informanten is vrijgezel. Een zeer klein aandeel van de ondervraagde irreguliere immigranten is gescheiden en ongeveer één op de drie is gehuwd of samenwonend. Ook wat betreft de burgerlijke staat voldoen onze informanten aan het gangbare beeld. Van de gehuwden of samenwonenden verblijft het merendeel zonder partner in België. Slechts in ongeveer één op de vijf gevallen woont de partner bij de informant in België. Bijna alle informanten die gehuwd of samenwonend zijn en van wie de partner in het herkomstland woont, dragen financiële verantwoordelijkheid ten opzichte van familie of vrienden in het herkomstland. In totaal is dit bij 25 informanten het geval. Opvallend is dat wanneer informanten kinderen hebben, deze vrijwel allemaal in het herkomstland verblijven. Slechts bij vier Bulgaren wonen de kinderen bij de informant in België.

Daarnaast blijkt dat de informanten over het algemeen lager of middelbaar geschoold zijn. Slechts een klein aantal onder hen behoort tot de hoger opgeleiden. Er zijn aanzienlijke verschillen waar te nemen tussen het gemiddelde opleidingsniveau van de groepen. Kongolezen zijn veruit het hoogst opgeleid, gevolgd door de Turkse informanten. Bulgaren en Marokkanen hebben het minste onderwijs genoten.

Tabel 5.2 Informanten naar opleidingsniveau en herkomstland

N = 120	Marokkanen	Turken	Bulgaren	Kongolezen	Totaal
Geen	3	0	0	0	3
Lager onderwijs	15	5	10	6	36
Middelbaar onderwijs	11	22	20	11	64
Hoger onderwijs	0	2	0	8	10
Universiteit	1	1	0	5	7

Een relatief groot deel van de ondervraagden heeft zich in de laatste drie jaar in België gevestigd. Opvallend is dat er alleen in de Marokkaanse groep informanten zijn die langer dan tien jaar in België verblijven zonder dat ze over de nodige verblijfsdocumenten beschikken.

Tabel 5.3 Informanten naar illegale verblijfsduur en herkomstland

N = 120	Marokkanen	Turken	Bulgaren	Kongolezen	Totaal
≤ 1 jaar	3	6	6	10	25
2 – 3 jaar	11	14	15	10	50
4 – 5 jaar	8	7	6	7	28
6 – 9 jaar	4	3	3	2	12
> 10 jaar	4	0	0	0	4

De taalbeheersing verschilt ook tussen de verschillende groepen. Marokkanen beheersen de Frans taal naar eigen zeggen beter dan Turken en Bulgaren. Op een schaal van nul tot twaalf geven zij zichzelf gemiddeld 6,6, terwijl Turken zich een 2,2 en Bulgaren zich een 1,7 geven.¹⁹ Dit heeft waarschijnlijk te maken met het koloniale verleden van Marokko waardoor veel Marokkanen de Franse taal machtig zijn. Voor de Kongolezen geldt vermoedelijk hetzelfde. Zij geven zichzelf gemiddeld een 8,1 wat betreft beheersing van de Franse taal, terwijl zij zich voor de beheersing van het Nederlands slechts een 1,3 toedelen. Marokkanen beheersen ook de Nederlandse taal naar eigen zeggen het beste van alle groepen. Het verschil met de andere groepen is bovendien aanzienlijk. Marokkanen geven zichzelf op een schaal van nul tot twaalf gemiddeld een 4,4, Turken een 2,8 en Bulgaren een 2,0. Eén op de drie

¹⁹ De schaal bestaat uit de score op drie vragen. Er is gevraagd naar de mate waarin informanten de taal beheersen op drie deelgebieden, te weten het begrijpen, het spreken en het lezen van de taal. De mogelijke antwoorden waren: niet, slecht, redelijk of goed. Bij de beantwoording van een vraag krijgt de informant respectievelijk score 0, 1, 2 of 3 toegekend. De scores van de drie vragen zijn vervolgens bij elkaar opgeteld. Op deze manier kan maximaal een score van twaalf behaald worden, indien men op alle gebieden de taal goed beheerst.

Marokkanen volgt Nederlandse les in België, in tegenstelling tot Turken en Bulgaren, die dit geen van allen doen. Een Kongolese informant volgt naast een cursus informatica ook lessen om de Nederlandse taal te leren. Dat relatief veel Marokkanen Nederlandse lessen volgen hangt wellicht samen met het gebrek aan inbedding in de Marokkaanse gemeenschap. Zoals we later zullen zien putten Marokkanen minder steun uit hun gemeenschap dan de andere groepen waardoor zij wellicht zijn aangewezen op de wijdere maatschappij. Het beheersen van talen verhoogt dan wellicht hun kansen op succes. Doordat zij minder sterk leunen op een sterke etnische gemeenschap worden zij gedwongen om met 'iedereen' om te gaan. De gegevens uit de interviews lijken dit te ondersteunen. Zo geeft meer dan de helft van de Marokkanen aan contacten te onderhouden met Belgen, terwijl slechts acht Turken en vier Bulgaren contacten hebben met Belgen, die bovendien erg oppervlakkig van aard zijn. Voor de Kongolezen is het spreken van de Nederlandse taal minder relevant aangezien zij allen in Brussel verblijven. Twintig van de dertig Kongolese informanten geven aan dat zij contacten onderhouden met (Franstalige) Belgen.

2.1 De komst naar België

Het grootste deel van de irreguliere immigranten komt via illegale grensoverschrijding naar België. Een tweede belangrijke route wordt gevolgd door informanten die met behulp van een toeristenvisum naar België zijn gekomen. Familie of vrienden zijn dus in een groot aantal gevallen bereid en in staat geweest om zich garant te stellen voor de migrant. Onder Kongolezen komt reizen met valse papieren vaak voor. Veel Bulgaren komen naar België met behulp van het Bulgaarse paspoort. Sinds 2002 geldt voor Bulgarije immers geen visumplicht meer.

Tabel 5.4 Informanten naar wijze van overkomst en herkomstland

N = 120	Marokko	Turkije	Bulgarije	Kongo	Totaal
Illegale grensoverschrijding	20	12	13	0	45
Toeristenvisum	7	9	6	10	32
Valse papieren	0	0	0	16	16
Paspoort	0	0	11	0	11
Geleende papieren	2	5	0	0	7
Zakenvisum	0	2	0	0	2
Diplomatenvisum	0	0	0	2	2
Studentenvisum	1	0	0	0	1
Anders	0	2	0	2	4

Voor ruim acht op de tien informanten was België het geplande einddoel. Er is dus meer sprake van een geregisseerd migratiepatroon, waarbij de informanten zich rechtstreeks in België vestigen, dan van een geïmproviseerd migratiepatroon, waarbij irreguliere immigranten pas na verblijf in andere

landen in België belanden (vgl. Burgers & Engbersen 1999, Engbersen et al. 2002). Vier informanten gaven aan aanvankelijk naar Nederland te zijn gegaan maar vervolgens naar België te zijn gekomen, omdat zij in Nederland geen werk (meer) konden vinden. Ook Duitsland, Frankrijk en Spanje worden in dit verband genoemd.

Geregisseerde migratiepatronen gaan vaak gepaard met veelomvattende steun van familie en vrienden in België. Zij kunnen voor een toeristenvisum zorgen of zij laten de nieuwkomer meerijden in hun auto om de grens over te steken. De informanten zitten dan ergens verstopt in de auto, of zij identificeren zich bij de douane met behulp van een paspoort van een familielid. Elf informanten geven aan gebruik te hebben gemaakt van een smokkelnetwerk voor hun overkomst, al dan niet gecombineerd met (veelal financiële) steun uit een ander netwerk. Uit de interviews die wij met de informanten hadden konden we echter opmaken dat veel meer mensen gebruik maakten van smokkeldiensten dan zij aanvankelijk wilden toegeven. Van de Marokkaanse, Turkse of Bulgaarse informanten is er niemand via de asielprocedure naar België gekomen. De Kongolese informanten hebben allemaal aanvankelijk asiel aangevraagd in België. Een aantal wacht nog op uitsluitel van de Raad van State. Bij ongeveer twee van de drie informanten is er al eerder een familielid of iemand in de vriendenkring naar Europa of België gemigreerd. In de Kongolese groep ligt dit aantal lager. Volgens de informanten hebben deze familieleden of vrienden eveneens in zeven van de tien gevallen een rol gespeeld bij hun migratiebeslissing.

2.2 Huisvesting

Het merendeel van de irreguliere immigranten komt terecht op de particuliere, informele huisvestingsmarkt. Voor het vinden van een woning zijn zij vaak grotendeels afhankelijk van hun etnische gemeenschap (Burgers 1999, Leerkes et al. 2004). Zij vestigen zich vooral in multi-etnische buurten in de grote steden, vanwege de aanwezigheid van etnische gemeenschappen die voor de nodige opvang kunnen zorgen. In sommige gevallen wonen ze in bij familie of vrienden.

Tabel 5.5 Informanten naar woonsituatie en herkomstland

N = 120	Marokkanen	Turken	Bulgaren	Kongolezen	Totaal
Eigen huis	0	2	0	0	2
Huurwoning	2	7	11	7	27
Kamer	18	12	13	0	43
Bij familie	5	3	5	1	14
Bij vrienden/kennissen	5	5	1	10	21
Opvang	0	0	0	12	12
Anders	0	1	0	0	1

Ongeveer zeven van de tien irreguliere immigranten die wij spraken moet betalen voor hun woonruimte, soms ook wanneer zij bij familie of vrienden inwonen. Kongolezen hoeven aanzienlijk minder vaak te betalen voor woonruimte dan de andere groepen. Dit heeft zowel te maken met het feit dat zij vaak in de opvang verblijven als met (etnische) solidariteit. De bedragen die betaald worden voor een kamer variëren van 75 euro tot vierhonderd euro per maand. In de meeste gevallen wordt er rond de tweehonderd euro betaald. Bij familie of vrienden wordt er meestal ongeveer 150 euro betaald. De Marokkaanse informanten betalen vrijwel nooit meer dan tweehonderd euro voor een woning, in tegenstelling tot de Turken, Bulgaren en Kongolezen, die soms veel meer betalen.

Tabel 5.6 Informanten naar huurprijzen en herkomstland

Huurprijs	Marokkanen	Turken	Bulgaren	Kongolezen	Totaal
0 ≥ 100	4	3	3	1	11
101 ≥ 150	7	6	9	0	22
151 ≥ 200	11	7	8	1	27
> 201	1	7	6	4	18

Dat Marokkanen vaker in een kamer of bij vrienden of familie wonen, in plaats van zelfstandig hangt samen met hun slechtere financiële positie. De Marokkaanse informanten hebben immers een lager gemiddeld maandinkomen dan de Turkse en Bulgaarse informanten. In de onderstaande tabel wordt daarom het type woning tegen het maandinkomen afgezet.

Tabel 5.7 Informanten naar woonsituatie en inkomen

N = 120	< 500	500 – 1200	≥ 1200	Totaal
Eigen huis	0	0	2	2
Huurwoning	8	10	9	27
Kamer	12	14	17	43
Bij familie	7	4	3	14
Bij vrienden	15	2	4	21
Opvang	12	0	0	12
Anders	0	0	1	1

Uit bovenstaande tabel blijkt dat informanten met een inkomen in de laagste categorie vaker in de opvang, op een kamer of bij familie of vrienden wonen. Daarnaast zou men verwachten dat naarmate het inkomen stijgt, men vaker van een kamer naar een huurwoning gaat. Dit blijkt in het geheel niet het geval te zijn. Het bedrag dat men aan huur betaalt hangt niet samen met het gemiddelde maandinkomen. De relatie tussen de wijze waarop men woont en het inkomen waarover mijn beschikt blijkt niet zo te liggen als in de legale gemeenschap (vgl. Leerkes et al., 2004). Veeleer hangt het bedrag dat men aan huur wil besteden samen met het gegeven of men al dan niet van plan is in België te blijven dan wel het verblijf hier als tijdelijk beschouwt.

De meeste irreguliere immigranten huren van een huisbaas die tot dezelfde etnische groep behoort. Van de dertig Marokkaanse informanten hebben er 21 een Marokkaanse huisbaas. In de overige negen gevallen heeft de huisbaas de Belgische nationaliteit. Bij de Turken ligt het aandeel hoger. Slechts drie informanten huren van een Belg, de overige hebben een Turkse huisbaas. Ook de Bulgaren huren slechts in drie gevallen van een Belg. De rest van de Bulgaarse informanten huurt in gelijke mate van Turken of van Bulgaren. Vijf Kongolese informanten huren van Belgen.

De meeste informanten hebben hun woonruimte via familie of vrienden gevonden. Een klein deel vond huisvesting via collega's of hun werkgever. Bijna de helft van de Kongolezen vond woonruimte via instellingen als onthaalcentra, OCMW's of NGO's. Drie Kongolezen vonden woonruimte via een advertentie. Bulgaren hebben in negen van de tien gevallen huisgenoten die eveneens zonder papieren in België verblijven. Turken hebben dit in drie van de vijf gevallen. Voor Marokkanen geldt het in één op de drie gevallen, en slechts één Kongolese informant heeft huisgenoten die geen geldige verblijfsdocumenten hebben. De Bulgaren wijken hiermee significant af van de andere groepen ($p = 0.01$). Het aantal huisgenoten zonder geldige verblijfsdocumenten is bij Bulgaren gemiddeld het hoogst. Zo hebben Marokkanen gemiddeld 1,7 irreguliere huisgenoten, Turken 2,9 en Bulgaren 3,2. Daarnaast beschikken Bulgaren minder vaak over een eigen slaapkamer.

Tabel 5.8 Informanten naar herkomstland en het hebben van een eigen slaapkamer

N = 107	Eigen slaapkamer	Geen eigen slaapkamer
Marokkanen	20	10
Turken	23	7
Bulgaren	12	18
Kongolezen	7	10
Totaal	62	45

Zij delen hun woning vaak met andere irreguliere immigranten en moeten in veel gevallen ook hun slaapkamer delen. Hun bestaan lijkt er op te zijn gericht om in korte tijd zoveel mogelijk geld te verdienen, waarna zij terugkeren naar het herkomstland. Het bestaan in België wordt zo minimalistisch mogelijk ingericht, ten einde zoveel mogelijk geld te kunnen sparen (vgl. Leerkes et al., 2004).

2.3 Werk

Bijna twee van de drie ondervraagden beschikte op het moment dat ze werden ondervraagd over inkomsten uit arbeid. Dit aandeel is vergelijkbaar met onderzoek in Nederland (Van der Leun & Kloosterman, 2006). Net als in Nederland vormen Turken een sterke gemeenschap met veel etnisch

ondernemerschap. Irreguliere Turkse immigranten in Nederland beschikken dan ook relatief vaak over werk (Engbersen 2002, Staring 2001). Uit onze interviews blijkt dat de Marokkanen en vooral de Kongolezen wat dit betreft een zwakke groep vormen. Zeventien Kongolese en negen Marokkaanse informanten hebben geen betaald werk, terwijl alle Turkse informanten werk hadden op het moment dat ze werden ondervraagd. Bij de Bulgaren was ook een groot deel werkzaam.

Tabel 5.9 Informanten naar herkomstland en op dat moment werkzaam

N = 120	Werkzaam	Niet werkzaam	Vrijwilligerswerk
Marokkanen	20	10	0
Turken	30	0	0
Bulgaren	26	4	0
Kongolezen	6	17	7
Totaal	82	31	7

Een deel van de Kongolezen werkt niet omdat zij bang zijn dat dit de procedure die zij hebben lopen bij de Raad van State zou schaden. Bovendien wijst een aantal informanten op het verhoogde risico om aangehouden te worden wanneer men werkt, en vervolgens teruggestuurd te worden. Zij beschouwen dit risico onverantwoord hoog, en kiezen er daarom voor om niet te werken, of slechts zeer sporadisch. Bij Marokkanen heeft het niet hebben van werk veel te maken met het feit dat er vanuit hun gemeenschap maar weinig kansen worden geboden om te werken, dit in tegenstelling tot de Turkse immigranten.

De ondervraagde irreguliere immigranten zijn veelal werkzaam in die sectoren waar van oudsher veel zwartwerk te vinden is, zoals de industrie en bouw, de horeca en de tuinbouw (vgl. Engbersen et al. 2002). Acht informanten zijn werkzaam in het criminele circuit, waarvan de helft in de prostitutie.

Tabel 5.10 Arbeidssectoren

	Turken	Turkse Bulgaren	Marokkanen
Tuinbouw	3	3	2
Schoonmaak	1	1	1
Industrie/bouw	5	5	9
Horeca	6	8	5
Overige persoonlijke dienstverlening	5	0	2
Handel en detailhandel	4	3	0
Prostitutie	1	3	0
Criminaliteit	2	1	1
Anders	3	2	1
Totaal	30	26	21

Slechts in twee gevallen hebben de informanten de beschikking over loonbriefjes. Bijna alle bevraagden worden contant uitbetaald. De werkgever is vrijwel altijd op de hoogte van de status van zijn werknemer. De meeste informanten werken binnen hun etnische gemeenschap, behalve de

Kongolese informanten. Voor de Turkse Bulgaren betekent dit dat zij ofwel een Bulgaarse, ofwel een Turkse werkgever hebben. Een uitzondering wordt gevormd door de groep Marokkaanse informanten. De overgrote meerderheid onder hen heeft een Belgische werkgever.

Tabel 5.11 Informanten naar nationaliteit werkgever en herkomstland

N = 81	Marokkanen	Turken	Bulgaren	Kongolezen	Totaal
Zelfde nationaliteit	4	24	5	0	33
Belgische	16	4	2	1	23
Turkse	0	0	22	0	22
Eigen baas	1	1	0	0	2
Weet niet	0	0	0	1	1

De meeste informanten hebben al twee of meer banen gehad sinds ze in België verblijven. Een aantal Marokkanen en een nog groter aantal Kongolezen heeft nog geen baan kunnen vinden sinds hun aankomst in België, terwijl alle Turken en alle Bulgaren op één na, minimaal één baan hebben gehad. Drie op de vijf Turken heeft tot nu toe één baan gehad. De lonen die de informanten ontvangen zijn meestal niet gelijk aan het loon dat hun werkgevers betalen aan legale werknemers. De Marokkanen en Kongolezen beschikken over een significant lager maandinkomen dan de Turken en Bulgaren ($p = 0.01$).

Tabel 5.12 Informanten naar gemiddeld maandinkomen en herkomstland

N = 120	Marokkanen	Turken	Bulgaren	Kongolezen	Totaal
< 500	22	1	1	30	54
500 – 1200	6	8	16	0	30
≥ 1200	2	21	13	0	36

De Kongolezen hebben gemiddeld een erg laag maandinkomen omdat slechts een klein deel van hen werkt. Het lagere maandinkomen van Marokkanen zou kunnen samenhangen met het type werk dat zij verrichten. Turken en Bulgaren verrichten naast ongeschoolde ook middelgeschoolde arbeid. Marokkanen doen echter zonder uitzondering ongeschoold werk.

Tabel 5.13 Informanten naar functieniveau en herkomstland

N = 81	Marokkanen	Turken	Bulgaren	Kongolezen	Totaal
Ongeschoold	22	16	18	2	58
Middelgeschoold	0	13	9	0	22
Hooggeschoold	0	1	0	0	1

Een andere aanwijzing voor het lagere maandinkomen is te vinden in het werkverband. Marokkanen beschikken minder vaak over vast werk dan Turken en Bulgaren. Hierdoor zouden zij vaker te kampen kunnen hebben met perioden waarin zij geen verdiensten hebben. Dit geldt ook voor het

kleine aantal Kongolezen. Zij verrichten op zeer onregelmatige basis schoonmaakwerkzaamheden bij mensen thuis.

Tabel 5.14 Informanten naar dienstverband en herkomstland

N = 81	Marokkanen	Turken	Bulgaren	Kongolezen	Totaal
Vast	5	24	17	0	46
Seizoensarbeid	0	1	0	0	1
Oproepkracht	7	1	3	1	12
Tijdelijk	7	4	9	0	20
Anders	1	0	0	1	2

Het lagere maandinkomen van Marokkanen en Kongolezen kan daarnaast samenhangen met het gemiddeld aantal uren dat per week wordt gewerkt. Marokkanen en Kongolezen werken namelijk gemiddeld minder uren dan Turken en Bulgaren, die juist lange werkweken maken. De werkende Marokkanen werken gemiddeld 27 uur per week, en de Kongolezen zelfs minder dan vijftien uur, terwijl Turken gemiddeld 48 uur en Bulgaren zelfs 49 uur per week werken. Marokkanen en Kongolezen worden meestal per uur betaald. Het uurloon varieert van vier tot zeven en een halve euro. Bulgaren en Turken krijgen vaker per maand, per week of per dag betaald. Wanneer men de inkomsten omrekent naar het ontvangen uurloon verdwijnen de verschillen tussen de groepen. Wel is er sprake van meer variatie binnen de Turkse en Bulgaarse groepen. De informanten die hun brood verdienen in het criminele circuit zijn, gezien de exorbitant hoge inkomsten die zij genereren, buiten beschouwing gelaten. Geen enkele Marokkaan werkt voor minder dan vier euro per uur, terwijl negen Bulgaren en drie Turken dit wel doen. Zo werkt een Bulgaarse informant meer dan tachtig uur per week voor een maandloon van zeshonderd euro. Omgerekend is dat nog geen twee euro per uur. Het lage maandinkomen van Marokkanen valt dus het beste te begrijpen uit de relatie met het aantal uren dat door deze groep wordt gewerkt. Zij worden door hun werkgevers ingezet om tijdelijke personeelstekorten in te vullen en slagen er nauwelijks in om vast, voltijds werk te vinden. Anderzijds garandeert een werkgever uit het etnische netwerk bij Turken en Bulgaren geen goede arbeidsvoorwaarden. Velen maken immers lange werkweken voor een bijzonder laag uurloon.

Uit het bovenstaande profiel kan worden opgemaakt, dat naast overeenkomsten, er substantiële verschillen bestaan in de mate waarin irreguliere migranten geïncorporeerd zijn in de Belgische samenleving. Zo bestaan er bijvoorbeeld duidelijke verschillen in de werk- en huisvestingsituatie van irreguliere migranten. In de onderstaande paragrafen gaan wij hier nader op in.

3 Patronen van inbedding

3.1 Relationele en commerciële inbedding. Turkse en Turks-Bulgaarse immigranten in Gent

3.1.1 Inleiding

Uit de onderzoeken die tot nu toe zijn gedaan komt naar voren dat de Turkse gemeenschap in Europa in belangrijke mate een transnationale gemeenschap is met vertakkingen in Nederland, Duitsland en België. Veel Turkse immigranten lijken zich definitief in een van deze drie landen te hebben gevestigd. Maar het feit dat zij zich blijvend hebben gevestigd, betekent niet dat zij alle bestaande relaties met het land van herkomst beëindigen. Ook na de gezinshereniging en gezinsvorming blijven veel Turken contacten onderhouden met het land van herkomst. Het leven van deze immigranten speelt zich af binnen migrantennetwerken die zich over twee of meer landen uitstrekken, ook wel transnationale gemeenschappen genoemd (Engbersen et.al. 1999: 125; Snel et al., 2006)).

Dat dergelijke transnationale relaties zijn ontstaan heeft te maken met het feit dat reizen makkelijker is geworden, maar ook de ontwikkelingen in de communicatietechnologie betere mogelijkheden creëren om sterke bindingen over grote afstanden in stand te houden (Staring 2001: 8). De transnationale netwerken worden onder meer onderhouden door frequente telefonische gesprekken tussen migranten en achterblijvers en door vakanties en familiebezoekjes in Turkije. Naast allerlei persoonlijke relaties met mensen uit het herkomstland creëren en onderhouden Turkse immigranten vaak ook economische betrekkingen. Men blijft investeren in onroerend goed, schrijft een deel van het inkomen over naar Turkije en koopt zich in bij corporaties. Sommigen starten een bedrijfje dat zich ten dele richt op de markt in Turkije, waarbij hun kennis van zaken in beide landen en hun tweetaligheid ze een concurrentievoorsprong geeft. Een dergelijke transnationale gemeenschap speelt een belangrijke rol in de (ondersteunende) relaties tussen reguliere en irreguliere Turkse immigranten (Engbersen et. al. 1999: 127; Rusinovic, 2006). Transnationalisme schept immers niet alleen ruimte voor het heen en weer bewegen van goederen, geld en ideeën, maar ook van mensen.

Voorafamiliale relaties bieden een hoog potentieel aan ondersteuning (Staring 2001: 14). Daarnaast zijn er vriendschappen tussen leeftijdgenoten die samen zijn opgegroeid en op basis hiervan allerlei gedeelde ervaringen hebben. Ook zij worden gevraagd om steun en hulp te bieden bij de

overkomst en het verblijf van irreguliere immigranten in Europa. Met behulp van de steun die geboden wordt vanuit deze transnationale netwerken bestaan voor potentiële migranten mogelijkheden om zich ondanks een restrictief toelatingsbeleid in een Europees land te vestigen.

De Turkse gemeenschap vormt, ook in België, een hecht netwerk waarin steun wordt geboden aan familieleden die naar België migreren en niet over de nodige documenten beschikken. Zoals we verder zullen zien, worden Turkse immigranten die in België wonen veelvuldig benaderd door familieleden, vrienden en kennissen om ondersteuning te bieden aan landgenoten die niet over de benodigde documenten beschikken om zich in België te vestigen. Bovendien is dit netwerk een gunstige ondergrond waarop een goed georganiseerd commercieel netwerk kan gedijen.

Het is vooral binnen dit commercieel netwerk dat Turks-Bulgaarse irreguliere immigranten worden opgevangen. Het gaat hier om een Turkse minderheid uit Bulgarije die de Turkse taal machtig is en op die manier gemakkelijk aansluiting vindt bij Turkse immigranten in België (vgl. Engbersen et al., 2006). In de volgende paragrafen zullen wij ingaan op de wijze waarop zowel Turkse als Turks-Bulgaarse irreguliere immigranten in Gent overleven. We gaan daarbij vooral in op de informele ondersteuning die beide groepen ontvangen vanuit hun gemeenschap.

3.1.2 De Turkse en Turks-Bulgaarse gemeenschap in Gent

Turken vormen al vele jaren de grootste minderheidsgroep in Gent. Zij kwamen er vooral terecht op het ogenblik dat de Belgische overheid op zoek was naar goedkope arbeidskrachten uit het buitenland. De Turkse immigratie naar België is, net als elders in West-Europa, in de jaren zestig op gang gekomen. In die periode was er in België sprake van een economische hoogconjunctuur en was er een tekort aan arbeiders in de zware industrie. In 1964 werden de eerste bilaterale akkoorden tussen België en Turkije afgesloten. In de jaren die daarop volgden vond de eerste Turkse immigratiegolf plaats. De tweede immigratiegolf had plaats vanaf 1973. Tussen 1961 en 1993 vertrokken officieel 950.000 Turken naar het buitenland (Timmerman et al. 2000: 30). In 2005 woonden 39.885 mensen met de Turkse nationaliteit in België. Procentueel vormen Turken landelijk een kleine minderheid. De stad Gent (waarbij ook de randgemeenten zijn meegerekend) telt in 2006 op een bevolking van 233.120 inwoners 4.929 Turken. Het gaat hier dus om 2,1 procent van de bevolking. Deze cijfers zijn echter gebaseerd op Turken die geen Belg zijn.

Tabel 5.15 Tien grootste immigrantengroepen in gemeente Gent in 2006

	In absolute aantallen	In procenten
Turkije	4.929	2,1%
Nederland	1.636	0,7%
Marokko	998	0,4%
Frankrijk	830	0,4%
Slowaakse republiek	638	0,3%
Bulgarije	545	0,2%
Spanje	445	0,2%
Joegoslavië (vanaf 1999)	431	0,2%
Ghana	390	0,2%
Polen	388	0,2%
Bron: ECODATA 2006	233.120	

De stad telt daarnaast in 2006 545 Bulgaren, wat 0,2 procent van de bevolking bedraagt.

3.1.3 De informanten

In totaal hebben we dertig irreguliere Turkse immigranten geïnterviewd waarvan 29 mannen en één vrouw. Daarnaast werden gesprekken gevoerd met 26 Turks-Bulgaarse mannen en vier vrouwen die op dat moment irregulier in België verbleven. Dat de interviewers er maar moeilijk in slaagden vrouwelijke irreguliere immigranten te vinden heeft in eerste instantie te maken met de plekken waar informanten werden geworven. Informanten werden namelijk vooral aangesproken in VZW's, cafés en bars waar zich maar weinig vrouwen ophouden. Dat het om twee mannelijke interviewers ging heeft zeker een rol gespeeld bij het feit dat er zo weinig vrouwen werden bereikt. Alle interviews werden gedaan in het Turks.

Een minderheid van de Turkse informanten (8) is afkomstig uit een van de grote steden (Istanbul, Izmir, Kayseri en Adana) van Turkije. Dertien informanten zijn afkomstig uit kleinere steden in Noordoost, Centraal en West-Turkije. Alle overigen zijn afkomstig uit kleine dorpjes verspreid over het hele land. De helft van de Turkse Bulgaren is afkomstig uit de hoofdstad Sofia of Burgas, de tweede grootste stad aan de Zwarte Zeekust. Alle andere zijn afkomstig uit kleinere steden en dorpjes in Oost, Noord Centraal en Noord West Bulgarije.

De meerderheid van de Turkse en Bulgaarse informanten is tussen de twee en de drie jaar in België. In België aangekomen vestigen de meesten zich in een van de multi-etnische wijken in Gent. De Turkse informanten wonen vooral in de Muide, de Bulgaren in Dampoort.

3.1.4 Motieven om naar België te komen

Economisch gemotiveerde migratie

Het meest genoemde motief om naar België te komen is voor de Turkse irreguliere immigranten economisch van aard. Zeventien informanten

vertelden dat zij nauwelijks konden rondkomen van het geld dat zij in het land van herkomst verdienden. Zes informanten beschikten niet over een zelfstandig inkomen. De achterstandspositie in het land van herkomst is voor de meeste dan ook de directe aanleiding om naar België te komen.

Ik verdiende te weinig in Turkije, iets van driehonderd euro per maand. Hiermee kan ik moeilijk rondkomen, ik moet voor mijn gezin en ouders zorgen. Ik werkte in de bouw, in Turkije kan je in de winter niet werken in de bouw. Ik werkte zes maanden en in de winter was ik werkloos. Ik heb vrienden in Europa, zij vertelden mij dat ik veel beter kon verdienen in Europa (i102).

Terwijl zij in het land van herkomst alle mogelijke moeite moesten doen om het hoofd boven water te houden vertellen de informanten dat zij ieder jaar tijdens de zomervakantie, vrienden en familieleden zagen verschijnen die in België, Frankrijk, Duitsland of Nederland woonden, en die verhalen vertelden over de werkgelegenheid in deze landen.

Iedere zomer kwamen Europeanen naar ons dorp met mooie auto's en veel geld. Ik wilde dat ook hebben, ik heb mijn vader overgehaald door te zeggen dat ik voor hun beter kon zorgen als ik in Europa werk. Mijn vader regelde daarom een paspoort voor mij (i104).

De invloed van immigranten die op vakantie gaan naar het land van herkomst op de achterblijvers is een bekend gegeven en regelmatig beschreven in de literatuur. Zo beschrijft Staring (2001: 75) bijvoorbeeld de chique kleding die vakantiegangers dragen, de dure auto's waarin ze rijden, de overvloed aan cadeaus die ze bij zich hebben en de activiteiten die zij ondernemen, die allemaal getuigen van welvaart en rijkdom. Het zijn de evidente symbolen van het succes die voor de achterblijvers ogenschijnlijk samenvallen met een verblijf in het rijke Westen. Dat veel van deze vakantiegangers zich in de schulden hebben moeten steken om de reis te kunnen bekostigen en van een minimumloon moeten leven vertellen ze er meestal niet bij.

Net zoals bij de Turkse informanten blijkt ook uit het verhaal van de Turkse Bulgaren dat zij vooral vanwege economische motieven naar België zijn gekomen. Het meest genoemde motief is dat er voor hen in Bulgarije geen hoop was op een betere toekomst. Zij vertelden over de armoede waarin zij leefden, de hoge werkloosheid die het land de laatste jaren teistert en vooral de onderdrukking waar zij als Turkse Bulgaren mee te maken krijgen. Ook uit eerder onderzoek naar deze groep is gebleken dat Turkse Bulgaren veelvuldig klagen over de discriminatie waar zij als minderheid in Bulgarije mee te maken krijgen (Leerkes et.al. 2004). Vooral het feit dat zij als Turkse Bulgaren maar moeilijk aan een baan kunnen komen of enkel de

minst aantrekkelijke baantjes voor hen weggelegd zijn zien velen als een teken van discriminatie. Daarnaast vertellen zij dat zij omwille van hun geloof – de Turkse Bulgaren zijn meestal moslim – in Bulgarije worden uitgesloten en gediscrimineerd.

De Bulgaarse overheid heeft grote stukken van mijn land afgepakt, vroeger was mijn land groot genoeg om voor mijn gezin te zorgen. Nu bezit ik niet eens een kwart van mijn oorspronkelijke land. We werden stelselmatig lastig gevallen en gediscrimineerd in Bulgarije omdat wij Turken zijn. De overheid deed mij een voorstel: ze zeiden dat ik me moest bekeren tot het christendom, mijn kinderen Bulgaarse namen moest geven en geen Turks meer mocht praten. Ik weigerde, waardoor ze al mijn land hebben afgepakt. Het is moeilijk om als Turk werk te vinden in Bulgarije, ... (...) Ik werd standaard geweigerd op grond van mijn geloof en afkomst (i100).

Net zoals bij de Turkse irreguliere immigranten naar voren kwam, zien ook de Bulgaren hoe hun landgenoten die met vakantie zijn in het land van herkomst er financieel op vooruit gegaan zijn sinds zij in België werken.

De jaarlijkse confrontatie met landgenoten uit het rijke westen doet de meeste informanten die aan het woord kwamen besluiten naar België te komen. De penibele situatie waarin zij in het land van herkomst verkeerden en de kans die zij zagen om in België een beter bestaan op te bouwen leidde ertoe dat zij de oversteek waagden (Staring, 2001).

Transnationale netwerken en familiale verplichtingen

Het is echter te eenvoudig om de komst en aanwezigheid van Turkse irreguliere immigranten alleen vanuit economische motieven te verklaren. Daarvoor is de diversiteit in hun individuele beweegredenen te groot. Staring (2001: 82) laat zien dat de motieven van jonge ongehuwde mannen veelal vrijblijvender zijn dan deze van gehuwde mannen, die financieel verantwoordelijk zijn voor hun achtergebleven gezin. In de tweede plaats blijken veel migratiemotieven van irreguliere immigranten samen te hangen met de geografisch verspreide netwerken die Turken in de diaspora met elkaar verbinden. Het vaak levendige onderlinge contact dat er in dergelijke netwerken bestaat, gaat veelal samen met specifieke verwachtingen en verplichtingen ten opzichte van elkaar, die tot migratie kunnen leiden. De aanwezigheid van familieleden of vrienden in het buitenland vergemakkelijkt en stimuleert op verschillende manieren de stap tot migratie.

Van de dertig Turkse informanten zijn er negentien die familie hebben die al in België woont. Van die negentien zijn er zestien waarbij de aanwezigheid

van hun familie een invloed heeft gehad op hun beslissing om naar België te komen. Die invloed bestond er vooral uit dat zij door familieleden geholpen werden bij hun overkomst naar België. De keuze die de immigranten voor België maakten is niet het resultaat van een systematische vergelijking van verschillende landen waarbij naar arbeidsmarkten, loonverschillen en eventuele huisvestingsmogelijkheden wordt gekeken (Staring 2001: 76). Voor België wordt gekozen omdat zij daar het makkelijkst terecht kunnen aangezien er familieleden of vrienden wonen die er voor hun opvang kunnen zorgen. De informanten hebben het zelden over België als het land waarvoor ze gekozen hebben om naartoe te migreren. Voor vier informanten is België trouwens niet het eerste land waar zij verblijven zonder dat ze geldige verblijfsdocumenten hebben. Een informant woonde eerder in Frankrijk maar werd in 1998 aangehouden en het land uitgezet. In 2002 kwam hij naar België. Een andere woonde eerst een paar maanden in Duitsland maar kwam vervolgens naar België omdat hij in Duitsland geen werk kon vinden. Twee informanten woonden eerder in Nederland. Beiden waren werkzaam in de prostitutie, de ene als pooier, de andere als prostituee.

Van de Bulgaren zijn er elf die familie hebben in België. In zeven gevallen heeft de aanwezigheid van hun familie een invloed gehad op hun beslissing om naar België te komen. Ook zij worden in dergelijke gevallen door hun familie ondersteund bij hun komst naar België en worden hier vervolgens door hen opgevangen. Velen hebben vrienden die in België werken en komen hier naartoe omdat zij via hun vrienden hier aan de slag kunnen. Maar het grootste deel van de Bulgaren kent niemand in België en komt hier uitsluitend om te werken en daarna weer terug te gaan naar het land van herkomst met het geld dat zij hebben verdiend. Zij zijn voor hun overkomst en verblijf in België volledig afhankelijk van het commerciële circuit.

Individuele redenen

Er zijn daarnaast diverse individuele beweegredenen die ertoe leiden dat de informanten naar België zijn gemigreerd. Naast de zwakke sociaal-economische positie waarin de meeste verkeerden hadden sommigen met nog een aantal andere problemen te maken die ertoe leidden dat zij naar België zijn vertrokken. Een enkeling vertelde hoe hij na de dood van zijn ouders door zijn familie in Turkije in de steek werd gelaten en hierdoor op straat terechtkwam. Hij kwam samen met een vriend, die ook op straat leefde, naar België om aan zijn ellendige positie in Turkije te ontsnappen. Drie irreguliere immigranten kozen ervoor om hun land van herkomst te verlaten omdat zij in contact waren gekomen met justitie. Een van hen was

wegens een steekpartij in Turkije veroordeeld tot dertien maanden gevangenisstraf. Na zijn straf uitgezeten te hebben kwam hij met behulp van zijn neefje naar België. Een andere man werd naar eigen zeggen aangehouden tijdens een razzia in een café en veroordeeld wegens lidmaatschap van een terroristische organisatie. Na zijn gevangenschap besloot hij naar België te komen. Een andere informant was lid van de grijze wolven en werd in Turkije gezocht wegens het plegen van een aanslag. In 1987 vluchtte hij naar Antwerpen. Nadat hij in 1995 tijdens een familiebezoek in Nederland werd opgepakt en teruggestuurd naar Turkije kwam hij in 2000 met het paspoort van een vriend uit België naar Gent. Een enkeling verliet Turkije na een ruzie met zijn ouders. Twee informanten kwamen naar België na een afgebroken studie. Ook de Turkse Bulgaren voerden individuele motieven aan voor hun komst naar België. Sommigen vertelden dat zij zich na de val van het communisme steeds onveiliger waren gaan voelen in Bulgarije, door de toegenomen criminaliteit in het land. Een enkeling besloot Bulgarije te verlaten na een verbroken liefdesrelatie. Weer iemand anders werd door zijn ouders naar België gestuurd omdat zij vreesden dat hun zoon in Bulgarije op het slechte pad terecht zou komen. Een andere informant vertelde dat hij Bulgarije had verlaten omdat hij geen toestemming kreeg van de ouders van zijn vriendin om met haar te trouwen.

3.1.5 Hulp en steun vanuit de Turkse en Bulgaarse gemeenschap

Hulp bij de overkomst

Aan de Turkse informanten werd de meeste steun verleend door familieleden die al in België verblijven. Dit komt overeen met het werk van Staring (2001: 107) die heeft laten zien dat Turkse irreguliere immigranten vaak met de hulp van hun verwantschapsnetwerk naar Nederland komen. Daarbij valt op dat de overkomst van Turkse toeristen, in vergelijking met irreguliere immigranten uit andere herkomstlanden, in sterke mate geregisseerd is. Turkije grenst niet onmiddellijk aan de aantrekkelijke West-Europese landen en potentiële migranten moeten eerst door verschillende landen reizen alvorens zij aankomen in België. Maar het is zeer wel mogelijk, zoals de jaarlijkse stroom van Turkse vakantiegangers illustreert, deze reis naar West-Europa op eigen gelegenheid te maken. Zij reizen dan meestal mee in de auto van een familielid (Staring 2001: 97). Vaak wordt er door familieleden een paspoort meegenomen van een familielid dat in België is achtergebleven. Het paspoort wordt dan gebruikt om het familielid dat niet over de benodigde documenten beschikt de grens over te smokkelen.

Hoofdstuk 5

Mijn neef is op zeer jonge leeftijd naar België gegaan met zijn ouders. Hij heeft de Belgische nationaliteit. Zijn ouders hebben zijn paspoort meegenomen toen ze op vakantie kwamen, mijn vader had hun gevraagd om mij naar België te brengen. Ik ben met hun teruggereden naar België (i104).

De meeste Turkse informanten steken illegaal de grens over zonder dat zij over enige documenten beschikken. De illegale oversteek gebeurt meestal door zich te verstoppen in de auto van familieleden of vrienden die hun vakantie hebben doorgebracht in Turkije en vervolgens terugkeren naar België.

Mijn komst naar België heb ik via mijn oom geregeld. Zelf woont hij in Usak. Hij kent echter veel mensen in België. Mensen die hij in zijn jeugd jaren heeft gekend en die tien à vijftien jaar terug naar België zijn vertrokken. Zodoende is hij, na mijn verzoek om mijn vertrek te regelen, in contact gekomen met een kennis van hem die in België woont. Deze was in de zomer 2003 met vakantie in Usak. De reis is met de auto afgelegd en is door mijn oom gefinancierd. Het heeft hem 250 euro gekost (i110).

Daarnaast gebeurt illegale grensoverschrijding met commerciële vervoersbedrijfjes die opereren tussen Turkije en België. Mensen die geen familie in België hebben die voor hun overkomst kan zorgen, proberen via deze vervoersbedrijfjes het land binnen te komen.

Zes maanden terug zijn mijn neef en ik via mijn oom hier in Gent in contact gekomen met een man in Karaman die onze reis heeft geregeld. Hij heeft namelijk bussen in zijn bezit die meerdere malen per jaar vanuit Karaman naar Nederland en België vertrekken. Samen met ons zijn er nog twee illegalen uit Karaman hierheen gekomen. Zodoende zijn wij hier in Gent beland, waar onze oom woont (i109).

Maar daarnaast komen de Turkse informanten ook wel eens met de hulp van vrienden of kennissen – vaak tegen betaling – naar België. Negen informanten komen België binnen met een toeristenvisum. Dit wordt in de meeste gevallen geregeld door een familielid die zich garant stelt voor degene die de grens wil oversteken (zie hoofdstuk 2 paragraaf 2). Uit het onderzoek van Staring (2001: 106) bleek dat onder Turkse irreguliere immigranten een toeristenvisum het meest populair is. Hij zag dit als een indicatie voor het belang van transnationale netwerken waarvan Turkse irreguliere immigranten migranten deel uitmaken. Want alvorens achterblijvers over een dergelijk visum kunnen beschikken, moeten zij in contact staan met migranten die bereid zijn hen uit te nodigen en voor hen

garant willen staan (Staring 2001: 106). Bij de Turkse groep die wij spraken komt het toeristenvisum maar weinig voor. Wat wel blijkt is dat er nogal wat druk wordt uitgeoefend op Turkse families die in België wonen om een familielid te helpen. Familieleden die op vakantie komen naar Turkije krijgen in veel gevallen het verzoek om de overkomst en opvang van het familielid te regelen. De druk die wordt uitgeoefend is zo groot dat familieleden zich vaak verplicht lijken te voelen om achtergebleven familieleden te helpen een betere toekomst op te bouwen in België. Ook blijkt dat sommigen door hun familie in Turkije onder druk worden gezet om naar België te migreren, vooral wanneer er in België al familieleden wonen die voor hun opvang kunnen zorgen.

In Turkije werk je erg hard voor weinig geld. Ik woonde bij mijn ouders. Er was geen werk meer in de bouw. Ik moest van mijn vader in België gaan werken. Ik heb een zus hier in België, mijn vader belde haar man op en zei dat hij een visum voor mij moest regelen. Dat heeft hij gedaan, toen ben ik met het vliegtuig naar België gekomen. Mijn vader heeft me het geld geleend voor de reis. Mijn zus en zwager hebben mij onderdak gegeven (i104).

Het idee dat elk verzoek om hulp gehonoreerd wordt, of dat Turkse migranten onbeperkt mensen uit hun herkomstland binnen halen, lijkt zoals uit het onderzoek van Engbersen et.al (1999: 137) blijkt echter onterecht. Hulpverlening wordt immers primair gereserveerd voor naaste familieleden als broers en ooms. De bereidheid om min of meer onbekende landgenoten in hun migratieplannen te steunen, lijkt slechts in beperkte mate aanwezig.

Anders dan de Turkse informanten ontvangen de Turkse Bulgaren veel minder steun van hun verwantschapsnetwerk bij hun komst naar België. Dat komt eenvoudigweg omdat de Turkse Bulgaren minder vaak familie hebben in België dan de Turkse informanten. Maar daarnaast komen Bulgaren ook vaker met de hulp van een commercieel georganiseerd netwerk naar België, dat voornamelijk gerund wordt door Turkse migranten die over een legale verblijfsstatus beschikken. Daarnaast blijkt dat de Bulgaren veel steun vinden bij andere hoofdzakelijk Turks-Bulgaarse irreguliere immigranten die al langere tijd in België verblijven, en daardoor het klappen van de zweep kennen en weten hoe zij hier moeten overleven.

Ik heb veel vrienden in België, een goede vriend van mij kwam op vakantie naar Bulgarije. Ik ging met hem praten, ik vroeg hulp aan hem. Hij heeft me toen geld geleend, ik ben samen met hem terug gegaan naar België met een minibus. (...) Hij verbleef in Antwerpen, de eerste

vier maanden verbleef ik bij hem. (...) Na twee maanden kon ik met hem gaan werken voor een Turkse aannemer (i15).

Hoewel de groep Bulgaren vooral bestaat uit alleenstaanden die naar België komen om te werken komt een minderheid ook in gezinsverband. Zo vertelde een man hoe hij samen met zijn vrouw naar België was gereisd en vervolgens zijn kinderen had laten overkomen.

Ik ben in Sofia in de bus gestapt, toen kwamen we in Brussel aan. Daar werd ik opgehaald door dorpsgenoten en naar Gent gebracht. Een jaar later zijn onze kinderen ook gekomen. (...) De eerste paar dagen verbleven we bij onze dorpsgenoten, toen hebben we zelf een huisje gehuurd. Dankzij de Turken kon ik werk vinden, zij helpen ons aan werk in hun eigen winkels (i2).

De meerderheid komt echter, zoals eerder gezegd, met de steun van hun vrienden en etnisch netwerk naar België. In Bulgarije worden contacten gelegd met mensen die hun overkomst – tegen betaling weliswaar – mogelijk kunnen maken.

Ik ben in maart 2004 hier in België gearriveerd. In Bulgarije had ik jaren terug een man leren kennen over wie ik had vernomen dat hij Bulgaren naar het buitenland vervoerde of liet vervoeren. Toen ik hem erover aansprak, bleek het waar te zijn. Hij heeft mijn vervoer naar België geregeld. (...) De reis heb ik in een busje afgelegd. Samen met mij zijn er nog vier Bulgaarse Turken hier naar België gekomen. Samen met drie van hen verblijf ik momenteel in hetzelfde huis. Ik heb hem 250 euro betaald voor de reis en de woning tegelijk (i6).

Dat de informanten naar België komen heeft te maken met de aanwezigheid van Turkse en Turks-Bulgaarse gemeenschap in Gent die voor opvang en verdere begeleiding zorgt van Bulgaren die niet over geldige verblijfsdocumenten beschikken.

En er zijn genoeg Bulgaren die het destijds hebben gemaakt hier in België en die zich bezighouden met het regelen van de reis van illegalen en hier voor woningen en werkgelegenheid zorgen van illegalen uit Bulgarije (i12).

Vaak hebben de informanten van in Bulgarije al contacten met mensen die in België wonen en die hen verder op weg kunnen helpen binnen het circuit van huisvesting en tewerkstelling.

Zo ben ik in contact gekomen met een van de zovele koppelbazen. Ik heb hem vanuit Sofia gebeld en zodoende heb ik voor zowel mijn vriend als ik een plek geregeld in een busje naar België (i12).

Van alle groepen die wij spraken reizen Bulgaren het vaakst heen en weer tussen Bulgarije en België. Tien Bulgaren van de dertig vertelden dat ze regelmatig terug gingen naar hun land van herkomst om tijd door te brengen met hun familie. Bij de Turkse en Marokkaanse informanten deden twee respectievelijk drie informanten dat. Geen van de Kongolezen was, zoals we verderop zullen zien, tijdens de periode dat zij in België waren ooit teruggegaan naar het land van herkomst.

Financiële ondersteuning

De helft van de Turkse informanten krijgt financiële steun van zijn familie. De steun bestaat er vooral uit dat hun overkomst van Turkije naar België door hun familie wordt betaald. De financiële steun die de irreguliere immigranten ontvangen betreft overigens niet alleen de overkomst. Ook steunen familieleden, waar zij in het begin in huis worden ondergebracht, hen vaak financieel. Zeker in eerste instantie, wanneer zij nog niet over een eigen inkomen beschikken, zorgen de gastgezinnen voor hun dagelijks levensonderhoud (Staring 2001: 125).

Mijn broer heeft mij het benodigde bedrag naar Turkije opgestuurd. (...)

Zoals ik al eerder heb gezegd, heb ik veel aan mijn broer te danken. In mijn ogen zou ik verloren zijn gegaan als ik naar België was gekomen en hij niet in België zou wonen. Tijdens mijn verblijf in zijn woning heeft hij mij eten, onderdak en zakgeld gegeven (i1).

Vrienden verlenen ook wel eens steun maar dat is in de meeste gevallen toch beperkter. Vaak kunnen zij meereizen met vrienden die al in België wonen en hoeven dan meestal niet voor hun overkomst te betalen. De financiële steun die zij van vrienden en bekenden ontvangen houdt daarna meestal op.

Van de Turkse Bulgaren zijn er 22 die in het verleden financiële steun hebben mogen ontvangen van vrienden of andere mensen uit hun etnisch netwerk. Het gaat dan meestal om kleine bedragen die zij ontvangen van landgenoten die eveneens in België verblijven, en die geen geldige verblijfsdocumenten hebben, maar die het financieel wel wat beter hebben. Ook gebeurt het wel eens dat informanten naar België zijn gekomen met de financiële steun van mensen uit hun etnisch netwerk.

Op het moment dat we de beslissing hadden gemaakt om naar het buitenland te vertrekken, zijn we in Sofia in onze vaste plaatselijke koffiehuis erg aangemoedigd om te gaan. Vrienden hadden zelfs een bepaald klein bedrag samengebracht in een potje dat ze aan ons hebben overhandigd (i12).

Steun bij het vinden van huisvesting en werk

Zowel de Turken als de Turkse Bulgaren krijgen bij aankomst in België in veel gevallen onderdak aangeboden in het huis van hun familieleden die hier legaal verblijven. Het verblijf bij familie varieert vaak van enkele maanden tot twee jaar. Vooral in het begin, wanneer de irreguliere immigranten nog geen werk hebben, worden zij door hun familie opgevangen. Wanneer zij er echter in slagen werk te vinden kiezen zij er meestal voor om zelfstandig te wonen. Bij het zoeken van een woning ontvangen zij vaak steun van familieleden, die door hun verblijf in België vaak over een netwerk beschikken om dat te doen. De irreguliere immigranten komen in de meeste gevallen dan ook gemakkelijk aan een huis via hier aanwezige familieleden die binnen hun netwerk in de meeste gevallen een huis kunnen regelen. Maar meer nog dan via hun familie komen de meesten via vrienden aan een geschikte woning. Ongeveer de helft van de Turkse irreguliere immigranten die wij spraken had op die manier een woning gevonden. Het is bekend dat er binnen steden waar veel irreguliere immigranten aanwezig zijn circuits tot stand zijn gekomen via dewelke irreguliere immigranten aan huisvesting en werk kunnen komen (Leerkes et.al. 2004). Zij worden daarenboven vaak in huis genomen door hun vrienden omdat op die manier de kosten gedeeld kunnen worden. Ook de vrienden bij wie zij in huis terechtkomen zijn vaak alleenstaanden, in sommige gevallen zelf irreguliere immigranten, die ruimte hebben in het huis dat zij bewonen en die best wat extra inkomsten kunnen gebruiken.

Mijn huidige woning is door mijn vriend bij onze aankomst geregeld. Hij ging een koffiehuis binnen en had binnen een half uur een woning geregeld. Een huisgenoot die zich toen in dat koffiehuis bevond, vertelde aan mijn vriend dat er ruimte was in zijn huis voor twee personen. Bij het betrekken van onze woning bleek dat daar twee illegalen woonden.

Hun huisgenoten bleken vertrokken te zijn (i119).

Sommige irreguliere immigranten verblijven op hun werkplek (boven de bakkerij of meubelzaak of achterin de werkplaats waar zij werken). In de meeste gevallen zijn deze plekken geregeld door hun werkgever of koppelbaas. Maar daarnaast regelen werkgevers ook plaatsen in pensions. De te betalen huur wordt dan meestal ingehouden op hun salaris. Ook komen de informanten via collega's wel eens aan een geschikte woning of verblijven ze in huis bij hun partner, die zij in België hebben ontmoet.

Het grootste deel van de Turkse Bulgaren komt, zoals we hebben gezien, via een commercieel circuit naar België. In dergelijke gevallen zijn huisvesting en arbeid vaak al geregeld vanuit het land van herkomst. De

chauffeurs van de busjes die mensen van en naar Bulgarije brengen zijn in de meeste gevallen goed op de hoogte van het huisvestings-en arbeidscircuit in steden als Gent waardoor de irreguliere immigranten snel op weg kunnen worden geholpen. Zo vertelt een van de informanten:

Bij mijn vertrek uit Bulgarije had ik gelijk ook voor mijn woning betaald.

De man, die mijn reis mogelijk heeft gemaakt, had hier blijkbaar connecties waardoor hij gelijk ook een woning kon regelen (i6).

In veel gevallen vinden de Turkse Bulgaren onderdak bij andere Bulgaren die eveneens niet over de benodigde verblijfsdocumenten beschikken. Zij maken vaak deel uit van een levendig parallel circuit in Gent waar huisvesting en arbeid via via geregeld kunnen worden. In ieder geval worden nieuwelingen vaak doorverwezen naar plekken waarvan bekend is dat ze daar hulp kunnen ontvangen. Zo zijn er bijvoorbeeld in Gent theehuizen van waaruit huisvesting en werk geregeld wordt voor nieuwkomers.

Een vriend waarmee ik op de scheepswerf heb gewerkt, werkt in een Bulgaars theehuis in Gent. Wij zijn naar het theehuis gegaan, daar heeft hij voor ons naar woonruimte rondgevraagd en gebeld (i17).

De Turkse informanten zijn er allemaal in geslaagd in België een baan te vinden, behalve twee die zeggen zich met criminaliteit bezig te houden. Van de Turkse Bulgaren zijn er 26 die werken. Velen onder hen hebben diverse baantjes gehad.

Het is opmerkelijk dat de Turkse irreguliere immigranten bijna allemaal binnen hun netwerk aan een baan zijn gekomen. De ene werkt bij een vriend van zijn oom die schilder is, de ander runt een koffieshop die eigendom is van zijn broer, weer een ander werkt in de kapperszaak van de zoon van een vriend. Ook de Turkse Bulgaren komen via hun netwerk vrij gemakkelijk aan een baan. De Turkse en Turks-Bulgaarse gemeenschap in Gent is er de laatste jaren dus goed in geslaagd om een parallel huisvestings-en arbeidscircuit op touw te zetten in de stad. Turkse en Turks-Bulgaarse irreguliere immigranten die in Gent aankomen worden snel wegwijs gemaakt in dit alternatieve circuit en kunnen zo vrij snel hun eigen boontjes doppen.

Tabel 5.16 Hoe aan laatste baan gekomen?

	Turken	Turkse Bulgaren
Via familie	9	5
Via vrienden	15	17
Via koppelbaas	2	4
Spontaan gesolliciteerd	2	0
Uitzendbureau	0	0
Advertentie	0	0
Anders	2	2
Totaal	30	28

Paspalanova (2006: 247) zag tijdens haar studie naar ongedocumenteerde Oost-Europese immigranten in Brussel een groot verschil tussen Bulgaren en Turkse Bulgaren bij het vinden van werk. Bij etnische Bulgaren bleek dat zij slechts in zeldzame gevallen geholpen werden door hun landgenoten, terwijl Turkse Bulgaren in ruime mate gesteund werden door Turkse families in Brussel, die de Bulgaren ofwel zelf in dienst hadden genomen in hun eigen bedrijfje ofwel hen hadden doorverwezen naar bekenden die extra werkkrachten zochten. De belangrijkste troef die de Turkse Bulgaren hebben is dat zij Turks spreken en op die wijze makkelijk in contact kunnen komen met gevestigde Turken in België.

Bovendien blijkt het netwerk van vrienden en familie belangrijk voor de irreguliere immigranten om aan een goed betaalde baan te komen. Niet alleen krijgen zij op die manier sneller werk, maar ze krijgen ook banen die beter betalen dan de banen die over het algemeen voor irreguliere immigranten zijn weggelegd.

Zowel de vriend van mijn oom als de koppelbaas hebben mij veel geholpen bij het vinden van werk en een woning. Banen die andere illegalen krijgen via deze koppelbaas zijn allemaal tijdelijk. Aangezien de koppelbaas de vriend van mijn oom kent, heeft hij mij aan mijn huidige vaste baan geholpen, waar ik heel blij om ben (i111).

Het komt ook regelmatig voor dat de informanten komen te werken in de zaak van een hier aanwezig familielid. Familieleden zijn immers vaak op zoek naar goedkope arbeidskrachten. In sommige gevallen zorgt de familie ervoor dat de informant om die reden naar België komt.

Mustafa had een neef in België, die had een meubelzaak en zocht arbeiders voor het sjouwen van meubels. Ik vertrok samen met hem naar België, zijn neef haalde ons op in Lyon. In Gent verbleven we boven de meubelzaak. Mustafa's neef had ons dus geholpen omdat hij werknemers nodig had (i104).

Vrienden die de informanten aan werk hebben geholpen zijn meestal mensen die zelf niet over geldige verblijfsdocumenten beschikken en die goed ingewerkt zijn in het circuit van illegale tewerkstelling.

Uit eerder onderzoek bleek dat Turkse en Bulgaarse irreguliere immigranten via hun netwerk in de meeste gevallen snel aan een baan komen. Vandaar dat men hen, voor wat hun huisvesting betreft, vooral in de commerciële sector aantreft en zij minder vaak bij familie en vrienden gehuisvest zijn. Daarnaast bleek dat Bulgaarse irreguliere immigranten vooral terug te vinden waren op kamers. Zij verdienden redelijk goed (tussen 200 en 900 euro per maand) maar leken dit geld niet te besteden aan hun

huisvesting. Het had er meer schijn van dat zij het geld dat zij verdienen opsparen om het vervolgens naar hun familie in Bulgarije te sturen. De meesten gaven immers aan financieel verantwoordelijk te zijn voor hun achtergebleven familieleden in het land van herkomst. Ook de Turkse irreguliere immigranten verdienen relatief goed (meer dan 900 euro per maand) waardoor ze gemakkelijk een zelfstandige woning konden hebben. Anders dan de Bulgaren hadden zij echter meer geld over voor hun huisvesting (Leerkes et.al. 2004: 138). Ook in dit onderzoek lijken zich dezelfde patronen af te tekenen. Zowel de Turkse als de Turks-Bulgaarse informanten verdienen redelijk goed, zeker wanneer dit wordt vergeleken met de Marokkaanse en Kongolese irreguliere immigranten die verderop aan het woord zullen komen. Toch blijkt ook hier weer dat de Turkse informanten meer geld uitgeven aan hun huisvesting (de huurprijzen variëren van tachtig tot zevenhonderd euro) dan de Bulgaren (die tussen de honderd en de vierhonderd euro betalen). Dit heeft te maken met het feit dat de Turkse Bulgaren, net als in de andere onderzoeken is gebleken, vooral pendelmigranten zijn, die naar Gent zijn gekomen om hier te werken, en zoveel mogelijk te sparen zodat zij hun achtergebleven familie in Bulgarije kunnen onderhouden.

Ondersteuning bij ziekte

Over het algemeen blijkt dat de Turkse en Bulgaarse informanten maar weinig gezondheidsklachten hebben. De meeste geven dan ook aan nog maar zelden een beroep te hebben gedaan op de gezondheidszorg in België omdat dit niet nodig was. Van de dertig Turkse irreguliere immigranten weten er 21 dat ze recht hebben op dringende medische hulp. Slechts twee van hen hebben hier daadwerkelijk een beroep op gedaan. De meest voorkomende reden dat zij er geen beroep op doen is omdat ze zeggen er geen behoefte aan gehad te hebben. Een enkeling heeft er geen beroep op gedaan omdat hij bang is ontmaskerd te worden en teruggestuurd te worden naar het land van herkomst. Van de Turkse Bulgaren zijn er achttien die weten dat ze een beroep kunnen doen op dringende medische zorg. Slechts een van hen heeft daar ooit gebruik van gemaakt.

Tabel 5.17 Aantal bezoeken aan de huisarts en ziekenhuis

	Turkse Bulgaren		Turken	
	Huisarts	Ziekenhuis	Huisarts	Ziekenhuis
0	19	27	14	28
1	4	2	8	2
2	1	0	0	0
3	1	0	3	-
4	1	0	-	-
>4	4	0	4	-

Daarnaast blijkt dat – los van het recht dat zij hebben op dringende medische hulp – er maar weinigen zijn die sinds hun verblijf in België een huisarts hebben bezocht of naar het ziekenhuis zijn gegaan. Zoals uit de bovenstaande tabel blijkt is bijna de helft van de Turkse informanten nog nooit naar een huisarts geweest. Slechts twee informanten zijn opgenomen geweest in een ziekenhuis. Het betrof in twee gevallen een operatie. Ook van de Turkse Bulgaren zijn er slechts weinigen die sinds hun verblijf in België een huisarts hebben bezocht of naar het ziekenhuis zijn gegaan.

Wanneer de informanten gezondheidsproblemen hebben gaan ze in de helft van de gevallen te rade bij een vriend of familielid die hen verder helpt. Deze gaan dan voor hen naar een dokter en bezorgen hen de benodigde medicijnen. Soms worden ze door een vriend of familielid meegenomen naar een dokter en wordt er cash betaald voor de behandeling. Drie irreguliere immigranten vertellen dat zij wel eens gebruik maken van de SIS-kaart van een vriend of familielid wanneer zij een dokter bezoeken. In weer andere gevallen wordt een valse naam opgegeven.

In een aantal gevallen bleek het echter nodig om een huisarts te bezoeken. Vaak is in de wijken waar de informanten wonen bekend welke huisarts bereid is irreguliere immigranten te helpen. Voor de geleverde zorgen betalen de informanten meestal cash.

Sinds mijn verblijf heb ik gelukkig geen enkele gezondheidsklacht gehad. Wel weet ik dat als ik een klacht zou hebben waarbij ik naar de huisarts zou moeten gaan, dat er dan een Belgische huisarts is hier in Dampoort die bereid is illegalen te behandelen. Dit weet ik toevallig van mijn huisgenoot die vorige week nog zestig euro had betaald voor drie bezoekjes (16).

Maar over het algemeen hebben de informanten weinig van doen met de gezondheidszorg. Ze proberen de pijn die ze hebben te verbijten of blijven thuis in bed totdat ze genezen zijn.

Steun bij het vinden van een partner

Tot slot blijkt dat sommige Turkse irreguliere immigranten een huwelijk in België ambiëren en in sommige gevallen vanuit hun gemeenschap steun hebben mogen ontvangen bij het vinden van een partner. Huwelijkspartners worden gezocht binnen de etnische gemeenschap maar ook daarbuiten. Zo zijn er een aantal die een Turkse vriendin hebben waarmee ze hopen te trouwen, maar worden ook autochtone Belgische huwelijkskandidaten gezocht. In sommige gevallen betreft het schijnhuwelijken. Vaak ontmoeten

de informanten binnen hun vriendschapsnetwerk een partner maar er blijkt ook uit sommige verhalen dat huwelijken wel eens worden gearrangeerd door werkgevers of koppelbazen. Zo vertelt een van de informanten:

Mijn baas heeft me verteld dat hij ervoor kan zorgen dat ik een huwelijk inga met een Belgische studente in Antwerpen. Hij kent haar naar zijn zeggen. Het bedrag dat ik haar zou moeten betalen, zou hij kunnen betalen. Ik hoor het dan achteraf terug te betalen. Het meisje heb ik niet gezien. Als het goed is, gaan we volgende maand naar Antwerpen (i109).

Uit eerder onderzoek naar irreguliere immigranten in België van Adam et.al. (2001) is gebleken dat het huwelijk als verblijfsstrategie het vaakst voor lijkt te komen bij Turkse en Marokkaanse irreguliere immigranten. Door immigranten uit deze groepen wordt het huwelijk vaak gezien als de (enige) mogelijkheid om aan hun irreguliere bestaan te ontsnappen. Ook in dit onderzoek blijkt dat vooral Turkse en Marokkaanse informanten hun verblijf via een huwelijk hopen te regulariseren, terwijl dit bij de Bulgaarse en Kongolese informanten maar zelden voorkomt.

3.2 Zwakke inbedding. Marokkaanse immigranten in Antwerpen

3.2.1 Inleiding

Over Marokkaanse irreguliere immigranten in België is nog maar weinig bekend. Er zijn een aantal studies (Adam et.al. 2001) verschenen waarin er zijdelings wel aandacht wordt besteed aan de groep maar geen enkel onderzoek tot nu toe is specifiek ingegaan op de positie van Marokkaanse irreguliere immigranten in België.

In Nederlands onderzoek (Engbersen, 1999; Leerkes, 2004 etc) daarentegen is deze groep regelmatig onder de loep genomen. Uit deze onderzoeken blijkt dat Marokkaanse irreguliere immigranten over het algemeen een gemarginaliseerde groep vormen. In vergelijking met andere groepen, zoals Turken bijvoorbeeld, ontvangen zij minder steun van hun gemeenschap. Dat komt in eerste instantie omdat de Marokkaanse gemeenschap in Nederland veelal wordt getypeerd als een verdeelde of gefragmenteerde gemeenschap. In dit opzicht wordt zij vaak tegenover de Turkse gemeenschap gesteld, die hechter zou zijn en meer sociale controle zou kennen. Ook ontbreekt bij Marokkanen een eigen werkgelegenheidscircuit, waarover Turken wel beschikken (Engbersen, 1999; Leerkes et.al., 2004). Marokkaanse immigranten ondersteunen dus, anders dan Turkse immigranten, slechts in beperkte mate hun irreguliere landgenoten. De Marokkaanse immigranten uit het onderzoek van Engbersen

et.al. (1999: 221) refereerden vaak aan hun slechte sociaal economische positie wanneer zij het over het gebrek aan hulpverleningen aan hun irreguliere landgenoten hadden. In veel gevallen werd gezegd dat zij niet in staat waren om hulp te bieden omdat zij daar eenvoudigweg de financiële mogelijkheden niet toe hadden. Turkse migranten daarentegen, die vaak in een vergelijkbare positie verkeerden, verleenden echter in sterkere mate duurzame ondersteuning aan hun irreguliere landgenoten. Als er duurzame vormen van ondersteuning aan irreguliere Marokkaanse immigranten worden gegeven dan worden die enkel geboden aan familieleden, en ook dat komt slechts op kleine schaal voor. De hulprelatie tussen Marokkanen en hun irreguliere landgenoten wordt vooral gekenmerkt door tamelijk vrijblijvende vormen van incidentele hulp, gebaseerd op situationele loyaliteit (Engbersen et.al. 1999: 221). In het onderzoek van Leerkes et.al. (2004: 71) is naar voren gekomen dat er duidelijke overeenkomsten zijn tussen de manier waarop de legale Marokkaanse en Turkse gemeenschap over de grote steden in Nederland zijn verdeeld en de spreiding van irreguliere Turken en Marokkanen. In wijken waar veel mensen van Turkse afkomst wonen, zijn ook relatief veel irreguliere Turken gevestigd. Irreguliere Marokkanen zijn oververtegenwoordigd in buurten met een relatief groot aantal legale buurtbewoners van Marokkaanse afkomst. Wel werden in het onderzoek aanwijzingen gevonden voor het feit dat de ruimtelijke inbedding van Turkse irreguliere immigranten iets sterker is dan onder Marokkanen. Dit zou overeenkomen met constatering uit eerder onderzoek, namelijk dat Turkse irreguliere immigranten meer zijn ingebed en meer steun ontvangen van hun gemeenschap dan Marokkaanse irreguliere immigranten.

3.2.2 De Marokkaanse gemeenschap in Antwerpen

Marokkanen vormen een vrij grote gemeenschap in Antwerpen. De stad telt in 2006 11.759 Marokkanen. Zij vormen daarmee 2,5 procent van de Antwerpse bevolking. Marokkanen kwamen vooral in Antwerpen terecht omdat de stad met haar haven en industrie een belangrijke bron van werkgelegenheid was. De eerste Noordafrikaanse werknemers in België waren al in de jaren twintig werkzaam in de mijnen. In 1927 werden 2.307 Noordafrikaanse werknemers geteld; ze vertegenwoordigden toen veertien procent van alle buitenlandse mijnwerkers in België (Timmerman et.al. 2000: 29). De aanwezigheid van deze groep was het gevolg van het feit dat zij migreerden vanuit de Noordfranse mijngebieden vanwege de hogere lonen en betere leefomstandigheden in de Belgische mijnen (Attar 1992: 291).

De participatie van Marokkanen (onder invloed van Frankrijk) aan de verdediging van België tijdens de tweede wereldoorlog vormde de basis van bilaterale akkoorden tussen België en Marokko. Dit had de massale migratie van Marokkanen naar België tot gevolg in de jaren vijftig en zestig (Timmerman et.al. 2000: 30). In 1975 (het jaar nadat een officiële migratiestop was afgekondigd) woonden er 65.000 Marokkanen in België. In 2006 waren dit er 40.646 zonder de genaturaliseerden van Marokkaanse origine mee te rekenen.

Tabel 5.18 Tien grootste immigrantengroepen (op basis van nationaliteit!) in gemeente Antwerpen in 2006

	In absolute aantallen	In procenten
Marokko	11.759	2,5%
Nederland	8.478	1,8%
Turkije	4.196	0,9%
Portugal	2.176	0,5%
Frankrijk	2.092	0,5%
Verenigd Koninkrijk	1.978	0,4%
Polen	1.926	0,4%
Spanje	1.924	0,4%
Indie	1.558	0,3%
Joegoslavië (vanaf 1999)	1.333	0,3%
	461.496	

Bron: Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie, FOD Economie, KMO, Middenstand en Energie

3.2.3 De informanten

De Marokkaanse irreguliere immigranten die wij spraken bestaan uitsluitend uit mannen. Het interviewersduo dat de interviews met de Marokkanen voor hun rekening nam bestond nochtans uit een mannelijke en vrouwelijke interviewer. Het feit dat, anders dan bij de Turken en Bulgaren, er voor dit deel van het onderzoek een vrouwelijke interviewer werd ingezet, had de mogelijkheid moeten verhogen om meer Marokkaanse vrouwen te treffen. Toch is dat niet het geval geweest. Ook hier leidde de plaats van werven (voornamelijk VZW's in de Antwerpse wijk Borgerhout) namelijk tot een eenzijdige samenstelling van de groep. De interviews werden gedaan in het Berbers en het Arabisch. Van de dertig informanten is ongeveer de helft afkomstig uit een stad in het Noorden van Marokko (Tanger, Taza, Nador, Berkane). De anderen zijn afkomstig uit verschillende dorpen in het Noorden van Marokko (in veel gevallen in de buurt van Nador). Slechts een minderheid (5) is afkomstig uit steden in het Centrum en Westen van Marokko. Zes informanten wonen in het centrum van Antwerpen, zeven in Borgerhout. Van zeventien irreguliere immigranten is onbekend in welke wijk zij wonen omdat zij weigerden die prijs te geven. Alle interviews vonden plaats in de wijk Borgerhout, dus het is aannemelijk dat een groot deel onder hen daar woonde.

3.2.4 Motieven om naar België te komen

Economisch gemotiveerde migratie

Voor de Marokkaanse informanten is het belangrijkste motief om hun land van herkomst te verlaten economisch van aard. Wat bij hen een extra rol lijkt te spelen is het diepe ongenoegen over hun situatie in het herkomstland. Vooral de corruptie en vriendjespolitiek waarvan in hun ogen sprake is in Marokko zit velen hoog en is een reden waarom zij naar eigen zeggen gemigreerd zijn. De meesten zijn van mening dat zij in hun land van herkomst geen eerlijke kans hebben gekregen en kwamen naar West-Europa in de hoop dat dit hier wel het geval zou zijn.

Ik heb het land verlaten vanwege mijn financiële situatie en de slechte economische situatie in Marokko. Er is daar simpelweg geen toekomst voor de jongeren. De mensen die een goed baantje hebben in Marokko blijven dat baantje zolang mogelijk houden totdat ze oud zijn. Als ze dan gepensioneerd zijn, zorgen ze ervoor, door middel van omkooppraktijken en vriendjespolitiek, dat hun eigen kinderen hun baantjes overnemen. Solliciteren naar een baan heeft geen zin. Je komt toch niet aan de bak. Ook al heb je een academische opleiding achter de rug, dan nog is het moeilijk aan een baan te komen (i72).

Wat eveneens uit hun verhalen naar voren kwam is dat zij de keuze hebben gemaakt om naar Europa te komen omdat zij ieder jaar geconfronteerd werden met landgenoten die naar Europa waren gemigreerd die het economisch goed voor elkaar hadden, tenminste wanneer zij afgingen op de hoeveelheid luxegoederen waarover zij beschikten en waar ze graag grote sier mee maakten tijdens hun vakanties in het herkomstland.

Er zijn verschillende redenen waarom de Marokkaanse irreguliere immigranten die aan het woord kwamen zich (uiteindelijk) in België hebben gevestigd. Zij die rechtstreeks vanuit Marokko naar België zijn gekomen doen dat in de meeste gevallen omdat ze hier familie hebben die hen kan opvangen. Maar niet alleen komen zij naar België omdat zij er familie hebben. Er zijn er ook nogal wat die zeggen dat ze gekomen zijn omdat België een grote Marokkaanse gemeenschap heeft en ze verwachten dat ze hulp zullen krijgen wanneer zij zich in België vestigen.

Ik had in België een vriend en kon bij hem de eerst komende tijd terecht. In die tijd waren er niet zoveel illegalen in België. Het voordeel daarvan was dat de Marokkanen in België heel behulpzaam waren. Omdat je landgenoot van elkaar bent was het een morele plicht om een landgenoot

in nood te helpen. Dus ik leerde veel Marokkanen kennen, die mij heel goed geholpen hebben (i61).

Zoals reeds eerder werd gezegd laten ze zich leiden door de verhalen die landgenoten, die in België wonen, vertellen over de toekomstmogelijkheden hier. Ook de verhalen die de ronde doen over het gemakkelijk verkrijgen van een verblijfsvergunning in België is voor velen een reden om naar het land af te reizen.

België staat erom bekend dat er nog veel te doen is voor illegalen en dat het een land is waar de sociale zekerheid goed is geregeld en waar zich een grote Marokkaanse gemeenschap bevindt. Ik heb me uiteindelijk in België gevestigd omdat ik in de tijd dat ik nog in Marokko was heb gehoord dat er werk was voor illegale mensen en er een kans bestond dat ik hier een verblijfsvergunning kon krijgen (i68).

Maar daarnaast zijn er ook die het eerst hebben geprobeerd in een ander Europees land (vooral Nederland en in mindere mate Frankrijk en Spanje) maar in deze landen maar moeilijk voet aan de grond kregen. Ook in deze landen zouden positieve verhalen over België de ronde doen, waardoor zij hier naartoe kwamen.

Een opmerkelijk verschil met de andere twee groepen die reeds aan het woord kwamen is dat de Marokkaanse irreguliere immigranten die wij spraken vaak het gevoel hebben dat zij in België niet welkom zijn. Vaak komt tijdens de gesprekken naar voren dat zij de indruk hebben met de nek te worden aangekeken.

Ik voel me hier niet thuis en de mensen mogen ons nooit. Ze zien ons als criminelen die het land uit moeten. De Belgen, en volgens mij ook de andere West-Europeanen zijn steeds harder geworden tegenover buitenlanders, met name tegen moslims. Mensen met een andere cultuur worden heel snel als een bedreiging gezien (i88).

België is hen, zoals uit hun verhalen blijkt, in de meeste gevallen erg tegengevallen. Velen kregen in Marokko naar eigen zeggen immers verhalen te horen over de kansen die zij hier zouden krijgen, alsook over de mogelijkheid hier een verblijfsvergunning te krijgen maar bij nader inzien is dit allemaal niet zo snel te realiseren als zij hadden verwacht. Velen uiten dan ook hun ongenoegen over hun situatie in België en trekken zich met lotgenoten terug in de VZW's in Antwerpen. Het heeft er alle schijn van dat van alle groepen die wij spraken Marokkaanse irreguliere immigranten het meest ontevreden zijn over hun positie in België.

3.2.5 Hulp en steun vanuit de Marokkaanse gemeenschap

Hulp bij de overkomst

Bij hun overkomst naar België hebben de Marokkaanse informanten het meeste steun gekregen van hun familie die in België woont. Dat betekent dat ze in de meeste gevallen kunnen meereizen met familieleden die hun vakantie hebben doorgebracht in het land van herkomst. Een beperkt deel van de informanten krijgt steun van vrienden bij hun overkomst. De meesten zijn illegaal de grens met België overgestoken. Slechts een minderheid is binnengekomen met een visum. Dat zoveel Marokkanen België illegaal zijn binnengekomen heeft onder meer te maken met de ligging van Marokko. Het land grenst immers onmiddellijk aan de Europese Gemeenschap en de veertien kilometer zee die Marokko van Spanje scheidt is dus eenvoudig te overbruggen. Eenmaal in Spanje en in Europa is het voor irreguliere Marokkaanse immigranten mogelijk verder naar West-Europa te trekken (Staring 2001: 97).

Zoals reeds aangegeven komen velen met hun familie, die in de zomer op vakantie was in Marokko, naar België. Marokkanen die tijdens de zomermaanden naar het land van herkomst gaan, gaan in de meeste gevallen met busjes die tot de nok toe volgeladen zijn met spullen. Wanneer zij naar Marokko gaan nemen zij allerhande spullen mee voor hun familie die in Marokko maar moeilijk te krijgen zijn. Bij terugkomst worden de busjes weer gevuld met spullen – vooral etenswaren – die in België schaars zijn. Die volgeladen busjes zijn een ideale plaats voor familieleden om zich te verbergen en op die manier met hun familie de oversteek te maken van Marokko naar Spanje. Bovendien is het naar eigen zeggen eenvoudig om Marokkaanse douaniers om te kopen.

De bus van mijn oom was volgeladen met allerlei spullen. Ik heb me toen onder een berg spullen in de bus verstoppt. Na de paspoortcontrole mocht de bus doorrijden. (...) Op de boot ging ik een plaatsje zoeken, een half uur voordat we aankwamen in Spanje ben ik weer de bus in gegaan en heb me weer achter in de bus verstoppt. Bij aankomst vroeg de Spaanse douane om de paspoorten en na deze paspoortcontrole mocht mijn oom weer verder rijden. De reis door Spanje heb ik gewoon achterin gezeten (i69).

Maar wat ook regelmatig voorkomt is dat de Marokkaanse informanten van niemand steun ontvangen bij hun overkomst. Bij de Turkse irreguliere immigranten bijvoorbeeld bleek dat zij bijna altijd konden rekenen op de steun van familieleden wanneer zij naar België wilden vertrekken. Het lijkt

dat de Marokkaanse irreguliere immigranten die wij spraken vaker op zichzelf aangewezen zijn wanneer zij de oversteek willen maken. Uit het onderstaand relaas van een van onze informanten blijkt hoe een en ander in dergelijke gevallen in zijn werk gaat.

Eind augustus is het altijd heel druk in de haven van Tanger. Veel Marokkanen gaan dan terug naar huis. Er staan ook veel vrachtauto's op de boot te wachten voor de overtocht naar Spanje. Het is mogelijk om je tussen de laadbak en de wielen van de vrachtauto te verstoppen. Het risico is groot, want de kans is groot dat je door de Marokkaanse of Spaanse douaniers ontdekt wordt. Ik wist mezelf op het terrein waar de vrachtauto's stonden te krijgen. Ik heb me op de vrachtauto weten te verstoppen. De vrachtauto mocht de boot op en ik was gelukkig door de eerste douane heen. Ik durfde niet van de vrachtauto af en ben daar de hele tijd blijven liggen. Toen de boot in Spanje aankwam, hebben de Spaanse douaniers me gelukkig niet gezien. De vrachtwagenchauffeur stopte bij een tankstation en daar ben ik van de vrachtauto af gegaan. De chauffeur heeft helemaal niets in de gaten gehad. (...) Ik heb een treinstation gezocht, een kaartje gekocht en ben met de trein naar België gereisd (i80).

Daarnaast doen vier irreguliere immigranten beroep op mensensmokkelaars om de straat van Gibraltar tussen Marokko en Spanje over te steken. Een van hen doet zijn relaas over de oversteek die hij midden in de nacht maakte.

Ik heb via een vriend contact gezocht met een smokkelorganisatie. Ik kende een andere jongen die met deze smokkelorganisatie naar Frankrijk is gegaan. Ik heb eerst een gesprek met die man gehad over de prijs en de datum van vertrek. Ik moest hem drieduizend euro betalen en hij zou mij helpen Spanje in te komen. Op de afgesproken datum ben ik naar een adres in Tanger gereisd. In dat huis waren vijftien andere jongens die ook hun toekomst wilden gaan zoeken. Die nacht zijn wij met een gammel bootje de Straat van Gibraltar overgestoken. Het stormde die nacht en we waren allemaal heel bang dat we overboord zouden slaan. Na een paar uur bereikten we de Spaanse kust. We waren allemaal heel blij om te zien dat we Europa hadden bereikt. Het leek wel alsof we op een andere planeet waren. Dat gevoel gaf het ons. Na aankomst in Spanje, moesten we uit elkaar gaan en was ieder op zichzelf aangewezen (i87).

Overigens blijkt dat mensensmokkelaars niet steeds professionele organisaties zijn die tegen betaling mensen van Marokko naar Spanje

brengen, maar vaak bekenden van de informanten die hen als een soort 'vriendendienst' naar België brengen.

Slechts twee van de Marokkaanse irreguliere immigranten die aan het woord kwamen, kwamen naar België met geleende papieren. Familieleden die tijdens de zomer op vakantie gaan nemen soms een paspoort van een familielid mee die in België een legale verblijfsstatus heeft. Aangezien landen als Spanje, Frankrijk en Nederland een grote Marokkaanse gemeenschap hebben ligt het in de lijn der verwachting dat ook Marokkaanse irreguliere immigranten met een Spaans, Frans of Nederlands visum naar België komen. Maar ook dat komt in de groep die wij spraken slechts in één geval voor. Daarnaast zijn er twee informanten die bij aanvang een Spaans dan wel een Frans visum kregen, en nadat dit visum was verlopen toch naar België kwamen.

Financiële ondersteuning

Net als de Turkse irreguliere immigranten krijgen de Marokkaanse informanten vaak financiële steun van hun familie bij de overkomst naar België. Hun reis wordt dan in veel gevallen door hun familie betaald en bij aankomst in België worden zij opgevangen in het huis van hun familieleden. Zij die met een mensensmokkelaar naar België kwamen leenden vaak het geld bij hun familie in Marokko en België. Opmerkelijk is dat verschillende familieleden vaak geld inzamelen om de overkomst van de informant mogelijk te maken.

Ik had geen werk, dus ik had ook geen geld. Ik heb geld van mijn vader gekregen om de reis te financieren. Mijn zus had me ook wat geld gegeven toen ze op vakantie was in Marokko. Dat geld heb ik gespaard voor de reis (i80).

Als zij eenmaal in België zijn krijgen de Marokkaanse irreguliere immigranten meer financiële ondersteuning van hun familie dan de Turkse en Bulgaarse irreguliere immigranten die aan het woord kwamen. Dat komt omdat zij vaker werkloos zijn dan de twee andere groepen en het familienetwerk om die reden voor hen zorgt.

Ik heb twee jaar bij mijn broer in Antwerpen gewoond. Hij heeft de eerste periode alles betaald. Ik hoefde me geen zorgen te maken over eten, drinken en onderdak. Mijn broer betaalde alles, ik had immers geen werk, dus geen geld. Hij kocht ook kleding voor me. Mijn oudere broer (uit Brussel) gaf me ook wel eens geld. Ik heb heel veel geluk met mijn broers, maar het geeft toch een vervelend gevoel dat je afhankelijk bent

van iemand anders. Ik heb ook jongens leren kennen van wie ik wel eens geld leen (i66).

Ook lijkt het erop dat Marokkaanse irreguliere immigranten elkaar onderling meer steunen dan bij de Turken en Bulgaren het geval is. Vrienden lenen geld aan elkaar en als de een de huur niet kan betalen, wordt er bijgesprongen door de ander.

De andere jongens met wie ik in huis woon zijn mijn vrienden. We helpen elkaar als we iets nodig hebben. Als de een geen geld heeft, dan wordt dat gewoon van elkaar geleend (i65).

De reden dat er binnen het vriendschapsnetwerk zoveel onderlinge steun is heeft waarschijnlijk te maken met het feit dat Marokkaanse irreguliere immigranten, vaker dan de Turkse en Bulgaarse informanten, werkloos zijn. Aangezien de Marokkaanse informanten allemaal in een vrij kwetsbare positie verkeren is de onderlinge solidariteit groter dan bij de andere groepen.

Steun bij het vinden van huisvesting

Een aanzienlijk deel van de Marokkaanse irreguliere immigranten wordt, zoals we reeds aanhaalden, bij aankomst in België opgevangen door familie. Dat komt omdat zij bij aanvang meestal weinig middelen hebben om voor zichzelf te zorgen. Wanneer zij echter een eigen inkomen verwerven gaan ze meestal zelfstandig wonen.

Ik heb het eerste jaar bij mijn zus in Antwerpen gewoond. Nadat ik werk had en een kamer kon betalen ben ik daar weggegaan. Een vriend van me woonde in een huis, waar ze met zijn drieën woonden. Een van de jongens ging weg en toen zochten ze iemand die er wilde wonen. Ik was op dat moment op zoek naar een kamer, omdat ik de huur te hoog vond van de kamer waar ik toen in woonde. Dus ik kon bij hen intrekken (i65).

Uit eerder door ons uitgevoerd onderzoek (Leerkes et.al. 2004: 138) bleek dat Marokkaanse irreguliere immigranten in de meeste gevallen bij familie of vrienden onderdak vinden. Vooral wanneer zij aankomen in Nederland kunnen zij op de steun van hun omgeving rekenen. Wanneer zij er echter in slagen een baan te vinden gaan zij in de meeste gevallen zelfstandig wonen. Uit het onderzoek is echter gebleken dat het netwerk waarover zij beschikken hen niet gemakkelijk aan een baan kan helpen. Om die reden, die hoofdzakelijk financieel van aard is, blijven de Marokkaanse irreguliere immigranten vaak bij hun familie of vrienden in huis wonen (Leerkes et.al. 2004: 138).

Via familie en vrienden komen zij uiteindelijk in de meeste gevallen aan een eigen woning. Meestal wordt er via via nagevraagd of er nog ergens een

betaalbare woning beschikbaar is binnen het netwerk van hier al aanwezige vrienden en familieleden.

Bij mijn aankomst in België heb ik eerst een paar maanden bij mijn zus gewoond. Ik kon ook bij haar eten. Ze deed eigenlijk alles voor me. Mijn neef kende een jongen die ook illegaal is en deze jongen kon de huur niet betalen. De huur voor hem alleen was te hoog. Ik ben bij hem ingetrokken. We wonen met z'n tweeën op een kamer en delen de huur. De jongen met wie ik de kamer deel is een vriend van mij geworden. We zijn allebei illegaal, daarom helpen we elkaar als dat nodig is. Op dit moment heb ik geen baan. Daarom betaalt hij deze maand de huur. En zodra ik geld heb, dan betaal ik hem terug (i80).

De meerderheid van de Marokkaanse irreguliere immigranten komt, net als de Turkse en Bulgaarse informanten, uiteindelijk ook terecht in de commerciële woningsector waar zij meestal op kamers gaan wonen. Voor deze vorm wordt gekozen omdat het huren van een kamer relatief goedkoop is. Ook wordt in veel gevallen een kamer samen met anderen gedeeld.

Steun bij het vinden van werk

Van de dertig Marokkaanse irreguliere immigranten zijn er 21 die in België werken en negen die werkloos zijn. Het is onduidelijk waar de informanten die geen werk hebben van leven. Qua inkomen zijn de Marokkaanse irreguliere immigranten gemiddeld een stuk slechter af dan de Turken en Bulgaren. Dit gegeven is in overeenstemming met wat wij in eerder onderzoek hebben gevonden (Leerkes et.al. 2004).

De Marokkaanse immigranten komen in de helft van de gevallen via hun netwerk van familie en vrienden aan een baan. Dat lijkt veel maar dat is in ieder geval een stuk minder dan bij de Turken de Bulgaren het geval is. Ook dit is in overeenstemming met eerder onderzoek (Engbersen, et.al. 1999; Leerkes et.al. 2004). Daaruit bleek namelijk dat het netwerk waarover Marokkaanse irreguliere immigranten beschikken hen niet gemakkelijk aan een baan kan helpen. Dit verschilt van de Turkse en Bulgaarse informanten die via hun netwerk bijna allemaal aan een baan geholpen zijn. Bij de Turkse informanten hebben wij ook veelvuldig gezien dat zij kwamen om te werken in de zaak van een familielid in België. Bij de Marokkaanse informanten kwam dit geen enkele keer voor. Gezien het veelal informele karakter van de arbeid waar irreguliere immigranten een beroep op kunnen doen zijn netwerken van cruciaal belang voor irreguliere immigranten om aan

het werk te komen. Een eigen circuit van migrantenondernemers, zoals bij Turkse irreguliere immigranten, is bij Marokkanen opvallend afwezig.

Tabel 5.19 Hoe aan laatste baan gekomen?

Via familie	6
Via vrienden	11
Via koppelbaas	0
Spontaan gesolliciteerd	7
Uitzendbureau	0
Advertentie	0
Anders	3
Totaal	27

Daarnaast zijn er ook informanten die zeggen dat ze op zichzelf waren aangewezen bij het zoeken naar een baan.

Ondersteuning bij ziekte

Van de dertig irreguliere immigranten zijn er dertien die weten dat ze in België recht hebben op dringende medische hulp. Slechts vier van hen hebben daar ooit gebruik van gemaakt. Ook doen de Marokkaanse informanten maar weinig beroep op een arts en de meeste zijn ook nog nooit naar een ziekenhuis geweest om zich te laten behandelen.

Tabel 5.20 Aantal bezoeken aan de huisarts en ziekenhuis

	Huisarts	Ziekenhuis
0	16	24
1	5	3
2	6	0
3	0	0
4	0	0
>4	3	2

Daarnaast blijkt dat de groep, anders dan bij de Turkse en Bulgaarse irreguliere immigranten het geval was, maar weinig steun ontvangt van hun familiaal en vriendschapsnetwerk wanneer zij gezondheidsklachten hebben. Slechts een aantal onder hen doet bij gezondheidsproblemen een beroep op familie en vrienden.

Wat vaker voorkomt is dat zij op eigen initiatief naar een arts gaan of naar een apotheek waar zij medicijnen halen. Wel gebruiken ze dan af en toe de SIS-kaart van een vriend of familielid. Ook krijgen ze medicijnen van familie of vrienden.

Vrienden en familieleden kopen medicijnen voor mij, hun oude medicijnen geven ze dan aan mij. Ze lenen me wel eens geld om deze medicijnen te kopen. Ze nodigen me bij hen thuis uit om bij ze te logeren en te eten omdat ik ziek ben (i68).

Maar vaak komt het voor dat de informanten bij ziekte helemaal geen arts raadplegen of naar een apotheek gaan om medicijnen te kopen. Zij wachten gewoon tot ze beter zijn geworden.

Als ik ziek ben, ga ik naar de apotheek. Ik zal niet zo snel naar de huisarts gaan of naar het ziekenhuis. Ik blijf in mijn kamer tot het over is. Ik heb tot nu toe geen serieuze gezondheidsklachten gehad sinds mijn verblijf in België. Ik heb wel eens een griepje gehad. Wat ik toen heb gedaan is hoestsiroop kopen en niet naar buiten gaan (i72).

Steun bij het vinden van een partner

Wat tot slot blijkt is dat veel van de Marokkaanse informanten op goed geluk naar België zijn gekomen. De mooie verhalen die zij hoorden over het land heeft hen vaak naar België gelokt. Maar eenmaal aangekomen in België valt hun verblijf hier vaak bitter tegen. Velen zijn op zichzelf aangewezen, de banen die zij voor ogen hadden liggen niet voor het oprapen en ook hun etnisch netwerk biedt hen niet de steun waarop zij gerekend hadden. De enige manier om nog enigszins hun verblijf in België te kunnen verzekeren is volgens sommigen dan ook het aangaan van een (liefdes)relatie. Zoals we hiervoor hebben gezien is uit eerder onderzoek gebleken dat, naast Turkse, vooral Marokkaanse irreguliere immigranten op die manier hun verblijf in België trachten te bestendigen.

Als potentiële huwelijkskandidaten komen zowel autochtone als Marokkaanse vrouwen – met een legale status – in aanmerking. In sommige gevallen hebben de informanten in België iemand leren kennen waar ze een relatie mee aangaan. Maar daarnaast zijn er informanten die naar België zijn gekomen om een nieuw leven te beginnen. Zij gaan bij hun aankomst in België doelbewust op zoek naar een partner om mee te trouwen.

Ik ben jong en in Marokko heb ik geen toekomst. Ik wilde graag naar België komen om hier met iemand te trouwen, zodat ik hier ook legaal kan verblijven (i82).

Een achttal Marokkaanse informanten bezoekt scholen vanwege de Nederlandse taallessen die daar worden aangeboden. Zij hebben bij het verkrijgen van toegang tot deze instanties echter geen hulp gekregen vanuit hun gemeenschap. Blijkbaar weten zij de weg op eigen houtje te vinden. Het is niet helemaal zeker, maar het lijkt erop dat de Marokkaanse informanten op Nederlandse les gaan om op die manier hun kansen op de huwelijksmarkt te verhogen.

3.3 Inbedding in organisaties. Kongolese immigranten in Brussel

3.3.1 Inleiding

In 2002 werd het aantal irreguliere immigranten in Brussel op 21.500 geschat (Henau 2002). Aangezien het Brussels Hoofdstedelijk Gewest ongeveer een miljoen inwoners telt, betekent dit dat irreguliere immigranten ruim twee procent van de bevolking zouden uitmaken. Een aanzienlijk deel daarvan zou bestaan uit Kongolezen. Voor dit onderzoek hebben wij twee groepen irreguliere Kongolezen geïnterviewd, namelijk mensen die in een opvangvoorziening van de overheid wonen – het blijkt in alle gevallen te gaan om het Klein Kasteeltje - en zij die worden opgevangen door vrienden of familie, die zelfstandig wonen of die zijn opgevangen door een (christelijke) organisatie. De Kongolezen die niet in een opvangcentrum woonden bleken in Brussel (stad), Molenbeek, Anderlecht, Schaarbeek, Evere, Ninove en Laken te wonen. Meerdere wijken in Molenbeek, Anderlecht en Schaarbeek behoren tot de twintig meest kansarme buurten in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (Jacobs & Swyngedouw 2000). Ook is bekend dat verschillende wijken in deze gemeenten multi-etnische wijken zijn.

De meeste informanten zijn als asielzoeker naar België gekomen. Zij maken van alle groepen die wij spraken het meest gebruik van de voorzieningen die organisaties hen bieden. Dit komt doordat zij via de asielprocedure reeds in aanraking zijn gekomen met een aantal organisaties, die hen vervolgens doorverwijzen naar andere instanties. Zij ontvangen dan ook de meeste steun bij het vinden van toegang tot voorzieningen, die meestal geboden wordt vanuit het voorzieningennetwerk.

De wijze waarop de irreguliere Kongolese immigranten er in slagen om in hun levensonderhoud te voorzien en de contacten die zij onderhouden, kortom de manier waarop ze zijn ingebed in diverse sociale structuren in Brussel, staat in de volgende paragrafen centraal. Daarnaast zal ook worden nagegaan op welke wijze de informanten ingebed zijn in hun gemeenschap. Op een gegeven moment houdt de steun vanuit de organisaties immers op (wanneer hun asielverzoek definitief wordt afgewezen) en moeten zij terugvallen op de steun van hun gemeenschap. Voordat er op deze verschillende vormen van inbedding wordt ingegaan zullen eerst de achtergronden van de onderzoeksgroep en de motieven die zij aanvoeren om naar België te komen aan bod komen.

3.3.2 De Kongolese gemeenschap in Brussel

De Kongolese migratie naar België is pas in de jaren zestig op grote schaal op gang gekomen, na de onafhankelijkheid van Kongo. België telde in 2005

13.171 Kongolezen. Meer dan de helft daarvan woont in Brussel. In 2006 telde Brussel 6.856 Kongolezen wat 0,7 procent van de bevolking bedraagt. Procentueel gezien vormen de Kongolezen dus slechts een kleine minderheidsgroepering in België. In Brussel liggen de percentages iets hoger dan in de rest van het land.

Tabel 5.21 Elf grootste immigrantengroepen in Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest in 2006

	In absolute aantallen	In procenten
Frankrijk	41.716	4,1%
Marokko	40.646	4,0%
Italië	27.097	2,7%
Spanje	19.725	1,9%
Portugal	15.824	1,6%
Turkije	10.939	1,1%
Polen	9.766	1,0%
Verenigd Koninkrijk	8.856	0,9%
Griekenland	8.338	0,8%
Duitsland	8.322	0,8%
Kongo	6.856	0,7%
	1.018.804	

Bron: Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie, FOD Economie, KMO, Middenstand en Energie

De gemeenten in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest waar de meeste Kongolezen wonen zijn Brussel, Anderlecht, St-Jans-Molenbeek, Schaarbeek en Elsene. Ruim tachtig procent van de Kongolese bevolking in Brussel is jonger dan 45 jaar. In de gehele bevolking in Brussel is dit slechts 63 procent. De Kongolese groep is dus een relatief jonge groep.

3.3.3 De informanten

Het merendeel van de ondervraagde irreguliere Kongolese immigranten is tussen de dertig en de veertig jaar. Zes vrouwen hebben ons te woord gestaan en 24 mannen. De informanten werden geworven in een buurthuis in Brussel waar veel irreguliere Kongolese immigranten over de vloer kwamen. Daarnaast kregen wij veel hulp van een pastoor in het Brusselse die zich inzet voor het welzijn van Kongolezen in zijn stad. Hij introduceerde ons bij verschillende irreguliere Kongolese immigranten. De onderzoeksassistenten die de interviews voor hun rekening namen waren allebei vrouwen. Alle interviews werden gedaan in het Frans. Achttien informanten komen uit Kinsjasa, de hoofdstad en met 4,5 miljoen inwoners tevens de grootste stad van de Democratische Republiek Kongo. Twee informanten komen uit Lubumbashi, met ruim een miljoen inwoners de op een na grootste stad van Kongo, gelegen aan de grens met Zambia. Nog eens drie informanten zijn afkomstig uit andere steden. De overige informanten komen niet uit stedelijke gebieden. Driekwart van de door ons ondervraagde Kongolezen is dus afkomstig uit de grote stad, en een kwart komt van het platteland.

3.3.4 Motieven om naar België te komen

Politiek gemotiveerde migratie

Het merendeel van de Kongolese irreguliere immigranten is tussen 1998 en 2005 naar België gekomen. Een informant kwam al in 1994, werd een paar jaar later uitgezet en keerde in het nieuwe millennium terug. Driekwart van de informanten is in of na 2001 gekomen, wat betekent dat de meeste informanten relatief kort in België verbleven op het moment dat wij hen spraken.

De Kongolezen zijn allemaal met het vliegtuig naar België gekomen in het bezit van al dan niet vervalste papieren. De motieven die ten grondslag lagen aan hun keuze om Kongo te verlaten zijn over het algemeen politiek van aard. Veel informanten zijn naar eigen zeggen aanhangers van oppositiepartijen. De meesten zeggen in Kongo te moeten vrezen voor hun leven.

Bij veel verhalen tonen de grote lijnen sterke overeenkomsten. Zo zegt een groot aantal informanten te zijn opgepakt en in de gevangenis gestopt, om vervolgens te zijn ontsnapt. Na de ontsnapping hebben de meesten een tijdje ondergedoken gezeten waarna vrienden of familie de juiste papieren voor hen hebben geregeld om te vluchten. De ontsnapping en de vlucht naar België danken de meesten aan het feit dat ze iemand kennen die bereid was om hen – meestal tegen betaling – het land uit te smokkelen. In veel gevallen gaat het om gevangenispersoneel, mensen die in Kinshasa op de luchthaven werken of mensen die connecties in de politiek hebben. Ook zijn pastoors vaak bij de vlucht van de informanten betrokken. Verderop zullen wij terugkomen op de hulp die de informanten bij hun komst naar België hebben gehad en van wie die hulp afkomstig was.

Economisch gemotiveerde migratie

Eenentwintig informanten beschikten in het land van herkomst over een zelfstandig inkomen, maar slechts tien van hen waren ook daadwerkelijk in staat om hiermee rond te komen. Toch zijn er nauwelijks informanten die blijk geven van economische migratiemotieven. Wel waren sommige informanten naar eigen zeggen vooral op zoek naar een beter leven.

Vanaf mijn prille jeugd droomde ik er al van om naar België te komen.

Zoals eenieder van ons. (...)Ik wilde gewoon naar België komen om te checken of het waar was wat ze me allemaal vertelden over België. We zijn trouwens allemaal opgegroeid met het feit dat het in België veel beter voor ons zou zijn (i32).

Slechts een klein aantal informanten heeft doelbewust voor België gekozen. In een vierde van de gevallen speelde de aanwezigheid van familie of vrienden een rol bij de uiteindelijke migratiebeslissing. Er werd gedacht dat deze vrienden of familieleden hen wegwijz zouden kunnen maken in België. De helft van de informanten heeft niet zelf België uitgekozen als land om naartoe te gaan. Dit werd zo voor hen bepaald door de mensen die hen hebben geholpen om het land uit te komen. Een aantal informanten geeft aan dat België voor hen het goedkoopste of in ieder geval het gemakkelijkste land was om heen te gaan, vanwege de historische banden met Kongo. Een vierde van de deelnemers geeft aan dat België het enige land was waar ze überhaupt iets van af wisten.

3.3.5 Inbedding in organisaties

Omdat de meeste informanten via de asielprocedure naar België zijn gekomen heeft de meerderheid contact gehad met instanties die voor de opvang en begeleiding van asielzoekers zorgen. Zo hebben zij contact gehad met de Dienst Vreemdelingenzaken voor hun procedure en hebben ze meestal in een onthaalcentrum zoals het Klein Kasteeltje gewoond. Elf informanten wonen nog steeds in een onthaalcentrum. Deze mensen hebben allemaal nog een procedure bij de Raad van State lopen en mogen, tot hierover een uitspraak wordt gedaan, in het onthaalcentrum blijven. Deze steun wordt overigens niet automatisch aan alle Kongolese irreguliere immigranten met een lopende procedure geboden.

Onthaalcentra bieden een breed scala aan steun. Men kan er terecht voor voedsel, kleding, onderdak en advies. In een enkel geval heeft het onthaalcentrum een rol gespeeld bij het vinden van werk. Alle informanten die in een onthaalcentrum verblijven maken gebruik van de aldaar aanwezige medische voorzieningen. In basisbehoeften wordt door het centrum voorzien en voor ingewikkelder zaken wordt men doorverwezen naar andere organisaties. Het onthaalcentrum fungeert daarom tevens als belangrijke bron van informatie voor de irreguliere immigranten en verschaft toegang tot andere instellingen. De groep die in de onthaalcentra verblijft is daarom relatief onafhankelijk van steun van familie of vrienden. Dat wil niet zeggen dat men geen contact heeft met familie, vrienden of andere Kongolezen. Deze contacten zorgen er immers juist voor dat zij niet in een sociaal isolement terechtkomen.

Ook mijn vrienden bij wie ik terecht kan hebben me goed geholpen, soms om te overnachten, want het doet me goed om eens uit het Klein

Kasteeltje weg te zijn. (...) Zonder al die mensen zou ik het niet redden (i41).

De informanten ondervinden echter niet de negatieve gevolgen die vaak gepaard gaan met intensieve steun door vrienden, omdat zij slechts sporadisch bij hen aan hoeven te kloppen. Zij geven aan dat wanneer zij gedurende lange tijd afhankelijk zijn van vrienden, dit tot conflicten over de geboden steun kan leiden. De financiële draagkracht van de hulpverleners is immers vaak niet toereikend om lang intensieve steun te bieden. Wij komen hier later nog op terug.

Slechts een klein aantal informanten geeft aan buiten het onthaalcentrum geen contacten met familie, vrienden of Belgen te onderhouden. Voor deze mensen heeft dit tot gevolg dat wanneer negatief wordt beslist in het beroep bij de Raad van State en de steun vanuit het onthaalcentrum wordt stopgezet, zij niemand hebben om op terug te vallen. Informanten die wel vrienden of familie in België hebben weten vaak naast de steun die zij uit het voorzieningennetwerk putten, hulp van vrienden of familie te mobiliseren. Netwerken worden dus gecombineerd, al naar gelang de steun waar behoefte aan is.

Mijn vriend geeft me onderdak, en bij de kerk kan ik dagelijks terecht voor een maaltijd (i47).

Een groot aantal informanten is dus vrijwel volledig ingebed in de sociale structuren die het onthaalcentrum waar ze verblijven hen toegang toe geeft. Contacten met vrienden of familie worden als waardevolle aanvulling gezien, die het leven in sociaal opzicht draaglijker maken. Uit de studie van Leman (1995), die onderzoek deed naar irreguliere immigrantengroepen in Brussel, blijkt dat de kerk een belangrijk referentiepunt is in het leven van sommige groepen irreguliere migranten. Ook in het leven van de Kongolezen die wij spraken speelt de kerk een belangrijke rol. Overigens dient wel opgemerkt te worden dat wij veel informanten hebben geworven via een pastoor die de mensen kende omdat zij regelmatig bij hem naar de kerk kwamen. Door deze manier van werven vertoont ons materiaal vertekening.

Uit de verhalen die de Kongolezen vertellen blijkt dat de kerk direct dan wel indirect voorziet in een aantal basisvoorzieningen zoals kleding, voedsel en geld.

Ik ga meerdere keren per week naar de kerk waar ik in contact kom met mensen die graag willen helpen met bijvoorbeeld kleding of voedsel (i47).

Sommige informanten doen klusjes voor de kerk in ruil voor geld. De kerk treedt in enkele gevallen dus op als werkgever.

Hoofdstuk 5

De pastoor van de kerk die ik regelmatig bezoek heeft mij de kans gegeven om regelmatig de mis muzikaal te begeleiden. Dit vind ik heel fijn, want muziek is mijn leven. Ik krijg hier ook regelmatig tien à twintig euro voor. Dit helpt me wel. Ook krijg ik van hem af en toe afgedankte kleding van zijn kinderen (i57).

De kerk wordt tevens als bron van informatie gebruikt. Mensen die in de kerk komen om te bidden geven de informanten soms tips. Maar ook pastoors of priesters verwijzen de Kongolezen door naar allerlei andere organisaties.

Vanaf februari ga ik Nederlands leren. De pastoor van de kerk heeft me geïnformeerd over lessen Nederlands in de school hier vlakbij. Ik moet er twintig euro voor betalen. Omdat alle andere cursussen vol zitten en ik het snel wil leren heb ik voor deze formule gekozen (i50).

Bovenal fungeert de kerk als ontmoetingsplaats voor irreguliere Kongolese immigranten. Een aantal informanten geeft aan naar de kerk te gaan vanwege de sociale contacten. Het is een plaats waar leden van de Kongolese gemeenschap in Brussel elkaar treffen. Voor een groot deel van de door ons ondervraagde informanten speelt de kerk een voorname rol met betrekking tot hun inbedding in de samenleving. Het is een plaats waar op veel gebieden steun wordt ontvangen en waar men in contact komt met anderen. Voor een aantal informanten vormen private organisaties een belangrijke spil in hun leven. Dit zijn meestal vzw's waarvoor de informanten vrijwilligerswerk doen. In ruil hiervoor krijgen zij voedsel, kleding en soms wat geld.

Ook het werk als vrijwilliger helpt om me op andere dingen te concentreren. Ik doe dit werk graag omdat het voldoening geeft. Ik zie graag kinderen en omdat ik niet bij mijn eigen kinderen kan zijn, heb ik toch het gevoel dat ik iets goeds doe. Ik word er niet voor betaald, maar ik krijg wel kleding of voedsel (i51).

Wanneer zij niet direct worden betaald door de organisatie zelf zijn er soms andere manieren waarop het vrijwilligerswerk toch leidt tot inkomsten. Via het werk voor de organisatie komen zij immers in contact met andere mensen die hen soms ondersteunen.

Door mijn vrijwilligerswerk voor de organisatie begeleid ik soms jongeren en hun ouders helpen me met kleding of een beetje geld (i58).

In enkele gevallen zorgen private organisaties voor woonruimte. Soms financieren zij deze direct en in andere gevallen hebben legale werknemers van deze organisaties de informanten aangeboden om bij hen in te wonen.

De Christelijke organisatie heeft opgedragen dat ze voor me moesten zorgen en zo ben ik bij de verantwoordelijke van de organisatie in Brussel kunnen intrekken (i58).

Private organisaties dienen daarnaast als belangrijke bron van informatie. Zij helpen met procedures of ze verwijzen de irreguliere immigranten door naar goede pro deo advocaten. Deze organisaties hebben bovendien ook een belangrijke sociale functie. Het werk dat sommigen verrichten voor de organisaties wordt door de maatschappij gewaardeerd. De vrijwilligers worden meestal niet als opgejaagde irreguliere immigranten behandeld, zelfs niet door de politie.

Ik heb goede contacten met de politie omdat ik in een team zit om Kongolese jongeren te omkaderen. Als er problemen zijn dan bellen ze me op en tracht ik te bemiddelen. Ik ben al eens opgepakt tijdens een demonstratie. Dan bel ik naar mijn contacten bij de politie en word ik vrijgelaten (i31).

Voor een aantal informanten zijn deze organisaties de belangrijkste pijlers in hun dagelijks leven. Via hun vrijwilligerswerk vinden ze zingeving en kunnen ze in bepaalde basisbehoeften voorzien. Hun sociale contacten zijn vaak rondom deze organisaties opgebouwd.

Tot slot zijn de Kongolese informanten niet alleen goed ingebed in instanties die hen hulp bieden. We zien ook dat zij vaak contacten zoeken met instanties die hen kunnen helpen bij hun integratie in België. Ruim een vierde van de informanten volgt lessen Nederlands of informatica bij het centrum basiseducatie of het centrum Volwassenenonderwijs. Deze centra bieden naast de lessen ook mogelijkheden voor sociaal contact, wat door enkele informanten in positieve zin wordt opgemerkt. Deze functie werd in vergelijking met de kerk of met private organisaties echter aanzienlijk minder benadrukt.

3.3.6 Relationele inbedding

Zoals we hebben gezien, hebben de meeste Kongolezen die opgevangen worden door de instanties daarnaast contacten met familie, vrienden of andere Kongolezen. Slechts weinigen hebben buiten het centrum geen contacten. De meesten kunnen dan ook bij een negatieve beslissing terugvallen op hun gemeenschap. Maar ook bij hun komst naar België en tijdens hun verblijf in de opvangcentra kunnen de informanten vaak op de steun van hun landgenoten rekenen, zij het dat die steun slechts beperkt is omdat de financiële draagkracht van hun legale landgenoten vaak niet al te groot is. De meeste steun krijgen de informanten bij hun overkomst. Zoals

reeds eerder aan de orde kwam vertonen de verhalen van de informanten over hun komst naar België grote overeenkomsten. Zo vertellen de meesten dat ze vanwege hun politieke activiteiten in Kongo in de gevangenis terecht zijn gekomen, dat ze met hulp van buiten uit de gevangenis zijn ontsnapt en vervolgens naar België zijn gevlucht. Opmerkelijk is dat ze bijna allemaal vertellen niet te weten op welke manier hun vrienden en familie erin geslaagd zijn hen uit de gevangenis te halen en hoe hun vlucht naar België praktisch in zijn werk is gegaan. Ook zeggen ze vaak niet te weten met welke documenten ze naar België zijn gekomen. Sommigen zeggen dat ze de papieren waarmee ze gekomen zijn niet te zien hebben gekregen, anderen kregen vlak voor hun aankomst in Zaventem papieren in de hand gedrukt en weer anderen kregen documenten doorgespeeld waarop de foto van iemand anders stond. Wat wel duidelijk is is dat hun komst naar België over het algemeen strak geregisseerd is.

Hulp bij de overkomst

De meeste informanten hebben veel steun ontvangen bij het regelen van hun komst naar België. Vaak werd alles door familie of kennissen geregeld en beslist en hadden de informanten zelf nauwelijks inbreng. Hun familie of vrienden schakelden dan weer andere familieleden, vrienden, een pastoor of leden van een organisatie, zoals een politieke partij, in om valse papieren te regelen. In een aantal gevallen hebben deze mensen zelfs de gehele financiering van de reis op zich genomen.

Een van de cipiers die daar werkte was bevriend met mijn vader en heeft mij kunnen doen laten ontsnappen. Met behulp van die mensen en mijn vader ben ik naar België kunnen komen. Verschillende personen hebben voor mijn ontsnapping gezorgd en voor reisdocumenten om naar België te komen. Mijn vader heeft alles gefinancierd. (...) Bij het vliegveld in Kinshasa hebben ze mij papieren overhandigd en bij mijn aankomst in België zijn ze terug afgenomen door de persoon die mij de hele reis vergezelde (i51).

Een aantal informanten geeft aan zelf niets te hebben betaald om hun vlucht naar België mogelijk te maken maar zeggen niet te weten wie dat wel heeft gedaan. In andere gevallen hebben de informanten zelf hoge bedragen betaald om hun reis naar België te bewerkstelligen.

Een vriendin kende mijn situatie en zei dat ze me kon helpen om naar België te gaan. Haar zus was een zakenvrouw en van haar kon ik een visum lenen tegen de betaling van tweeduizend dollar. Het was een visum met 'plusieurs rentrées', meer weet ik niet. (...) Ik heb zelf

tweeduizend dollar voor het visum betaald. Dat had ik gespaard. Van mijn neef leende ik 1800 dollar voor het vliegticket. Ik moet het hem nog terug geven (...). In de luchthaven stond iemand me op te wachten met een bord waar mijn naam op stond. Aan die persoon heb ik het visum teruggeven (i52).

Uit het bovenstaande blijkt dat het niet altijd de allerarmsten zijn die besluiten om naar België te komen. Een aantal deelnemers gaf toe gebruik te hebben gemaakt van een smokkelnetwerk. Bij de informanten voor wie alles geregeld en betaald werd lijkt de geraffineerde wijze waarop de overtocht geregeld was hier ook op te wijzen.

Ik ben via een man hiernaartoe geraakt. Ik kende hem niet. Hij maakte deel uit van het arrangement om naar België te komen. Ik werd voorgedaan als zijn vrouw. Die persoon heeft mij overhandigd aan een andere persoon hier in België die mij opwachtte en die ik niet kende. Deze heeft mij toen naar de vreemdelingendienst gebracht (...). Bij mijn aankomst heeft de man, die mij naar de vreemdelingendienst gebracht had, mij in contact gebracht met een Kongolese vrouw die mij onderdak heeft gegeven (i59).

Bovendien blijkt uit de verhalen dat velen uitsluitend geholpen zijn omdat ze grote bedragen hebben neergeteld voor hun komst naar België. Ze zijn er zich terdege van bewust dat ze niet altijd uit menslievendheid geholpen zijn maar dat hun helpers hen gesteund hebben omdat ze er zelf beter van werden.

De pastoor heeft gezorgd voor de papieren om naar België te kunnen vluchten. Ik had geld van mijn vader, daar heb ik het vliegticket en het visum mee betaald.(...) Direct na mijn aankomst heeft de pastoor me naar Dienst Vreemdelingenzaken gebracht.

Waarom denk je dat de pastoor jou heeft geholpen?

Misschien heeft de pastoor mij geholpen omdat ik hem geld heb gegeven om mij te helpen. Zonder het geld zou hij het misschien nooit gedaan hebben. Het heeft mij tenslotte toch enkele duizenden dollars gekost (i56).

Het geregisseerde karakter van de vlucht blijkt ook uit het feit dat, aangekomen in België, de meesten worden opgevangen door Kongolezen die hen de volgende dag naar DVZ brengen. In sommige gevallen worden de informanten door deze mensen tijdelijk in hun huis opgevangen maar meestal is de steun veel beperkter dan dat. Zij worden immers in de meeste gevallen enkel doorverwezen naar DVZ en daar houdt de steun op. Behalve

wanneer degene die hen ontvangt een bekende of een familielid is is de steun meer substantieel.

Financiële ondersteuning

Van de Kongolezen zijn er zes die in het zwart werken. Het betreft bijna in alle gevallen schoonmaakwerk bij particulieren. Meestal komen ze aan dit werk binnen hun Kongolees netwerk of via een hulpverleningsinstantie. Zeven informanten doen vrijwilligerswerk (vaak via de opvangvoorziening waarin zij zitten). Alle anderen zijn afhankelijk van de financiële steun die zij krijgen van instanties, vrienden of familie.

Financiële steun krijgen de informanten vooral van organisaties die zich bezighouden met de opvang en begeleiding van asielzoekers. Zij kunnen er terecht om te slapen, te eten, voor medisch en juridisch advies en voor financiële hulp. Wanneer aan de informanten gevraagd wordt van wie zij het meeste steun hebben ontvangen sinds hun komst naar België antwoorden de meesten dat zij die 'van de assistenten van het Klein Kasteeltje' hebben gekregen. Er zijn maar weinigen die financiële steun ontvangen vanuit hun etnisch netwerk.

Voorts ontstaat het beeld dat de Kongolezen die ingebed zijn in organisaties een positiever beeld van hun leven schetsen dan de informanten die bij vrienden inwonen. De steun van vrienden is immers vaak minder veelomvattend dan de steun die zij ontvangen van instanties. Zo merkt een informant met betrekking tot de vriend bij wie hij inwoont op:

Ik woon bij een vriend in Brussel. Maar het is alleen maar slapen, voor de rest leef ik op straat. Ik geef die vriend iedere maand geld, veertig euro. Als ik niet betaal dan kan ik daar niet blijven slapen (i42).

Steun die de informanten van familie ontvangen reikt verder dan de steun van vrienden. Zo betaalt de vader van een informant elke maand 350 euro voor diens woonruimte. Een informant merkt met betrekking tot haar zus en diens echtgenoot op:

In België kon ik bij mijn zus terecht omdat zij zich hier ondertussen gevestigd had. (...) Ze helpt me als ze kan met kleren en af en toe geld. En ze heeft een GSM voor me gekocht (i46).

Het aantal irreguliere Kongolese immigranten met familie in België is echter klein. Hierdoor is de steun die dit kleine aantal uit dit verwantschapsnetwerk put weliswaar veelomvattend, maar voor de groep als geheel niet bijzonder betekenisvol.

Een aantal Kongolezen heeft in het verleden steun gehad van een OCMW wat ophield op het moment dat er in hun procedure negatief werd beslist.

Slechts een informant zegt momenteel in een door een OCMW geregelde woning te verblijven. Van de zes informanten die contact hebben gehad met een OCMW werd er maar één daadwerkelijk geholpen. De overige informanten praten niet positief over hun ervaringen met het OCMW.

Ik ben er een keer langs geweest om te vragen of zij me konden helpen. Daar hebben ze me gezegd dat ik eerst een positief antwoord van de Dienst Vreemdelingenzaken moet krijgen alvorens ik op hulp kan rekenen (i53).

Een informant heeft de sociale dienst meerdere keren bezocht om voor elkaar te krijgen dat hij goedkoper of zelfs gratis kon reizen in België. Organisaties als de sociale dienst of het OCMW bieden de informanten echter niet meer dan de steun die zij procedureel gezien verplicht zijn te bieden. Zij vervullen geen aanvullende functie in het leven van de Kongolezen.

Steun bij het vinden van huisvesting

De meeste informanten die bij vrienden in huis wonen verrichten geen betaalde werkzaamheden. Deze vrienden ondersteunen de informanten daarom ook met voedsel, kleding of geld. De meeste informanten zijn echter afhankelijk van eerder genoemde organisaties zoals de kerk. Dit heeft te maken met het feit dat de mensen bij wie ze inwonen vaak tot de sociaal-economische onderklasse behoren. Zo woont een aantal informanten in bij mensen die ze kennen uit het onthaalcentrum die wel een status hebben gekregen. Deze mensen zijn echter vaak werkloos of nog niet in staat geweest om opwaartse mobiliteit voor zichzelf te bewerkstelligen.

Ik woon in Anderlecht bij een vriend. Hij zat samen met mij in het onthaalcentrum en zijn asielaanvraag is wel goed verlopen. De eerste periode van mijn verblijf hier in België kon ik terecht bij een opvangcentrum. Zij hebben mij onderdak gegeven en geholpen bij nutsvoorzieningen. Later als ik daar ben weggegaan kon ik terecht bij die vriend. Toen zijn asielaanvraag goedgekeurd werd bood hij me aan om bij hem te komen wonen (i48).

De informanten hebben soms geen eigen slaapkamer, wat er op wijst dat de behuizing van degene bij wie ze inwonen niet groot is. Wanneer informanten gedurende een lange tijd inwonen bij vrienden, leidt dit niet zelden tot ergernissen die met de financiële draagkracht van de hulpverleners te maken heeft.

Soms klaagt de echtgenoot van mijn vriendin, bij wie ik logeer, dat de facturen van water, gas etc. te hoog zijn. Dat ik niet kan blijven inwonen.

Ik ben gaan informeren in 't Klein Kasteeltje en ik kan daar terecht als mijn vriendin wil dat ik weg ga (i52).

Een enkeling heeft via de vreemdelingendienst een eigen woning gehad via het OCMW. Wanneer zijn procedure bij de Raad van State ten einde liep was hij echter verplicht een andere woning te zoeken. Sommigen kunnen niet aarden in de opvangcentra waar ze terecht komen en kiezen ervoor om bij familie en vrienden in te trekken.

Ik werd naar een opvangcentrum in Mol gebracht. Daar ben ik anderhalf jaar gebleven. Ik kon daar niet aarden tussen al die mensen van verschillende culturen die ieder hun eigen ding deden, dat was ik niet gewoon. Ik heb gevraagd om naar Brussel te verhuizen, maar dan zou ik geen hulp meer krijgen, behalve medische. Toen heb ik toch zelf de beslissing genomen om daar weg te gaan. Van het centrum mocht ik als ik kon aantonen dat ik iemand kende in Brussel bij wie ik terecht kon. Mijn nicht heeft me toen even opgevangen en gelogeerd (i58).

Ondersteuning bij ziekte

De helft van de Kongolezen ontvangt medische zorg binnen de opvanginrichting waar ze verblijven. Wanneer zij opgevangen worden door familie of vrienden bestaat de hulp er vaak uit dat zij medicijnen innemen die hun familieleden of vrienden voor hen kopen. Een enkeling is bevriend met een Kongolese arts die hem gratis helpt. In ieder geval blijkt dat de Kongolezen van alle groepen die aan het woord kwamen het meeste gebruik maken van de medische zorg in België.

Tabel 5.22 Aantal bezoeken aan de huisarts en ziekenhuis

	Huisarts	Ziekenhuis
0	9	13
1	3	7
2	4	4
3	2	1
4	1	0
>4	7	2
TOTAAL	26	27

Zij gaan in vergelijking met de andere groepen vaak naar een huisarts of een ziekenhuis. Dat komt wellicht omdat zij vanuit de opvangvoorzieningen waar zij verbleven in veel gevallen vertrouwd zijn geraakt met de medische zorg in België en de drempel naar deze voorzieningen dus zichtbaar voor hen minder hoog is dan voor de andere groepen.

4 Conclusie

In dit hoofdstuk zijn we uitvoerig ingegaan op de migratiemotieven en levensomstandigheden van diverse groepen irreguliere immigranten in België. Daarnaast hebben we uitgebreid aandacht besteed aan de patronen van inbedding die deze groepen ontvangen vanuit hun gemeenschap. We sluiten dit hoofdstuk af met de meest opmerkelijke patronen die op basis van de interviews met de vier groepen aan het licht zijn gekomen.

Ondersteuningsnetwerken

In de migratieliteratuur worden drie typen netwerken onderscheiden waaruit irreguliere immigranten steun ontvangen: het verwantschapsnetwerk, het vriendschapsnetwerk en het etnisch netwerk. Uit deze studie blijkt dat hier nog twee netwerken aan toegevoegd dienen te worden, namelijk het voorzieningennetwerk en het commerciële netwerk. In het commerciële netwerk wordt steun geboden door mensen die er baat bij hebben om dit te doen, zoals koppelbazen en huisjesmelkers. Financieel gewin staat hier dus centraal. In het voorzieningennetwerk zijn het organisaties die steun bieden aan irreguliere immigranten. Dit kunnen zowel gouvernementele als niet-gouvernementele organisaties zijn. Deze verschillende netwerken genereren verschillende vormen van ondersteuning.

Uit de interviews die we hebben gedaan met de groepen irreguliere immigranten blijkt dat zij steun putten uit verschillende netwerken. Wanneer we het aantal hulpverleningen uit de verschillende netwerken voor de groepen bij elkaar optellen levert dit het volgende plaatje op:

Tabel 5.23 Aantal hulpverleningen aan groepen vanuit verschillende netwerken

N = 120	Marokkanen	Turken	Bulgaren	Kongolezen
Verwantschapsnetwerk	72	79	41	19
Vriendschapsnetwerk	58	80	85	36
Etnisch netwerk	8	87	103	13
Voorzieningennetwerk	5	5	4	70
Commercieel netwerk	0	11	23	0
TOTAAL	143	262	256	138

Hieruit kunnen we opmaken dat Marokkanen hulpbronnen vooral ontlene aan een hechte groep familie en vrienden. De Turken putten steun uit alle persoonlijk netwerken. Zij weten steun uit verschillende netwerken goed te combineren. Het grootste deel van de steun krijgen zij van land- of streekgenoten, vrienden of familie. De Bulgaren zijn ingebed in een etnisch netwerk van landgenoten en vrienden. Waar de Turken steun krijgen van familie, krijgen veel Bulgaren werk of een woning via een commercieel netwerk. De Bulgaren zijn daarom zowel relationeel als commercieel ingebed.

De betere sociaal-economische positie van de Turken en de Bulgaren ten opzichte van de Marokkanen en de Kongolezen is dan ook vooral uit hun inbedding in etnische en commerciële netwerken te verklaren. Hoewel deze netwerken soms ook uitbuiting genereren, zijn irreguliere immigranten die in deze netwerken zijn ingebed over het algemeen toch beter af dan de informanten die niet zijn ingebed in deze netwerken. Zij maken wel lange dagen voor een laag uurloon, maar zij hebben tenminste werk en daardoor voldoende inkomsten, in tegenstelling tot veel Marokkaanse informanten. Het beeld dat de Marokkaanse informanten van hun dagelijkse leven schetsen is dan ook aanzienlijk minder rooskleurig. De Kongolezen putten veruit de meeste steun uit het voorzieningennetwerk. Bij hen is dan ook vooral sprake van institutionele inbedding.

Aard van de geboden steun

Zoals reeds eerder ter sprake is gekomen is uit eerder onderzoek gebleken dat de overtocht van Turkse irreguliere immigranten naar Europa over het algemeen sterk geregisseerd. Geregisseerde migratiepatronen gaan vaak gepaard met veelomvattende steun van familie en vrienden (Staring, 2001). Nagenoeg al de Turkse irreguliere immigranten die wij spraken hebben inderdaad hulp ontvangen van familie of vrienden bij hun komst naar België. Ook wanneer zij in België zijn aangekomen kunnen zij in belangrijke mate rekenen op de steun van leden uit hun verwantschapsnetwerk. Zo worden zij vaak de eerste maanden na hun aankomst in het huis van hun familieleden opgevangen en krijgen zij vaak steun bij het vinden van een eigen huis. Velen zeggen dan ook dat ze zonder de steun van hun familie nooit hadden kunnen overleven in België. Bovendien blijkt uit de gesprekken dat zij van hun familie niet alleen financiële steun maar vooral emotionele steun ontvangen wat hun leven in België draaglijker maakt.

In vergelijking met de andere groepen krijgen Turken ook het meeste hulp. Zo ontvangen zij bijna het dubbele aantal hulpverleningen bij het zoeken naar huisvesting, vergeleken met Kongolezen en Marokkanen. Ook bij het vinden van werk ontvangen zij veel steun vanuit hun gemeenschap. Een en ander wijst er dus op dat de Turkse informanten sterk relationeel ingebed zijn in hun etnische gemeenschap. Daarnaast blijkt dat velen ook steun mogen ontvangen van vrienden maar er wordt door vrienden zelden zo'n veelomvattende steun gegeven als door familieleden. Vrienden die bereid zijn steun te bieden zijn meestal landgenoten die legaal in België verblijven en die hen in de Belgische samenleving op weg kunnen helpen. Daarnaast

ontvangen velen ook steun en hulp van vrienden die vaak lotgenoten zijn en die hier eveneens verblijven zonder geldige verblijfsdocumenten.

De Turkse irreguliere immigranten zijn over het algemeen erg te spreken over de steun en hulp die zij vanuit hun gemeenschap hebben mogen ontvangen. Maar wat de achterliggende motieven zijn van de hulpverstrekkers is meestal onduidelijk, behalve in het geval van familieleden. Van familie wordt immers verwacht dat ze een illegaal familielid steunen en, zoals we hebben gezien, wordt er vaak druk uitgeoefend op families die in België wonen om bij te springen. Overigens blijkt dat niet alleen familieleden irreguliere immigranten helpen uit een soort mededogen, maar dat de informanten in sommige gevallen ook geholpen worden door hun vrienden, zonder dat er iets tegenover staat. Vooral wanneer mensen elkaar lang kennen of lid zijn van een zelfde politieke beweging lijkt de bereidheid groter om irreguliere landgenoten te steunen. Daarnaast hebben we gezien dat de informanten vaak werden geholpen omdat zij als goedkope arbeidskrachten nuttig werk konden verrichten in de zaak van hun familie of zij door vrienden naar België waren gehaald om hier aan de slag te gaan als goedkope werkkraft.

Bulgaarse irreguliere immigranten krijgen na de Turkse irreguliere immigranten het meeste hulp bij hun komst naar België. De hulp die zij ontvangen is, anders dan die van Turkse irreguliere immigranten, die vooral op opvang door hun familie kunnen rekenen, vooral geregeld vanuit een commercieel circuit. Via dit circuit wordt voor hen huisvesting, werk en toegang tot een alternatief circuit van gezondheidszorg geregeld. Dat circuit is bijna uitsluitend in handen van Turkse legale inwoners die in de jaren zestig als gastarbeiders naar Nederland zijn gekomen. De Bulgaren die in dit rapport aan het woord kwamen maken allemaal deel uit van een Turkse minderheid in Bulgarije die om die reden gemakkelijk aansluiting weet te vinden bij Turkse inwoners van de stad Gent.

Ook uit eerder onderzoek (Leerkes et.al. 2004) is gebleken dat de opvang, tewerkstelling en huisvesting van Bulgaren, die hoofdzakelijk naar Nederland komen om daar seizoensgebonden arbeid te verrichten voor een belangrijk deel langs commerciële lijnen loopt. Terwijl Turkse bewoners in de Haagse Schilderswijk irreguliere familieleden meestal in hun eigen huis opvangen hebben zij de steun aan Bulgaren voor een belangrijk deel gecommercialiseerd. Het opvangcircuit van Turkse Bulgaren is in Den Haag, net als in Gent, voor een belangrijk deel in handen van de meer gevestigde Turkse immigranten die op dit punt blijkbaar een gat in de markt hebben gezien.

Ook bleek reeds uit eerder onderzoek (Leerkes et.al. 2004: 129) dat Bulgaarse irreguliere immigranten in vergelijking met Marokkaanse irreguliere immigranten over het algemeen beter af zijn. Zij werken in de meeste gevallen en hebben in vergelijking met de groep Marokkanen waar wij onderzoek naar deden een relatief hoog inkomen. Wel gaan ze in de meeste gevallen op kamers en in pensionnetjes wonen omdat ze zo goedkoop mogelijk willen wonen. Dat komt omdat ze het door hen verdiende geld vooral sparen om het vervolgens naar hun familie in Bulgarije te sturen. Ook bleek uit eerder onderzoek dat Turkse irreguliere immigranten relatief goed verdienen waardoor ze gemakkelijk een zelfstandige woning weten te bemachtigen. Anders dan de Bulgaren hebben zij echter meer geld over voor hun huisvesting. Het sociale netwerk waarover zij beschikken alsook hun inkomen en de vraag of zij financieel verantwoordelijk zijn voor achtergebleven familieleden bepalen de manier waarop zij gehuisvest zijn in Nederland. Deze patronen doen zich ook voor onder de groepen waar wij in dit rapport onderzoek naar deden. Zo blijkt bijvoorbeeld dat de inkomsten van de Bulgaarse en Turkse informanten een stuk hoger zijn dan die van de Marokkanen. Toch blijkt ook hier dat Bulgaren minder geld besteden aan hun huisvesting dan Turken bijvoorbeeld, waarschijnlijk omdat zij een deel van het geld dat zij verdienen opsturen naar achtergebleven familie in Bulgarije.

De Marokkaanse irreguliere immigranten hebben bij hun komst naar België in veel gevallen hulp en steun ontvangen van hun familie. Maar er zijn ook informanten die zonder enige steun van wie dan ook naar België zijn gekomen. Hier aangekomen krijgen velen wel steun van hun familie. Dat heeft vooral te maken met het feit dat de meesten in België in een marginale positie verkeren. Anders dan bij de Turkse en Bulgaarse irreguliere immigranten het geval is gebleken kan het netwerk van de Marokkaanse irreguliere immigranten hen maar moeilijk aan een baan helpen. Aangezien een deel van de informanten werkloos is blijven zij langer dan de Turkse en Bulgaarse informanten bij hun familie wonen. Vanaf het ogenblik dat zij echter werk vinden – ook al is het vaak maar tijdelijk – kiezen de meesten ervoor om zelfstandig te gaan wonen. Net als de Turken en Bulgaren komen zij uiteindelijk dus ook terecht in het commerciële huisvestingscircuit. Aangezien het werk dat zij doen vaak grote onzekerheid biedt zijn zij vaak gedurende langere of kortere periodes afhankelijk van hun huisgenoten. Anders dan bij de Turkse en Bulgaarse irreguliere immigranten lijkt er bij de Marokkaanse informanten een grotere onderlinge solidariteit te bestaan. Vrienden die samenwonen helpen elkaar in tijden dat de ander het moeilijk heeft. Zo wordt er regelmatig bijgesprongen als iemand de huur niet kan

betalen, worden mensen die het moeilijk hebben uitgenodigd voor een maaltijd en ook hebben we gezien dat er regelmatig geld aan elkaar wordt geleend. Anders dan de andere groepen irreguliere immigranten die aan het woord kwamen zijn de Marokkaanse informanten niet erg te spreken over hun situatie in België. Zij zijn in de meeste gevallen naar België gekomen om hier te werken, een zelfstandige woning te vinden en een gezin te stichten. Maar velen slagen er niet in om deze voornemens ten uitvoer te brengen. Vooral het feit dat zij er via hun netwerk maar moeilijk in slagen om een baan te vinden leidt ertoe dat zij hun dromen niet kunnen realiseren. Het enige wat dan vaak nog overblijft is het aangaan van een (liefdes)relatie met iemand die een legaal verblijfsstatuut heeft.

De irreguliere Kongolese immigranten waar wij gesprekken mee hadden vormen een gemarginaliseerde groep. Slechts weinigen slagen erin werk te vinden. Zij zijn niet in staat om geld opzij te zetten of om hun familieleden of vrienden in het herkomstland op financieel gebied te ondersteunen. Wel weten zij door hun inbedding in organisaties te voorzien in hun basisbehoeften, zoals voedsel, kleding, onderdak, gezondheidszorg en juridische hulp. De sociale contacten die zij met en via organisaties hebben zijn enorm belangrijk. De steun die ze krijgen maar bovenal het menselijk contact maakt hun situatie draaglijk. Velen geven aan dat zij het zonder die steun niet zouden redden. Via vrijwilligerswerk geven sommige illegale Kongolezen waardevolle invulling aan hun leven, die hun tegelijkertijd zingeving verschaft. De meeste Kongolese informanten zien zich ondanks de gemarginaliseerde situatie waarin zij verkeren genoodzaakt in België te blijven. De politieke situatie in Kongo staat hen naar eigen zeggen niet toe terug te keren. Bovendien koestert een groot aantal van hen de hoop dat zij ooit een legale status zullen kunnen bemachtigen in België. Zij hopen op een positieve beslissing ten aanzien van hun beroep bij de Raad van State of op een nieuwe regularisatiecampagne. Slechts een klein aantal zegt meteen te zullen terugkeren zodra de situatie in Kongo dit toestaat. Een paar informanten geeft daarnaast aan inmiddels banden te hebben opgebouwd in België waardoor ze zich hier meer thuis voelen dan in Kongo. Gezien het feit dat een aantal informanten geen contacten onderhoudt met het herkomstland is dit niet verwonderlijk.

Migratiedoelen en het belang van diverse kapitaalsoorten

1 Inleiding

In hoofdstuk 5 is een uitvoerige beschrijving gegeven van de aard van de steun die irreguliere immigranten ontvangen van etnische gemeenschappen en maatschappelijke organisaties. Ook is aandacht besteed aan motieven van immigratie. In dit hoofdstuk kijken we specifiek naar het migratiedoel van migranten en proberen we een antwoord te geven op de vraag in hoeverre migranten erin slagen hun ambities te realiseren. Ook besteden we expliciet aandacht aan de vraag of irreguliere migranten zich tijdelijk dan wel duurzaam in België willen vestigen. In dit hoofdstuk zal echter niet de etnische groep of de stad van verblijf centraal staan, maar de kapitaalsoorten die immigranten gebruiken om hun migratiedoelen te realiseren.

Het vertrekpunt van dit hoofdstuk is de aanname dat irreguliere immigranten naar West-Europa komen om hun maatschappelijke positie te verbeteren. Dit doel is echter niet altijd gebaseerd op realistische informatie, zoals we in hoofdstuk vijf hebben gezien. Sommigen immigranten hebben het idee dat Europa een en al rijkdom is, met wegen van goud en onbegrensde mogelijkheden. Bij aankomst blijkt deze droom dan ver bezijden de waarheid te zijn (Staring 2001, Kalir 2005). Veel irreguliere immigranten slagen er dan ook niet in om hun doelen te realiseren. Zowel de Europese als de Amerikaanse sociaal-wetenschappelijke literatuur laten daarvan diverse voorbeelden zien (vgl. Burgers en Engbersen 1999 en Mahler 1995). Er zijn echter ook irreguliere vreemdelingen die er wel in slagen om in meer of mindere mate hun aspiraties te realiseren. In verschillende studies is gedocumenteerd dat sommige groepen een semi-geïntegreerde positie verwerven in het gastland, dat anderen de kans krijgen zich te legaliseren en dat weer anderen er in slagen om voldoende geld te verdienen voor investeringen in het land van herkomst (Burgers en Engbersen 2001, Staring 2001 en Massey et al. 2005). Men moet daarom oppassen, zoals Devillé (2006: 133) schrijft, om de positie van irreguliere immigranten vanuit een 'slachtofferperspectief' te analyseren. Zij is van mening dat irreguliere

immigranten in België te nadrukkelijk als 'slachtoffers' van de wetgeving worden beschouwd en als 'hulpelozen' worden afgeschilderd die niet veel kunnen ondernemen om hun situatie te verbeteren.

Hoewel irreguliere immigranten door hun illegale status nadrukkelijk beperkingen ondervinden, kan een slachtofferperspectief inzicht in de manieren waarop zij hun positie weten te verbeteren, in de weg staan. Het beantwoorden van de vraag hoe het komt dat de ene irreguliere immigrant er wel in slaagt zijn of haar doelen te bereiken terwijl de ander vooral bezig is met overleven, is van belang voor het vergroten van het inzicht in het vraagstuk van irreguliere migratie en processen van sociale incorporatie en economische positieverbetering. De opzet van het hoofdstuk is als volgt. In de volgende paragraaf bespreken we de theorievorming over ambities van irreguliere migranten en de hulpbronnen die van belang zijn om deze te realiseren. Vervolgens gaan we in twee achtereenvolgende paragrafen nader in op irreguliere migranten die hun doelen wel en niet realiseren. Anders dan in het voorgaande hoofdstuk worden informanten met een gefingeerde naam opgevoerd. Door de specificiteit van de migratiedoelen hebben we in dit hoofdstuk voor deze aanpak gekozen.

2 Migratiedoelen en hulpbronnen – diverse kapitaalsoorten

De mate waarin irreguliere immigranten erin slagen hun doelen te realiseren hangt nauw samen met de mate waarin zij hulpbronnen als sociaal, cultureel of economisch kapitaal kunnen inzetten en mobiliseren (Bourdieu 1989). Vooral sociaal kapitaal – de mogelijkheid van individuen om schaarse middelen te verkrijgen door hun lidmaatschap in etnische netwerken of bredere sociale structuren (Portes 1995, 1998, 2000) – is van belang voor positieverbetering (Chavez 1992, Massey et al. 1994, Hagan 1998, Engbersen 2001). Omdat irreguliere migranten door hun illegale status vaak niet in staat zijn om hun cultureel kapitaal (in geïnstitutionaliseerde vorm, zoals bijvoorbeeld diploma's) te verzilveren, en zij mede daarom over een slechte financiële positie beschikken, wordt sociaal kapitaal als de belangrijkste pasmunt gezien voor irreguliere vreemdelingen (Engbersen 2001). Er zijn ook migranten die over economisch kapitaal beschikken dat zij direct kunnen gebruiken om een plek te verwerven in een nieuwe samenleving (bijvoorbeeld middels het regelen van een huwelijk), maar ook dit economische 'startkapitaal' is vaak ontleend aan een duurzaam netwerk

van relaties (Staring 2001). Irreguliere migranten die over zo'n sociaal netwerk beschikken zijn 'kredietwaardiger' dan zij die daarover niet beschikken (Bourdieu 1989: 132). Ontwikkelde (transnationale) etnische gemeenschappen zijn beter in staat nieuwkomers te helpen met de overkomst, met het vinden van huisvesting, met werk en met het verwerven van strategische informatie over andere relevante zaken dan gefragmenteerde of relatief geïsoleerde migrantengemeenschappen. In veel gevestigde migrantengemeenschappen spelen daarbij tradities van loyaliteit en solidariteit met nieuwkomers een belangrijke rol (Staring 2001, Paspalanova 2004). Er wordt, met andere woorden, gewezen op de ondersteunende en integrerende effecten van sociaal kapitaal, en op de omzetbaarheid van sociaal kapitaal in economisch kapitaal. De mate waarin een irreguliere migrant erin slaagt om in een land te verblijven en zijn economische positie te verbeteren is afhankelijk van de mate waarin hij of zij profijt heeft van sociaal kapitaal. Tegelijkertijd laat de literatuur over sociaal kapitaal de uitsluitende werking ervan zien. Drie sociale mechanismen spelen daarbij een rol. Ten eerste dat insluiting in sociale netwerken altijd gepaard gaat met uitsluiting: niet iedereen kan worden ondersteund en geholpen (Tilly 1990, Komter 2004). Ten tweede dat binnen sociale netwerken regels gelden van reciprociteit. Wie niet in staat is om op termijn iets terug te doen voor de hulp die is ontvangen kan op den duur uitgesloten worden of raken van sociale netwerken. En ten slotte kenmerken sociale netwerken zich ook door interne machtsrelaties en sociale stratificaties, waardoor er concurrentieverhoudingen en praktijken van uitbuiting ontstaan (Cranford 2005, Mahler 1995). Tilly (1990: 92) vat de schaduwzijden van sociaal kapitaal als volgt samen: "Networks brought into being by immigration serve to create and perpetuate inequality. Lest anyone think that solidarity and mutual aid have nothing but gratifying results, we should recognize two things: (1) members of immigrant groups often exploited one another as they would not dare to exploit the native-born, and (2) every inclusion also constitutes an exclusion." (vgl. ook Tilly 2005). De werking van sociaal kapitaal laat derhalve een ambigue beeld zien. Dit ambigue beeld komt mede tot uitdrukking in de waardering van sociaal kapitaal voor de positieverbetering van irreguliere migranten. Enerzijds zijn er auteurs die menen dat sociaal kapitaal (bijvoorbeeld in de vorm van transnationale gemeenschappen) een beslissende betekenis heeft voor de kansenstructuur van irreguliere immigranten (Massey et al. 1994), anderzijds zijn er onderzoekers die de betekenis ervan relativeren of stellen dat het belang daarvan in de loop der tijd minder is geworden. Dit laatste wordt,

bijvoorbeeld, verwoord door Gryzmala-Kazlowska (2005) in haar onderzoek onder irreguliere Poolse migranten in Brussel. Het afnemende belang van sociaal kapitaal zou volgens haar gepaard gaan met een toenemende importantie van cultureel kapitaal. Door het toenemen van concurrentie binnen de groep Polen die zij onderzocht, zou met name het belang van kennis van vreemde talen groeien (Gryzmala-Kazlowska 2005: 693). Het spreken van Vlaams, Frans of Engels zou een irreguliere immigrant competitieve voordelen opleveren waardoor zijn of haar kansen op de arbeidsmarkt kunnen worden vergroot. Zo zou het spreken van een landstaal de mogelijkheid bieden om contacten te leggen met potentiële klanten of werkgevers. Omdat de kennis van vreemde talen onder Polen laag is, gaat het spreken van een vreemde taal bovendien vaak gepaard met speciale privileges binnen de eigen etnische groep waarmee tevens economisch gewin behaald kan worden. Een vergelijkbare bevinding komt naar voren in de Italiaanse literatuur over de *bandante*, de meestal Oost-Europese verzorgster van kinderen en van grootouders. Zij die de Italiaanse taal goed machtig zijn, en tevens vertrouwd zijn met de rituelen binnen Italiaanse families, zijn in het voordeel ten opzichte van andere irreguliere migranten die over minder taal- en culturele vaardigheden beschikken. In termen van Bourdieu (1989: 127) heeft deze culturele competentie een bepaalde 'schaarstewaarde', door haar positie in de verdelingsstructuur van cultureel kapitaal. Hoewel cultureel kapitaal meer omvat dan het spreken van vreemde talen wordt het door Gryzmala-Kazlowska hiertoe gereduceerd. Over het belang van andere (culturele) competenties, bijvoorbeeld de betekenis van diploma's en ambachtelijke en professionele vaardigheden (*human capital*), spreekt zij niet. Nederlands onderzoek onder irreguliere migranten uit Turkije, Marokko en Afrikaanse landen (waaronder Ghana, Nigeria en Kameroen) wijst echter uit dat veel irreguliere immigranten nauwelijks in staat zijn om hun *human capital* te benutten: hun opleidingsniveaus sluiten niet aan bij het werk dat zij doen op de secundaire arbeidsmarkten van grote steden (Engbersen 2001, Van der Leun en Kloosterman 2006). Bepaalde ambachtelijke vaardigheden (*human capital*) zouden echter wel relevant kunnen zijn gezien de aard van het veelal laaggeschoolde werk dat irreguliere immigranten doen.

Uit de bovenstaande analyse kan worden afgeleid, dat sociaal kapitaal niet de enige bron is van positieverbetering. In sommige omstandigheden zijn ook andere kapitaalsvormen van betekenis. De betekenis van deze kapitaalsoorten is daarbij sterk afhankelijk van de positie van migrantengroepen, maar ook van de (migratie)doelen die zij nastreven. Het laatste is in het bovenstaande slechts impliciet aan de orde gekomen.

Sommige migranten streven in de eerste plaats een goede positie op de arbeidsmarkt na (Gryzmala-Kazlowska 2005), terwijl anderen vooral gericht zijn op het verwerven van een legale status via het huwelijk (Staring 2001). Voor onderzoek naar mogelijke positieverbeteringen van irreguliere migranten is het daarom van belang om een onderscheid te maken naar de doelen die irreguliere immigranten nastreven. Zo maakt Leman (1997) een relevant onderscheid tussen migranten die puur komen om – meestal tijdelijk - te werken en geld te verdienen (*migrant employment illegality*) en migranten die komen om te verblijven en hun status te legaliseren (*migrant residence illegality*). Overigens zijn de doelen van migranten aan verandering onderhevig onder invloed van omstandigheden waarmee zij worden geconfronteerd. De literatuur over irreguliere vreemdelingen laat dan ook zien dat zij hun doelen vaak in benedenwaartse zin moeten bijstellen na reële ervaringen in het nieuwe gastland (vgl. Mahler 1995, Kalir 2005). Deze *goal succession* geeft inzicht in de mate waarin migranten hun doelen weten te realiseren.

In dit hoofdstuk veronderstellen we dat de mate waarin migranten hun doelen weten te realiseren afhankelijk is van hun mogelijkheden om onderscheiden kapitaalsoorten succesvol te benutten. Daarbij gaan we er van uit dat sommige kapitaalsoorten minder relevant zijn gegeven het (migratie)doel dat irreguliere immigranten hebben. Met andere woorden, specifieke migratiedoelen vereisen de inzet van specifieke kapitaalsoorten. Deze veronderstellingen leiden tot de volgende onderzoeksvragen: (1) welke doelen streven irreguliere immigranten na? (2) welke kapitaalsoorten stellen hen in staat om deze doelen te verwezenlijken? (3) en hoe kunnen wij verklaren dat een deel van de irreguliere immigranten hun doelen niet verwezenlijkt?

3 Het realiseren van migratiedoelen

Wij hebben onze informanten onder andere gevraagd waarom zij naar België zijn gekomen en waarom zij besloten in België te blijven. Het blijkt dat uit de motieven die zij hadden om naar België te migreren drie typen kunnen worden onderscheiden.

Ten eerste zijn 22 informanten naar België gekomen om in een korte periode veel geld te verdienen zodat zij met het verdiende geld een eigen zaak kunnen beginnen in het herkomstland of kunnen trouwen. Deze informanten streven toekomstige opwaartse mobiliteit in het land van

herkomstland na, ofwel van henzelf ofwel van (toekomstige) kinderen. Wanneer deze informanten genoeg verdienen om substantieel te kunnen sparen zijn zij in staat dit doel te realiseren. De doelen van deze migranten zijn dus gericht op de terugkeer naar het herkomstland en hun toekomstig leven aldaar. Zo zegt Göksel²⁰: "Dit is een tussenstap die ik maak om mijn droom te verwezenlijken. Ik verdien hier genoeg om voldoende te sparen voordat ik naar Turkije terugga." Ook Mohammed wil in zijn thuisland Marokko aan zijn toekomst bouwen: "Ik wilde graag naar Europa komen en geld verdienen. Als ik genoeg geld heb ga ik terug naar Marokko, om daar een bedrijfje te beginnen." We noemen deze categorie irreguliere immigranten, die naar België zijn gekomen met de ambitie om terug te keren en te kunnen investeren in een betere toekomst in het herkomstland, *investeringsimmigranten*.

De tweede groep informanten, 58 in totaal, is naar België gekomen om hier een legale verblijfsstatus te bemachtigen. Deze groep informanten is van mening dat positieverbetering samenvalt met het bemachtigen van een legale status, zo blijkt uit het volgende fragment:

Het leven in België is echt heel hard voor iemand die illegaal is. Je hebt simpelweg geen rechten in dit land als je geen papiertjes hebt. Eigenlijk word je echt gek van dit leven. Er moet echt verandering in komen. (...) Mijn enige hoop is dat ik dus een verblijfsvergunning krijg zodat ik niet bang voor de politie hoef te zijn, elke keer als ze langs rijden. Dan pas zal ik me goed voelen en proberen actief mee te werken in deze maatschappij (i64).

Veel van onze informanten geven aan de hoop te koesteren om geregulariseerd te worden of om iemand te vinden om mee te trouwen. Het overgrote deel van de Kongolese informanten is naar België gekomen om politiek asiel aan te vragen. Zij hebben hun hoop vaak gevestigd op een uiteindelijke positieve uitspraak in hun slepende asielprocedures, of in de procedures voor regularisatie die zij daarna vaak beginnen. Ook veel Marokkanen hebben als primaire ambitie om een legaal verblijf te bemachtigen. Wij noemen deze groep immigranten, wiens doel het is om een legale status te verkrijgen, *legalisatie-immigranten*.

Ten slotte is er een categorie bestaande uit veertig informanten die naar België is gekomen om hier een nieuw bestaan op te bouwen, ongeacht of zij een legale status zullen bemachtigen. Zij geven aan weinig perspectieven op economische vooruitgang te hebben in het herkomstland, waardoor zij hun heil liever elders zoeken. Zo zegt Ahmed bijvoorbeeld:

---

²⁰ Alle gebruikte namen van informanten zijn fictief.

In Marokko is er helemaal geen hoop op een toekomst omdat de situatie niet wil veranderen. Hier hebben de mensen, ook de illegalen, tenminste een beetje hoop op een betere toekomst (i75).

In tegenstelling tot de groep investeringsimmigranten hebben deze immigranten niet de ambitie om terug te keren naar het herkomstland, maar willen ze een bestaan opbouwen in België. En in tegenstelling tot legalisatie-immigranten zou een eventuele legalisering van het verblijf een wenselijke bijkomstigheid zijn, maar niet het primaire doel. Zij zouden de keuze om in België te blijven hier met andere woorden niet van laten afhangen. Binnen deze categorie is tevens een aantal personen wiens doel tijdens hun verblijf is gewijzigd. Zo kwam een aantal informanten met het idee naar België om snel veel geld te verdienen en daarna terug te keren, maar besloot later toch te blijven, omdat zij van mening zijn dat het leven voor hen in België beter is dan in het herkomstland. Zo ook Mustafa: "Ik heb hier werk, ik ga terug naar Bulgarije om te trouwen als ik genoeg geld heb gespaard. Daarna kom ik terug met mijn vrouw. Hier heb ik een beter leven." Ook Marik blijft liever in België vanwege de financiële voordelen die hem in staat stellen zijn familie in Marokko te ondersteunen. Hij zegt: "Ik heb hier werk. Als ik terug naar Marokko ga, beland ik weer in het naaiatelier. Dat verdiende heel slecht. Ik blijf hier, totdat ik door de Belgische regering word teruggestuurd." Het is dus niet het aanvankelijke migratiedoel, maar het doel dat een immigrant op het moment dat wij hem interviewden had, dat van belang is. Bovendien blijkt dat irreguliere immigranten hun doelen niet alleen in benedenwaartse zin aanpassen (vgl. Barik 2006, Mahler 1995), maar dat deze *goal succession* ook in een meer horizontale zin plaatsvindt.

Onze informanten gaven diverse antwoorden op onze vraag waarom zij ervoor kiezen in België te blijven. Vijfenvijftig informanten gaven aan dat zij wilden blijven omdat ze zichzelf als succesvol beschouwen en bezig zijn om hun vooropgezette doelen te behalen. Vijfenzestig van hen gaven aan dat zij niet bezig zijn hun doelen te bereiken maar verkiezen om te blijven vanwege andere redenen. Deze redenen lopen uiteen van het koesteren van hoop op verbetering tot de gedachte dat er geen keuze is omdat het leven voor hen een kwestie van overleven is. Aan de hand van de antwoorden van de informanten op deze vraag waren wij in staat hen te categoriseren in twee groepen: migranten die hun leven in België als succesvol bestempelen en migranten die hun migratie als mislukking zien. Met andere woorden, zij die aangeven dat zij hun doelen realiseren en zij die aangeven dat zij hun doelen niet realiseren. Onder degenen die een positief oordeel vellen over hun

verblijf in België zijn 26 Turken, negentien Bulgaren, acht Marokkanen en twee Kongolezen.

Tabel 6.1 Type respondenten naar het realiseren van hun doel en herkomstland

Het realiseren van doelen	Investerings-immigranten	Legalisatie-immigranten	Verblijfs-immigranten	Totaal
Ja	18	13	24	55
Waarvan uit:				
Bulgarije	8	1	10	19
Kongo	0	1	1	2
Marokko	0	4	4	8
Turkije	10	7	9	26
Nee	4	45	16	65
Waarvan uit:				
Bulgarije	2	2	7	11
Kongo	0	27	1	28
Marokko	1	14	7	22
Turkije	1	2	1	4
Totaal	22	58	40	120

Nu is het de vraag hoe het komt dat deze 55 irreguliere immigranten wel in staat zijn hun doelen te realiseren en de 65 andere niet. De rol die hulpbronnen als sociaal, cultureel of economisch kapitaal hierbij spelen staat daarbij centraal. Onze informanten hebben drie soorten doelen. Wij zullen per categorie van doelen nader bezien hoe het komt dat 55 immigranten hun doelen blijken te realiseren.

4 Succesvolle investeringsimmigranten - hulpbronnen

Achttien investeringsimmigranten geven aan dat zij hun doel aan het realiseren zijn, en typeren hun migratie daarom als succesvol. Hoewel ze hun doelen feitelijk nog niet gerealiseerd hebben, ervaren ze dit naar eigen zeggen al wel zo omdat ze goed op weg zijn; op de toekomstige verwezenlijking van hun doelen nemen ze als het ware alvast een voorschot. Ook doen zij in sommige gevallen relevante werkervaring op, die ze bij terugkomst in hun voordeel kunnen aanwenden:

Om te beginnen heb ik het financieel hier in Gent lang niet slecht. (...) Ik ben makkelijk in staat om maandelijks 500 euro opzij te zetten. Een deel stuur ik naar Turkije. Bij mijn terugkeer naar Adana ben ik van plan een zaak te openen op het gebied van het verrichten van werkzaamheden in de bouw met betrekking tot schilderen, laminaat aanleggen, behangen. Ik wil me in deze sector gaan specialiseren en ik heb naar mijn mening de benodigde professionaliteit hier in Gent opgedaan met behulp van een collega (i92).

Veertien investeringsimmigranten blijken in staat hun doelen te realiseren doordat zij hun verblijf in België en de werkzaamheden die zij daar verrichten al voor het vertrek uit het herkomstland regelen. Middels deze vorm van *geregisseerde migratie* zijn zij in staat werk te vinden dat aansluit bij hun eigen capaciteiten (vgl. Burgers en Engbersen 1999 en Staring 2001). Deze migranten laten zich van tevoren uitgebreid voorlichten over de mogelijkheden voor werk en verblijf en zijn zo in staat uit te rekenen of zij via migratie hun toekomstplannen kunnen realiseren. Zo vertelde een vriend van Hakan hem dat hij naar België zou vertrekken om daar voor anderhalf jaar in de bouw te werken. Deze vriend had daarvoor jaren in Nederland gewoond en kon nu gaan werken voor een man die hij nog uit die tijd kende. Toen deze vriend net in België was aangekomen belde hij Hakan op om te vragen of hij ook wilde komen want ze hadden nog een goede werkkracht nodig. Hakan stemde in. Zijn toekomstige baas zorgde ervoor dat hij uit Istanbul werd opgehaald en naar Gent werd gebracht, alwaar hij nu 1200 euro per maand verdient.

Net als Hakan oefenen succesvolle investeringsimmigranten vaak hetzelfde beroep uit in België als in het herkomstland. Met hun ervaring hebben zij een gunstige onderhandelingspositie waardoor zij niet de laagste lonen ontvangen. Zo was een aantal informanten in het herkomstland bakker, kapper of bouwvakker. Op basis van hun werkervaring konden zij dit werk ook in België doen. Soms worden zij zelfs speciaal geïnviteerd om naar België te komen, zoals in het geval van Göksel. Göksel werkte als zanger in Turkije. In 2002 vroeg een jeugdvriend hem of hij de nieuwe zanger wilde worden in zijn band in België. Hij zou hiermee veel beter kunnen verdienen dan in Turkije en hij zou bovendien prima in de groep passen, zo werd hem verteld. Omdat Göksel er altijd al van had gedroomd ooit zijn eigen CD uit te brengen, en hij op deze manier zijn droom zou kunnen verwezenlijken, stemde hij toe. Totdat hij het benodigde bedrag voor zijn CD bij elkaar heeft zal hij in België blijven. Sinds zijn komst treedt hij elk weekend op bij bruiloften, verlovings, openingen, besnijdingsfeesten en verjaardagsfeesten binnen de Turkse gemeenschap, zowel in België als in Nederland. Hij is de enige in de band met een illegale status, maar hij verdient net zoveel als de andere groepsleden. Ook Musa was vanwege zijn beroepscompetenties en zijn connecties in staat zijn werk in België al in het herkomstland te arrangeren:

Ik wil graag een eigen kapperszaak hebben en trouwen, in Turkije kan ik nooit genoeg verdienen om dat voor elkaar te krijgen daarom wilde ik naar Europa. Een van mijn kennissen komt uit Gent, zijn zoon heeft een

kapperszaak in Gent en was op zoek naar een werknemer die goed is in zijn vak. Ik stelde hem meteen voor om voor zijn zoon te werken en legde mijn situatie uit (...). Hij belde zijn zoon op, die vond het goed en zodoende regelden zij dat ik een visum kreeg om naar België te komen. Zij betaalden mijn vliegticket en visum (195).

Göksel en Musa hebben hun huidige banen aangeboden gekregen vanwege hun beroepscompetenties. Zij zijn met andere woorden in staat gebleken om hun cultureel kapitaal te benutten. Göksel spreekt nauwelijks Nederlands, en Musa spreekt het in het geheel niet, en hadden zij dit wel gesproken dan was dit naar verwachting niet van invloed geweest op de mate waarin zij in staat zijn hun doelen te realiseren. Göksel's andere groepsleden, die wel Nederlands spreken, verdienen immers hetzelfde, en Musa knipt enkel Turkse klanten. Ook gaf geen van de andere succesvolle investeringssimmigranten aan dat het beheersen van een van de Belgische talen een voordeel zou kunnen opleveren. Omdat zij veelal binnen de eigen etnische economie werken is dit blijkbaar niet van belang. Het is dus een specifieke vorm van cultureel kapitaal, namelijk beroepscompetenties, die succesvolle investeringssimmigranten weten te benutten, waardoor zij in staat zijn hun doelen te realiseren. Deze informanten blijken in staat deze competenties te benutten, doordat zij familie, vrienden of kennissen in België hebben die voor hen kunnen bemiddelen. Middels hun sociaal kapitaal zijn deze succesvolle investeringssimmigranten dus in staat hun cultureel kapitaal vruchtbaar te maken om zo hun doelen te verwezenlijken.

Volgens Gryzmala-Kazłowska (2005) is het belang van cultureel kapitaal, in de vorm van het spreken van talen, toegenomen voor irreguliere immigranten bij het vinden van werk. Voor de groep investeringssimmigranten blijkt dit niet het geval te zijn. Van groter belang is het bezitten van *human capital* in de vorm van specifieke beroepscompetenties die, mits gecombineerd met sociaal kapitaal, benut kunnen worden (Becker 1965). De afwezigheid van het belang om Frans of Nederlands te leren, kan gemakkelijk worden verklaard. Omdat investeringssimmigranten geen verblijf in België ambiëren, maar in korte tijd veel geld willen verdienen, is het investeren in de taal vermoedelijk niet de moeite waard. Waarschijnlijk zouden zij meer kunnen verdienen door zelf koppelbaas te worden, maar deze markt blijkt in handen van Turken met een verblijfsvergunning of met de Belgische nationaliteit. Zij spreken over het algemeen beter Nederlands dan een investeringssimmigrant gedurende zijn tijdelijke verblijf ooit zou kunnen leren. Geen enkele investeringssimmigrant volgt dan ook een taal cursus.

Door een combinatie van sociaal kapitaal en *human capital* in de vorm van beroepscompetenties, zijn succesvolle investeringsimmigranten in staat werk te vinden. Hun beroepscompetenties zorgen er tevens voor dat zij goed kunnen verdienen, waardoor zij in staat zijn voldoende geld opzij te zetten om mee terug te nemen naar het herkomstland en hun doelen te verwezenlijken.

5 Succesvolle legalisatie-immigranten - hulpbronnen

De dertien succesvolle legalisatie-immigranten onder onze informanten hebben op een of andere wijze een daadwerkelijke legalisatie van het verblijf in het vooruitzicht. Het gaat in tien van de dertien gevallen om informanten die een partner hebben waarmee zij zullen trouwen. In twee gevallen is er sprake van gezinshereniging en in een geval heeft een informant een arbeidsverleden in België van achttien jaar als basis voor regularisatie. Deze informanten ervaren positieverbetering omdat zij hun kans op het verwerven van een status zeer reëel achten. In hun ervaring anticiperen ze als het ware alvast op de realisatie van hun doel om gelegaliseerd te worden. De huwelijken die zij sluiten zijn in twee gevallen gearrangeerd en tegen betaling en de overige acht aanstaande huwelijken zijn voortgekomen uit een liefdesrelatie. Bij de liefdesrelaties gaat het in vijf gevallen om huwelijken binnen de eigen etnische groep, zoals ook in het volgende fragment:

Ik ga binnenkort met een Marokkaans meisje verloven. Ze is in België geboren en ze heeft een verblijfsvergunning. Een neef van mij heeft me aan haar voorgesteld. Ik hoop binnenkort te trouwen. Dan zal ik ook legaal in België kunnen verblijven. En kan ik aan mijn toekomst werken (i80).

Deze succesvolle legalisatie-immigranten werden door een familielid of vriend voorgesteld aan de toekomstige partner of zij hebben deze zelf in een uitgaansgelegenheid ontmoet. Door veel in de eigen etnische kring te verkeren vergroten deze immigranten de kans een toekomstige partner tegen te komen.

Ik heb een Turkse vriendin, ik ga me binnenkort verloven met haar. Het is een vriendin van mijn zus, ik heb haar ontmoet toen ik op bezoek was bij mijn zus. Mijn zus heeft ons aan elkaar voorgesteld (i100).

Informanten geven echter ook aan dat het voor irreguliere immigranten niet altijd gemakkelijk is om een partner te vinden uit de eigen groep. Ouders van huwelijkskandidaten stemmen soms niet in met een beoogd huwelijk omdat

zij denken dat het de irreguliere immigranten alleen maar om de verblijfsvergunning te doen is, en omdat een illegaal geen huwelijkspartner van voldoende aanzien zou zijn (vgl. Engbersen 2001). Vandaar dat alle vijf informanten die binnen de eigen etnische gemeenschap trouwen, familie hebben in België. Hierdoor kan een betere vertrouwensrelatie worden opgebouwd tussen de families en is er mindere sprake van statusverschil. Voor irreguliere immigranten die hun status weten te legaliseren door een huwelijk met iemand uit de eigen gemeenschap is het niet van belang om de Nederlandse of Franse taal te spreken. Er zijn echter ook gevallen waarbij er getrouwd wordt met een autochtoon of met een lid van een andere etnische groep, en dan is het spreken van de landstalen echter weer wel van belang. Zo gaat een informant binnenkort met een Poolse trouwen, en trouwen twee informanten met een Belgische. Deze informanten spreken dan ook beter Nederlands dan de meeste andere informanten en volgen bovendien een Nederlandse taal cursus. Wanneer zij op zoek gaan naar een potentiële Belgische partner in uitgaansgelegenheden, op straat of op het internet is het immers van belang dat zij zich verstaanbaar kunnen maken. Ten slotte zijn er twee informanten die betalen voor een gearrangeerd huwelijk. In deze gevallen regelt de werkgever meestal het huwelijk en betaalt hier ook voor. De irreguliere immigrant dient hem dit dan later terug te betalen. Economisch kapitaal is hier dus primair van belang. De succesvolle legalisatie-immigranten zijn in staat gebleken specifieke vormen van kapitaal te benutten op verschillende huwelijksmarkten. Op een etnische huwelijksmarkt is het van belang ingebed te zijn in een etnisch netwerk om in contact te komen met potentiële huwelijkskandidaten, waarbij de nabijheid van familie het benodigde statusniveau garandeert. Op een Belgische huwelijksmarkt geeft het spreken van talen en het kennen van Belgische culturele conventies (cultureel kapitaal) de doorslag. En bij gearrangeerde huwelijken staat economisch kapitaal centraal.

6 Succesvolle verblijfsimmigranten - hulpbronnen

Vierentwintig verblijfsimmigranten zijn ondanks hun illegale status in staat een bestaan in België op te bouwen. Zij oordelen positief over hun nieuwe bestaan in België en vinden dat zij hun positie hebben verbeterd. Zo zegt Yilmaz: "Tot nu toe heb ik niet echt moeilijkheden gehad, ik heb hier een beter leven dan mensen met een verblijfsvergunning. Ik verdien zelfs meer dan zij." Ook Karim voelt een positief oordeel over zijn illegale verblijf in

België: "In Marokko heb je helemaal geen toekomst, want de situatie daar is verrot. Hier werk ik en probeer ik ook een beetje te sparen. Ik heb hier toch een toekomst die beter is."

Net als succesvolle investeringsimmigranten, vinden zij vaak werk via een koppelbaas uit de eigen gemeenschap. Zo wilde Nazim bijvoorbeeld een nieuw leven beginnen in het buitenland na een nare ervaring in de liefde. Een vriend van hem contacteerde een koppelbaas en samen reisden ze af naar België, waar ze niemand kenden. In Gent werden ze voorgesteld aan een andere koppelbaas, die een woning en werk voor hen regelde. Nazim is werkzaam in een restaurant als ober, bezorger en schoonmaker. Zijn koppelbaas is van Turkse afkomst, net als zijn werkgever. Als hij zou worden uitgezet zou hij terugkomen naar België, want hij wil niet meer in Bulgarije wonen. Nazim werkt daarnaast al ruim een jaar bij een Turkse slagerij, een vaste baan die hij via Turkse kennissen vond. Hieruit blijkt dat werken via koppelbazen of het etnische netwerk elkaar af kunnen wisselen of kunnen aanvullen, net als bij investeringsimmigranten. Het is voor irreguliere immigranten vooral zaak zich veel in theehuizen te begeven alwaar vraag en aanbod voor illegale arbeid – al dan niet tegen betaling – samenkomen. Omdat werk bij deze groep immigranten centraal staat zou men denken dat beroepscompetenties ook hier een grote rol spelen. Dit werd door onze informanten echter niet aangegeven. Slechts één succesvolle verblijfsimmigrant voert in België hetzelfde beroep uit als in het herkomstland, namelijk dat van schilder. Voor een herder of een taxichauffeur is het logischerwijze moeilijker om in België in hetzelfde beroep emplooi te vinden. Verblijfsimmigranten hechten veel waarde aan het hebben van stabiel werk zodat zij periodes van afhankelijkheid van anderen kunnen vermijden. Voor het opbouwen van een bestaan is een zekere mate van stabiliteit een vereiste. Alle succesvolle verblijfsimmigranten beschikken dan ook over vast werk, of over zoveel verschillende baantjes tegelijk dat dit ook een zekere stabiliteit oplevert. Doordat zij niet in staat zijn hun beroepscompetenties in België te benutten, verdienen zij minder dan de succesvolle investeringsimmigranten, die dit wel konden. Een aantal verblijfsimmigranten geeft aan dat zij ondanks hun geringe inkomsten toch vinden dat zij erop vooruit zijn gegaan ten opzichte van hun situatie in het herkomstland. Deze informanten werken zes dagen in de week, tien uur per dag, voor dertig euro, maar geven desondanks aan tevreden te zijn met hun situatie:

Hier in Gent ben ik werkzaam als ober in een Turks theehuis. Ik heb het wel naar mijn zin. Ik verdien negenhonderd euro aan loon, waarbij ik maandelijks honderd euro aan huur betaal. Veel besparingen kan ik hier

niet treffen. Hier zit ik echter niet mee. Ik kan hier tenminste leven en wel met hogere levensstandaarden dan daar in Istanbul (i110).

Hieruit blijkt dat positieverbetering voor verblijfsimmigranten deels economisch is, maar ook geworteld is in de subjectieve ervaring van 'een beter leven' in een West-Europees land. Werk is belangrijk voor het genereren van inkomsten om een dergelijk leven te leiden maar is geen doel op zich, zoals bij investeringsimmigranten het geval is.

Verblijfsimmigranten wijzen vaak op het belang van aanwezige familie of goede vrienden die hen op kan vangen bij tegenslagen. Ook al is hun werk gedurende lange tijd relatief vast, zij kunnen toch op ieder moment ontslagen worden. Wanneer zij niet in staat zijn om te sparen vanwege hun geringe inkomsten, kunnen zij hun eigen financiële tegenslagen niet opvangen, waardoor zij afhankelijk zijn van steun. Zij houden een illegaal verblijf daarom alleen vol als zij op anderen kunnen terugvallen. Vandaar dat achttien van de vierentwintig succesvolle verblijfsimmigranten familie of hele goede vrienden in België heeft op wie ze een beroep kunnen doen in tijden van nood. Ook al vinden ze via koppelbazen of het etnische circuit hun emplooi (al dan niet na een verwijzing door familieleden), de zekerheid dat ze op familie kunnen terugvallen reduceert hun onzekere bestaan:

Als illegaal ben je altijd afhankelijk van anderen, vooral van je familie.

Zonder familie ben je nergens, want je kunt niet verwachten dat je een jaar kosteloos bij zo maar iemand mag verblijven. Als illegaal realiseer je dat je echt niet zonder hulp kunt (i32).

De aanwezigheid van sociale steun van familie wordt beschouwd als een voorwaarde voor positieverbetering wanneer men geen vast inkomsten heeft of wanneer de inkomsten gering zijn. We zullen in de volgende paragraaf dan ook zien dat niet-succesvolle verblijfsimmigranten vaak geen familie hebben in België waar zij op kunnen terugvallen.

Sociale steun blijkt dus een voorwaarde voor verblijfsimmigranten om een bestaan op te bouwen in België. Deze immigranten krijgen *sociale steun* van hun familieleden en goede vrienden waarmee ze kunnen overleven.

Tegelijkertijd mobiliseren zij *social leverage* – vooral voor het vinden van werk – uit een meer wijder etnisch netwerk, waarmee zij toegang hebben tot de informele arbeidsmarkt is (Briggs 1998: 178). Beide vormen van sociaal kapitaal vullen elkaar dus aan. Sociaal kapitaal is voor verblijfsimmigranten van cruciaal belang, zowel in de vorm van sterke familiale- en vriendschapsbindingen (*strong ties*) als in de vorm van lossere, verbindende netwerkrelaties (*weak ties*) die nodig zijn voor het vinden van werk (Granovetter 1974). Toch leidt de combinatie van beide vormen van sociaal

kapitaal er niet toe dat de brug geslagen kan worden tot een legaal bestaan. Deze verblijfsmigranten hebben niet de beschikking over 'bridging social capital' die de kloof tussen een legaal en illegaal bestaan weet te slechten (Putnam 2000). Daar dit ook niet hun primaire doel is, zijn zij desondanks van mening dat zij hun positie hebben verbeterd.

Net als bij investeringsimmigranten lijkt cultureel kapitaal in de vorm van het spreken van talen geen enkele rol te spelen. Geen enkele informant geeft aan dat het al dan niet spreken van een Belgische taal van invloed was op het vinden van werk of andere mogelijkheden voor positieverbetering. Wel zijn enkele verblijfsimmigranten bezig met het leren van het Vlaams. De keuze daarvoor duidt mogelijk op een nieuwe doelverschuiving, bijvoorbeeld om via een huwelijk een meer stabiele verblijfspositie te verwerven (waarbij zij in de categorie van legalisatie-immigranten terechtkomen).

7 Immigranten die hun doelen niet realiseren

In de voorgaande paragraaf zijn drie typen irreguliere immigranten geschetst die verschillende doelen hebben (1) de *investeringsimmigranten*, die naar België zijn gekomen om geld te verdienen of ervaring op te doen waarmee zij bij terugkomst investeringen kunnen doen in het herkomstland; (2) *legalisatie-immigranten* die vooral een verblijfsvergunning willen bemachtigen en (3) *verblijfsimmigranten* die naar België zijn gekomen om daar een beter leven op te bouwen en hiervoor niet noodzakelijkerwijs een legale status nodig hebben.

We hebben gezien dat diverse kapitaalsoorten een rol spelen bij het verwezenlijken van deze aspiraties. Cultureel kapitaal in de vorm van het spreken van talen speelt bij veel informanten geen rol, behalve bij legalisatie-immigranten die proberen een Belgische huwelijkspartner te vinden. *Human capital* in de vorm van beroepscompetenties blijkt voor investeringsimmigranten van doorslaggevend belang, mits goed gecombineerd met sociaal kapitaal. Voor legalisatie-immigranten is het kapitaal dat zij nodig hebben afhankelijk van het type huwelijksmarkt waarop zij zich begeven. En voor verblijfsimmigranten is vooral een combinatie van ondersteunend en verbindend sociaal kapitaal (*social support* en *leverage*) van doorslaggevend belang.

Tabel 6.2 Doelen en benodigde kapitaalsoorten van onderscheiden typen migranten

Type migranten	Investeringsimmigranten	Legalisatie-immigranten	Verblijfsimmigranten
Doel	Financieel kapitaal verwerven voor investeringen in thuisland	Realiseren van legaal verblijf in gastland	Bestaansbasis realiseren voor (illegaal) verblijf in gastland
Benodigd kapitaal	<i>Human capital:</i> beroepsvaardigheden Sociaal kapitaal: transnationale netwerken	Afhankelijk van huwelijksmarkt: Cultureel, Sociaal, Economisch kapitaal	Gecombineerd sociaal kapitaal: <i>Leverage & Social Support</i>

Het merendeel van onze informanten is echter *niet* in staat om hun doelen te verwezenlijken. In het volgende deel zetten we uiteen waarom zij er niet in slagen om hun positie te verbeteren.

7.1 Niet-succesvolle investeringsimmigranten – gebrek aan *human capital*

In het voorgaande is beschreven dat een deel van onze informanten naar België komt om een bepaald geldbedrag te verdienen waarmee zij kunnen investeren in een betere positie in hun herkomstland. In het onderzoek zijn een aantal investeringsimmigranten aangetroffen die niet succesvol waren. Zij beschikken niet over relevante beroepscompetenties die zij in België kunnen doen gelden: een van hen verkocht fruit op een kar, twee waren werkloos en de andere had zijn hele leven als vrachtwagenchauffeur gewerkt. Zij zijn in België sterk afhankelijk van schoonmaakwerk, seizoensarbeid in de tuinbouw of laagwaardige arbeid in de bouw. Deze werkzaamheden zijn vaak op oproepbasis en de salarissen liggen rond de dertig euro per dag voor tien uur werk. Zelfs met de benodigde besparingen op huisvesting genereren dergelijke baantjes niet genoeg inkomsten om in korte tijd te kunnen sparen voor het investeren in het herkomstland. Het gebrek aan juiste beroepscompetenties leidt ertoe dat zij geen competitieve voordelen hebben en onregelmatig moeten werken voor lage lonen. Zij slagen er dan vaak niet in om voldoende te sparen voor de investeringen die zij voor ogen hebben.

Zoals gezegd plannen veel investeringsimmigranten hun migratie van tevoren waardoor ze relatief succesvol zijn in het benutten van hun competenties. Door deze geregisseerde migratie binnen een georganiseerd transnationaal etnisch netwerk falen er vermoedelijk relatief weinig. Investeringsmigranten die er niet in slagen om hun doelstelling te verwezenlijken hebben twee opties. Een eerste optie is om terug te gaan (velen zullen dat gedaan hebben waardoor zij niet zijn aangetroffen in het onderzoek). Een tweede optie is om hun doelstelling bij te stellen, en bijvoorbeeld langer te blijven dan aanvankelijk gepland, of - indien men in België wil of moet blijven - pogen te overleven.

Investeringsimmigranten die niet in staat zijn hun aspiraties te realiseren beschikken niet over specifiek *human capital* waar hij of zij iets aan heeft in België. Met behulp van sociaal kapitaal kan een dergelijke immigrant misschien wel werk vinden maar door gebrek aan relevante werkervaring zal dit geen werk zijn dat genoeg opbrengt om zijn aspiraties te realiseren. Het is dus vooral een gebrek aan beroepscompetenties dat investeringsimmigranten onsuccesvol maakt. Voor niet-succesvolle investeringsimmigranten geldt dus dat een gebrek aan de juiste kapitaalsoort, te weten cultureel kapitaal in de zin van beroepscompetentie die in België kan worden benut, een verklaring biedt voor het feit dat zij niet in staat zijn hun positie te verbeteren. Aan het beroep dat zij in het herkomstland uitoefenden hebben ze niets in België.

7.2 Niet-succesvolle legalisatie-immigranten – gebrek aan cultureel, sociaal, of economisch kapitaal

Het primaire doel van legalisatie-immigranten is het bemachtigen van een legale status. De groep informanten die hier niet in slaagt bestaat vrijwel geheel uit Kongolezen en Marokkanen. Zij blijven in België omdat zij de hoop koesteren ooit papieren te zullen krijgen, maar hebben geen reëel uitzicht hierop:

Ik wil hier mijn toekomst opbouwen en betere leefomstandigheden.

Marokko heeft geen toekomst voor mij. Ik ben naar Europa gekomen om mijn kansen te checken en te proberen een verblijfsvergunning te verkrijgen ondanks alle moeilijkheden als illegaal zijnde in België. Ik heb nog steeds hoop anders zou ik hier niet blijven (i67).

Ik blijf hier ondanks de moeilijkheden, omdat als ik terugga, ik gevaar loop om gedood te worden in Kongo. Ik heb verschillende moeilijkheden maar blijf hopen in het land. De staat België moet mijn situatie erkennen. Ik hoop dat ze mijn problemen erkennen, dat ik echt gevaar loop en gedood wordt als ik terug moest gaan naar Kongo (i49).

Een deel van de legalisatie-immigranten probeert een status te bemachtigen via een huwelijk. Zoals gezegd lukt het degenen die geen familie in België hebben vaak niet om een huwelijkspartner te vinden. Ouders van potentiële partners gaan niet graag in zee met irreguliere immigranten zonder dat de aanwezigheid van familie in België een garantie kan vormen tegen statusverlies. Deze niet-succesvolle legalisatie-immigranten beschikken dus niet over voldoende status, of culturele competenties die binnen de etnische groep gangbaar zijn, hoewel ze misschien wel over een groot sociaal netwerk beschikken. Een aantal legalisatie-immigranten probeert vergeefs een partner te zoeken op de Vlaamse huwelijksmarkt maar slaagt hier (nog) niet in,

omdat hun kennis van de Nederlandse taal nog tekortschiet, of omdat zij bepaalde Vlaamse culturele conventies nog onvoldoende kennen. Ook hebben zij niet voldoende geld om een schijnhuwelijk aan te gaan, of vinden zij dit niet nastrevenswaardig. Een gebrek aan het soort kapitaal dat vereist is op de verschillende type huwelijksmarkten maakt dat zij hun aspiraties niet kunnen realiseren waardoor zij hun eigen verhaal niet als succesverhaal beschouwen.

Een ander deel van de niet-succesvolle legalisatie-immigranten probeert vergeefs gelegaliseerd te worden via procedures zoals de regularisatieprocedure of een beroep bij de Raad van State inzake hun asielaanvraag. Geen van onze informanten was zo zeker van een (eventuele) positieve uitspraak in deze procedures dat zij reeds het idee hadden dat zij hun positie aan het verbeteren waren. Vanwege de ondoorzichtigheid van deze procedures is het ook moeilijk om de kans op een positieve uitspraak goed in te schatten. Hoewel deze informanten hoop koesteren schatten zij hun kansen laag in. Legalisatie-immigranten die aangaven dat zij hun doel aan het verwezenlijken zijn waren dan ook alleen migranten die dit via een huwelijk of gezinshereniging²¹ deden.

Legalisatie-immigranten investeren ook niet altijd in werk. Hun doel is om hun positie te verbeteren middels papieren en niet via werk. Werk is eerder een belemmering om papieren te krijgen. Zwartwerk is immers strafbaar en een strafblad reduceert de kans op een verblijfsvergunning en vergroot de kans op uitzetting. Veel legalisatie-immigranten proberen daarom zo min mogelijk te werken om de kans om opgepakt te worden te minimaliseren. Ook veel Marokkaanse informanten werken parttime om het hoofd boven water te kunnen houden en besteden de rest van hun tijd aan het zoeken van een huwelijkskandidaat. Hoewel legalisatie-immigranten soms wel beroepscompetenties hebben waar ze wat mee zouden kunnen doen, kiezen ze ervoor om deze niet te benutten, omdat ze niet leiden tot het verwezenlijken van het doel wat ze nastreven. Doordat zij zich eenzijdig richten op dat ene doel onderkennen zij onvoldoende dat er ook andere mogelijkheden zijn om hun positie te verbeteren. Sommige irreguliere immigranten zullen na verloop van tijd wellicht hun doel wijzigen terwijl anderen dit niet wenselijk achten omdat zij het gevoel hebben recht te hebben op hun status vanwege de ontberingen die zij hebben doorstaan of vanwege hun lange verblijfsduur:

---

²¹ De procedures voor gezinshereniging zijn dusdanig helder en eenduidig dat men op voorhand met vrij grote zekerheid kan weten of men gerechtigd is tot een legaal verblijf of niet.

Er zijn genoeg andere jongens die heel lang illegaal zijn geweest en nu gewoon een burger zijn van dit land. Als je volhardt, dan bereik je uiteindelijk je doel naar mijn mening (i72).

Het is dus niet zozeer het geval dat niet succesvolle legalisatie-immigranten helemaal geen kapitaal bezitten als wel dat zij niet over de *juiste* kapitaalsoort beschikken om hun specifieke doel te bereiken.

Niet-succesvolle legalisatie-immigranten ontvangen vaak wel sociale steun om te kunnen overleven, maar slagen er niet in hun aspiraties te realiseren. Zo zegt Serge: "Ik ben dankbaar dat al die mensen mij gesteund hebben maar ik mis de noodzakelijke papieren om me te kunnen ontwikkelen in België." Sociale steun putten deze informanten uit diverse netwerken, al dan niet met elkaar gecombineerd. Zo zegt Alex: "Zonder de steun van mijn familie zou ik niet kunnen overleven. Ik ben ook de priester dankbaar voor de kleding en het beetje geld dat hij me soms geeft." Niet succesvolle legalisatie-immigranten wonen in bij familie of in een asielcentrum, werken niet of nauwelijks, speuren 's avonds en 's nachts de straten af op zoek naar een potentiële huwelijkspartner, of wachten binnenshuis angstig de uitkomsten van hun procedures af. Zij zijn (soms volledig) afhankelijk van sociale steun. De Marokkaanse informanten vinden deze sociale steun veelal binnen familiestructuren terwijl de Kongolezen hulp krijgen van allerlei (semi-gouvernementele) organisaties. Door hun asielverleden zijn zij geïnstitutionaliseerd in het Belgische netwerk van vreemdelingenassistentie. Zij kennen de weg in het institutionele moeras van de Belgische hulpverlening. Zij mobiliseren sociale steun uit wat Dominguez en Watkins (2003) 'institution-based networks' noemen. Zij ontberen echter 'social leverage' of wensen hier geen gebruik van te maken, en houden vast aan hun doel een legale status te krijgen, waar ze tot dusver niet succesvol in zijn. Ten slotte zijn er legalisatie-immigranten die van niemand steun krijgen en die alleen maar zijn afgekomen op de geruchten die na de regularisatiecampagne zijn ontstaan dat het in België gemakkelijk is om papieren te krijgen, zoals Abdul:

Ik heb geen hulp van anderen gehad. Wel vraag je aan mensen die je kent of ze weten of er een kamer vrij is en dergelijke. Je staat helemaal alleen op straat. Er zal niemand zijn die veel moeite voor je zal doen om aan huisvesting te komen (i64).

Niet succesvolle legalisatie-immigranten hebben dus niet per se een gebrek aan kapitaal – hoewel dit soms ook voorkomt – maar vooral een gebrek aan de *juiste kapitaalsoort* die benodigd is om hun specifieke doel te realiseren.

Daarnaast ontberen zij een overtuigende 'asielcasus' waardoor de kans op het verkrijgen van een geldige verblijfstitel beperkt is.

7.3 Verblifsimmigranten – gebrek aan gecombineerd sociaal kapitaal

Ook informanten die gekomen zijn om er in België economisch op vooruit te gaan slagen hier vaak niet in omdat zij niet in staat zijn een hiervoor noodzakelijk stabiel inkomen te verwerven, of omdat zij niet over een netwerk beschikken dat hen kan opvangen in tijden van nood. Zij werken veelal op oproepbasis of met tijdelijke contracten, waardoor zij soms lang werkloos zijn en afhankelijk zijn van sociale steun:

Het is hier ook heel moeilijk. Werk is heel moeilijk te vinden. Geen werk betekent geen geld. Ik heb hier geen familie, dus ik kan niet terug vallen op mijn familie. Het leven hier in België is zwaarder dan ik dacht. Als je in Marokko bent denk je dat het hier een paradijs is, maar dat is het absoluut niet. Als ik geen werk heb, dan moet ik zo snel mogelijk werk zoeken, omdat je anders hier niet overleeft. Je vrienden kunnen je niet verzorgen. Zij hebben het zelf ook moeilijk (i86).

Daarnaast zijn er informanten die wel familie hebben om op terug te vallen, maar er niet in slagen om voldoende werk te vinden om een zelfstandig bestaan op te bouwen. Zij blijven vaak noodgedwongen bij familie inwoners. De sociale steun die zij uit hun 'strong ties' putten stelt hen in staat te overleven, maar niet om een zelfstandig leven op te bouwen. Zo zegt Ali: "Mijn familie is heel belangrijk voor mij. Op dit moment ben ik volledig van hen afhankelijk." Het is precies deze afhankelijkheid die positieverbetering in de weg staat:

Mijn familie in België heeft mij onderdak geboden en mij in hun midden opgenomen omdat ik een familielid ben. Ik ben ze daar heel dankbaar voor. (...) Werk vinden is nog wel een probleem in België. Het zoeken van werk door een illegaal vergt heel veel moeite. Ondanks de grote inspanningen om werk te vinden, kom je vaak van een koude kermis thuis. (...) Ik hoop dat ik werk vind zodat ik niet steeds afhankelijk hoef te zijn van mijn familie. Dat zou me persoonlijk ook een goed gevoel geven (i65).

Niet-succesvolle verblifsimmigranten zijn niet in staat om het benodigde *gecombineerde* sociaal kapitaal te mobiliseren. Het benodigde sociaal kapitaal voor verblifsimmigranten bestaat immers uit zowel *leverage* als *support*. Verblifsimmigranten die niet succesvol zijn beschikken vaak slechts over een van de twee vormen van sociaal kapitaal terwijl zij beide nodig hebben om het geambieerde stabiele bestaan te kunnen opbouwen.

8 Conclusie

De veronderstelling dat de mate waarin irreguliere migranten hun doelen weten te realiseren afhankelijk is van hun mogelijkheden om kapitaalsoorten succesvol te benutten, en de aanname dat specifieke doelen de inzet van specifieke kapitaalsoorten vereisen, worden door onze bevindingen bevestigd. Uit onze analyse blijkt dat de mate waarin irreguliere immigranten erin slagen om hun doelen te realiseren afhangt van de mate waarin zij beschikken over de *juiste (combinatie van) kapitaalsoorten*. De bevinding dat specifieke kapitaalsoorten van belang zijn voor specifieke doelen wordt bovendien gevalideerd door het gegeven dat voor degenen die hun doelen niet bereiken meestal niet geldt dat ze helemaal geen hulpbronnen hebben. Zij beschikken echter niet over de *juiste vormen of combinaties van kapitaal* die nodig zijn om hun specifieke doel te realiseren.

Deze bevindingen zijn om diverse redenen van belang. Zo bieden zij inzicht in de vraag hoe het komt dat sommige irreguliere immigranten erin slagen hun positie te verbeteren en andere niet. De rol die diverse kapitaalsoorten hierbij spelen werd in ander onderzoek al belicht (zie bijv. Chavez 1992, Cranford 2005, Engbersen 2001, Gryzmala-Kazlowska 2005, Hagan 1998, Mahler 1995, Massey et al. 1994, Staring 2001), maar het bleef nog onduidelijk in welke context welke kapitaalsoort doorslaggevend is. Ons onderzoek levert een bijdrage aan de kennisontwikkeling over de betekenis van diverse kapitaalsoorten voor de mogelijkheden tot positieverbetering onder irreguliere immigranten. Door enkele achterliggende mechanismen bloot te leggen hebben wij laten zien dat het belang van kapitaalsoorten contextgebonden is.

Daarnaast hebben we laten zien dat irreguliere immigranten positieverbetering niet louter in economische zin beschouwen. Uit ons onderzoek blijkt dan ook dat men niet eenvoudigweg een 'objectieve maat' (bijv. inkomen) kan nemen waaraan wordt afgemeten of iemand zijn positie al dan niet heeft verbeterd, zoals in ander onderzoek soms wordt gedaan (vgl. Powers & Seltzer 1998, Tienda & Singer 1995). Men ziet dan over het hoofd dat de mate waarin irreguliere immigranten erin slagen hun positie te verbeteren afhankelijk is van de mate waarin zij hun vooropgezette doelen kunnen bereiken. Zo zagen we al dat legalisatie-immigranten vaak bewust weinig werken omdat dit de kans op het verwerven van een status vermindert. Zonder inzicht in de nagestreefde doelen zou men geneigd zijn sommige irreguliere immigranten als 'hulpeloze slachtoffers' te bestempelen terwijl zij hun migratie zelf als succesvol typeren.

Deel III

1 Inleiding

In het publieke debat worden irreguliere immigranten vaak automatisch geassocieerd met criminaliteit en overlast (vgl. Engbersen & Van der Leun 2001). Een meerderheid van deze mensen is echter niet betrokken bij criminaliteit. Niettemin worden er ieder jaar mensen zonder wettig verblijf aangehouden op verdenking van allerlei delicten. In dit hoofdstuk schetsen wij een kwantitatief beeld van de delicten waarvoor onwettig verblijvende vreemdelingen worden aangehouden in België, en geven wij aan hoe dit beeld zich verhoudt tot het aantal aanhoudingen onder vreemdelingen met een wettig verblijf en de Belgische bevolking. De hiervoor gebruikte data zijn afkomstig uit de operationele gegevensbank van de Belgische politiediensten (Algemene Nationale Gegevensbank). Vanwege de aard van de beschikbare data maken we in dit hoofdstuk een onderscheid tussen vreemdelingen met een wettig verblijf enerzijds en vreemdelingen zonder een wettig verblijf anderzijds, en laten we de eerder gebruikte term irreguliere immigranten varen. Bulgaren die soms heen en weer pendelen tussen België en Bulgarije, en dus steeds perioden wettig (als 'toerist') verblijven, vallen wel onder de definitie irreguliere immigrant, maar niet altijd onder de definitie onwettig verblijvende vreemdeling, afhankelijk van het moment waarop ze zijn aangehouden. We geven voor dit hoofdstuk ook de voorkeur aan de term vreemdeling in plaats van immigrant. De politie registreert immers de nationaliteit van een persoon en gegevens over zijn of haar migratieverleden. We zullen daarom de term mensen zonder wettig verblijf en onwettig verblijvende vreemdelingen gebruiken.

De volledigheid van de gegevens is sterk gerelateerd aan de wijze waarop deze gegevensbank gevoed wordt door de betrokken politiediensten. Het is daarom niet mogelijk om zekerheid te geven over de volledigheid van de beschikbare gegevens. Ook is het op basis van de beschikbare gegevens niet mogelijk om met zekerheid te zeggen welk aandeel mensen zonder wettig verblijf hebben in de *werkelijke* criminaliteit. De politiediensten geven niet alles door aan de beheerders van de nationale databank en niet alle delicten

komen ter kennis van de politie. Vanwege dit zogenoemde *dark number* zijn politiestatistieken altijd onvolledig en selectief. Toch zijn we van mening dat we hier wel gebruik van moeten maken. Ten eerste omdat andere betrouwbare gegevens eenvoudigweg niet beschikbaar zijn (vgl. De Boom, Engbersen & Leerkes 2006). En ten tweede omdat aan andere methoden, zoals de zelfrapportage, ook nadelen verbonden zijn.

Een andere kanttekening die we moeten maken is dat de cijfers zijn gebaseerd op het aantal aanhoudingen van *verdachten* en het dus niet gaat om veroordeelden. Het is dan ook zeker niet juist om de aanhoudingen gelijk te stellen met criminele betrokkenheid. In dit hoofdstuk zullen we dan ook zoveel mogelijk spreken in termen van het aantal aanhoudingen en het aantal aangehouden personen.²²

We hebben de beschikking over twee datasets. De eerste set betreft aanhoudingen van personen die gekend zijn voor tenminste het feit van onwettig verblijf. De tweede set betreft aanhoudingen van personen met een vreemde nationaliteit (niet-Belg) die niet zijn gekend voor feiten van onwettig verblijf. Daarnaast beschikken we over tabellen met daarin het totale aantal aanhoudingen van personen die wettig in België verblijven (inclusief Belgen) per jaar en per delict.

In dit hoofdstuk schetsen we eerst enkele theoretische veronderstellingen die aan dit hoofdstuk ten grondslag liggen. Daarna bespreken we een aantal achtergrondkenmerken van de aangehouden personen. Vervolgens gaan we in op het type delicten waarvoor mensen zonder wettig verblijf worden aangehouden, gevolgd door een bespreking van de overeenkomsten en verschillen met wettig verblijvende vreemdelingen. Nadat we aandacht hebben besteed aan de trend van 2001-2005 sluiten we het hoofdstuk af met de belangrijkste conclusies.

2 Theoretische veronderstellingen

In hoofdstuk 1 kwamen enkele resultaten van eerder onderzoek naar de betrokkenheid bij criminaliteit van personen die onwettig verblijven al naar voren. Op basis van de onderliggende theoretische uitgangspunten en empirische bevindingen uit deze studies doen wij een aantal veronderstellingen:

---

²² Daar waar wij dit niet doen is dit omdat wij omwille van de leesbaarheid van het stuk geen andere mogelijkheid zagen.

De eerste veronderstelling heeft betrekking op de mate waarin mensen zonder wettig verblijf betrokken zijn bij criminaliteit. We formuleren hierbij twee tegengestelde hypothesen. De eerste betreft de juridische status van vreemdelingen zonder wettig verblijf waardoor zij een zwakkere maatschappelijke positie innemen en dus naar verwachting relatief vaak betrokken zijn bij criminaliteit. Zo blijken uitgeprocedeerde asielzoekers vaker betrokken te zijn bij criminaliteit dan asielzoekers die nog in procedure zijn, en blijken erkende asielzoekers het minst vaak betrokken bij criminaliteit (De Boom et al. 2006). Dus hoe slechter de juridische status van een groep is, hoe vaker deze betrokken is bij criminaliteit. Mensen zonder wettig verblijf zijn uitgesloten van de formele arbeidsmarkt en in belangrijke mate van publieke voorzieningen. Hierdoor zoeken sommige van hen wellicht hun toevlucht tot de informele economie of plegen zij delicten om in België te kunnen verblijven. Deze veronderstelling sluit aan bij een langlopende onderzoekstraditie naar de relatie tussen ongelijkheid en criminaliteit, of de relatie tussen maatschappelijke classificaties en 'levenskansen' (Weber 1924), of 'kansenstructuur' (Engbersen 1997; 1999; Engbersen & Van der Leun 1995). Bij de tegengestelde hypothese veronderstellen we dat mensen zonder wettig verblijf juist relatief weinig betrokken zijn bij criminaliteit, omdat zij het risico om opgemerkt te worden willen beperken (Van der Leun 1999).

De tweede veronderstelling, dat er een verband is met de aard van de delicten, vloeit logisch voort uit de voorgaande veronderstelling. Wij verwachten dat met name vermogensdelicten en het bezit van valse documenten vaker voorkomen bij vreemdelingen zonder wettig verblijf. Dit geldt met name voor groepen die in geringe mate kunnen terugvallen op hulp van familie of van de etnische gemeenschap (Engbersen & Van der Leun 2001). Verschillen in de mate waarin vreemdelingen zonder wettig verblijf worden aangehouden voor delicten zijn vermoedelijk toe te schrijven aan verschillen in de mate waarin zij kunnen terugvallen op legaal verblijvende landgenoten. Asielmigranten zijn met name een groep voor wie geldt dat zij vaak niet kunnen rekenen op een etnisch vangnet. Helaas bieden de data geen mogelijkheden om na te gaan of personen een asielachtergrond hebben. In plaats daarvan kunnen we een aantal nationaliteiten kiezen waarvoor geldt dat er veel asielaanvragen in België zijn geweest, en waarvoor geldt dat de grootte van de gevestigde etnische gemeenschap klein is.

De derde veronderstelling is dat er om andere redenen grote verschillen bestaan tussen verschillende etnische groepen. Uit divers onderzoek blijkt dat

er substantiële verschillen bestaan tussen etnische groepen wat betreft hun betrokkenheid bij criminaliteit (Blok et al. 2005, Engbersen & Van der Leun 2001, Engbersen et al. 2001). Leerkes (2005) laat zien dat zowel de aard als de omvang van de criminaliteit bij vreemdelingen zonder wettig verblijf overeenkomsten vertoont met criminaliteitspatronen bij hun legale land- en leeftijdsgenoten. Er is dus sprake van een zekere mate van 'etnische specialisatie'. Van belang is hier de toegang tot specifieke 'criminele circuits' (Engbersen & Van der Leun 1995, Van der Leun 2003). Volgens Leerkes (2005) hebben vreemdelingen zonder wettig verblijf een grotere kans op 'criminele' inbedding naarmate zij meer daders in hun sociaal netwerk hebben, doordat er bijvoorbeeld veel criminaliteit plaatsvindt onder landgenoten met een legale status. Etnische netwerken dienen dus niet altijd als vangnet om landgenoten in een kwetsbare positie te ondersteunen, maar hebben soms ook negatieve effecten. Wij veronderstellen dan ook dat de (indicatoren voor) criminaliteit van vreemdelingen zonder wettig verblijf uit bepaalde herkomstlanden overlap vertoont met (de indicatoren voor) criminaliteitspatronen onder hun landgenoten met een legaal verblijf.

Een vierde veronderstelling betreft de tijdsdimensie. Wij verwachten dat onder invloed van de restrictieve tendensen in het beleid, het steeds moeilijker wordt voor mensen zonder wettig verblijf om in België te overleven. Hierdoor zal naar verwachting het aantal aanhoudingen voor 'overlevingscriminaliteit', zoals lichte vormen van diefstal de laatste jaren zijn toegenomen. In West-Europese landen is een sterkere nadruk op interne controle mechanismen komen te liggen in plaats van externe grenscontroles (Brochmann 1999). Mensen zonder wettig verblijf worden hierdoor steeds afhankelijker van vrienden en familie die hen kunnen ondersteunen, en bij afwezigheid van dergelijke netwerken zijn zij soms gedwongen om criminele activiteiten te ontplooiën om het hoofd boven water te kunnen houden. Uit onderzoek in Nederland blijkt dat er onder immigranten zonder legaal verblijf sprake is van toenemende bestaanscriminaliteit of overlevingscriminaliteit. Het gaat deels om slachtofferloze delicten zoals vermogensdelicten of valse papieren (Engbersen et al. 2007, Leerkes 2004).

3 Aangehouden personen en achtergrondkenmerken

Mensen zonder wettig verblijf worden over het algemeen vaker aangehouden voor onwettig verblijf dan in verband met delicten. Er zijn echter aanzienlijke verschillen tussen de groepen. Zo worden Kongolezen net zo vaak

aangehouden in verband met delicten als voor onwettig verblijf, terwijl Afghanen zonder wettig verblijf zelden worden aangehouden voor delicten, maar bijna altijd in verband met onwettig verblijf.

Tabel 7.1 Aantal aanhoudingen en aantal aangehouden personen zonder wettig verblijf over 2001-2005 naar nationaliteit

	Totaal aantal aanhoudingen	Aanhoudingen Onwettig verblijf	Aanhoudingen Delicten	Aangehouden personen voor onwettig verblijf	Aangehouden personen voor delicten
Voormalig Joegoslavië	5.987	4.143	1.594	4.143	642
Marokko	5.443	3.877	1.566	3.877	810
Roemenië	5.267	3.515	1.752	3.515	881
India	4.161	3.683	478	3.683	349
België	4.155	2.527	1.628	2.527	784
Algerije	4.044	2.180	1.864	2.180	820
Polen	3.840	2.606	1.234	2.606	770
Afghanistan	3.595	3.465	130	3.465	103
Bulgarije	3.388	2.649	739	2.649	510
Irak	3.293	2.953	340	2.953	195
Turkije	3.168	2.523	645	2.523	405
Albanië	2.937	1.793	1.144	1.793	516
Iran	2.666	2.328	338	2.328	214
Kongo	2.120	815	1.305	815	814
China	1.550	1.169	381	1.169	232
Anders	27.224	17.741	9.733	17.741	5.583
Totaal	82.838	57.967	24.871	57.967	13.628

Bron: Algemene Nationale Gegevensbank

Daarnaast kunnen we afleiden dat het aantal aanhoudingen in verband met onwettig verblijf gelijk is aan het aantal aangehouden personen, terwijl het aantal aanhoudingen in verband met delicten wat hoger is dan het aantal aangehouden personen voor delicten. Dit betekent dat sommige personen zonder wettig verblijf in deze periode vaker dan een keer zijn aangehouden voor een delict, maar nooit vaker in verband met onwettig verblijf.

Uit de tabel kunnen we aflezen dat er in de afgelopen vijf jaar in het totaal 13.628 personen zonder wettig verblijf werden aangehouden op verdenking van een delict. In hoofdstuk 1 hebben we geschat dat er op jaarbasis minimaal tussen de 100.000 en de 110.000 mensen onwettig in België verblijven. Door deze gegevens met elkaar te combineren en te vergelijken met gegevens van de wettig in België verblijvende personen kunnen we nagaan of mensen zonder wettig verblijf relatief vaak, of juist minder vaak verdacht worden van delicten. We kunnen met andere woorden de 'verdenkingsgraad' van mensen zonder wettig verblijf vergelijken met de 'verdenkingsgraad' van mensen die wettig in België verblijven. Omdat de schattingen van het aantal mensen zonder wettig verblijf vermoedelijk onderschattingen zijn, nemen we de hoogste schatting van 110.000 als uitgangspunt. Voor mensen zonder wettig verblijf komen we dan op een verdenkinggraad van ongeveer 4,5²³ en voor de wettig verblijvende inwoners van België komen we rond de 2,1 uit. Dit betekent dat we een indicatie

²³ Zie bijlage 4 voor meer informatie over de berekening.

hebben dat mensen zonder wettig verblijf twee keer zo vaak worden aangehouden op verdenking van een delict dan de wettig verblijvende inwoners van België.

3.1 Achtergrondkenmerken

Op basis van de beschikbare politiedata is het mogelijk een beeld te schetsen van de sociale compositie van mensen zonder wettig verblijf die in verband met delicten werden aangehouden in België in de periode 2001-2005. Een aantal achtergrondkenmerken zijn in de politieregistraties opgenomen, zoals geslacht, leeftijd, nationaliteit en woonadres (postcode). Voor de eerste drie beschikken we over voldoende informatie om een overzicht te geven, maar voor het woonadres is het niet mogelijk om een onderscheid te maken tussen mensen zonder wettig verblijf die zijn aangehouden voor een delict en mensen die zijn aangehouden in verband met onwettig verblijf. Omdat dit hoofdstuk gaat over criminaliteit zullen we enkel een overzicht geven wat betreft geslacht, leeftijd en nationaliteit, en verwijzen we voor een totaaloverzicht naar woonadres terug naar hoofdstuk 1.

Wanneer we aanhoudingen voor onwettig verblijf buiten beschouwing laten, en enkel kijken naar delicten, zien we dat er andere nationaliteiten in de top vijftien staan dan in tabel 7.1

Tabel 7.2 Aantal aanhoudingen en aangehouden personen zonder wettig verblijf voor delicten naar nationaliteit

	Aantal aanhoudingen	In %	Aantal aangehouden personen	In %
Algerije	1.864	7,5	820	6,0
Roemenië	1.752	7,0	881	6,5
België	1.628	6,5	784	5,8
Voormalig Joegoslavië	1.594	6,4	642	4,7
Marokko	1.566	6,3	810	5,9
Kongo	1.305	5,2	814	6,0
Polen	1.234	5,0	770	5,7
Albanië	1.144	4,6	516	3,8
Bulgarije	739	3,0	510	3,7
Turkije	645	2,6	405	3,0
Rusland	517	2,1	252	1,8
India	478	1,9	349	2,6
Moldavië	445	1,8	207	1,5
Kameroen	422	1,7	252	1,8
Nigeria	387	1,6	247	1,8
Anders	9.151	36,8	5.369	39,4
Totaal	24.871	100	13.628	100

Bron: Algemene Nationale Gegevensbank

Opvallend is de grote groep Belgen zonder wettig verblijf. Zij werden vooral aangehouden voor zware en gewone diefstal. Het betreft hier personen die aangaven de Belgische nationaliteit te bezitten maar die niet staan ingeschreven in het Rijksregister, en hun identiteit niet op een andere wijze konden bewijzen, waardoor zij geregistreerd werden als illegaal verblijvend. Het gaat vermoedelijk soms om dak- en thuislozen, en wellicht zitten er

personen tussen die vertelden dat ze Belg waren terwijl zij in werkelijkheid niet over de Belgische nationaliteit beschikken. Slechts 49 aanhoudingen onder de Belgen hielden enkel verband met het niet kunnen voldoen aan de legitimatieplicht.

Onder mensen zonder wettig verblijf die worden verdacht van een delict in Nederland zijn mannen sterk oververtegenwoordigd (Engbersen et al. 2002). Dit blijkt ook in België het geval te zijn. Ieder jaar is ongeveer tachtig procent van de aangehouden personen van het mannelijk geslacht.

Tabel 7.3 Totaal aantal aanhoudingen mensen zonder wettig verblijf voor delicten naar geslacht en leeftijd

	Mannen	In %	Vrouwen	In %	Onbekend
T/m 17 jaar	844	4,2	328	7,1	6
18 t/m 24 jaar	4869	24,1	1386	30,1	27
25 t/m 44	13302	65,9	2635	57,3	37
45 jaar en ouder	1180	5,8	252	5,5	5
Totaal	20.195	100	4.601	100	75

Bron: Algemene Nationale Gegevensbank

Zoals gezegd is het niet mogelijk om een overzicht te geven van de woonplaats van de verdachten. We beschikken echter wel over informatie betreffende de gemeente waarin zij werden aangehouden.

Tabel 7.4 Aantal aanhoudingen voor delicten naar gemeente

	Aantal aanhoudingen	In %
Zaventem	3.424	13,8
Sint-Gillis	2.659	10,7
Antwerpen	2.410	9,7
Brussel	1.593	6,4
Luik	1.496	6,0
Gent	912	3,7
Charleroi	728	2,9
Oostende	682	2,7
Schaarbeek	624	2,5
Sint-Jans Molenbeek	302	1,2
Leuven	299	1,2
Brugge	273	1,1
Elsene	229	0,9
Anderlecht	227	0,9
Kortrijk	220	0,9
Anders	8.793	35,4
Totaal	24.871	100

Bron: Algemene Nationale Gegevensbank

Opvallend is het grote aantal aanhoudingen in Zaventem. Vermoedelijk gaat dit om delicten die direct verband houden met onwettig verblijf. Zo gebruiken mensen zonder wettig verblijf die België in of uit willen reizen via de nationale luchthaven hier vaak valse papieren voor. In de volgende paragraaf besteden wij daarom aandacht aan het type delicten waar mensen zonder wettig verblijf voor worden aangehouden.

4 Type delicten

Voor wat voor delicten worden mensen zonder wettig verblijf aangehouden?

In onderstaande tabel zien we een overzicht van de meest voorkomende delicten. Hierbij stellen we nogmaals uitdrukkelijk dat het niet gaat om de criminele betrokkenheid, maar om aanhoudingen in verband met de verdenking van een delict. Het gaat dus niet om bewezen verdenkingen.

Tabel 7.5. Aantal aanhoudingen mensen zonder wettig verblijf naar type delicten

	Aantal aanhoudingen	In %	Aantal aangehouden personen
Gewone diefstal	3.269	13,1	1.976
Gebruik van valse en vervalste geschriften	3.044	12,2	2.971
Zware diefstal	2.656	10,7	1.156
Aanmatiging	2.468	9,9	2.435
Schriftvervalsing	2.336	9,4	2.228
Vreemde werknemers	1.127	4,5	1.028
Verdachte handelingen	1.026	4,1	889
Sluikwerk/zwartwerk	897	3,6	840
Opzettelijke slagen en verwondingen	764	3,1	657
Weerspannigheid	539	2,2	474
Heling	503	2,0	398
Drugs, bezit	484	1,9	414
Opzettelijke vernielingen	457	1,8	424
Oplichting	375	1,5	235
Hulp illegaal verblijf/mensenhandel	358	1,4	335
Bijzondere wet: identiteitskaart/bevolkingsregister	354	1,4	335
Wapens en munitie, verboden dracht	343	1,4	294
Drugs, verkopen	341	1,4	301
Bedreiging met bevel of voorwaarde	286	1,1	247
Verdwijning	286	1,1	255
Overige delicten	2.958	11,9	
Totaal	24.871	100	

Bron: Algemene Nationale Gegevensbank

Opmerkelijk is dat bij delicten als het gebruik van valse geschriften en aanmatiging ²⁴ het aantal aangehouden personen bijna gelijk is aan het aantal aanhoudingen, terwijl bij gewone en zware diefstal het aantal betrokken personen veel kleiner is dan het aantal aanhoudingen. Dit betekent dat mensen zonder legaal verblijf vaker meerdere malen zijn aangehouden voor diefstal, terwijl zij vaak maar één maal zijn aangehouden in verband met valse papieren en aanmatiging. Een mogelijke verklaring hiervoor zou kunnen zijn dat de aanhoudingen voor het gebruik van valse geschriften en dergelijke vooral plaatsvindt aan de buitengrenzen van het land. Personen worden dan meteen teruggestuurd naar het land van herkomst, of zij vragen asiel aan, waardoor zij een (tijdelijke) legale status verkrijgen (zie Engbersen et al. 2007b).

Volgens Leerkes (2006) is het van belang om de delicten te classificeren aan de hand van de mate waarin ze samenhangen met de verblijfsstatus.

²⁴ Personen kunnen worden beschuldigd van aanmatiging wanneer zij in het openbaar een naam aannemen die hen niet toekomt. (zie strafwetboek, hoofdstuk 6, artikel 231. Gewijzigd bij art. 2, W 26.06.2000 (B.S. 29.06.2000), met ingang van 01.01.2002 (art. 9).

Middels kwalitatief onderzoek onder mensen zonder wettig verblijf komt hij tot een typologie van delictvormen. Hij onderscheidt vier categorieën, aflopend van een zeer sterke samenhang (verblijfscriminaliteit) tot een zeer zwakke samenhang (overige delicten, zoals seksuele delicten). Daarnaast noemt hij twee categorieën van delicten die sterk in de hand worden gewerkt door de verblijfsstatus, “maar waarvoor de verblijfsstatus op zich geen noodzakelijke of voldoende voorwaarde is” (idem: 25), te weten bestaanscriminaliteit en verslavingsgerelateerde criminaliteit. Tot verblijfscriminaliteit worden delicten gerekend die tot doel hebben om in België te verblijven. Het gaat dan meestal om delicten als het gebruik van valse of vervalste geschriften, weerspanning bij aanhouding of aanmatiging. Tot de categorie bestaanscriminaliteit worden wetschendingen gerekend die tot doel hebben om te voldoen aan elementair geachte gedrags- en levensstandaarden. Het gaat dan bijvoorbeeld om zwart werk of (winkel)diefstal. Omdat de data het voor ons niet mogelijk maken om na te gaan of een aanhouding voor bijvoorbeeld diefstal al dan niet verslavingsgerelateerd is, hanteren wij slechts drie van de vier categorieën.

Tabel 7.6 Aantal aanhoudingen onder mensen zonder wettig verblijf naar type delict

	Aantal aanhoudingen	In %
Verblijfscriminaliteit	8.741	35,1
Gebruik van valse en vervalste geschriften	3.044	12,2
Aanmatiging	2.468	9,9
Schriftvervalsing	2.336	9,4
Weerspanning	539	2,2
Bijzondere wet: identiteitskaart/bevolkingsregister	354	1,4
Bestaanscriminaliteit	6.978	28,1
Gewone diefstal	3.269	13,1
Vreemde werknemers	1.127	4,5
Sluikwerk/zwartwerk	897	3,6
Heling	503	2,0
Oplichting	375	1,5
Overige criminaliteit	9.152	36,8
Totaal	24.871	100

Bron: Algemene Nationale Gegevensbank

Uit bovenstaande tabel kunnen we afleiden dat een groot deel van de delicten die mensen zonder wettig verblijf plegen direct of indirect verband houden met hun verblijfsstatus. Ruim een derde van de delicten komt zelfs rechtstreeks voort uit het gebrek aan een wettige verblijfsstatus. Ruim een derde van de delicten waarvoor mensen zonder wettig verblijf worden aangehouden houdt echter niet of nauwelijks verband met hun verblijfsstatus.

In de vorige paragraaf zagen we dat er relatief veel mensen zonder wettig verblijf werden aangehouden in Zaventem en Sint-Gillis in verband met delicten. In onderstaande tabel kunnen we zien dat dit hoge aantal aanhoudingen voor delicten verband houdt met het hoge aantal

aanhoudingen voor verblijfscriminaliteit in deze gemeenten. De delicten waarvan mensen zonder wettig verblijf in deze gemeenten worden verdacht betreffen namelijk meestal delicten als aanmatiging of het gebruik van valse en vervalste geschriften. In Zaventem en Charleroi vinden de meeste aanhoudingen plaats op de luchthavens. In Sint-Gillis zijn de meeste aanhoudingen verricht door de politiedienst die illegale immigratie met eindbestemming Groot-Brittannië bestrijdt, op de hogesnelheidslijn (Eurostar) richting Frankrijk en Groot-Brittannië. Oostende en Brugge staan bekend als plaatsen waar mensen zonder wettig verblijf proberen om met de boot de oversteek naar Groot-Brittannië te maken. Op het moment dat zij België in een van deze vier plaatsen proberen in of uit te reizen wordt een deel van hen aangehouden voor aanmatiging of het gebruik van valse en vervalste geschriften.

Tabel 7.7 Aantal aanhoudingen van mensen zonder wettig verblijf naar type delict en gemeenten

	Zaventem	Sint-Gillis	Charleroi	Oostende	Brugge	Totaal 5 gemeenten	5 gemeenten als % van totaal België
Gebruik van valse en vervalste geschriften	1.936	61	88	285	59	2.429	79,8
Aanmatiging	999	915	173	84	4	2.175	88,1
Weerspannigheid	208	41	9	6	3	267	49,5
Schriftvervalsing	96	1.032	158	46	12	1.344	57,5
Gewone diefstal	10	139	60	89	44	342	10,5
Zware diefstal	7	39	45	30	21	142	5,3
Totaal	3.424	2.659	728	682	273	7.038	28,3

Bron: Algemene Nationale Gegevensbank

Het aantal aanhoudingen voor delicten die we kunnen kenmerken als verblijfscriminaliteit blijkt relatief hoog in de gemeente Zaventem, Sint-Gillis, Charleroi, Oostende en Brugge. Samen vertegenwoordigen deze gemeenten bijna tachtig procent van het totale aantal aanhoudingen die in verband met het gebruik van valse en vervalste geschriften in heel België worden geregistreerd, en bijna negentig procent van het totaal aantal aanhoudingen voor aanmatiging. Aangezien dit controles bij de grens betreft is de hiermee verband houdende eerder genoemde verklaring voor het kleine verschil tussen het aantal aanhoudingen en het aantal aangehouden personen voor dergelijke delicten plausibel. In grootsteden als Antwerpen en Brussel worden mensen zonder wettig verblijf relatief minder vaak voor verblijfsdelicten aangehouden, zo blijkt uit de onderstaande tabel.

Tabel 7.8 Aantal aanhoudingen van mensen zonder wettig verblijf naar gemeente en type delict

	Antwerpen	Brussel	Luik	Gent	Schaarbeek	Totaal 4 gemeenten	4 gemeenten als % van totaal België
Gewone diefstal	508	241	301	221	60	1.331	40,7
Zware diefstal	318	159	155	112	25	769	29,0
Opzettelijke slagen en verwondingen	181	51	53	52	35	372	48,7
Schriftvervalsing	151	102	56	35	29	373	16,0
Drugs verkopen	91	26	82	20	2	221	64,8
Gebruik van valse en vervalste geschriften	88	75	43	10	29	245	8,0
Sluikwerk/zwartwerk	78	54	16	30	57	235	26,2
Heling	39	77	96	6	42	260	51,7
Wapens, verboden dracht	54	21	99	5	15	194	56,6
Totaal	2.410	1.593	1.496	912	624	7.035	28,3

Bron: Algemene Nationale Gegevensbank

In plaats van aanhoudingen voor vormen van verblijfscriminaliteit vinden er in de grote steden relatief veel aanhoudingen plaats op verdenking van diefstal, zwartwerk, heling, of het verkopen van drugs. Met andere woorden, in de steden is er dus vooral sprake van bestaanscriminaliteit. Daarnaast vindt er een relatief groot aantal aanhoudingen plaats voor andere delicten zoals geweldsmisdrijven en het dragen van wapens.

In de onderstaande tabel kunnen we zien dat bepaalde delicten relatief veel vaker voorkomen onder mensen zonder wettig verblijf dan onder de gehele Belgische bevolking.

Tabel 7.9 Aantal aanhoudingen van mensen zonder wettig verblijf naar delict in vergelijking met het aantal aanhoudingen onder mensen met een wettig verblijf naar delict

	Onwettige verblijfs status	In %	Totaal België	In %	Verskil in procent- punten
Valsheid in geschrifte	5.734	23,1	70.729	6,1	+17,0
Gebruik van valse en vervalste geschriften	3.044	12,2	13.586	1,2	+11,1
Schriftvervalsing	2.336	9,4	22.106	1,9	+7,5
Bijzondere wet: identiteitskaart/bevolkingsreg	354	1,4	35.037	3,0	-1,6
Vermogensdelicten	4.498	18,1	224.963	19,4	-1,3
Gewone diefstal	3.269	13,1	161.009	13,9	-0,7
Heling	503	2,0	15.281	1,3	+0,7
Oplichting	375	1,5	24.836	2,1	-0,6
Openbare orde en gezag	3.797	15,3	90.053	7,8	+7,5
Aanmatiging	2.468	9,9	933	0,1	+9,8
Weerspannigheid	539	2,2	24.605	2,1	+0,1
Verdwijning	286	1,1	34.137	2,9	-1,8
Vereniging van misdadigers	258	1,0	4.849	0,4	+0,6
Zwartwerk	2.735	11,0	14.231	1,2	+9,8
Vreemde werknemers	1.127	4,5	3.156	0,3	+4,3
Sluikwerk/zwartwerk	897	3,6	4.509	0,4	+3,2
Hulp illegaal verblijf/mensenhandel	358	1,4	2.856	0,2	+1,2
Ambulante handel	262	1,1	2.035	0,2	+0,9
Vermogensdelicten met geweld	2.703	10,9	147.964	12,7	-1,9
Zware diefstal	2.656	10,7	143.656	12,4	-1,7
Afpersing	47	0,2	4.308	0,4	-0,2
Gewelddadige delicten	1.308	5,3	217.495	18,7	-13,5
Opzettelijke slagen en verwondingen	764	3,1	127.087	10,9	-7,9
Bedreiging met bevel of voorwaarde	286	1,1	45.624	3,9	-2,8
Slagen of verwondingen in familiaal verband	72	0,3	14.997	1,3	-1,0
Doodslag	66	0,3	5.427	0,5	-0,2
Drugsdelicten	1.120	4,5	183.631	15,8	-11,3
Bezit	484	1,9	78.727	6,8	-4,8
Verkoop	341	1,4	23.428	2,0	-0,6
In- en uitvoer	117	0,5	28.904	2,5	-2,0
Gebruik	116	0,5	31.902	2,7	-2,3
Zedendelicten	662	2,7	34.577	3,0	-0,3
Aanzetting tot ontucht/prostitutie	203	0,8	4.142	0,4	+0,5
Exploitatie van ontucht	170	0,7	1.807	0,2	+0,5
Prostitutie	133	0,5	10.432	0,9	-0,4
Wapens	510	2,1	32.413	2,8	-0,7
Verboden dracht	343	1,4	20.222	1,7	-0,4
Bezit	157	0,6	11.332	1,0	-0,3
Vernieling	474	1,9	83.451	7,2	-5,3
Opzettelijke vernielingen	457	1,8	78.154	6,7	-4,9
Opzettelijke brandstichting	17	0,1	4.963	0,4	-0,4
Overige delicten	1.330	5,3	61.428	5,3	-5,3
Verdachte handelingen	1.026	4,1	18.773	1,6	+2,5
Misbruik van vertrouwen	90	0,4	17.403	1,5	-1,1
Jeugdbescherming	40	0,2	1.698	0,1	+0,1
Totaal	24.871	100	1.160.935	100	

Bron: Algemene Nationale Gegevensbank

Uit bovenstaande tabel is af te lezen dat mensen zonder wettig verblijf relatief vaak worden aangehouden op verdenking van delicten die te maken hebben met hun verblijfsstatus, zoals het gebruik van valse geschriften. Ook worden zij relatief veel aangehouden voor delicten die we onder de noemer zwartwerk hebben geplaatst. Mensen zonder wettig verblijf worden echter verhoudingsgewijs niet vaker aangehouden voor vermogensdelicten dan wettig verblijvende personen in België. Het aantal aanhoudingen voor gewone diefstal is verhoudingsgewijs ongeveer gelijk. De cijfers lijken er op te wijzen dat mensen zonder wettig verblijf wel relatief vaker de toevlucht zoeken in de informele economie, maar niet vaker overgaan tot het plegen van vermogensdelicten.

5 Verschillen en overeenkomsten met vreemdelingen met een wettig verblijf

Er bestaan grote verschillen in de mate waarin verschillende etnische groepen zijn betrokken bij criminaliteit (kwantiteit). Daarnaast bestaan er verschillen in de mate waarin zij betrokken zijn bij verschillende *vormen* van criminaliteit (kwaliteit). Uit onderzoek in Nederland is gebleken dat patronen (van indicatoren) van criminaliteit van legaal en illegaal verblijvende etnische groepen zowel in kwantitatieve als in kwalitatieve zin overlappen. In deze paragraaf gaan we na of er in België ook sprake is van dergelijke overlappende patronen.

In de eerste subparagraaf besteden we aandacht aan overlappende patronen in kwantitatieve zin, en in de tweede subparagraaf zoomen we in op meer kwalitatieve overeenkomsten en verschillen in de betrokkenheid bij verschillende delicten. Belangrijk is om hierbij de kanttekening te maken dat wij niet beschikken over gegevens op basis van etniciteit, maar enkel op basis van nationaliteit. Bij de interpretatie van de analyses dienen we daarom rekening te houden met de heterogeniteit binnen nationaliteitscategorieën. Zo zijn er onder personen met de Marokkaanse nationaliteit zowel Berbers als Arabieren, en komen er zowel Sikhs als Hindoes uit India. Dat deze groepen dezelfde nationaliteit hebben wil nog niet zeggen dat zij in België op goede voet met elkaar staan en elkaar bij criminele activiteiten betrekken. Wij verwachten dan ook dat de criminaliteitspatronen van heterogene nationaliteitscategorieën minder overlap vertonen dan die van homogene nationaliteitscategorieën.

5.1 Patronen in de frequentie van betrokkenheid bij criminaliteit

In navolging van Leerkes (2004) veronderstellen we dat wanneer vreemdelingen met een wettig verblijf met een bepaalde nationaliteit relatief vaak betrokken zijn bij criminaliteit, dat dan hetzelfde geldt voor hun onwettig verblijvende landgenoten. Om te kunnen nagaan of deze veronderstelling juist is, is het volgens hem nodig om voor iedere nationaliteit de 'criminaliteitsgraad' te berekenen. We gaan vervolgens na of de criminaliteitsgraad van vreemdelingen zonder wettig verblijf 'verklaard' kan worden uit de criminaliteitsgraad van vreemdelingen met een wettig verblijf. Met andere woorden, we bepalen de statistische samenhang tussen deze twee variabelen. Omdat wij niet beschikken over de werkelijke criminaliteitscijfers, maar enkel over registraties van verdeningen zullen wij verder spreken over een 'verdenkingsgraad' in plaats van een

'criminaliteitsgraad'. Voor wettig verblijvende vreemdelingen wordt deze verkregen door per jaar het totaal aantal aanhoudingen voor delicten van een bepaalde nationaliteitsgroep te delen door het totale aantal geregistreerde inwoners van deze nationaliteitsgroep in hetzelfde jaar. We delen dus bijvoorbeeld het totale aantal aangehouden personen met de Turkse nationaliteit door het totale aantal als inwoner van België geregistreerde personen met de Turkse nationaliteit. Over de periode 2001-2005 hebben we vervolgens een gemiddelde berekend, op basis van de geaggregeerde gegevens per jaar.

We hebben ervoor gekozen om de nationaliteiten te kiezen met het grootste gemiddelde inwoneraantal in België in de periode 2001-2005. De onderliggende theoretische veronderstelling berust immers op de gedachte van etnische specialisatie, en deze zal naar verwachting plaatsvinden wanneer een etnische gemeenschap een bepaalde grootte heeft. Voor leden van kleine etnische gemeenschappen geldt naar verwachting juist het tegenovergestelde mechanisme: door gebrek aan een etnische gemeenschap, waar zij op kunnen terugvallen, plegen zij vaker vormen van overlevingscriminaliteit (vgl. Engbersen et al. 2002, Leerkes et al. 2004). Wanneer we dergelijke kleine gemeenschappen zouden opnemen in de analyse zouden we er daardoor minder zeker van zijn dat we 'meten wat we willen weten'. Het gaat ons immers niet om de vaststelling of het verband er al dan niet is, maar of de onderliggende theoretische veronderstelling (etnische specialisatie) opgaat.

Daarnaast hebben wij ervoor gekozen om onderdanen afkomstig uit landen voor wie het mogelijk is om zonder visum naar België te reizen, niet mee te nemen in de analyse. Landen behorend tot de Europese Unie alsmede landen als Bulgarije en Roemenië zijn daarom buiten beschouwing gelaten. Op het moment dat onderdanen uit deze landen worden aangehouden voor een delict beschikken zij als 'toeristen' over een wettig verblijf terwijl zij niet in België ingeschreven staan als inwoner. Als we voor deze groepen een verdenkingsgraad zouden berekenen zou deze theoretisch gezien boven de honderd procent kunnen uitkomen. We hebben er daarom voor gekozen deze nationaliteiten niet op te nemen in de analyse.²⁵ In onderstaande tabel geven wij een overzicht van het aantal inwoners van de vijftien geselecteerde nationaliteiten, alsmede het aantal aanhoudingen voor delicten van deze groepen per jaar.

---

²⁵ Aantallen legale 'toeristen' uit landen waarvoor wel een visumplicht geldt die worden aangehouden in verband met delicten zijn vermoedelijk zo klein dat wij deze aantallen te verwaarlozen achten.

Tabel 7.10 Inwoneraantal en aantal aangehouden vreemdelingen met wettig verblijf i.v.m. delicten naar nationaliteit en jaar

	2001		2002		2003		2004		2005	
	Inwoners	Delicten	Inwoners	Delicten	Inwoners	Delicten	Inwoners	Delicten	Inwoners	Delicten
Marokko	106.822	3.349	90.642	3.455	83.631	3.832	81.763	4.097	81.279	3.864
Turkije	56.172	999	45.866	1.229	42.562	1.375	41.336	1.468	39.885	1.309
Kongo	11.337	861	12.974	962	13.572	1.081	13.823	1.130	13.171	1.137
Algerije	7.685	488	7.216	669	7.221	684	7.336	743	7.363	686
China	3.845	109	4.472	97	6.011	169	6.883	212	7.283	151
India	3.400	77	3.589	83	3.944	146	4.363	145	4.750	142
Rusland	2.542	639	2.930	512	3.343	639	3.655	610	4.028	621
Tunesië	3.615	150	3.324	173	3.263	209	3.328	203	3.299	228
Filippijnen	3.067	28	3.276	30	3.374	45	3.405	28	3.224	36
Pakistan	1.921	92	2.016	116	2.375	171	2.621	195	2.931	184
Kameroen	1.689	123	1.896	113	2.207	156	2.432	179	2.711	216
Thailand	1.907	31	2.074	30	2.234	33	2.444	45	2.586	39
Ghana	1.540	109	1.828	132	2.344	123	2.509	114	2.432	93
Nigeria	963	129	1.164	131	1.486	140	1.636	164	1.784	149
Colombia	871	37	1.131	50	1.240	44	1.297	44	1.304	44

Bron inwoneraantal: Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie, FOD Economie, KMO, Middenstand en Energie
 Bron delicten: Algemene Nationale Gegevensbank

Omdat we niet beschikken over informatie betreffende het aantal illegaal verblijvende inwoners hebben we de verdenkingsgraad voor vreemdelingen zonder wettig verblijf berekend door per jaar het aantal voor delicten aangehouden personen te delen door het totale aantal aangehouden personen (dus inclusief aanhoudingen voor illegaal verblijf), zoals ook in eerder onderzoek is gedaan (vgl. Engbersen & Van der Leun 1995, 2001, Leerkes 2004).

Tabel 7.11 Aantal aangehouden personen zonder wettig verblijf en aantal aangehouden personen zonder wettig verblijf i.v.m. delicten naar jaar en nationaliteit

	2001		2002		2003		2004		2005	
	Totaal	Delicten	Totaal	Delicten	Totaal	Delicten	Totaal	Delicten	Totaal	Delicten
Marokko	356	100	511	116	920	182	1.517	254	1.548	323
Turkije	1.028	90	475	64	485	99	561	108	409	74
Kongo	245	173	391	239	411	229	374	158	280	88
Algerije	291	156	436	130	652	204	909	256	917	279
China	305	61	240	53	408	61	264	46	206	34
India	338	97	387	52	757	60	1.447	91	1.130	76
Rusland	189	55	211	49	246	54	258	70	276	60
Tunesië	49	23	64	22	83	19	121	38	142	43
Filippijnen	23	15	20	6	11	2	20	0	32	3
Pakistan	107	42	106	24	142	27	235	42	221	53
Kameroen	100	76	89	43	158	63	168	61	132	34
Thailand	11	2	21	2	8	1	8	1	13	1
Ghana	36	10	56	5	54	20	84	15	82	25
Nigeria	147	86	121	45	134	57	213	41	176	41
Colombia	37	18	24	12	19	6	28	15	16	2

Bron: Algemene Nationale Gegevensbank

Aan de hand van de twee bovenstaande tabellen kunnen wij de gemiddelde verdenkingsgraad van legaal en illegaal verblijvende vreemdelingen over de periode 2001-2005 berekenen.

Tabel 7.12 Gemiddelde verdenkingsgraad over 2001-2005 naar nationaliteit en verblijfsstatus

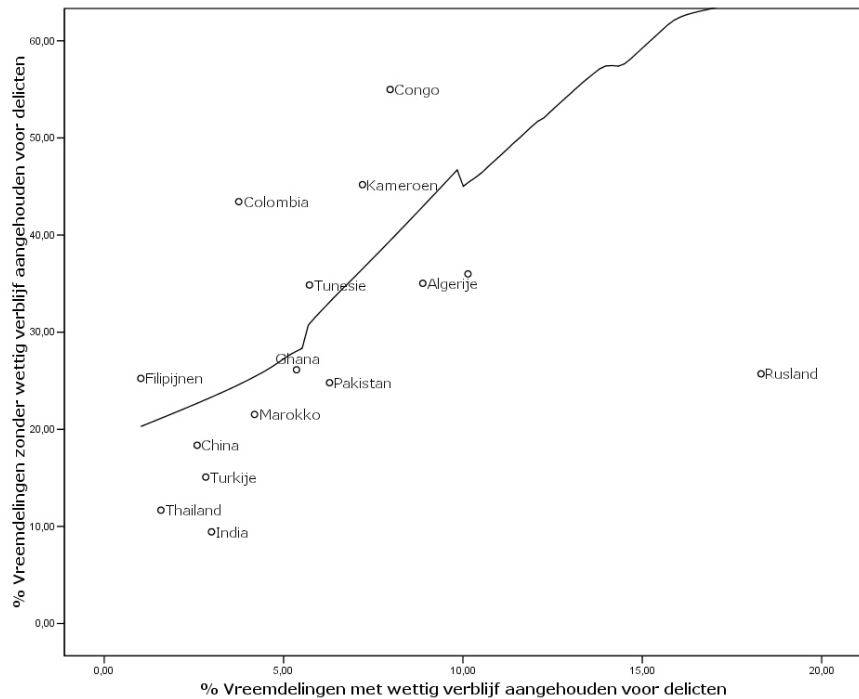
	Gemiddelde verdenkingsgraad vreemdelingen met wettig verblijf	Gemiddelde verdenkingsgraad vreemdelingen zonder wettig verblijf
Marokko	4,19	21,53
Turkije	2,83	15,08
Kongo	7,97	54,99
Algerije	8,88	35,03
China	2,59	18,36
India	2,99	9,44
Rusland	18,31	25,71
Tunesië	5,72	25,24
Filippijnen	1,02	34,86
Pakistan	6,28	24,80
Kameroen	7,20	45,19
Thailand	1,58	11,67
Ghana	5,36	26,13
Nigeria	10,14	36,00
Colombia	3,75	43,44

Bron: Algemene Nationale Gegevensbank

De verdenkingsgraad voor vreemdelingen met een wettig verblijf verschilt aanzienlijk tussen de verschillende nationaliteiten. Filippijnen met een wettig verblijf worden relatief het minst aangehouden in verband met delicten. Zij hebben een verdenkingsgraad van slechts 1,02, terwijl Russen een verdenkingsgraad van 18,31 hebben. Voor de vreemdelingen zonder wettig verblijf loopt de criminaliteitsgraad eveneens behoorlijk uiteen van 9,44 voor personen uit India, tot 54,99 voor Kongolezen.

Vervolgens is het de vraag wat de samenhang is tussen de gemiddelde verdenkingsgraad van vreemdelingen zonder wettig verblijf en vreemdelingen met een wettig verblijf. De correlatiecoëfficiënt tussen de twee variabelen is 0.582 ($p < 0.02$), wanneer we de data wegeen aan de hand van de relatieve grootte van de nationaliteitsgroepen (waarbij $N = 15$). Er bestaat dus een redelijk sterke positieve samenhang tussen de verdenkingsgraad van vreemdelingen zonder wettig verblijf en de verdenkingsgraad van vreemdelingen met een wettig verblijf. In onderstaande figuur, die de verdenkingsgraad van de groepen weergeeft, zien we dan ook dat de verdenkingsgraad van vreemdelingen met een wettig verblijf de verdenkingsgraad van hun onwettig verblijvende landgenoten redelijk goed voorspelt. Met andere woorden, als wettig verblijvende vreemdelingen met een bepaalde nationaliteit relatief vaak worden aangehouden voor delicten dan worden hun onwettig verblijvende landgenoten dat ook relatief vaak. En wanneer onwettig verblijvende vreemdelingen relatief weinig worden aangehouden voor delicten dan geldt vaak hetzelfde voor hun wettig verblijvende landgenoten.

Figuur 7.1 Verdenkingsgraad onder vreemdelingen met een legaal verblijf vergeleken met verdenkingsgraad van vreemdelingen zonder legaal verblijf

Bron: Algemene Nationale Gegevensbank

In deze grafiek kunnen we echter aflezen dat vreemdelingen uit Rusland afwijken van het dominante patroon. Wanneer we de correlatiecoëfficiënt opnieuw berekenen, terwijl we vreemdelingen uit Rusland buiten beschouwing laten, vinden we dan ook een veel sterker verband. De correlatiecoëfficiënt wordt nu 0.831 ($p < 0.00$), waarbij $N = 14$ en wanneer de data wederom worden gewogen aan de hand van de relatieve grootte van de verschillende nationaliteitscategorieën. Het is de vraag waarom vreemdelingen uit Rusland afwijken van het dominante patroon en of het gerechtvaardigd is om deze nationaliteitscategorie buiten beschouwing te laten. Momenteel hebben we hier echter geen reden voor.

5.2 Patronen van betrokkenheid bij delicttypen

Er bestaan zowel verschillen als overeenkomsten tussen het type delicten waarvoor vreemdelingen met een wettig verblijf en vreemdelingen zonder wettig verblijf zijn aangehouden. Zo worden beide groepen relatief vaak aangehouden in verband met vermogensdelicten en relatief weinig in verband met zedendelicten. En uit onderstaande tabel kunnen we opmaken dat mensen zonder wettig verblijf relatief vaker worden aangehouden voor delicten die we onder de noemer 'valsheid in geschriften' of 'zwartwerk'

kunnen plaatsen, terwijl vreemdelingen met een wettig verblijf relatief vaker worden aangehouden in verband met drugsdelicten.

Tabel 7.13 Aantal aanhoudingen mensen zonder wettig verblijf en vreemdelingen met een wettig verblijf naar delicten

	Mensen zonder wettig verblijf	In %	Mensen met wettig verblijf	In %	Verskil in procentpunten
Valsheid in geschrifte	5.734	23,1	18.914	7,8	+15,3
Gebruik van valse en vervalste geschriften	3.044	12,2	4.957	2,1	+10,1
Schriftvervalsing	2.336	9,4	6.863	2,8	+6,6
Bijzondere wet: identiteitskaart/bevolkingsreg	354	1,4	7.094	2,9	-1,5
Vermogensdelicten	4.498	18,1	50.539	20,9	-2,8
Gewone diefstal	3.269	13,1	33.676	13,9	-0,8
Heling	503	2,0	5.057	2,1	-0,1
Oplichting	375	1,5	5.870	2,4	-0,9
Openbare orde en gezag	3.797	15,3	16.645	6,9	+8,4
Aanmatiging	2.468	9,9	1.436	0,6	+9,3
Weerspelligheid	539	2,2	5.155	2,1	+0,1
Verdwijning	286	1,1	3.558	1,5	-0,4
Vereniging van misdadigers	258	1,0	1.892	0,8	+0,2
Zwart werk	2.735	11,0	6.127	2,5	+8,5
Vreemde werknemers	1.127	4,5	1.486	0,6	+3,9
Sluikwerk/zwartwerk	897	3,6	1.730	0,7	+2,9
Hulp illegaal verblijf/mensenhandel	358	1,4	1.531	0,6	+0,8
Ambulante handel	262	1,1	962	0,4	+0,7
Vermogensdelicten met geweld	2.703	10,9	35.009	14,5	-3,6
Zware diefstal	2.656	10,7	34.180	14,2	-3,5
Afpersing	47	0,2	829	0,3	-0,1
Gewelddadige delicten	1.308	5,3	31.614	13,1	-7,8
Opzettelijke slagen en verwondingen	764	3,1	18.387	7,6	-4,5
Bedreiging met bevel of voorwaarde	286	1,1	7.389	3,1	-2,0
Slagen of verwondingen in familiaal verband	72	0,3	2.049	0,8	-0,5
Doodslag	66	0,3	1.043	0,4	-0,1
Drugsdelicten	1.120	4,5	42.316	17,5	-13,0
Bezit	484	1,9	19.586	8,1	-6,2
Verkoop	341	1,4	4.219	1,7	-0,3
In- en uitvoer	117	0,5	10.973	4,5	-4,0
Gebruik	116	0,5	4.149	1,7	-1,2
Zedendelicten	662	2,7	9.080	3,8	-1,1
Aanzetting tot ontucht/prostitutie	203	0,8	1.536	0,6	+0,2
Exploitatie van ontucht	170	0,7	684	0,3	+0,4
Prostitutie	133	0,5	4.398	1,8	-1,3
Wapens	510	2,1	7.851	3,3	-1,2
Verboden dracht	343	1,4	4.785	2,0	-0,6
Bezit	157	0,6	2.889	1,2	-0,6
Vernieling	474	1,9	9.531	3,9	-2,0
Opzettelijke vernielingen	457	1,8	9.047	3,7	-1,9
Opzettelijke brandstichting	17	0,1	471	0,2	-0,1
Overige delicten	1.330	5,3	13.812	5,7	-0,4
Verdachte handelingen	1.026	4,1	7.475	3,1	+0,1
Misbruik van vertrouwen	90	0,4	2.504	1,0	-0,6
Jeugdbescherming	40	0,2	760	0,3	-0,1
Totaal	24.871	100	241.438	100	

Bron: Algemene Nationale Gegevensbank

Duidelijk is dat de 'verdenkingsspatronen' van vreemdelingen met en vreemdelingen zonder wettig verblijf in algemene zin voor een groot deel overlappen, maar zeker niet geheel. Mensen zonder wettig verblijf worden vaker aangehouden voor delicten die direct verband houden met hun verblijfsstatus, wat wij eerder aanduiden met de term verblijfscriminaliteit. De relatief grote betrokkenheid van legale vreemdelingen bij drugsdelicten kan voor een groot deel verklaard worden uit de betrokkenheid van Nederlanders en Fransen (legaal verblijvende vreemdelingen) bij deze delicten. Personen met deze nationaliteiten komen niet veel voor onder de

aangehouden personen met een illegaal verblijf, gezien het lidmaatschap van de Europese Unie van hun landen, terwijl de groep onder de legaal verblijvende vreemdelingen aanzienlijk is.

Naast de verschillen en overeenkomsten tussen vreemdelingen met en zonder legale verblijfsstatus, zijn er verschillen en overeenkomsten tussen nationaliteiten. Diefstal komt onder alle nationaliteiten relatief veel voor terwijl er relatief weinig aanhoudingen plaatsvinden op verdenking van verkrachting of moord. Zulke patronen zijn onafhankelijk van de etniciteit van de verdachten. Naast dergelijke universele overeenkomsten tussen etnische groepen, zien we voorbeelden van 'criminele specialisatie', waarbij bepaalde vormen van criminaliteit zowel onder legaal als illegaal verblijvende vreemdelingen relatief vaak voorkomt. Zo blijken Turkse criminele verbanden een grote rol te spelen bij de smokkel van heroïne (De Vries 2006). En uit ander onderzoek blijkt dat verdachten uit voormalig Joegoslavië vaker worden aangehouden voor diefstal en inbraak, maar nauwelijks in verband met drugsdelicten (Snel et al. 2000, Van San et al. 2002). Uit onderstaande tabel kunnen we opmaken dat vreemdelingen van verschillende nationaliteiten worden aangehouden voor verschillende typen delicten. Zo zijn Turken relatief vaak aangehouden op verdenking van geweldsmisdrijven, Bulgaren voor delicten die verband houden met prostitutie, en Marokkanen voor drugsdelicten.

Tabel 7.14 Aantal aanhoudingen in percentages voor delicten naar delicttype en nationaliteit voor vreemdelingen met en zonder wettig verblijf

	Bulgarije		Kongo		Marokko		Turkije	
	Onwettig	Wettig	Onwettig	Wettig	Onwettig	Wettig	Onwettig	Wettig
Zware diefstal	3,4	6,5	2,5	8,8	9,0	17,3	1,7	11,2
Gewone diefstal	13,7	17,3	3,4	15,8	15,9	11,9	2,6	7,5
Opzettelijke slagen en verwondingen	1,1	1,8	2,0	8,9	5,9	10,5	5,4	15,7
Drugs, bezit	0,5	0,6	0,8	3,1	7,0	7,7	1,4	5,4
Bedreiging met bevel of voorwaarde	0,7	0,8	1,0	2,4	2,2	4,9	2,8	7,9
Weerspannigheid	0,0	0,3	4,1	3,9	4,9	3,6	3,4	2,4
Drugs, verkopen	0,4	0,2	0,1	1,0	8,8	4,3	1,1	2,1
Schriftvervalsing	6,8	3,8	14,4	7,7	3,6	1,6	12,2	1,7
Gebruik valse en vervalste geschriften	4,1	1,6	33,9	7,5	5,6	0,7	15,5	1,1
Verdachte handelingen	4,9	4,1	1,0	2,2	4,1	2,5	1,2	1,8
Oplichting	0,3	0,6	1,3	5,8	0,6	0,9	1,2	2,0
Aanmatiging	2,8	0,7	23,9	3,1	3,7	0,2	14,0	0,2
Prostitutie	1,8	14,7	0,0	1,6	0,2	0,4	0,0	0,2
Aanzetting tot ontucht/prostitutie	4,5	18,8	0,1	0,3	0,3	0,2	0,2	0,0
Sluikwerk/zwartwerk	16,1	2,9	0,6	0,4	2,5	0,4	5,0	1,6
Vreemde werknemers	16,9	3,1	0,0	0,3	1,7	0,2	9,0	0,9
Exploitatie van ontucht	3,7	5,0	0,0	0,0	0,2	0,1	0,3	0,3
Anders	18,5	17,2	10,9	27,2	23,8	32,6	22,9	38,0
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100

Bron: Algemene Nationale Gegevensbank

We zien dat Bulgaren relatief vaker dan andere groepen worden aangehouden voor delicten die te maken hebben met zwartwerk als prostitutie, terwijl zij veel minder vaak worden aangehouden in verband met drugsdelicten. Turken worden vaker dan andere groepen aangehouden in

verband met geweldsdelicten. Bij Marokkanen en Kongolezen is het aantal aanhoudingen gelijkmatiger over de delicten verdeeld, maar de oververtegenwoordiging van Marokkanen bij drugsdelicten en van Kongolezen bij schriftvervalsing en het gebruik van valse geschriften valt op.

Op basis van bovenstaande tabel lijkt er dus een verband te zijn tussen de nationaliteit van een verdachte en het type delict waarvoor personen zijn aangehouden. Bij de ene groep lijkt hier in sterkere mate sprake van te zijn dan bij de andere groep. Daarnaast kunnen we nagaan of er sprake is van statistische samenhang tussen deze twee variabelen. In navolging van Leerkes (2004) berekenen we hiertoe de coëfficiënt Cramér's V.²⁶

Wanneer we Cramér's V berekenen tussen de manier waarop vreemdelingen met en zonder wettig verblijf zijn verdeeld over de delicttypen²⁷, wordt de coëfficiënt 0.371 ($p < 0.00$). Dit betekent dat er een licht maar significant verband is tussen de nationaliteit en het type delict.

In onderstaand overzicht geven wij steeds de coëfficiënt Cramér's V weer per nationaliteit. Dat wil zeggen, wij zijn steeds nagegaan of er sprake is van statistische associatie tussen de manier waarop delicten verdeeld zijn over een bepaalde nationaliteit met een wettig verblijf enerzijds en deze nationaliteit zonder wettig verblijf anderzijds.

---

²⁶ De coëfficiënt Cramér's V is aan Chikwadraat-associatiemaat waarmee we kunnen nagaan hoe sterk de statistische associatie tussen twee variabelen van nominaal meetniveau is. De waarde 0 worden uitsluitend aangenomen bij statistische onafhankelijkheid; hoe dichter bij 1 de coëfficiënt ligt, hoe sterker de statistische associatie tussen de variabelen is.

²⁷ Delicten waarbij de geschatte celfrequentie in een van de twee cellen lager was dan 1 zijn niet meegenomen in de berekening van Cramer's V. In het totaal werden 129 delicten meegenomen, bij $N = 324.094$.

Tabel 7.15 Cramér's V naar Nationaliteit

	Verblijfsstatus	N *	Cramér's V **
Frankrijk	Wettig	45.347	.094
	Onwettig	267	
Marokko	Wettig	34.007	.221
	Onwettig	1.560	
Nederland	Wettig	14.378	.191
	Onwettig	159	
Joegoslavië	Wettig	12.237	.255
	Onwettig	1.759	
Turkije	Wettig	10.266	.526
	Onwettig	626	
Roemenië	Wettig	8.045	.342
	Onwettig	1.736	
Kongo	Wettig	8.919	.463
	Onwettig	1.290	
Polen	Wettig	5.942	.264
	Onwettig	1.224	
Algerije	Wettig	5.325	.297
	Onwettig	1.857	
Albanië	Wettig	3.643	.381
	Onwettig	1.136	
Rusland	Wettig	4.157	.272
	Onwettig	499	
Bulgarije	Wettig	3.167	.436
	Onwettig	724	
India	Wettig	714	.504
	Onwettig	473	
Nigeria	Wettig	992	.535
	Onwettig	381	
Oekraïne	Wettig	997	.519
	Onwettig	310	

*Delicten waarvoor de geschatte celfrequentie lager was dan 1 zijn in de berekening van de coëfficiënt Cramér's V niet meegenomen.

**Voor alle waarden geldt $p < 0.00$

Bron: Algemene Nationale Gegevensbank

Voor de West-Europese landen vinden we een erg zwakke associatie tussen het type delicten waarvoor personen die wettig in België verblijven en landgenoten die wegens onwettig verblijf worden aangehouden. Het verband is veel sterker voor personen afkomstig uit Nigeria, Oekraïne, Kongo en Turkije. Voor personen uit voormalig Joegoslavië is het verband aan de zwakke kant. Aangezien deze groep behoorlijk heterogeen van samenstelling is, is dit geen vreemde uitkomst. De wat zwakke associatie voor de Marokkaanse groep kan eveneens worden verklaard door de interne heterogeniteit. De Marokkaanse gemeenschap staat bekend als een gefragmenteerde gemeenschap. Dit beeld kwam ook uit onze interviews naar voren. Dat zij toch relatief vaak worden aangehouden zou dan kunnen worden verklaard uit het gebrek aan inbedding, en zou terug te zien moeten zijn in een relatief hoog aantal aanhoudingen voor vermogensdelicten. Een blik op tabel 7.14 leert ons dat dit inderdaad het geval is.

De coëfficiënten die wij vinden zijn wat zwakker dan in het onderzoek van Leerkes (2004). Dit heeft vermoedelijk onder andere te maken met de leeftijdssamenstelling. Leerkes' onderzoek betrof enkel jongeren. Ook was het in zijn onderzoek, door koppeling van verschillende bestanden mogelijk, dat een deel van de associatie tautologisch was. Het was namelijk niet geheel uit te sluiten dat vreemdelingen zonder wettig verblijf ook in het bestand met

vreemdelingen met een wettig verblijf voorkwamen. Daarnaast is het onduidelijk of de regel van Cochran altijd is toegepast.²⁸

Naast de veronderstelling dat er sprake is van etnische specialisatie, spraken we in de tweede paragraaf van dit hoofdstuk de verwachting uit dat groepen die nauwelijks kunnen terugvallen op de eigen etnische gemeenschap vaker betrokken zijn bij vormen van overlevingscriminaliteit. Uit Nederlands onderzoek blijkt dat het vaak gaat om asielmigranten. Om na te kunnen gaan of deze veronderstelling ook in België opgaat hebben wij een aantal groepen geselecteerd waarvan het bekend is dat zij de laatste jaren relatief veel asielaanvragen deden, en waarvan de gevestigde gemeenschap klein is. We hebben ervoor gekozen om enkel gemeenschappen te selecteren met minder dan duizend inwoners in België. Eerder in dit hoofdstuk zagen we al dat mensen zonder wettig verblijf niet vaker dan de wettig verblijvende inwoners van België betrokken zijn bij vermogenscriminaliteit. Het zou natuurlijk zo kunnen zijn dat dit wel geldt voor de groepen die geen gevestigde gemeenschap hebben om op terug te kunnen vallen. Uit onderstaande tabel kunnen we echter opmaken dat dit niet het geval is.

Tabel 7.16 Aantal aanhoudingen asielmigranten zonder wettig verblijf behorend tot kleine gemeenschappen naar nationaliteit en delict

	Bangladesh	Ivoorkust	Irak	Liberia	Somalië	Procentueel 5 groepen	Totaal in %
Verblijfscriminaliteit	63	112	150	97	136	64,5	35,1
Gebruik van valse en vervalste geschriften	18	56	60	25	43	23,4	12,2
Aanmatiging	5	37	48	37	52	20,7	9,9
Schriftvervalsing	39	16	27	29	39	17,3	9,4
Weerspannigheid	0	2	8	6	2	2,1	2,2
Bijzondere wet: identiteitskaart/bevolkingsregister	1	1	7	0	0	1,0	1,4
Bestaanscriminaliteit	9	4	59	11	7	10,4	28,1
Gewone diefstal	2	2	41	6	7	6,7	13,1
Vreemde werknemers	2	0	5	0	0	0,8	4,5
Sluikwerk/zwartwerk	5	2	5	0	0	1,4	3,6
Heling	0	0	7	1	0	0,9	2,0
Oplichting	0	0	1	4	0	0,6	1,5
Overige criminaliteit	17	7	131	28	34	25,1	36,8
Totaal	89	123	340	136	177	100	100

Bron: Algemene Nationale Gegevensbank

Mensen zonder wettig verblijf behorend tot deze kleine gemeenschappen zijn sterk overgerepresenteerd in aanhoudingen voor verblijfscriminaliteit, en sterk ondergerepresenteerd in de overige vormen van criminaliteit. Dit valt vermoedelijk te verklaren door het beleid dat gericht is op de opvang van

²⁸ De regel van Cochran geldt als een van de randvoorwaarden voor Chikwadraattoetsen en associatiematen die hierop zijn gebaseerd en luidt aldus: de verwachte celfrequentie is nooit kleiner dan 1, en ten hoogste 20% van de cellen heeft een verwachte celfrequentie kleiner dan 5. In ons onderzoek kon er bijvoorbeeld voor Duitsland, Spanje, Portugal, Verenigd Koninkrijk, Griekenland, China, Georgië, Lithouwen, en Kameroen geen Cramér's V worden berekend omdat voor deze nationaliteiten niet aan deze randvoorwaarde was voldaan.

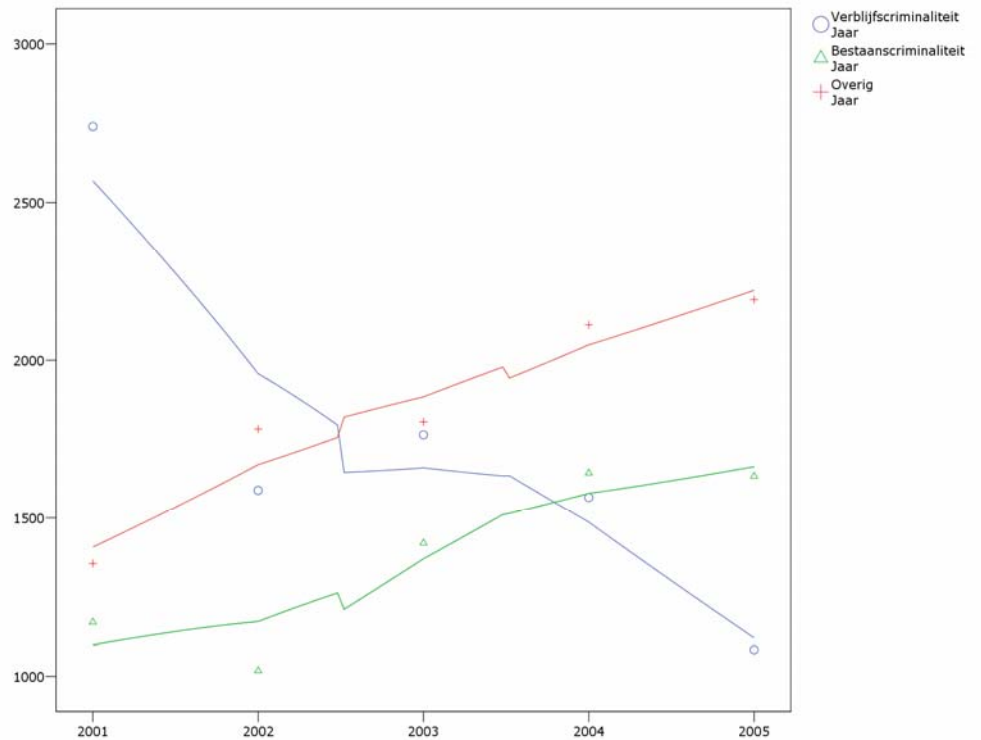
deze kwetsbare groepen. Blijkbaar slaagt dit beleid er goed in om deze mensen zodanig op te vangen dat zij niet – zoals in Nederland wel het geval is – over hoeven te gaan tot het plegen van bestaanscriminaliteit om te voldoen aan elementair geachte gedrags- en levensstandaarden. Blijkbaar werkt het opvangbeleid als buffer voor die groepen die de weg naar de instanties weten te vinden. Zo konden we eerder ook al constateren (tabel 7.14) dat Kongolezen – een groep die veel bij organisaties te vinden is, zo bleek onder andere uit onze interviews – relatief weinig worden aangehouden voor vermogensdelicten.

6 Trend in de tijd

In deze paragraaf staan we stil bij de ontwikkelingen die over de afgelopen vijf jaar hebben plaatsgevonden in de frequentie en het type delicten waarvoor vreemdelingen met verschillende nationaliteiten en verblijfsstatus zijn aangehouden. Zo is in Nederland het aantal vermogensdelicten onder mensen zonder wettig verblijf de laatste jaren toegenomen, onder invloed van een steeds strikter wordend beleid (Engbersen et al. 2007, Leerkes et al. 2004). Wij vragen ons daarom af of in België een vergelijkbare tendens is waar te nemen.

Het totale aantal aanhoudingen van mensen zonder wettig verblijf voor delicten is in de afgelopen jaren redelijk stabiel gebleven. Wanneer we echter een onderscheid maken tussen verblijfscriminaliteit en bestaanscriminaliteit zien we dat zich de laatste jaren belangrijke verschuivingen hebben voorgedaan.

Figuur 7.2 Regressielijnen voor verblijfs- en bestaanscriminaliteit op basis van het aantal aanhoudingen van mensen zonder wettig verblijf voor delicten in de periode 2001-2005²⁹

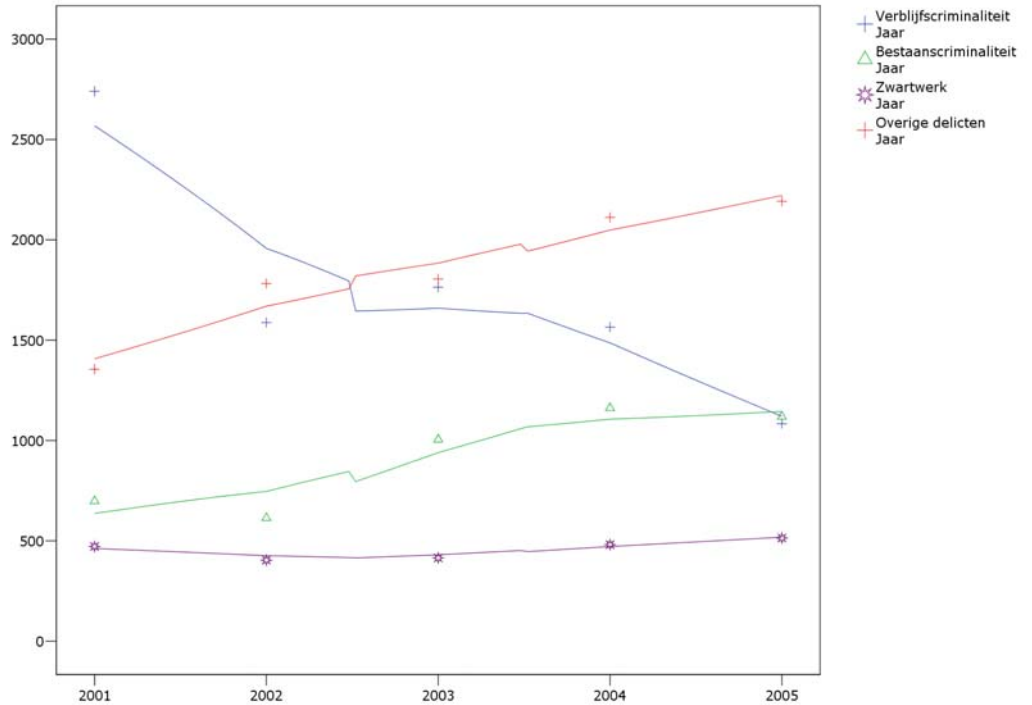
Bron: Algemene Nationale Gegevensbank

Uit bovenstaande grafiek kunnen we aflezen dat het aantal aanhoudingen voor verblijfscriminaliteit sterk is afgenomen, terwijl het aantal aanhoudingen voor bestaanscriminaliteit en overige delicten is toegenomen. De afname van het aantal aanhoudingen voor verblijfscriminaliteit kan op verschillende manieren worden verklaard. Het kan zijn dat de politie minder is gaan controleren op dergelijke delicten. Deze verklaring is erg plausibel aangezien het aantal aanhoudingen voor delicten door de grenspolitie in Zaventem sterk is gedaald. Ook is de controle aan de landgrens Eurostar te Brussel (Sint Gillis) stopgezet op 1 april 2004. Deze worden nu uitgevoerd door de Franse autoriteiten (DVZ 2005). Ook zou het zo kunnen zijn dat mensen zonder wettig verblijf minder de noodzaak zien tot het kopen van valse papieren omdat hun aanwezigheid officieus wordt gedoogd.

De vaststelling dat er sprake is van een toename van bestaanscriminaliteit onder mensen zonder wettig verblijf is voor beleidsmakers wellicht verontrustend. Temeer daar uit onderstaande figuur blijkt dat de toename in verblijfscriminaliteit niet is veroorzaakt door een toename in het aantal aanhoudingen in verband met zwartwerk.

²⁹ Loess line, 75 percent of points to fit, Gaussian

Figuur 7.3 Regressielijnen op basis van het aantal aanhoudingen van mensen zonder wettig verblijf voor delicten in de periode 2001-2005³⁰

Bron: Algemene Nationale Gegevensbank

De toename in bestaanscriminaliteit is dus vooral toe te schrijven aan een toename van andere vormen van bestaanscriminaliteit zoals diefstal, of het verkopen van drugs, zo blijkt ook uit de tabel op de volgende bladzijde.

³⁰ Loess line, 75 percent of points to fit, Gaussian

Tabel 7.17 Aanhoudingen mensen met een onwettig verblijf naar type delict en jaar

	2001	2002	2003	2004	2005	Index (2001=100)
Valsheid in geschrifte	1.703	1.091	1.186	1.058	696	41
Gebruik van valse en vervalste geschriften	933	706	682	534	189	20
Schriftvervalsing	769	369	408	404	386	50
Vermogensdelicten	705	625	981	1.118	1.069	152
Gewone diefstal	512	411	667	834	845	165
Heling	102	98	106	123	74	73
Oplichting	53	55	136	74	57	108
Openbare orde en gezag	1.141	649	771	667	569	50
Aanmatiging	946	403	475	386	258	27
Weerspannigheid	91	94	103	121	130	143
Verdwijning	32	62	70	58	64	200
Vereniging van misdadigers	43	55	72	50	38	88
Zwart werk	503	499	539	585	609	121
Vreemde werknemers	296	200	199	223	209	71
Sluikwerk/zwartwerk	146	144	160	201	246	168
Vermogensdelicten met geweld	413	680	460	601	549	133
Zware diefstal	410	671	449	592	534	130
Gewelddadige delicten	152	178	247	341	390	257
Opzettelijke slagen en verwondingen	87	108	152	204	213	245
Bedreiging met bevel of voorwaarde	42	43	44	74	83	198
Drugsdelicten	122	154	230	281	333	273
Bezit	59	68	104	119	134	227
Verkoop	18	34	75	96	118	656
In- en uitvoer	19	20	22	24	32	168
Zedendelicten	201	141	109	119	92	46
Aanzetting tot ontucht/prostitutie	30	39	38	50	46	153
Exploitatie van ontucht	98	32	20	13	7	7
Wapens	68	77	94	114	157	231
Verboden dracht	49	42	63	82	107	218
Bezit	19	33	30	31	44	232
Vernieling	80	90	91	97	116	145
Opzettelijke vernielingen	79	87	86	92	113	143
Overige delicten						
Verdachte handelingen	140	172	215	250	249	178
Totaal	5.265	4.388	4.989	5.320	4.909	93

Bron: Algemene Nationale Gegevensbank

Wanneer we de aanhoudingen van mensen met een illegaal verblijfsstatuut vergelijken met de criminaliteit onder vreemdelingen met een legaal verblijfsstatuut valt op dat enkele trends in tegengestelde richting verlopen. Zo is het aantal aanhoudingen voor gewone diefstal onder vreemdelingen met een wettig verblijf licht afgenomen, en is het aantal aanhoudingen in verband met zwartwerk aanzienlijk toegenomen.

Tabel 7.18 Aantal aanhoudingen van wettig verblijvende vreemdelingen naar type delict en jaar aanhouding

	2001	2002	2003	2004	2005	Index (2001=100)
Vermogensdelicten	10.530	10.445	10.366	10.138	9.060	86
Gewone diefstal	7.340	6.665	6.660	6.735	6.276	86
Oplichting	1.058	1.311	1.531	1.006	964	91
Heling	1.242	1.270	852	1.052	641	52
Drugsdelicten	9.271	8.354	7.631	8.678	8.382	90
Bezit	4.221	3.844	3.570	4.138	3.813	90
In- en uitvoer	2.414	2.098	1.810	2.217	2.434	101
Verkoop	700	773	898	909	939	134
Vermogensdelicten met geweld	7.169	8.535	7.694	6.457	5.154	72
Zware diefstal	7.020	8.393	7.494	6.281	4.992	71
Afpersing	149	142	200	176	162	109
Gewelddadige delicten	4.874	5.599	6.589	7.454	7.098	146
Opzettelijke slagen en verwondingen	2.981	3.250	3.790	4.227	4.139	139
Bedreiging met bevel of voorwaarde	1.328	1.357	1.524	1.649	1.531	115
Valsheid in geschrifte	2.407	2.779	4.292	4.901	4.535	188
Schriftvervalsing	1.322	1.356	1.531	1.566	1.088	82
Gebruik van valse en vervalste geschrifte	1.021	955	933	994	1.054	103
Openbare orde en gezag	3.017	3.045	3.394	3.565	3.624	120
Weerspannigheid	932	884	1.014	1.125	1.200	129
Verdwijning	450	717	781	807	803	178
Vereniging van misdadigers	444	436	355	334	323	73
Aanmatiging	527	255	277	219	158	30
Vernieling	1.501	1.929	2.181	2.056	1.864	124
Opzettelijke vernielingen	1.422	1.840	2.083	1.940	1.762	124
Opzettelijke brandstichting	78	88	93	111	101	129
Zedendelicten	2.108	2.277	1.985	1.676	1.034	49
Prostitutie	1.498	1.481	820	568	31	2
Aanzetting tot ontucht/prostitutie	93	186	385	447	435	468
Verkrachting	124	176	158	138	143	115
Wapens	1.289	1.436	1.541	1.774	1.811	140
Verboden dracht	755	836	917	1.110	1.167	155
Bezit	518	577	568	626	600	116
Zwart werk	627	920	1.509	1.507	1.564	249
Sluikwerk/zwartwerk	195	228	375	450	482	247
Vreemde werknemers	197	232	386	319	352	179
Overige delicten	2.114	2.702	2.692	3.316	2.988	141
Verdachte handelingen	1.201	1.592	1.514	1.596	1.572	131
Totaal	46.908	50.023	51.877	53.526	49.119	105

Bron: Algemene Nationale Gegevensbank

Er is dus sprake van een toename van vermogensdelicten onder mensen zonder wettig verblijf, terwijl er sprake is van een afname onder vreemdelingen met een wettig verblijf. Bovendien is het aantal aanhoudingen voor vermogensdelicten harder gestegen onder mensen zonder wettig verblijf dan onder wettig verblijvende personen, zo kunnen we zien wanneer we tabel 7.17 vergelijken met de onderstaande tabel.

Tabel. 7.19 Aantal aanhoudingen van wettig verblijvende personen naar type delict en jaar aanhouding

	2001	2002	2003	2004	2005	Index (2001=100)
Valsheid in geschrifte	6.746	8.315	16.736	19.408	19.524	289
Gebruik van valse en vervalste geschriften	2.599	2.553	2.977	2.744	2.713	104
Schriftvervalsing	3.927	3.844	4.834	5.166	4.335	110
Bijzondere wet: identiteitskaart/bevolkingsreg	220	1.918	8.925	11.498	12.476	5671
Vermogensdelicten	36.764	42.361	48.271	48.570	48.997	133
Gewone diefstal	27.753	30.339	34.066	34.213	34.638	125
Heling	2.681	3.223	3.190	3.537	2.650	99
Oplichting	3.888	4.875	5.867	4.949	5.257	135
Openbare orde en gezag	9.893	15.817	18.955	22.129	23.259	235
Aanmatiging	31	63	139	318	382	1232
Weerspannigheid	3.034	3.911	5.093	6.073	6.494	214
Verdwijning	4.331	6.973	7.404	7.966	7.463	172
Vereniging van misdadigers	942	1.066	1.010	904	927	98
Zwart werk	1.192	2.004	3.284	3.488	4.263	358
Vreemde werknemers	388	510	832	761	961	248
Sluikwerk/zwartwerk	363	512	906	1.183	1.545	426
Vermogensdelicten met geweld	24.970	33.361	31.658	28.803	29.172	117
Zware diefstal	24.970	33.361	31.658	28.803	29.172	117
Afpersing	606	830	1.016	943	913	151
Gewelddadige delicten	22.872	37.180	49.130	53.594	54.719	239
Opzettelijke slagen en verwondingen	14.566	22.072	28.019	30.612	31.818	218
Bedreiging met bevel of voorwaarde	5.937	8.118	10.118	10.919	10.532	177
Drugsdelicten	25.829	33.352	38.129	42.246	44.075	171
Bezit	10.797	14.023	16.349	18.664	19.894	184
Verkoop	3.024	4.108	5.045	5.426	5.825	193
In- en uitvoer	6.249	5.129	4.952	5.940	6.634	106
Zedendelicten	7.031	7.459	7.411	6.895	5.781	82
Aanzetting tot ontucht/prostitutie	261	516	892	1.139	1.335	511
Exploitatie van ontucht	340	388	389	308	382	112
Wapens	4.258	5.586	6.800	7.768	8.001	188
Verboden dracht	2.633	3.348	4.122	4.964	5.155	196
Bezit	1.530	2.083	2.468	2.613	2.639	172
Vernieling	11.384	15.311	19.651	18.810	18.295	161
Opzettelijke vernielingen	10.672	14.385	18.512	17.658	17.092	160
Overige delicten	65.020	93.522	115.322	129.638	131.188	202
Verdachte handelingen	2.453	3.579	3.924	4.403	4.414	180
Totaal	215.959	294.268	355.347	381.349	387.274	179

Bron: Algemene Nationale Gegevensbank

Ook kunnen we concluderen dat de toename van het aantal aanhoudingen voor geweldsdelicten onder mensen zonder wettig verblijf vergelijkbaar is met de algemene trend, evenals de toename in aanhoudingen voor verdachte handelingen en vernieling. De toename in het aantal aanhoudingen voor drugsdelicten en wapens is echter sterker dan onder wettig in België verblijvende personen. Vooral de toename van het aantal aanhoudingen voor het verkopen van drugs is veel sterker onder mensen zonder wettig verblijf.

7 Conclusie

Op basis van een brede analyse van data afkomstig uit de operationele gegevensbank van de Belgische politiediensten (Algemene Nationale Gegevensbank) is in dit hoofdstuk een kwantitatief beeld geschetst van de delicten waarvoor onwettig verblijvende vreemdelingen worden aangehouden in België.

Onze eerste veronderstelling betreffende de overrepresentatie van mensen met een illegaal verblijf bij verdenkingen van criminaliteit blijkt door de data te worden ondersteund. De geschatte verdenkingsgraad van mensen zonder wettig verblijf ligt wat hoger dan de verdenkingsgraad van wettig in België verblijvende personen. De geschatte verdenkingsgraad van mensen zonder wettig verblijf ligt evenwel lager dan de verdenkingsgraad van sommige wettig verblijvende nationaliteitsgroepen. Door hun zwakke juridische status worden zij vaker dan gemiddeld verdacht van criminaliteit, maar niet in dezelfde mate als andere kwetsbare groepen, wat erop duidt dat tegelijkertijd geldt dat veel mensen zonder wettig verblijf contact met de politie zoveel mogelijk proberen te vermijden uit angst ontdekt te worden.

Onze tweede veronderstelling betrof de aard van de delicten waarvoor mensen zonder wettig verblijf worden aangehouden. Het blijkt dat zij relatief vaak worden aangehouden voor delicten die direct verband houden met hun onwettige verblijfsstatus, zoals aanmatiging en het gebruik van valse en vervalste geschriften. Daarnaast worden zij verhoudingsgewijs vaak aangehouden voor zwartwerk, maar niet voor andere vormen van bestaanscriminaliteit. Dit betekent dat zij om in hun levensonderhoud te kunnen voorzien wel hun toevlucht zoeken tot de informele economie, maar in mindere mate tot andere vormen van vermogenscriminaliteit, zoals bijvoorbeeld diefstal of het verkopen van drugs. Ook mensen zonder wettig verblijf afkomstig uit klassieke asiellanden, met een zeer kleine etnische gemeenschap om op terug te kunnen vallen, bleken niet vaker betrokken te zijn bij vermogensdelicten. Vermoedelijk biedt de informele economie genoeg mogelijkheden en bieden instanties voldoende ondersteuning, zodat mensen zonder wettig verblijf niet – zoals in Nederland wel het geval is – hun toevlucht hoeven te zoeken in minder geaccepteerde vormen van criminaliteit.

Onze derde veronderstelling betrof de overeenkomsten en verschillen tussen vreemdelingen met en vreemdelingen zonder wettig verblijf. De patronen van (indicatoren voor) criminaliteit onder vreemdelingen met en vreemdelingen zonder wettig verblijf blijken voor een groot deel te overlappen, zowel in kwantitatieve als in kwalitatieve zin. Wanneer wettig verblijvende personen met een bepaalde nationaliteit vaak worden aangehouden voor delicten geldt vaak hetzelfde voor hun onwettig verblijvende landgenoten. En wanneer wettig verblijvende personen van een andere nationaliteit relatief weinig worden aangehouden in verband met delicten, gaat dit vaak ook voor hun onwettig verblijvende landgenoten op. Daarnaast geldt dat wanneer wettig verblijvende personen met een bepaalde

nationaliteit relatief vaak worden aangehouden in verband met bepaalde typen delicten, hun onwettig verblijvende landgenoten voor ongeveer dezelfde soorten delicten worden aangehouden. Dit laatste wijst erop dat er een zekere mate van etnische specialisatie plaatsvindt. Dit bleek ook uit een meer kwalitatieve vergelijking van het type delicten waar de door ons in hoofdstuk 5 en 6 beschreven groepen voor werden aangehouden. Zowel Marokkanen zonder een wettig verblijf als Marokkanen met een wettig verblijf worden relatief vaak aangehouden in verband met drugsdelicten. Bulgaren met en zonder wettig verblijf zijn verhoudingsgewijs vaak betrokken bij zwart werk en (het aanzetten tot) prostitutie. Kongolezen zijn oververtegenwoordigd bij aanhoudingen voor delicten die te maken hebben met valsheid in geschriften en Turken bij aanhoudingen voor geweldsdelicten.

Tot slot veronderstelden wij dat vermogenscriminaliteit de laatste jaren zou zijn toegenomen onder mensen zonder wettig verblijf, vanwege het steeds restrictiever geworden beleid. Het blijkt dat verblijfscriminaliteit af is genomen onder mensen zonder wettig verblijf – vermoedelijk omdat de controle aan de buitengrenzen is afgenomen – terwijl bestaanscriminaliteit en andere delicten de laatste jaren zijn toegenomen. Het aantal aanhoudingen voor vermogensdelicten, zoals gewone diefstal, is harder gestegen onder mensen zonder wettig verblijf dan onder wettig verblijvende personen. Dit duidt erop dat mensen zonder wettig verblijf zich in toenemende mate genoodzaakt zien om sociaal minder geaccepteerde delicten te plegen om te kunnen voldoen aan elementair geachte gedrags- en levensstandaarden.

1 Inleiding

In dit slothoofdstuk keren we terug naar de vragen die in hoofdstuk 1 zijn geformuleerd en beschrijven we de belangrijkste bevindingen. Deze zijn afkomstig uit de verschillende deelonderzoeken die zijn verricht, in het bijzonder de kwantitatieve analyse van de politiedata, de 120 interviews met irreguliere immigranten in Antwerpen, Brussel en Gent en de 50 gesprekken met professionals en functionarissen van diverse maatschappelijke instellingen in Vlaanderen en Brussel die te maken hebben met irreguliere vreemdelingen. Eerst gaan we echter in op de vraag naar de aard en omvang van de groep irreguliere immigranten in België.

Vervolgens formuleren we een aantal aanbevelingen op basis van de uitkomsten van dit onderzoek. We zullen bij de formulering van de aanbevelingen slechts een mogelijke richting van beleid aangeven. De complexiteit van het illegalenvraagstuk maakt het onmogelijk om tot eenduidige beleidsaanbevelingen te komen. Een effectief en humanitair illegalenbeleid vraagt om een juiste combinatie van diverse beleidsstrategieën. De uitwerking van deze beleidsstrategieën is een zaak van de Belgische politiek en van professionals die betrokken zijn bij de uitvoering van het vreemdelingenbeleid.

2 Omschrijving en omvang van de onderzoeksgroep

Begripsomschrijving

De aard van de internationale migratie heeft in de laatste decennia aanzienlijke veranderingen doorgemaakt. Voor een deel van de wereldbevolking hebben ontwikkelingen van de afgelopen decennia geleid tot een toename van hun mobiliteit. Terwijl de grenzen binnen Europa grotendeels zijn verdwenen, wordt het – voor inwoners uit de meeste landen van de wereld – echter steeds moeilijker om Europa binnen te komen. Het Europese vreemdelingenbeleid is restrictiever geworden en er is sprake van

een stratificatie op basis van verschillende verblijfsstatussen. Het nationale en – deels ook Europese – migratiebeleid beïnvloedt de sociale positie en de maatschappelijke kansen van verschillende typen migranten. Zo zijn er migranten met volledige burgerschapsrechten, migranten met gedeeltelijke rechten (bijvoorbeeld asielzoekers die nog in procedure zijn) en migranten die geen of zeer beperkte rechten hebben. Deze laatste categorie wordt in België veelal aangeduid met de term ‘mensen zonder papieren’, of ‘mensen zonder wettig verblijf’. Deze mensen bezitten geringe rechten, omdat zij uitgesloten zijn van de formele arbeidsmarkt en maar in beperkte mate kunnen rekenen op steun van publieke voorzieningen. Welke term men het beste kan gebruiken om deze groep te duiden is al sinds jaar en dag onderwerp van discussie. In dit rapport hebben wij vooral het begrip *irreguliere immigranten* gebruikt. Onder deze noemer scharen wij primair personen die onwettig in België verblijven. Sommigen van hen wisselen echter perioden van wettig en onwettig verblijf met elkaar af. Zo is er in toenemende mate sprake van immigranten die geen visum hoeven aan te vragen om naar Europa te reizen. De aard van de situatie waar zij zich in bevinden is, ondanks het feit dat ze soms gedurende korte perioden wettig verblijven, veelal dezelfde als die van andere personen zonder wettig verblijf. Daarom rekenen wij ook dergelijke groepen immigranten tot de groep irreguliere immigranten.

Het onderscheid tussen wettig en onwettig verblijf is echter niet altijd even duidelijk. Sommigen rekenen uitgeprocedeerde asielzoekers die nog in beroep zijn bij de Raad van State - een groep die officieus wordt gedoogd en die in beperkte mate beroep kan doen op sociale voorzieningen – niet tot de groep irreguliere immigranten. In dit rapport hebben wij dit echter wel gedaan, omdat hun verblijf formeel onwettig is en zij zich voor vergelijkbare problemen gesteld zien als andere personen zonder wettig verblijf.

De term irreguliere immigranten is dus een overkoepelend begrip, en kent een wat bredere reikwijdte dan de term mensen zonder wettig verblijf, omdat hiertoe ook uitgeprocedeerde asielzoekers en onwettige arbeidsmigrantten worden gerekend. Uit het bovenstaande kan worden opgemaakt dat er verschillende routes zijn tot illegaliteit. In de eerste plaats is er een groep die op basis van een toeristenvisum naar België komt en na het afloop daarvan in België blijft (de zogenaamde *visa overstayers*). Ten tweede is er de groep van asielzoekers die uiteindelijk wordt afgewezen, maar het land niet verlaat. Ten derde is er een groep die op illegale wijze de grens passeert om in België te verblijven. En ten slotte zijn er immigranten die geen visum hoeven aan te vragen, maar die op den duur toch onwettig in België verblijven.

Omvang

Uit de politiegegevens kan worden opgemaakt dat in de periode 2001-2005 bijna 83.000 aanhoudingen in België zijn verricht die betrekking hebben op ruim 68.000 personen zonder wettig verblijf. Dat impliceert dat er gemiddeld op jaarbasis ruim 13.000 personen worden aangehouden. Voor de schatting is gebruik gemaakt van deze politiedata, gecombineerd met gegevens over personen die een beroep deden op de gezondheidszorg om redenen van dringende medische zorg, en van interviews met 120 irreguliere migranten. De schatting is gebaseerd op de multiplier-methode. Deze methode combineert informatie uit politiestatistieken en medische statistieken met informatie verkregen uit eigen interviews. Het uitgangspunt van deze methode is om te komen tot een schatting van een *ondergrens*. Op basis van deze methode hebben we het aantal mensen dat onwettig in België verblijft op ruim 100.000 personen geschat. Deze schatting heeft betrekking op mensen die onwettig in België verblijven. Het is geen schatting van het aantal irreguliere immigranten. Een deel van de irreguliere populatie verblijft immers gedurende verschillende perioden wel wettig en zal, wanneer zij wordt aangehouden gedurende een dergelijke periode, niet voorkomen in de politieregistraties van mensen zonder wettig verblijf. Het totale aantal irreguliere immigranten dat in België verblijft ligt daarom nog wat hoger dan dat wij hier geschat hebben. Aan deze schatting kleven overigens diverse bezwaren die in het rapport uitgebreid zijn toegelicht. Niettemin veronderstellen we dat deze 'estimated guess' een zekere realiteitswaarde en betrouwbaarheid heeft.

Kenmerken

De aangehouden vreemdelingen zonder wettig verblijf zijn afkomstig uit 162 verschillende landen. Het zijn vooral mannen in de leeftijd tussen de 25 jaar en 44 jaar die worden aangehouden. Minder dan een vijfde van het aantal aanhoudingen betreft vrouwen. Een groot deel van de aangehouden personen waren afkomstig uit voormalig Joegoslavië, Marokko, Roemenië, India, Algerije, Polen, Afghanistan, Bulgarije, Irak, Turkije, Albanië, Iran, Kongo en China. Bij bijna 43.000 aanhoudingen is een woonadres (postcode) geregistreerd. Daaruit blijkt dat veel mensen zonder wettig verblijf woonachtig zijn in een wijk in een van de grote of middelgrote steden (zoals Antwerpen, Brussel, Luik en Gent). Er werden echter 523 verschillende postcodes geregistreerd, waaruit blijkt dat ook in relatief kleine gemeenten mensen zonder wettig verblijf wonen.

Ten behoeve van dit onderzoek zijn gesprekken gevoerd met 120 irreguliere immigranten in drie grote steden in België. In Gent werden

interviews gedaan met dertig Turkse en dertig Bulgaarse irreguliere immigranten. Daarnaast werden interviews gedaan met dertig Marokkaanse irreguliere immigranten in Antwerpen. Tevens werd gesproken met dertig Kongolezen in Brussel die verblijven in en rondom de Matongéwijk. Voor deze vier groepen is gekozen omdat zij de hedendaagse complexiteit van irreguliere migratie weerspiegelen. Enerzijds gaat het om twee klassieke migrantengroepen die in het voetspoor van gevestigde gastarbeidersmigranten (Turken en Marokkanen) naar België komen. Anderzijds gaat het om nieuwe arbeidsmigranten uit Oost-Europa die vaak op en neer pendelen (moderne pendelmigratie) en om irreguliere Kongolese immigranten met een asielachtergrond. Deze 120 interviews zijn vooral van belang voor het beantwoorden van de eerste drie vragen van onderzoek.

3 Vraag en antwoord

1 Wat zijn de motieven van irreguliere immigranten om naar België te komen? Willen zij zich definitief vestigen of gaat het om tijdelijke arbeidsmigratie

Motieven

Het vaakst genoemde motief om naar België te komen voor de irreguliere immigranten is *economisch* van aard. De meeste respondenten verkeren in hun land van herkomst in een achterstandspositie wat vaak de directe aanleiding vormt om te migreren. Deels betreft het immigranten die het eerst hebben geprobeerd in een ander Europees land (vooral Nederland en in mindere mate Frankrijk en Spanje), maar in deze landen moeilijk een voet aan de grond kregen.

Hoewel economische omstandigheden een belangrijk motief zijn om naar België te migreren is het te eenvoudig om de komst en aanwezigheid van irreguliere immigranten alleen vanuit economische motieven te verklaren. Daarvoor is de diversiteit in hun *individuele beweegredenen* te groot. Zo zijn er door de informanten tal van andere redenen genoemd (verbroken liefdesrelatie, ruzie met ouders, strafrechtelijke veroordeling, discriminatie, corruptie etc.) waarom zij naar België zijn gekomen.

De motieven die ten grondslag lagen aan de keuze van de Kongolese immigranten om hun land van herkomst te verlaten zijn vooral *politiek* van aard. Veel informanten zeggen aanhangers te zijn van oppositiepartijen en zeggen in Kongo te moeten vrezen voor hun leven. Hoewel de economische positie van de meeste Kongolese informanten in het land van herkomst verre

van rooskleurig te noemen was zijn er nauwelijks Kongolezen die blijk gaven van economische migratiemotieven. Een aantal informanten geeft aan dat België voor hen het goedkoopste of in ieder geval het gemakkelijkste land was om heen te gaan, vanwege de historische banden met Kongo. Een vierde van de deelnemers geeft aan dat België het enige land was waar ze überhaupt iets van af wisten.

De keuze die de immigranten voor België maakten is niet het resultaat van een systematische vergelijking tussen verschillende landen waarbij naar arbeidsmarkten, loonverschillen en eventuele huisvestingsmogelijkheden wordt gekeken. Voor België wordt vaak gekozen door de hier aanwezige gemeenschappen (vaak gaat het daarbij om familieleden) die voor de eerste opvang kunnen zorgen. De migratiemotieven hangen vaak samen met de geografisch verspreide netwerken die immigranten met elkaar verbinden. Dit geldt met name voor Turkse en Marokkaanse immigranten. De Turkse Bulgaren daarentegen zitten meer in een commercieel netwerk dat in veel gevallen gerund wordt door eerste en tweede generatie Turkse migranten die ingebed zijn in de Belgische samenleving. Bij de Kongolezen is er vooral sprake van opvang binnen het vluchtelingencircuit, hoewel de Kongolese gemeenschap in tijden van nood ook bij lijkt te springen.

Tijdelijk of definitief?

Ongeveer een vijfde van de geïnterviewde informanten is naar België gekomen om in een korte periode veel geld te verdienen zodat zij met het verdiende geld een eigen zaak kunnen beginnen in het herkomstland of kunnen trouwen. Deze immigranten hebben dus de intentie terug te keren wanneer zij genoeg hebben verdiend. Daarnaast is er een omvangrijkere groep – vooral bestaande uit Kongolezen en Marokkanen - die een wettig verblijf nastreeft, met name via een huwelijk of regularisatie. Het gaat om bijna de helft van de geïnterviewden. Een derde van de geïnterviewde informanten accepteert een irregulier verblijf in België. Ruim de helft daarvan is van mening dat zij – ondanks hun onwettig verblijf – in staat zijn een fatsoenlijk bestaan op te bouwen in België.

2 Op welke wijze komen irreguliere immigranten naar België? En op welke wijzen voorzien irreguliere immigranten hier in hun levensonderhoud?

Binnenkomst

Het grootste deel van de irreguliere immigranten komt via illegale grensoverschrijding naar België. Een tweede belangrijke route wordt gevolgd door informanten die met behulp van een toeristenvisum naar België zijn

gekomen. Familie of vrienden zijn dus in een groot aantal gevallen bereid en in staat geweest om zich garant te stellen voor de migrant. Onder Kongolezen is het reizen met valse papieren een vaak toegepaste methode. Veel Bulgaren komen naar België met behulp van een Bulgaars paspoort. Sinds 2002 geldt voor Bulgarije immers geen visumplicht meer.

Voor ruim acht op de tien informanten was België het geplande einddoel. Er is sprake van een geregisseerd migratiepatroon, waarbij de informanten zich rechtstreeks in België vestigen, dan van een geïmproviseerd migratiepatroon, waarbij irreguliere immigranten pas na verblijf in andere landen in België belanden. Geregisseerde migratiepatronen gaan vaak gepaard met veelomvattende steun van familie en vrienden in België. Zij kunnen voor een toeristenvisum zorgen of zij laten de nieuwkomer meerijden in hun auto om de grens over te steken. Elf informanten hebben gebruik gemaakt van een smokkelnetwerk voor de overkomst, al dan niet gecombineerd met (veelal financiële) steun uit een ander netwerk. Daarnaast blijkt uit de verhalen van de informanten dat een aanzienlijk aantal gebruik gemaakt heeft van smokkeldiensten. Van de Marokkaanse, Turkse of Bulgaarse informanten is er niemand via de asielprocedure naar België gekomen. De Kongolese informanten hebben allemaal aanvankelijk asiel aangevraagd in België. Een aantal wacht nog op uitsluitel van de Raad van State. De overkomst van Kongolezen loopt in de meeste gevallen vrij geregisseerd. Zij krijgen vaak via familie, vrienden of kennissen valse papieren aangereikt, worden begeleid tijdens hun vlucht naar België en worden kort na hun aankomst in contact gebracht met iemand uit hun gemeenschap die hen weer in contact brengt met de asielinstanties.

Bij ongeveer twee van de drie informanten is er al eerder een familielid of iemand in de vriendenkring naar Europa of België gemigreerd. In de Kongolese groep ligt dit aantal lager. Volgens de informanten hebben deze familieleden of vrienden eveneens in zeven van de tien gevallen een rol gespeeld bij de migratiebeslissing. De informanten hebben voor de overtocht naar België steun ontvangen van deze familie of vrienden. Bij de komst naar België ontving daarnaast ruim een op de drie informanten steun van familie woonachtig in het herkomstland. Men kan hierbij bijvoorbeeld denken aan financiële steun om de overtocht te betalen. Wanneer men een grote som geld aan een mensensmokkelaar moet betalen, wordt vaak geld geleend van familie. Marokkanen ontvangen voor de overtocht relatief veel steun van familie uit het herkomstland. Ook werd steun geboden door vrienden of land- of streekgenoten in het herkomstland.

Levensonderhoud

Bijna twee van de drie ondervraagden beschikte op het moment dat ze werden ondervraagd over inkomsten uit arbeid. Net als in Nederland vormen Turken een sterke gemeenschap met veel etnisch ondernemerschap. Dit heeft tot gevolg dat irreguliere Turkse immigranten in België relatief vaak over werk beschikken. Uit onze interviews blijkt dat de Kongolezen, en in mindere mate de Marokkanen, een zwakke positie op de arbeidsmarkt hebben. Een deel van de Kongolezen werkt niet omdat zij bang zijn dat dit de procedure die zij hebben lopen bij de Raad van State zou schaden. Bovendien wijst een aantal informanten op het verhoogde risico om aangehouden te worden wanneer men werkt, en vervolgens teruggestuurd te worden. Van de Marokkanen werkt een derde niet. Dat heeft vooral te maken met het feit dat zij binnen hun netwerk moeilijk aan een baan kunnen komen, maar ook met het gegeven dat sommige van hen veel tijd investeren in het bemachtigen van een wettige verblijfsstatus.

De meeste informanten werken binnen de eigen etnische gemeenschap, behalve de Kongolese informanten. Voor de Turkse Bulgaren betekent dit dat zij ofwel een Bulgaarse, ofwel een Turkse werkgever hebben. Een uitzondering wordt gevormd door de groep Marokkaanse informanten. Een overgrote meerderheid heeft een Belgische werkgever.

De lonen die irreguliere immigranten ontvangen zijn meestal niet gelijk aan het loon dat hun werkgevers betalen aan legale werknemers. Marokkanen en Kongolezen beschikken daarnaast over een significant lager maandinkomen dan Turken en Bulgaren. Het lagere maandinkomen van Marokkanen hangt samen met het type werk dat zij verrichten. Turken en Bulgaren verrichten naast ongeschoolde ook middelgeschoolde arbeid. Marokkanen doen echter zonder uitzondering ongeschoold werk. Een andere aanwijzing voor het lagere maandinkomen is te vinden in het werkverband. Marokkanen beschikken minder vaak over vast werk dan Turken en Bulgaren. Hierdoor hebben zij vaker te maken met perioden waarin zij geen verdiensten hebben. Dit geldt ook voor het kleine aantal Kongolezen dat werkt. Zij verrichten op zeer onregelmatige basis schoonmaakwerkzaamheden bij mensen thuis. Het lagere maandinkomen van Marokkanen en Kongolezen hangt daarnaast samen met het gemiddeld aantal uren dat per week wordt gewerkt. Marokkanen en Kongolezen werken namelijk gemiddeld minder uren dan Turken en Bulgaren, die juist lange werkweken maken.

In totaal zijn er 31 van de 120 informanten die geen betaald werk hebben in België. Een deel van hen leeft van de materiele ondersteuning die zij in een asielcentrum of een andere instelling krijgen. Anderen leven van geld dat zij tijdelijk lenen van vrienden of familie of van geld dat zij opzij hebben

gezet toen ze wel werk hadden. Van tien informanten is gebleken dat zij werkzaam zijn in het criminele circuit. In de helft van de gevallen gaat het om werk binnen de prostitutiebranche.

3 Op welke wijze ondervinden irreguliere immigranten informele ondersteuning van de reeds aanwezige gemeenschappen?

Uit de interviews die we hebben gedaan met de groepen irreguliere immigranten blijkt dat zij steun putten uit verschillende netwerken. De Marokkaanse informanten ontleen vooral steun aan hun familie en vrienden, terwijl de Turkse informanten steun putten uit allerlei persoonlijke netwerken. Zij weten steun uit verschillende netwerken goed te combineren. Het grootste deel van de steun krijgen zij van land- of streekgenoten, vrienden of familie. Zij zijn daarom vooral 'relationeel' ingebed. De Bulgaren zijn deels ingebed in een etnisch netwerk van landgenoten en vrienden. Waar de Turken echter steun krijgen van familie, krijgen veel Bulgaren werk of een woning via een commercieel netwerk. De Bulgaren zijn daarom zowel relationeel als commercieel ingebed. De Kongolezen putten veruit de meeste steun uit het voorzieningennetwerk. Bij hen is vooral sprake van institutionele inbedding.

De betere sociaal-economische positie van de Turken en de Bulgaren ten opzichte van de Marokkanen en de Kongolezen is vooral uit hun inbedding in etnische en commerciële netwerken te verklaren. Hoewel deze netwerken soms ook uitbuiting genereren, zijn irreguliere immigranten die in deze netwerken zijn ingebed over het algemeen beter af dan de informanten die niet zijn ingebed in deze netwerken.

Nagenoeg al de Turkse irreguliere immigranten die wij spraken hebben hulp ontvangen van familie of vrienden bij hun komst naar België. Ook wanneer zij in België zijn aangekomen kunnen zij in belangrijke mate rekenen op de steun van leden uit hun verwantschapsnetwerk. Zo worden zij vaak de eerste maanden na hun aankomst in het huis van hun familieleden opgevangen en krijgen zij vaak steun bij het vinden van een eigen huis.

In vergelijking met de andere groepen krijgen Turken het meeste hulp. Zo ontvangen zij bijna het dubbele aantal hulpverleningen bij het zoeken naar huisvesting, vergeleken met Kongolezen en Marokkanen. Ook bij het vinden van werk ontvangen zij veel steun vanuit hun gemeenschap. Bulgaarse irreguliere immigranten krijgen na de Turkse irreguliere immigranten het meeste hulp bij hun komst naar België. De hulp die zij ontvangen is vooral geregeld vanuit een commercieel circuit. Via dit circuit wordt voor hen huisvesting, werk en toegang tot een alternatief circuit van gezondheidszorg geregeld. Dat circuit is bijna uitsluitend in handen van Turkse legale inwoners

die in de jaren zestig als gastarbeiders naar Nederland zijn gekomen. De Bulgaren die in dit rapport aan het woord kwamen maken allemaal deel uit van een Turkse minderheid in Bulgarije die om die reden gemakkelijk aansluiting weet te vinden bij Turkse inwoners van de stad Gent.

De Marokkaanse irreguliere immigranten hebben bij hun komst naar België in veel gevallen hulp en steun ontvangen van hun familie. Maar er zijn ook informanten die zonder enige steun van wie dan ook naar België zijn gekomen. Hier aangekomen krijgen velen wel steun van hun familie. Dat familie en vrienden niet helpen met de overkomst heeft vooral te maken met het feit dat de meesten in België in een marginale positie verkeren, waardoor zij niet in staat zijn om bijvoorbeeld een toeristenvisum aan te vragen. Anders dan bij de Turkse en Bulgaarse irreguliere immigranten het geval is gebleken kan het netwerk van de Marokkaanse irreguliere immigranten hen maar moeilijk aan een baan helpen. Aangezien een deel van de informanten werkloos is blijven zij langer dan de Turkse en Bulgaarse informanten bij hun familie wonen. Vanaf het ogenblik dat zij werk vinden – ook al is het vaak maar tijdelijk – kiezen de meeste er echter voor om zelfstandig te gaan wonen. Net als de Turken en Bulgaren komen zij uiteindelijk dus ook terecht in het commerciële huisvestingscircuit. Aangezien het werk dat zij doen vaak grote onzekerheid biedt zijn zij vaak gedurende langere of kortere periodes afhankelijk van hun huisgenoten. Anders dan bij de Turkse en Bulgaarse irreguliere immigranten lijkt er bij de Marokkaanse informanten een sterkere duurzame solidariteit te bestaan. Vrienden die samenwonen helpen elkaar in tijden dat de ander het moeilijk heeft. Zo wordt er regelmatig bijgesprongen als iemand de huur niet kan betalen, worden mensen die het moeilijk hebben uitgenodigd voor een maaltijd en ook hebben we gezien dat er regelmatig geld aan elkaar wordt geleend.

De Kongolezen die wij spraken vormen een gemarginaliseerde groep die relatief weinig steun ontvangt van haar gemeenschap. Zij krijgen wel veel steun vanuit hun familie en vriendennetwerk bij hun komst naar België. Maar in België zijn zij vooral afhankelijk van instanties die zich bezighouden met de opvang van asielzoekers of van organisaties (NGO's, charitatieve instellingen, zelforganisaties) die zich het lot van uitgeprocedeerde asielzoekers aantrekken. Pas wanneer zij bij de Raad van State uitgeprocedeed zijn en zij in mindere mate een beroep kunnen doen op de steun van officiële instanties kunnen zij vaak terecht bij hun gemeenschap, maar de steun die zij dan ontvangen is maar zeer beperkt.

4 Op welke wijze krijgen irreguliere immigranten toegang tot maatschappelijke voorzieningen in Vlaanderen en Brussel?

Organisaties in Vlaanderen en Brussel worden in toenemende mate geconfronteerd met irreguliere immigranten die bij hen aankloppen voor hulp. Vaak gaat het om mensen die niet over een sterk sociaal netwerk beschikken, waardoor zij afhankelijk zijn van de hulp die organisaties hen kunnen bieden. Zo is bijvoorbeeld het aandeel Marokkanen en Turken onder hen relatief laag omdat zij vaker over een sociaal netwerk beschikken waar zij in tijden van nood op kunnen terugvallen. Een groot deel van de cliëntèle van de organisaties is België binnen gekomen via de asielpcedure.

De Kongolezen zijn de enigen, van de groepen die we hebben gesproken, die via hun inbedding in organisaties weten te voorzien in hun basisbehoeften, zoals voedsel, kleding, onderdak, gezondheidszorg en juridische hulp. Het gaat in veel gevallen om asielfcentra waar zij omwille van hun procedure bij de Raad van State verblijven, maar ook om bijvoorbeeld kerkelijke instellingen. De sociale contacten die zij met en via organisaties hebben zijn belangrijk.

Afhankelijk van de specialisatie van de organisaties kloppen irreguliere immigranten aan voor administratief-juridische hulp, financiële of materiele hulp, of voor hulp bij het vinden van huisvesting. Irreguliere immigranten stellen volgens hen in mindere mate vragen met betrekking tot het onderwijs van hun kinderen of ten aanzien van taalonderwijs. Dit geldt ook voor de toegang tot de gezondheidszorg. Volgens de professionals zijn de meeste irreguliere immigranten op dit gebied goed op de hoogte van de mogelijkheden die hen worden geboden, wat niet wegneemt dat er volgens hen problemen zijn bij (de toegang tot) het onderwijs en gezondheidszorg.

Het grootste deel van de organisaties neemt alleen mensen met een toekomstperspectief in begeleiding. Slechts een zeer klein deel van de instanties beschouwt een illegaal verblijf in België als een zinvol toekomstperspectief. De organisaties geven aan dat zij mensen zonder toekomstperspectief niet kunnen helpen omdat dit eindeloos zou kunnen voortduren zonder enige verbetering in de situatie. Voor irreguliere immigranten zonder uitzicht op een wettig verblijf in België is het verkrijgen van toegang tot instanties dan ook moeilijker dan voor immigranten die wel een uitzicht hebben op een wettig verblijf in België. De instanties geven aan dat zij altijd een gesprek aangaan met deze personen, en dat zij proberen hen te overwegen terug te keren naar het land van herkomst. Zijn zij hier niet toe te bewegen dan is er volgens de instanties weinig dat zij nog voor hen kunnen doen.

In alle gevallen is het toepassen van het toekomstperspectief als selectiemiddel in de praktijk zo gegroeid. In geen van de gevallen werd aangegeven dat deze keuze voortvloeide uit formele beleidsdoelstellingen.

Wanneer organisaties vaststellen dat iemand wel een toekomstperspectief heeft wordt hij of zij in begeleiding genomen. Het gaat dan bijvoorbeeld om mensen die Belgische kinderen hebben, mensen die ernstig ziek zijn of personen die willen terugkeren. Indien nodig wordt getracht huisvesting te vinden waarmee de periode dat deze persoon op een eindbeslissing moet wachten, kan worden overbrugd. In sommige gevallen wordt gezocht naar mogelijkheden op het gebied van financiële of materiele ondersteuning, aangezien personen niet mogen werken gedurende de tijd dat zij wachten op een beslissing. De professionals geven aan dat de hulpverlening aan deze mensen met een toekomstperspectief hopeloos tekortschiet. Niet alleen is het aantal initiatieven volgens hen veel te beperkt, de lange duur van procedures – die soms kan oplopen tot meer dan drie jaar – zorgt er voor dat irreguliere immigranten te lang in hulpvoorzieningen blijven zitten waardoor er weinig doorstroom plaatsvindt. Hierdoor zitten de initiatieven die er zijn permanent vol. Dit maakt het voor veel irreguliere immigranten met een toekomstperspectief vrijwel onmogelijk om ooit voor dergelijke ondersteuning in aanmerking te komen. De lengte van de procedures, met name met betrekking tot regularisatieaanvragen onder artikel negen ten derde, wordt dan ook als voornaamste knelpunt genoemd. De hulpverlening aan irreguliere immigranten met een toekomstperspectief wordt hierdoor aanzienlijk bemoeilijkt.

Wanneer de professionals irreguliere immigranten met een toekomstperspectief niet geplaatst krijgen in een huisvestingsinitiatief proberen zij soms een beroep te doen op de noodopvang. Omdat de opvang van irreguliere immigranten niet wordt vergoed door het OCMW – zoals wel het geval is bij mensen met een wettig verblijf – zien opvanginstellingen zich in veel gevallen genoodzaakt om irreguliere immigranten te weigeren. Deze instanties kunnen het zich namelijk slechts incidenteel veroorloven om de opvang van irreguliere immigranten uit eigen middelen te financieren. Medewerkers van organisaties in de prostitutie- of drugshulpverlening zien zich voor vergelijkbare financieringsproblemen gesteld. Zij kunnen met irreguliere immigranten zeer moeilijk een begeleidingstraject beginnen nemen omdat de hiervoor gemaakte kosten vrijwel nooit worden vergoed. Omdat er vanwege het onwettige verblijf geen enkel OCMW bevoegd zou zijn voor irreguliere immigranten, hebben zij niet in dezelfde mate als dak- en thuislozen of andere hulpbehoevenden met een wettig verblijf toegang tot maatschappelijke instanties. Hoewel irreguliere immigranten de weg naar de

instanties in veel gevallen goed weten te vinden kunnen zij hier vaak niet geholpen worden, en zijn zij voor veel hulp afhankelijk van particulier initiatief.

5 In hoeverre verschilt de toegang van irreguliere immigranten tot maatschappelijke voorzieningen van de wijze waarop (uitgeprocedeerde) asielzoekers, geregulariseerden, erkende vluchtelingen en niet-begeleide minderjarigen toegang krijgen?

De problemen van mensen die lange tijd illegaal in België hebben verbleven verdwijnen niet op het moment dat zij verblijfspapieren bemachtigen. Vaak worden oude problemen vervangen door nieuwe problemen die te maken hebben met de bureaucratische inrichting van de Belgische verzorgingsstaat. Voormalige asielzoekers die jarenlang in afwachting van hun procedures in staatsstructuren zijn opgevangen, worden onvoldoende voorbereid op een legaal bestaan. Op het moment dat zij worden geregulariseerd spreken zij nog onvoldoende Nederlands en hebben zij onvoldoende opleidingsmogelijkheden genoten om actief te kunnen deelnemen aan de arbeidsmarkt. Ook maakt de voorafgaande jarenlange inactiviteit dat mensen de juiste arbeidsmentaliteit hiervoor soms ontberen.

Daarnaast wordt het zelfstandigenstatuut door sommige groepen irreguliere immigranten gezien als een manier om hun verblijf te legaliseren en wellicht om uiteindelijk steun van het OCMW te kunnen bekomen. Ook deze formalisering van het verblijf brengt de nodige problemen met zich mee. Een aantal mensen ziet dit als de enige weg uit de illegaliteit en zijn bereid hier de nodige offers voor te brengen, wat kan leiden tot schrijnende situaties.

De situatie van niet-begeleide buitenlandse minderjarigen blijkt vaak uitzichtloos. De jongeren dienen veelal te kiezen voor een statuut dat hen tijdelijk zekerheid biedt, waardoor het uitzicht op een legaal verblijf in België in sommige gevallen nagenoeg verdwijnt. In deze gevallen ziet de jeugdhulpverlening zich bij gebrek aan toekomstperspectief genoodzaakt om de begeleiding van niet-begeleide buitenlandse minderjarigen te richten op een toekomst in de illegaliteit.

Uit de geschetste situaties van deze drie groepen blijkt dat vreemdelingen een beroep doen op Vlaamse instanties omdat zij soms moeite hebben om het Belgische systeem te doorgronden. Andere vreemdelingen komen van het begin van af terecht in een voor hen moeilijk te begrijpen web van procedures en instanties, waar zij op den duur niet meer uitkomen. Zij raken

daardoor afhankelijk van allerlei instellingen die maar begrensde mogelijkheden hebben voor daadwerkelijke hulp.

6 Zijn er aanwijzingen voor eventuele aanzuigeffecten en pullfactoren die ontstaan doordat buurlanden hun regelgeving hebben gewijzigd in verhouding tot het gevoerde beleid in Vlaanderen en de rest van België

In ons onderzoek zijn enkele indicaties naar voren gekomen dat het Belgische beleid inzake irreguliere immigranten een zekere aanzuigende werking heeft. In de eerste plaats blijkt uit een studie van de commissie van de Europese gemeenschappen dat er aanwijzingen zijn dat de recente regularisatie een groei van de irreguliere migratie naar België in de hand heeft gewerkt (COM 2004). Daarnaast signaleren professionals en uitvoerende functionarissen dat zij in toenemende mate te maken hebben met irreguliere immigranten, en is er sprake van een toenemende belasting van de gezondheidszorg door het beroep dat irreguliere immigranten er op doen. Ook zijn er enkele indicaties van 'medisch toerisme' uit Nederland, Duitsland, Frankrijk en Oost-Europese landen. Hieraan moet worden toegevoegd dat in 2004 ruim 7000 personen zonder wettig verblijf een beroep deden op de gezondheidszorg vanwege acute medische nood. Sinds de regularisatiecampagne stijgt dit aantal ieder jaar fors. Dit hoeft echter niet te betekenen dat het aantal irreguliere immigranten in dezelfde mate is gestegen. De laatste jaren maken een aantal organisaties er veel werk van om de toegang tot de gezondheidszorg voor irreguliere immigranten te verbeteren. Dit heeft er vermoedelijk toe geleid dat veel meer irreguliere immigranten van het bestaan van een regeling voor dringende medische zorg afweten en dat zij hier in toenemende mate gebruik van durven te maken. De stijging van het aantal irreguliere immigranten dat een beroep doet op maatschappelijke voorzieningen in België kan dus net zo goed het gevolg te zijn van wijzigingen in de Belgische beleidsuitvoering dan van veranderingen in de buurlanden. Verder hebben sommige respondenten aangegeven dat de Belgische (informele) arbeidsmarkt relatief toegankelijk is voor irreguliere immigranten. Zo gaf een klein aantal respondenten aan voorheen in een ander West-Europees land te hebben gewerkt. Zij zeiden vanwege het gebrek aan mogelijkheden voor werk te zijn weggegaan. Zij kozen voor België als nieuwe bestemming omdat zij gehoord hadden dat hier meer mogelijkheden zouden zijn. Er zijn verder echter geen concrete aanwijzingen dat wijzigingen in het vreemdelingenbeleid in omliggende landen tot een groei van de irreguliere migratie naar België hebben geleid.

7 Hoe vaak en wegens welke delicten komen irreguliere immigranten in aanraking met de politie

In de periode 2001-2005 zijn 13.628 mensen zonder wettig verblijf aangehouden op verdenking van een delict. Vanwege de aard van de gebruikte politiedata spreken we hier niet van reguliere versus irreguliere immigranten maar van vreemdelingen die wettig dan wel onwettig verblijven. Uit het onderzoek kan worden opgemaakt dat de 'verdenkingsgraad' van personen zonder wettig verblijf tussen de vier en 4,8 procent ligt. De verdenkingsgraad voor de wettig verblijvende bewoners van België is ongeveer 2,1 procent. Mensen zonder wettig verblijf worden dus vaker aangehouden op verdenking van een delict dan de wettig verblijvende inwoners van België.

Mensen zonder wettig verblijf worden vaak aangehouden voor delicten die direct verband houden met hun onwettige verblijfsstatus, zoals voor aanmatiging of het gebruik van valse en vervalste geschriften. Daarnaast worden zij verhoudingsgewijs vaak aangehouden voor zwart werk, en in mindere mate voor vermogensdelicten zoals diefstal. Dit betekent dat zij om in hun levensonderhoud te kunnen voorzien wel hun toevlucht zoeken tot de informele economie, maar in mindere mate tot vormen van vermogenscriminaliteit, zoals bijvoorbeeld diefstal of het verkopen van drugs. Ook mensen zonder wettig verblijf afkomstig uit klassieke asiellanden, met een zeer kleine etnische gemeenschap om op terug te kunnen vallen, bleken niet vaker betrokken te zijn bij vermogensdelicten.

8 Welke veranderingen zijn er de laatste jaren opgetreden in de frequentie en het type delicten waarvoor irreguliere immigranten zijn aangehouden?

In het onderzoek is een onderscheid gemaakt tussen *verblijfscriminaliteit* (delicten die tot doel hebben om in België te verblijven, zoals valse en vervalste geschriften, weerspanning bij aanhouding of aanmatiging) en *bestaanscriminaliteit* (wetschendingen die tot doel hebben om te voldoen aan elementair geachte gedrag- en levensstandaarden. Het gaat dan om zwart werk en (winkel)diefstal).

In de periode 2001-2005 is de verblijfscriminaliteit afgenomen onder mensen zonder wettig verblijf – vermoedelijk omdat de controle aan de buitengrenzen is afgenomen – terwijl bestaanscriminaliteit en andere delicten de laatste jaren zijn toegenomen. Het aantal aanhoudingen voor vermogensdelicten, zoals gewone diefstal, is harder gestegen onder mensen zonder wettig verblijf dan onder wettig verblijvende personen. Dit duidt erop

dat mensen zonder wettig verblijf eerder delicten plegen dan in het verleden het geval was. Het strengere beleid jegens irreguliere immigranten zou hier debet aan kunnen zijn.

9 In welke mate zijn er verschillen en overeenkomsten met de criminaliteit gepleegd door de hier aanwezige reguliere immigranten?

De geschatte verdenkingsgraad van mensen zonder wettig verblijf ligt wat hoger dan die van wettig in België verblijvende personen. De geschatte verdenkingsgraad van mensen zonder wettig verblijf ligt evenwel lager dan die van sommige wettig verblijvende nationaliteitsgroepen. Door hun zwakke juridische status worden zij vaker dan gemiddeld verdacht van criminaliteit, maar niet in dezelfde mate als andere kwetsbare groepen, wat erop duidt dat veel mensen zonder wettig verblijf contact met de politie zoveel mogelijk proberen te vermijden uit angst ontdekt te worden.

De patronen die zijn waar te nemen in de criminaliteit onder vreemdelingen met en vreemdelingen zonder wettig verblijf overlappen voor een groot deel. Wanneer wettig verblijvende personen met een bepaalde nationaliteit vaak worden aangehouden voor delicten geldt vaak hetzelfde voor hun onwettig verblijvende landgenoten. En wanneer wettig verblijvende personen van een andere nationaliteit relatief weinig worden aangehouden in verband met delicten, gaat dit vaak ook voor hun onwettig verblijvende landgenoten op. Daarnaast geldt dat wanneer wettig verblijvende personen met een bepaalde nationaliteit relatief vaak worden aangehouden in verband met bepaalde typen delicten, hun onwettig verblijvende landgenoten voor ongeveer dezelfde soorten delicten worden aangehouden. Dit laatste wijst erop dat er een zekere 'etnische specialisatie' plaatsvindt. Marokkanen zonder en met een wettig verblijf, bijvoorbeeld, worden relatief vaak aangehouden in verband met drugsdelicten. Bulgaren met en zonder wettig verblijf zijn verhoudingsgewijs vaak betrokken bij zwart werk en (het aanzetten tot) prostitutie. Kongolezen zijn oververtegenwoordigd bij aanhoudingen voor delicten die te maken hebben met valsheid in geschriften en Turken bij aanhoudingen voor geweldsdelicten.

4 Suggesties voor beleid

De laatste onderzoeksvraag heeft betrekking op de beleidsmatige conclusies die uit het onderzoek kunnen worden getrokken. Voordat wij een aantal

beleidsuggesties doen, schetsen wij enkele kenmerken van het Belgische vreemdelingenbeleid.

Een eerste kenmerk van het Belgische vreemdelingenbeleid, in het bijzonder het asielbeleid, is het bestaan van incongruenties binnen het federale asielbeleid. Mensen wier asielaanvraag is afgewezen hebben de mogelijkheid om tegen deze beslissing in beroep te gaan bij de Raad van State. In afwachting van de beslissing verblijven zij illegaal in België. Zij hebben echter in die periode recht op bescheiden materiële steun door de overheid. In 2006 verbleven er 12.105 mensen in de opvang van asielzoekers. Meer dan de helft van hen had op dat moment geen wettig verblijf. De Federale overheid verleent dus onderdak aan mensen die onwettig verblijven. Tegelijkertijd wordt in de opvang het volgen van cursussen, het leren van de Nederlandse taal en het opbouwen van een sociaal netwerk in de centra aangemoedigd. Hoewel de overgrote meerderheid van de reguliere immigranten ook in beroep bij de Raad van State wordt afgewezen, en dus geen toekomstperspectieven heeft in België, is het leven in de centra gericht op een toekomstig verblijf in België. Gelet op de lange duur van de beroepsprocedures levert deze tegenstrijdige houding van 'uitsluiting' en 'insluiting' verwachtingen op voor een meer definitief verblijf.

De incongruentie tussen uitsluiting en insluiting die er bestaat binnen het Federale asielbeleid doet zich ook voor tussen het Federale en het Vlaamse beleidsniveau. Het centrale uitgangspunt is dat het Federale en Vlaamse beleid *complementair* aan elkaar zijn. Dat is deels ook het geval. De Vlaamse overheid voert een opvangbeleid voor irreguliere migranten. Het opvangbeleid kent twee uitgangspunten: opvang en oriëntatie. De laatste jaren is het accent komen te liggen op het uitwerken van een zinvol toekomstperspectief voor irreguliere migranten. Concreet betekent dit dat er meer nadruk is komen te liggen op oriëntatie op zelfstandige terugkeer. Tegelijkertijd is er ook een opvangbeleid voor irreguliere immigranten die in een noodsituatie verkeren en om bijstand vragen. Via deze weg worden organisaties gefinancierd die irreguliere immigranten de weg wijzen naar voorzieningen als onderwijs voor kinderen en dringende medische zorg. Hierdoor lijkt op het eerste gezicht een situatie ontstaan waarbij de Federale overheid een beleid voert dat onwettig verblijf verbiedt, terwijl de Vlaamse overheid mensen die onwettig verblijven opvangt.

Deze incongruenties tussen het Federale en het Vlaamse niveau en binnen het Federale asielbeleid zijn niet uniek voor België. Alle West-Europese landen worstelen met vergelijkbare dilemma's die voortvloeien uit de uitvoering van het vreemdelingenbeleid. Er is ook geen pasklare oplossing

om dergelijke incongruenties op te lossen. Wanneer we de dilemma's en problemen van het huidige vreemdelingenbeleid in ogenschouw nemen, lijkt de oplossing niet gezocht te moeten worden in eenzijdige maatregelen, maar veeleer in een combinatie van diverse maatregelen. Het fenomeen van irreguliere immigranten of migranten zonder wettig verblijf is immers een onoplosbaar probleem. Het is een probleem dat direct verbonden is met het bestaan van een restrictief migratiebeleid. Ook in de toekomst zal het noodzakelijk zijn om een selectief en restrictief vreemdelingenbeleid te voeren indien men het systeem van interne solidariteit wil behouden. Zo'n restrictief en selectief migratiebeleid creëert echter immer ongewenste immigratie. Wij denken echter dat het mogelijk is om deze ongewenste immigratie en de negatieve effecten die daarvan uit kunnen gaan, beter te reguleren middels een vijftal beleidsstrategieën. Deze hebben betrekking hebben op asielbeleid, arbeidsmigratiebeleid, regularisatiebeleid, op terugkeerbeleid en op lokale opvang.

Een eerste beleidsstrategie is het verbeteren van de huidige *asielprocedure*. Cruciaal is dat er een snelle en tegelijkertijd zorgvuldige beslisprocedure komt. Een snelle en tegelijkertijd zorgvuldige beslisprocedure voorkomt een onnodig lang verblijf in de asielopvang en kan wellicht voorkomen dat asielmigranten er alles aan zullen doen om uitzetting te voorkomen. Ook zijn er indicaties dat de betrokkenheid bij criminaliteit van asielmigranten toe neemt als men geen verblijfsrecht heeft. Dit is ook een argument ten faveure van een effectief terugkeerbeleid. De nieuwe asielprocedure lijkt hier voor een groot deel aan tegemoet te komen. De toekomst zal moeten uitwijzen of de verkorting van de procedure mogelijk is met behoud van zorgvuldigheid. Het blijft daarom van groot belang de werking van deze nieuwe wet voortdurend te evalueren en waar nodig aan te passen. Daarnaast is het aanbevelenswaardig om mensen gedurende de asielprocedure meer professionele activiteiten aan te bieden. Uit deze studie is gebleken dat de lange periode van inactiviteit die vaak gepaard gaat met een asielprocedure de toekomstige integratie in België in de weg staat. Het is essentieel dat asielzoekers zo snel mogelijk kunnen deelnemen aan het maatschappelijk leven in België wanneer zij erkend zijn als vluchteling. Door middel van initiatieven waarbij mensen een vak leren waar ze zowel in België als in het herkomstland mee uit de voeten zouden kunnen, worden zij voorbereid op toekomstige integratie in België terwijl men tegelijkertijd de mogelijkheid tot terugkeer open houdt.

Een tweede beleidsstrategie is het vergroten van de *legale arbeidsmogelijkheden* voor immigranten die naar België komen om

economische redenen. In geval van Oost-Europese immigranten is dat in toenemende mate al het geval. Maar ook is het denkbaar om tijdelijke arbeidsmigratieprogramma's te ontwikkelen voor migranten van buiten de Europese Unie. Zo zouden de knelpuntberoepen ook (tijdelijk) voor hen opengesteld kunnen worden en kunnen worden gereguleerd middels quota. Dit biedt irreguliere immigranten die nu al in België verblijven en soms ook illegaal werken een weg uit de marginaliteit terwijl men tegelijkertijd minder grote stromen nieuwe migranten aantrekt. Cruciaal is echter dat de meeste arbeidsmigranten terug gaan naar het land van herkomst als het werk is afgelopen. Het grootste probleem van tijdelijke arbeidsmigratieprogramma's is de handhaafbaarheid ervan. Er zijn echter diverse (rotatie-)systemen in ontwikkeling die daarvoor interessant zijn. In het verlengde hiervan verdient het aanbeveling om voor deze arbeidspassanten decente en tijdelijke huisvesting te realiseren. Dit om problemen van overbewoning, overlast en uitbuiting in specifieke wijken te voorkomen. Initiatieven voor tijdelijke huisvesting kunnen gecombineerd worden met een verhoging van sancties voor huisjesmelkerij. Meer aandacht voor tijdelijke arbeidsmigratie kan bovendien gepaard gaan met een strengere bestrijding en opsporing van illegale arbeid.

In combinatie met de programma's voor arbeidsmigratie kan men denken aan de mogelijkheid om verschillende vormen van burgerschapsrechten in te voeren, zogenaamd *gefaseerd burgerschap*, waarbij (arbeids-)migranten in eerste instantie een beperkt pakket aan burgerschapsrechten genieten. Bij langdurig verblijf kan er een mogelijkheid zijn om burgerrechten te 'verdienen' – bijvoorbeeld door het afdragen van belasting en sociale premies – waarmee het creëren van 'tweederangsburgers' op de lange termijn wordt voorkomen. Wanneer arbeidsmigranten meteen volledige burgerschapsrechten zou worden geboden dreigt het systeem van sociale zekerheid onbetaalbaar te worden. Het is aan te bevelen om een dergelijke mogelijkheid van gefaseerd burgerschap – eventueel in combinatie met scholing – voor niet-begeleide buitenlandse minderjarigen die geen asielprocedure meer hebben lopen open te stellen wanneer zij meerderjarigheid bereiken. Momenteel zijn er immers geen oplossingen voor de problemen met deze groep voorhanden en dreigt een deel vanwege het gebrek aan perspectief af te glijden in de criminaliteit. Middels gefaseerd burgerschap kunnen zij de kans krijgen om zich als het ware te 'bewijzen' en een plek in de maatschappij zeker te stellen, ofwel kunnen zij op legale wijze geld verdienen om elders een bestaan op te bouwen. Een minder vergaand alternatief zou zijn om knelpuntberoepen ook voor deze groep open te stellen.

Naast het vergroten van de legale arbeidsmogelijkheden voor immigranten is het nodig om de problemen die hier momenteel mee gepaard gaan op te lossen. Zo blijkt uit deze studie dat men zelfstandige arbeid zou moeten definiëren dat personen die deze arbeid verrichten hier voldoende inkomsten mee genereren om van te leven, om schrijnende toestanden en toekomstige uitkeringsafhankelijkheid te voorkomen. Om het misbruik van deze regeling tegen te gaan zou ook hier gefaseerd burgerschap toegepast kunnen worden, waarbij men het concept van sociale verzekeringen hanteert. Migranten hebben dan niet onvoorwaardelijk recht op een sociale uitkering van een vastgestelde hoogte maar enkel voor zover zij hiertoe premie hebben afgedragen.

Het verruimen van de mogelijkheden voor arbeidsmigratie kan een oplossing zijn voor een groot deel van de irreguliere immigranten die in België zijn, en valt te prefereren boven het houden van een nieuwe regularisatiecampagne, vanwege de aanzuigende werking die van dergelijke campagnes uitgaat. Er dient echter altijd een mogelijkheid behouden te blijven voor de schrijnende gevallen die niet in aanmerking komen voor arbeidsmigratie, om een beroep te kunnen doen op prangende humanitaire gronden voor een verblijf in België.

Een derde beleidsstrategie is dan ook het ontwikkelen van een inzichtelijke *regularisatieprocedure*. Momenteel wordt de Dienst Vreemdelingenzaken geconfronteerd met een groot aantal 'oneigenlijke' regularisatieaanvragen. Voor irreguliere immigranten is deze procedure vaak het laatste beetje hoop dat hen rest, en bovendien een reden om in België te blijven. Hoewel zij weten dat zij weinig kans maken proberen zij het toch, omdat het indienen van een regularisatieverzoek veelal wordt gezien als het kopen van een lot in de loterij. Bovendien voorkomt het doen van een regularisatieaanvraag in veel gevallen uitzetting. Zo lang deze irreguliere immigranten hoop koesteren willen zij niet meewerken aan een terugkeerprogramma en wordt de hulpverlening geconfronteerd met enorme aantallen hulpbehoevende irreguliere immigranten. Het is dus zaak om ervoor te zorgen dat irreguliere immigranten die geen kans maken geregulariseerd te worden hier ook geen aanvraag toe doen, en dat praktijken van 'trial and error' door advocaten worden beperkt. Dit is ons inziens alleen mogelijk door meer helderheid te scheppen in de procedure. Voor een deel is dit gemakkelijk te realiseren. In 2005 was de belangrijkste grond voor regularisatie namelijk de lange duur van de asielprocedure. Bij 4.604 van de 5.422 gevallen was dit de reden waarom werd beslist om tot regularisatie over te gaan. In 236 gevallen was het de medische situatie en in 358 dossiers was er sprake van prangende humanitaire redenen. De inzichtelijkheid van de procedure zou daarom

aanzienlijk worden vergoot wanneer men de huidige praktijken omtrent regularisatie op basis van een lange asielprocedure (meer dan vier jaar of meer dan drie jaar voor gezinnen met schoolgaande kinderen), omzet in officieel beleid. De regularisatieprocedure kan dan weer daadwerkelijk enkel gelden voor buitengewone omstandigheden. Essentieel is dat de looptijd voor de behandeling van regularisatieaanvragen drastisch wordt verkort.

Eventueel misbruik wordt hierdoor al grotendeels voorkomen, en men zou het instellen van een maximum aantal aanvragen of een filter – zoals bij de beroepsprocedure bij de Raad van State – kunnen overwegen om het nog effectiever tegen te gaan. Het vaststellen van criteria voor regularisatie op basis van buitengewone omstandigheden is voor velen niet wenselijk, en het is waarschijnlijk dat mensen die net buiten deze criteria vallen hier het slachtoffer van worden. Om praktijken van 'trial and error' te voorkomen is het evenwel aan te bevelen om beslissingen inzake regularisatie duidelijker toe te lichten dan nu de praktijk is. Bij afwijzingen zou men in plaats van (of in combinatie met) het afgeven van een bevel het grondgebied te verlaten, een gesprek over vrijwillige terugkeer kunnen aangaan met de betrokkene. De termijn van vijf dagen die vaak wordt gesteld is voor veel migranten vanwege het benodigde papierwerk niet haalbaar, en zadelt hun huisbazen met problemen op wanneer dit wel lukt. Het verdient aanbeveling om samen met de betrokkenen naar een realistische datum van terugkeer te werken.

Een vierde beleidsstrategie is het ontwikkelen van een meer effectief *terugkeerbeleid*, dat niet alleen gebaseerd is op repressie en detentie. Het opsluiten van irreguliere immigranten stuit vaak op juridische en humanitaire grenzen, en leidt zelden tot een oplossing. Integendeel, het maakt mensen passief en hun positie nog uitzichtlozer. Ook leidt het tot een toenemende vraag naar toch al schaarse cellen. Experimenten met vormen van terugkeer waarbij enige ruimte is voor onderhandeling met de immigrant in kwestie en het land van herkomst, zouden mogelijk in bepaalde gevallen een uitweg kunnen bieden uit de impasse. Zo zijn er bijvoorbeeld projecten voor vrijwillige terugkeer, die gericht zijn op een samenwerking tussen de betrokken landen. Ook zijn er pogingen om het terugkeerbeleid te betrekken bij het buitenlands beleid, om ervoor te zorgen dat bepaalde landen hun onderdanen niet meer weigeren terug te nemen. Ook kan gedacht worden aan programma's waarbij irreguliere immigranten met enige steun (scholing, subsidie) een nieuw bestaan kunnen opbouwen in het land van herkomst. Wanneer dergelijke initiatieven goed zijn uitgewerkt kunnen zij een reëel alternatief vormen voor het irreguliere bestaan in België en kan er dus een beter uitwijzingsbeleid gevoerd worden.

Een vijfde beleidsstrategie is het benutten en ondersteunen van *lokale vangnetten*. Gemeenten zullen immer te maken hebben met afgewezen asielzoekers die niet meer worden opgevangen, maar vaak ook niet uitgezet kunnen of willen worden, of met irreguliere arbeidsmigranten die niet in staat zijn voor zichzelf te zorgen. Dit betekent dat lokale overheden en lokale instellingen worden geconfronteerd met een groep mensen die onwettig in België verblijft, maar die in bepaalde situaties toch hulp of opvang nodig hebben. Om te voorkomen dat dit leidt tot inhumane situaties, gezondheidsrisico's of problemen van openbare orde, is het van belang dat lagere overheden en maatschappelijke instellingen de ruimte hebben om in te grijpen wanneer dit noodzakelijk wordt geacht. Deze lokale netwerken dienen daarvoor ook financieel gesteund te worden. Er dienen voldoende fondsen beschikbaar te zijn voor gezondheidszorg, onderwijs en rechtshulp, maar ook voor de noodopvang van irreguliere immigranten. Ook is het aanbevelenswaardig om te voorzien in de financiering van de begeleiding van verslaafde irreguliere immigranten die willen afkicken, of om migranten die uit de prostitutie willen bij te kunnen staan, om zo te voorkomen dat deze mensen in criminele milieus afglijden. Tegelijkertijd dienen dergelijke lokale netwerken ervoor te waken dat zij uitgroeien tot een alternatief circuit dat irregulier verblijf mogelijk maakt en stimuleert. In het opvangbeleid dient daarom altijd de *tijdelijkheid* van de opvang centraal te staan. Op dit moment is het vanwege de lange wachttijd bij procedures, het gebrek aan goed uitgewerkte terugkeerprogramma's, het gebrek aan financiering en het gebrek aan sturende visie echter niet goed mogelijk om een menswaardig en effectief opvangbeleid te voeren. Het verbeteren van het opvangbeleid op gemeenschaps- en gemeentelijk niveau zal daarom altijd gepaard moeten gaan met verbeteringen in het Federale beleid en een goede onderlinge afstemming. Het zou goed zijn om de bewustwording van het bestaan van het opvangbeleid onder burgers en maatschappelijke instellingen te vergoten. Een deel van de door ons geïnterviewde instellingen wist niets af van het bestaan van het Vlaamse opvangbeleid, en de overige instellingen spraken van een groot gebrek aan visie. Het moet duidelijk uitgesproken worden dat de opvang van irreguliere immigranten een noodzakelijk onderdeel is van het bredere beleid aangaande deze groep, aangezien momenteel bij veel professionals het gevoel leeft iets te doen wat ingaat tegen het (Federale) beleid. Vervolgens kan het beleid concreter worden uitgewerkt op de diverse deelterreinen. Het is ons inziens verstandig om hiervoor gebruik te maken

van de kennis en ervaring die er binnen de maatschappelijke organisaties op dit gebied aanwezig is.

De genoemde beleidsstrategieën zijn niet bedoeld als het ultieme antwoord op irreguliere immigratie. Dat een panacee niet bestaat, blijkt wel uit het feit dat alle omliggende landen met vergelijkbare problemen worstelen. Het meest verstandige lijkt dan ook het zoeken naar een goede combinatie van de genoemde strategieën en het bestaande beleid. Het is hierbij niet aan te bevelen om slechts een of twee van de aanbevolen strategieën uit te werken. Om de negatieve gevolgen van irreguliere immigratie beheersbaar te maken is het creëren van een juiste balans in alle vijf de strategieën essentieel. Bij een juiste balans zijn het Federale beleid en het lokale opvangbeleid ook niet tegenstrijdig aan elkaar maar daadwerkelijk complementair.

Geraadpleegde literatuur

Adam, I. (2002). The social and economic situation of undocumented migrants in Belgium, in: *Book of Solidarity* (Platform for international cooperation on undocumented migrants).

Adam, I., N. Ben Mohammed, B. Kagné, M. Martiniello & A. Rea (2001). *Trajecten van irreguliere immigranten in België*. Brussel: Koning Boudewijnstichting.

Adam, I., N. Ben Mohammed, B. Kagné, M. Martiniello & A. Rea (2002). *Histoires Sans-Papiers*, Bruxelles: Editions Vista.

Algemene Directie Werkgelegenheid en Arbeidsmarkt. (2006). *De immigratie in België. Aantallen, stromen en arbeidsmarkt*. Brussel: Federale Overheidsdienst Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal Overleg.

Attar, R. (1992). Historique de l'immigration maghrébine en Belgique, in: Morelli, A. (ed.), *Histoire des étrangers et de l'immigration en Belgique de la préhistoire à nos jours*, Centre Bruxellois d'Action Interculturelle, Bruxelles: éditions Vie Ouvrières, pp. 290-310.

AZG, Artsen Zonder Grenzen (2004). *Geen toegang tot de Belgische gezondheidszorg*, van <http://www.azg.be/nl/terrein/belgie.htm>

Bafekr, S. (1999a). Schools and their undocumented Polish and "Romany Gypsy" pupils, *International Journal of Educational Research*, 31, pp. 295-302.

Bafekr, S. (1999b). Zwangere vrouwen en schoolgaande kinderen in de illegaliteit te Brussel. Een kwalitatieve etnografie, *Cultuur en Migratie*, vol. 1, pp. 7-102.

Bauman, Z. (1998). *Globalisation. The human consequences*. Cambridge: Polity.

Bernard, F. (2000). La régularisation des étrangers illégaux en Belgique. In P. D. Bruycker (Ed.), *Les régularisations des étrangers illégaux dans l'union européenne*. Bruxelles: Etablissements Emile Bruylant.

Berx, V. (2007). België wordt Babel. *De orde van de dag*, aflevering 37: Thema : De dilemma's van het asielbeleid, pp. 7-14.

Boom, J. de, G. Engbersen & A. Leerkes (2006). *Asielmigratie en criminaliteit*, Apeldoorn: Politie&Wetenschap.

Bourdieu, P. (1989). Economisch kapitaal, cultureel kapitaal, sociaal kapitaal in: *Pierre Bourdieu, Opstellen over smaak, habitus en het veldbegrip*, Amsterdam: Van Genneep, pp. 120-141.

Bovenkerk, F. (2002). Essay over de oorzaken van allochtone misdaad. In: J. Lucassen en A. de Ruijter, *Nederland multicultureel en pluriform? Een aantal conceptuele studies*, Amsterdam, Aksant.

Briggs, X. (1998). Brown Kids in White Suburbs: Housing Mobility and the Many Faces of Social Capital, *Housing Policy Debate*. Vol.9(1), pp. 177-221.

Brochmann, G. (1999). The Mechanisms of Control. In G. Brochmann & T. Hammar (Eds.), *Mechanisms of Immigration Control: A Comparative Analysis of European Regulation Policies*, Oxford: Berg, pp. 1-27.

Brochmann, G. (1999). Controlling Immigration in Europe. In G. Brochmann & T. Hammar (Eds.), *Mechanisms of Immigration Control. A Comparative Analysis of European regulation Policies*, Oxford: Berg, pp. 297-334.

Broeck, A-M., van (1994). Latijnsamerikaanse Documentloze Immigranten in Brussel, in : Leman, J., B. Siewiera en A-M. van Broeck (red.) Documentloze Immigranten te Brussel, *Cultuur en Migratie*, vol.2, pp. 5-148.

Bruycker, de, P. (2000). *Les régularisations des étrangers illégaux dans l'union européenne*. Bruxelles: Etablissements Emile Bruylant.

Bucquoye, A. & W. Cruysberghs (2003). *Internationaal huispersoneel in België. Een exploratief-kwalitatief onderzoek*, IRCP (Institute for International Research on Criminal Policy), Universiteit Gent.

Bulck, D. van den (2007). Het spanningsveld tussen de perceptie en de realiteit van de behandeling van de asielaanvragen. *De orde van de dag*, aflevering 37 : Thema : De dilemma's van het asielbeleid, pp. 15-18.

Burgers (1996a). Natte vingers en vuile handen. Over het schatten van het aantal illegale vreemdelingen. *Migrantenstudies*, 1996, vol 1, pp. 14-26 en pp. 32-33.

Burgers, J. (1996b). Natte vingers en vuile handen. Over het schatten van het aantal illegale vreemdelingen. Een reactie op Böcker en Groenendijk. *Migrantenstudies*, no.1, pp. 14-26 en pp.32-33.

Burgers, J. (1999). De huisvesting van irreguliere immigranten. In J. Burgers & G. Engbersen (Eds.), *De ongekende stad 1. Irreguliere immigranten in Rotterdam* (pp. 88-117). Amsterdam: Boom.

Burgers, J., & G. Engbersen (1999). *De ongekende stad 1. Irreguliere immigranten in Rotterdam*. Amsterdam: Boom.

Camp, P. van (2007). Het probleem? Niet de vluchtelingen, wel het migratiebeleid. Stop het onrecht niet de mensen. *De orde van de dag*, aflevering 37 : Thema : De dilemma's van het asielbeleid, pp. 39-44.

Centrum voor Gelijkheid van Kansen en voor Racismebestrijding (2006). *Migratiestromen uit de nieuwe lidstaten van de Europese Unie naar België*, Brussel.

Chavez, L. (1998). *Shadowed Lives. Undocumented Immigrants in American Society*. Second edition. Fort Worth: Harcourt Brace College Publishers.

Coffé, H. & M. Tirions (2004). Migrantenbeleid in Vlaanderen en Wallonië, een parallel perspectief. *Ethiek en Maatschappij*, 7(3), pp.27-43.

COM, Commissie van de Europese gemeenschappen (2004). *Studie naar de samenhang tussen legale en illegale migratie*. Opgehaald op 09-06, 2005, van <http://www.europapoort.nl/9345000/1f/j9vvgy6i0ydh7th/vgr8ea871jx7>.

Cranford, C. J. (2005). Networks of Exploitation: Immigrant Labor and the Restructuring of the Los Angeles Janitorial Industry. *Social Problems*, 52(3), pp. 379-397.

Dassetto, F. (1998). Naar een Belgische Islam? In M. Swyngedouw & M. Martiniello (Eds.), *Belgische toestanden. De lotgevallen van een kleine bi-culturele democratie*, Antwerpen: Standaard Uitgeverij, pp.143-150.

Derluyn, I. en E. Broekaert (2005). On the Way to a Better Future: Belgium as Transit Country for Trafficking and Smuggling of Unaccompanied Minors, *International Migration*, vol.43, 4, pp.31-56.

Devillé, A. (1999). Hulpverlening aan mensen-zonder-papieren. Een kwantitatief onderzoek. *Tijdschrift voor Welzijnswerk*, jrg. 23, nr. 220, 1999, pp. 52-59.

Devillé, A. (2006). De onzichtbare rechteloze klasse. De leef- en belevingswereld van irreguliere immigranten in Vlaanderen en Brussel, *Tijdschrift voor Sociologie*, 2, pp. 131-156.

Derluyn, I. & Broekaert, E. (2007). Niet-begeleide buitenlandse minderjarigen: onoplosbare paradoxen. *De orde van de dag*, aflevering 37 : Thema : De dilemma's van het asielbeleid, pp. 29-34.

Devillé, A. (1999). Hulpverlening aan mensen-zonder-papieren. Een kwalitatief onderzoek. *Tijdschrift voor Welzijnswerk*. Jrg. 23, nr. 220, 1999, pp. 52-59.

Devillé, A. (2006). De onzichtbare en rechteloze klasse. De leef- en belevingswereld van mensen zonder wettig verblijf in Vlaanderen en Brussel. *Tijdschrift voor Sociologie*. Vol 27, nr. 2, pp. 131-156.

Devillé, A. & Knockaert, G. (1998). Vluchtelingenonthaal: recente evolutie en knelpunten, *Tijdschrift voor Welzijnswerk*, juli 98, jrg. 22, nr. 213, pp. 46-54.

De Gryse, P. (2007). Drie 'werven' in het hervormde Belgische asielbeleid. *De orde van de dag*, aflevering 37 : Thema : De dilemma's van het asielbeleid, pp. 45-51.

De Smet, S. & Lippens, V. (2007). Verdwijningen in België van niet-begeleide minderjarige asielzoekers. *De orde van de dag*, aflevering 37 : Thema : De dilemma's van het asielbeleid, pp. 35-38.

Dienst Vreemdelingenzaken. (2002). *Jaarverslag*, Brussel: DVZ.

Dienst Vreemdelingenzaken (2003). *Jaarverslag*, Brussel: DVZ.

Dienst Vreemdelingenzaken (2005) *Jaarverslag*, Brussel: DVZ.

Dienst Vreemdelingenzaken (2007) Asielaanvragen 2006. Opgehaald op 15-05-2007 van: <http://www.dofi.fgov.be/nl/statistieken/asielzoekers2006.pdf>

EIPA, European Institute of Public Administration (2002). *Managing Migration Flow and Preventing Illegal Immigration*. Paper presented at the Schengen - justice and Home Affairs Colloquium, Maastricht.

Engbersen, G. & J. van der Leun (1995). Irreguliere immigranten en criminaliteit: de differentiële kansenstructuur van irreguliere immigranten, *Tijdschrift voor Criminologie*, 37, 3, pp. 238-256.

Engbersen, G. (1997). *In de schaduw van morgen. Stedelijke marginaliteit in Nederland*. Amsterdam: Boom.

Engbersen, G., J. van der Leun, R. Staring & J. Kehla (1999). *De ongekende stad 2. Inbedding en uitsluiting van irreguliere immigranten*. Amsterdam: Boom.

Engbersen, G. (1999). De illegale vreemdeling, in: Burgers, J. & Engbersen, G. *De ongekende stad 1: Illegale vreemdelingen in Rotterdam*, Amsterdam: Boom, pp.11-29.

Engbersen, G. (2007). De Nederlandse asielprocedure als Titanic. *De orde van de dag*, aflevering 37 : Thema : De dilemma's van het asielbeleid, pp. 51-55

Engbersen, G., J. van der Leun en J. de Boom (2007). "The Fragmentation of Migration and Crime." In: *Crime and Justice. A Review of Research*. Editors M. Tonry and C.J. Bijleveld, Chicago: Chicago University Press Crime and Justice Series.

Engbersen, G. & Leun van der, L. (2001). The social construction of illegality and criminality. *European Journal on Criminal Policy and Research*. Vol 9, pp. 51-70.

Engbersen, G., E. Snel, M. van San & H. Entzinger (2003). *Over landsgrenzen. Transnationale betrokkenheid en integratie*. Rotterdam: RISBO.

Engbersen, G., R. Staring, J. van der Leun, J. de Boom, P. van der Heijden & M. Crujff (2002). *Irreguliere immigranten in Nederland. Omvang, overkomst, verblijf en uitzetting*. Rotterdam: RISBO.

Engbersen, G., M. van San en A. Leerkes (2006). A room with a view. Irregular immigrants in the legal capital of the world, *Ethnography*, vol.7(2), pp. 209-242.

European Migration Network (Belgian Contact Point) (2005). *Illegally Resident Third Country Nationals in Belgium. State approaches towards them and their profile and social situation*, Brussel: Dienst Vreemdelingenzaken.

Fischer, M. (2001). *The regularization of Illegal Immigrants in Belgium. Its Specific Character in a European Context*. Paper presented at the Lecture in the Cicero Foundation Great Debate Seminar "European Migration and Refugee Policy: New Developments", Paris.

Foblets, M-CL. (1999). Illegale migraties. Houdt 'primordiale autochtonie' ook het migratiebeleid in haar greep? In: Foblets M.-C. [edit.], e.a., *Cultuur, etniciteit en migratie = Culture, ethnicity and migration / Leuven, Acco, 1999, pp.295-306*

Granovetter, M. (1973). The strength of weak ties. *American Journal of Sociology*, 78, pp. 1360-1380.

Groenendijk, K. & A. Böcker (1995). Het schatten van de onschatbaren: aantallen illegalen: beeld van een categorie van de schatter? *Migrantenstudies*, jrg 11, nummer 2, pp. 117-128.

Grzymala-Kazłowska, A. (2005). From Ethnic Cooperation to In-Group Competition: Undocumented Polish Workers in Brussels, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, vol. 31, no 4, pp. 675-697.

Gysel van, C. (2002). *Welke overlevingsstrategieën hanteren irreguliere immigranten? Een vergelijkende analyse van de levenssituatie van irreguliere immigranten in de Verenigde Staten en vier Europese landen*.
Doctoraalscriptie. Antwerpen: Universiteit van Antwerpen

Hagan, J. M. (1998). Social Networks, Gender, and Immigrant Incorporation: Resources and Constraints. *American Sociological Review*, 63(1), pp. 55-67.

Heijden, P. van der, Gils, G. van, Cruijff, M., en Hessen, D. (2006). *Een schatting van het aantal in Nederland verblijvende illegale vreemdelingen in 2005*, in opdracht van het Ministerie van Justitie 2006-2, November 2006

IOPS-Utrecht, Universiteit Utrecht.

Hoogteijling (2002). *Raming van het aantal niet in de GBA geregistreerden*, April 2002/BPA no. 177-02-SOO, Centraal Bureau voor de Statistiek.

ICEM (1999). Interdepartementale Commissie Etnisch-culturele Minderheden, *Jaarrapport 1998*, Brussel: ICEM.

ICEM (2000). Interdepartementale Commissie Etnisch-culturele Minderheden, *Jaarrapport 1999*, Brussel: ICEM.

ICEM (2001). Interdepartementale Commissie Etnisch-culturele Minderheden, *Jaarrapport 2000*, Brussel: ICEM.

ICEM (2002). Interdepartementale Commissie Etnisch-culturele Minderheden, *Jaarrapport 2001*, Brussel: ICEM.

ICEM (2004). Interdepartementale Commissie Etnisch-culturele Minderheden, *Jaarrapport 2002-2003*, Brussel: ICEM.

Jahn, A., & Straubhaar, T. (1999). A survey of the Economics of Illegal Migration. In M. Baldwin-Edwards & J. Arango (Eds.), *Immigrants and the Informal Economy in Southern Europe*, London: Frank Cass, pp.16-42.

Jorens, Y. (1997). Illegaliteit en sociale zekerheid: over de koppeling tussen het vreemdelingenrecht en het recht op sociale-zekerheidsuitkering. In M. C. Foblets, M-C., B. Hubeau & A. D. Muynck (Eds.), *Migrantenonderzoek voor de toekomst*, Leuven: Acco, pp.193-200.

Kagné, B. (2000). *Easy scapegoats. Undocumented immigrants in Europe. Belgian Report*. Liege: University of Liege Center for Studies on Ethnicity and Migration.

Kalir, B. (2005). The Development of a Migratory Disposition: Explaining a "New Emigration". *International Migration*, 43(4), pp. 167-196.

Kegels, M. (2007). België wordt Babel: de visie van de directeur van een opvangcentrum. *De orde van de dag*, aflevering 37 : Thema : De dilemma's van het asielbeleid, pp. 25-29.

Kesteloot, C. & Cortie, C. (1998). Housing Turks and Moroccans in Brussels and Amsterdam: The Difference between Private and Public Markets. *Urban Studies*, Vol. 35, No. 10, 1998.

Kloosterboer, D., A. Potmis, K. Wedad en M. Terlemis (2002). *We willen gewoon werken en belasting betalen. Een onderzoek onder Bulgaarse irreguliere immigranten in Den Haag*, Den Haag: Vakbond van illegale arbeiders.

Komter, A. (2004). *Solidarity and the gift*, Cambridge: Cambridge University Press.

Komter, A., J. Burgers & G. Engbersen (2000). *Het cement van de samenleving. Een verkennende studie naar solidariteit en sociale cohesie*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Kuzma, E. (2003). *Les Immigrés Polonais à Bruxelles. Analyse et Description du Phénomène*, Bruxelles: ULB.

Kyle, D. en R. Koslowski (eds.) (2001). *Global Human Smuggling. Comparative Perspectives*. Baltimore and London: The John Hopkins University Press.

Lanotte Vande, J. (1998). *België voor beginners. Wegwijs in het Belgisch labyrint*. Brugge, Die Keure

Leerkes, A. (2005). Embedded crimes? On the overlapping patterns of delinquency among legal and illegal immigrants in the Netherlands. *The Netherlands' Journal of Social Sciences*, Vol 40 (1), pp. 3-23.

Leerkes, A., M. van San, G. Engbersen, M. Cruijff & P. van der Heijden. (2004). *Wijken voor illegalen. Over ruimtelijke spreiding, huisvesting en leefbaarheid*. Den Haag: Sdu.

Leerkes, A., G. Engbersen en M. van San (2006). Schaduwplaatsen. Patronen van ruimtelijke concentratie en incorporatie van irreguliere immigranten in Nederland, *Mens en Maatschappij*, jrg. 81, nr. 3, pp. 223-251.

Leman, J., B. Siewiera & A-M. Van Broeck (1994). Documentloze Immigranten te Brussel, *Cultuur en Migratie*, vol.2, pp. 5-148.

Leman, J. (1995) (Ed.). *Sans document: Les immigrants de l'ombre. Latino-américains, polonais et nigériens clandestins*, Brussel: De Boeck Universiteit.

Leman, J., (1997). Undocumented migrants in Brussels: diversity and the anthropology of illegality, *New Community*, 23(1), pp. 25-41.

Leun, J van der (1999). Illegaliteit en Criminaliteit. In J. Burgers & G. Engbersen (Eds.), *De ongekende stad 1. Irreguliere immigranten in Rotterdam*, Amsterdam: Boom, pp.118-160.

Leun, van der, J. & R. Kloosterman (1999). Loopbanen onder het legale plafond. De arbeidsmarktpositie van illegale migranten in Rotterdam. In J. Burgers & G. Engbersen (Eds.), *De ongekende stad 1. Irreguliere immigranten in Rotterdam*, Amsterdam: Boom, pp.118-160.

Leun, van der, J. & R. Kloosterman (2006). 'Going Underground. The labour market position of undocumented immigrants in the Netherlands'. *Tijdschrift voor economische en sociale geografie* (Journal of Economic and Social Geography): 97, 1, pp. 59–68.

Leun, J. van der (2003). *Looking for Loopholes. Processes of incorporation of illegal immigrants in the Netherlands*, Amsterdam: Amsterdam University Press.

Leun, J. van der (2003). Illegalen, vreemdelingenbeleid en criminaliteit. *Justitiële verkenningen*, nr. 6, pp. 271-278.

Leun, van der, J. (2006). Excluding Illegal Migrants in The Netherlands: Between National Policies and Local Implementation, *West European Politics*. Vol. 29 (2), pp. 310-326.

Levinson, A. (2005). *Regularization programs in Belgium. The regularization of Unauthorized migrants: Literature Survey and Country Case Studies*. Oxford: Centre on Migration, Policy and Society, University of Oxford.

Mahler, S. (1995). *American Dreaming. Immigrant life on the margins*, Princeton: Princeton University Press.

Martiniello, M. (2001). Belgium's Immigration Policy. In *Policy recommendations for EU Migration Policies*. Brussel: Koning Boudewijnstichting.

Martiniello, M. & J. Jamin (2004). Het traject van 'irreguliere' migranten in het Waalse Gewest, CEDEM (Centre d'Etudes de l'Ethnicité et des Migrations), onderzoek in opdracht van IOM.

Martiniello, M. & A. Rea (2003). *Belgium's Immigration Policy Brings renewal and Challenges*, opgehaald op 09-06, 2005, van www.migrationinformation.org

Massey, D. S., L. Goldring & J. Durand (1994). 'Continuities in Transnational Migration: An Analysis of Nineteen Mexican Communities', *The American Journal of Sociology*, Vol. 99, No. 6 (May, 1994), pp. 1492-1533.

Massey et al (2005). *Worlds in motion. Understanding international migration at the end of the millennium*. Oxford: Oxford University Press.

MSMP, Medisch Steunpunt Irreguliere immigranten (2005). *Ziek en zonder papieren. Een praktische handleiding over gezondheidszorg voor vreemdelingen zonder wettig verblijf.*

Musterd, S. & Van Kempen, R. (2000). *The spatial dimensions of urban social exclusion and integration: a European comparison. Comparative Framework based on analysis at national and metropolitan level: Amsterdam, Antwerp, Berlin, Birmingham, Brussels, Hamburg, London, Milan, Naples, Paris and Rotterdam*, URBEX Series, No. 8. Amsterdam.

Nwolisa-Okanga, E. (1999). *Njepu Amaka: It's Good to Migrate: White Man's Magic and Ethnicity among the Igbo People of Eastern Nigeria*, Leuven: KULeuven.

Nieuwsblad (2004). Vlaams Blok doekt kliklijn op, 14 mei 2004.

Okkerse, L. (2006). Migration and the shadow economy, in: *The dialogue series*, 5, Migration and the labour market, Antwerpen: UCSIA, pp.45-57.

Pang, C.L., U. Pollmann, A. Vicari & E. Venicz (2001). *Trafficking in unaccompanied minors for sexual exploitation in the European Union*, Brussel: International Organization for Migration (IOM).

Paspalanova, M. (2004). *Legal and Undocumented Immigrants in Brussels. Onderzoek gevoerd in het kader van 'Prospective Research for Brussels'*. Brussel: Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

Paspalanova, M. (2005). Migranten zonder papieren in Brussel, in: Swyngedouw, M., P. Delwit & A. Rea (Eds.) *Culturele diversiteit en samenleven in Brussel en België*, Leuven: Acco.

Paspalanova, M. (2006). *Undocumented and legal Eastern European immigrants in Brussels*, Leuven: Katholieke Universiteit Leuven.

Phalet, K. & B. Krekels (1998). Immigratie en integratie. In M. Swyngedouw & M. Martiniello (Eds.), *Belgische toestanden. De lotgevallen van een kleine bi-culturele democratie*, Antwerpen: Standaard Uitgeverij, pp. 151-164.

PICUM, Platform for International cooperation on Undocumented Migrants (2001). *Health Care for Undocumented Migrants: Germany, Belgium, the Netherlands, United Kingdom*. Brussels: PICUM.

PICUM, Platform for International cooperation on Undocumented Migrants (2003). *Book of solidarity. Providing assistance to undocumented migrants in Belgium, Germany, the Netherlands and the UK*. Brussels: PICUM.

PICUM, Platform for International cooperation on Undocumented Migrants (2003). *Undocumented Migrant Workers in Europe*. Brussel: PICUM & HIVA.

PICUM, Platform for International cooperation on Undocumented Migrants (2004), *Nieuwsbrief januari 2004*, www.picum.org.

PICUM, Platform for International cooperation on Undocumented Migrants (2004), *Nieuwsbrief mei 2004*, www.picum.org.

PICUM, Platform for International cooperation on Undocumented Migrants (2004), *Nieuwsbrief augustus 2004*, www.picum.org.

PICUM, Platform for International cooperation on Undocumented Migrants (2005), *Nieuwsbrief januari 2005*, www.picum.org.

Portes, A. (Ed.). (1995). *The Economic Sociology of Immigration: essays on networks, ethnicity and entrepreneurship*. New York: Russel Sage Foundation.

Portes, A. (1998). Social Capital: Its origins and Applications in Modern Sociology. *Annual Review of Sociology*, 24, pp.1-24.

Portes, A., & Landolt, P. (2000). Social Capital: Promise and Pitfalls of its Role in Development, *Journal of Latin American Studies*, vol. 32, pp. 529-547.

Poulain, M. (1987). The measurement of International Migration in Belgium. *International Migration Review*, 21(4), pp. 1107-1137.

Powers, M. G., & Seltzer, W. (1998). Occupational status and Mobility among undocumented immigrants by gender, *International Migration Review*, vol. 32(1), pp. 21-55.

Putnam, R. D. (2000). *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*, New York: Simon & Schuster.

Reyneri, E. (1999). The Mass Legalization of Migrants in Italy: Permanent or Temporary Emergence from the Underground Economy. In M. Baldwin-Edwards & J. Arango (Eds.), *Immigrants and the Informal Economy in Southern Europe*, London: Frank Cass, pp. 83-104.

Robaey, B. van en N. Perrin (2006). *Armoede bij personen van vreemde herkomst becijferd*, Antwerpen: Universiteit Antwerpen – Onderzoeksgroep armoede, Sociale Uitsluiting en de Stad.

Rusinovic, K., J. van der Leun, T. Chessa, A. Weltevrede, G. Engbersen & J. Vos (2002). *Nieuwe vangnetten in de samenleving. Over problemen en dilemma's in de opvang van kwetsbare groepen*. RISBO, Rotterdam.

Rusinovic, K. (2006). *Dynamic Entrepreneurship: First and second-generation immigrant entrepreneurs in Dutch cities*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Samers, M. E. (2005). The 'Underground Economy', Immigration and Economic Development in the European Union: an Agnostic-sceptic Perspective. *International Journal of Economic Development*. Vol 6(2), p. 199-272

San, M. van, E. Snel & R. Broers (2002). *Woningbrekers en zware jongens. Joegoslavische criminaliteit in beeld*. Zeist: Uitgeverij Kerckebosch.

San, M. van & A. Leerkes (2001). *Criminaliteit en Criminalisering. Allochtone jongeren in België*, Amsterdam: Amsterdam University Press.

Sassen, S. (1999). *Guests and Aliens*, New York: The New Press.

Schneider, F., & R. Klingmair (2004). *Shadow Economies around the World: What do we know?*, working Paper. Linz: Johannes Kepler University of Linz.

Siewiera, B. (1994). Poolse Documentloze Migranten in Brussel, in: Leman, J., B. Siewiera & A-M. Van Broeck (1994). Documentloze Immigranten te Brussel, *Cultuur en Migratie*, vol.2, pp. 41-91.

Sikkel, D., P.G.M. van der Heijden & G. van Gils (2006). *Methoden voor omvangschattingen van verborgen populaties, met name illegalen*, Den Haag: WODC, Ministerie van Justitie.

Slimane, L. (1995). *L'Immigration Clandestine de Main-d'Oeuvre dans la Région Bruxelloise*, Bruxelles: Bruylant.

Snel, E., G. Engbersen & A. Leerkes (2004). Voorbij landsgrenzen. Transnationale betrokkenheid als belemmering voor integratie? *Sociologische gids*, 51(2), pp. 75-100.

Soenen, H. (2001). *Saving Groups as Instrument against Shocks: A Case Study among Colombian Immigrants*, CES, mimeo.

Staring, R. (1999). Migratiescenario's. De overkomst van illegale migranten. In J. Burgers & G. Engbersen (Eds.), *De ongekende stad 1. Irreguliere immigranten in Rotterdam*, Amsterdam: Boom, pp. 54-87.

Staring, R. (2001). *Reizen onder regie. Het migratieproces van illegale Turken in Nederland*. Amsterdam: Het Spinhuis.

Swyngedouw, M. & M. Martiniello (1998). *Belgische toestanden. De lotgevallen van een kleine biculturele democratie*. Antwerpen: Standaard Uitgeverij.

Swyngedouw, M., P. Delwit & A. Rea (Eds.) (2005). *Culturele diversiteit en samenleven in Brussel en België*, Leuven: Acco.

Tienda, M & A. Singer (1995) Wage Mobility of Undocumented Workers in the United States, *International Migration Review*, Vol 29(1), pp. 112-138.

Tilly, C. (1990). 'Transplanted Networks', in: V. Yans-McLaughlin (ed.), *Immigration Reconsidered: History, Sociology, and Politics*, New York: Oxford University Press, pp. 79-95.

Tilly, C. (2005). 'Chain migration and Opportunity Hoarding', in: C. Tilly (2005) *Identities, Boundaries and Social Ties*, Boulder/London: Paradigm Publishers, pp. 153-170.

Timmerman, C., K. van der Heyden, Y. Ben Abdeljelil & J. Geets (2000). *Marokkaanse en Turkse nieuwkomers in Vlaanderen*, Antwerpen: UFSIA-Onderzoeksgroep Armoede, Sociale Uitsluiting en Stad.

Verstrepen, K. (2007). Tien kleine negertjes. *De orde van de dag*, aflevering 37: Thema : De dilemma's van het asielbeleid, pp. 19-24.

Vreemdelingenrecht (2005). Opgehaald van: www.vreemdelingenrecht.be

Vries, M. de (2006). Heroïnesmokkel en de betrokkenheid van Turkse criminele verbanden, *Tijdschrift voor Criminologie*, 48(2), pp. 169-179.

Wets, J. (2001). *Migratie en asiel: Vluchten kan niet meer. Syntheserapport van een onderzoeksproject inzake het migratie- en asielbeleid in België*, Brussel: Koning Boudewijnstichting.

Literatuur

Williams, C. C., & Windebank, J. (1998). *Informal Employment in the Advanced Economies*. New York: Routledge.

Bijlagen

Bijlage 1 Lijst van irreguliere immigranten

Informant nr	Nationaliteit	Geslacht	Leeftijd	In België sinds
1	Bulgaarse	Man	23	2001
2	Bulgaarse	Man	49	1999
3	Bulgaarse	Man	19	2004
4	Bulgaarse	Man	35	2001
5	Bulgaarse	Man	36	2002
6	Bulgaarse	Man	26	2004
7	Bulgaarse	Man	35	2002
8	Bulgaarse	Vrouw	21	2003
9	Bulgaarse	Man	25	2003
10	Bulgaarse	Man	41	1998
11	Bulgaarse	Vrouw	31	2000
12	Bulgaarse	Man	33	2001
13	Bulgaarse	Man	38	1999
14	Bulgaarse	Man	21	2002
15	Bulgaarse	Man	28	2001
16	Bulgaarse	Man	31	1997
17	Bulgaarse	Man	32	2001
18	Bulgaarse	Man	27	2003
19	Bulgaarse	Man	25	2003
20	Bulgaarse	Man	43	2000
21	Bulgaarse	Man	39	2002
22	Bulgaarse	Vrouw	19	2003
23	Bulgaarse	Man	40	2002
24	Bulgaarse	Man	22	2001
25	Bulgaarse	Man	19	2004
26	Bulgaarse	Vrouw	32	2003
27	Bulgaarse	Man	28	2002
28	Bulgaarse	Man	24	2004
29	Bulgaarse	Man	28	2003
30	Bulgaarse	Man	27	2003
31	Kongolese	Man	27	2004
32	Kongolese	Vrouw	38	2004

Bijlage 1

33	Kongolese	Man	20	2004
34	Kongolese	Man	Onbekend	2003
35	Kongolese	Man	37	2004
36	Kongolese	Man	39	2003
37	Kongolese	Man	23	2002
38	Kongolese	Man	38	2002
39	Kongolese	Vrouw	31	2003
40	Kongolese	Man	Onbekend	1994
41	Kongolese	Man	47	2001
42	Kongolese	Man	34	2000
43	Kongolese	Vrouw	33	2001
44	Kongolese	Man	35	1998
45	Kongolese	Man	31	2001
46	Kongolese	Vrouw	44	2001
47	Kongolese	Man	31	2003
48	Kongolese	Man	21	2004
49	Kongolese	Man	37	2003
50	Kongolese	Man	32	2000
51	Kongolese	Man	30	2005
52	Kongolese	Vrouw	33	1999
53	Kongolese	Man	38	2002
54	Kongolese	Man	38	2003
55	Kongolese	Man	38	1999
56	Kongolese	Man	37	2005
57	Kongolese	Man	51	2002
58	Kongolese	Man	35	2004
59	Kongolese	Vrouw	24	1999
60	Kongolese	Man	35	2004
61	Marokkaanse	Man	29	2000
62	Marokkaanse	Man	26	2001
63	Marokkaanse	Man	41	1998
64	Marokkaanse	Man	36	2002
65	Marokkaanse	Man	22	2002
66	Marokkaanse	Man	25	2003
67	Marokkaanse	Man	28	2002
68	Marokkaanse	Man	35	2000
69	Marokkaanse	Man	30	2001
70	Marokkaanse	Man	28	2002
71	Marokkaanse	Man	22	2004
72	Marokkaanse	Man	26	2002

Bijlage 1

73	Marokkaanse	Man	37	1998
74	Marokkaanse	Man	29	2000
75	Marokkaanse	Man	27	2002
76	Marokkaanse	Man	29	2002
77	Marokkaanse	Man	27	1998
78	Marokkaanse	Man	23	2003
79	Marokkaanse	Man	29	2004
80	Marokkaanse	Man	29	2003
81	Marokkaanse	Man	29	2002
82	Marokkaanse	Man	42	2003
83	Marokkaanse	Man	38	2000
84	Marokkaanse	Man	30	2003
85	Marokkaanse	Man	33	2001
86	Marokkaanse	Man	28	2004
87	Marokkaanse	Man	28	2001
88	Marokkaanse	Man	24	2004
89	Marokkaanse	Man	25	2004
90	Marokkaanse	Man	25	2000
91	Turkse	Man	29	1995
92	Turkse	Man	27	1997
93	Turkse	Man	36	1987
94	Turkse	Man	22	1999
95	Turkse	Man	26	2001
96	Turkse	Man	20	2003
97	Turkse	Man	35	2002
98	Turkse	Man	44	1980
99	Turkse	Man	25	2002
100	Turkse	Man	27	2002
101	Turkse	Man	27	2001
102	Turkse	Man	28	2002
103	Turkse	Man	31	2000
104	Turkse	Man	40	1995
105	Turkse	Man	36	1997
106	Turkse	Man	44	1989
107	Turkse	Man	35	2001
108	Turkse	Man	26	2002
109	Turkse	Man	23	2002
110	Turkse	Man	33	1999
111	Turkse	Man	43	1994
112	Turkse	Man	27	2002

Bijlage 1

113	Turkse	Man	29	2000
114	Turkse	Man	24	2003
115	Turkse	Man	31	1998
116	Turkse	Man	33	1999
117	Turkse	Man	27	2002
118	Turkse	Man	36	2001
119	Turkse	Man	36	1995
120	Turkse	Vrouw	22	2004

Bijlage 2 Lijst van bezochte instellingen

Algemeen welzijnswerk

Steunpunt Algemeen Welzijnswerk – Berchem
Protestants Sociaal Centrum – Vluchtelingenwerk – CAW De Terp – Antwerpen
Transithuis – CAW Artevelde – Gent
Inloopcentrum De Vaart – CAW Metropool – Antwerpen
Onthaalteam Amok – CAW Metropool – Antwerpen
De Mutsaard – CAW de Mare – Antwerpen
CAW Leuven – Leuven
CAW Mozaïek - Brussel

Integratiecentra

Vlaams Minderhedencentrum – Brussel (koepel)
De Acht vzw – Integratiecentrum Antwerpen Stad – Borgerhout
Integratiecentrum Foyer – Brussel
Intercultureel netwerk Gent – Integratiecentrum stad Gent – Gent
Prisma vzw – Integratiecentrum provincie Antwerpen – Mechelen
ODiCe vzw – Integratiecentrum Oost-Vlaanderen – Gent
Provinciaal Integratiecentrum Vlaams-Brabant – Leuven

Stedelijke (integratie)diensten

Contactpunt Integratie – Gent
Integratiedienst – Antwerpen
Dienst Asiel- en Vluchtelingenbeleid – Gent

OCMW

Vereniging van Vlaamse Steden en Gemeenten – Brussel
OCMW Gent – Dienst Vreemdelingen - Gent
OCMW Gent - Dienst Administratie Gezondheidszorg – Gent
OCMW Antwerpen – kabinet voorzitter - Antwerpen
Sociaal Centrum Plein – OCMW Antwerpen – Antwerpen

Gezondheidszorg

Vzw Medimmigrant – Medisch Steunpunt Irreguliere immigranten – Brussel
Inloopteam Pothoek – Kind en Gezin – Antwerpen
Artsen Zonder Grenzen – Antwerpen en Brussel
Oriëntatiepunt Gezondheidszorg Oost-Vlaanderen – Gent

Onderwijs

Vluchtelingenwerk Vlaanderen – Begeleiding vluchtelingen naar hoger onderwijs – Antwerpen
Pina 18 – Sociale Zaken dienst Integratie – Onthaalbureau voor Nieuwkomers – Antwerpen
Stedelijke Basisschool De Wereldreiziger – Antwerpen
Huis van het Nederlands Brussel vzw – Brussel
VSKO – Brussel
Onthaal Nieuwkomers Oost-Vlaanderen vzw – Gent

(Niet-begeleide buitenlandse) minderjarigen

JOBA – Wilrijk
Comité Bijzondere Jeugdzorg – Antwerpen
Beweging Kinderen Zonder Papieren – Sint Niklaas

Prostitutie of drugs gerelateerd

Ghapro vzw (Gezondheidshuis voor Antwerpse Prostitutie) – Antwerpen
Free Clinic (opvang drugsverslaafden) – Antwerpen
Boysproject – Antwerpen

NGO

PICUM – Platform for International Cooperation on Undocumented Migrants – Brussel
EVA-Centrum - Steunfonds irreguliere immigranten – Ekeren
Bond zonder Naam vzw – Antwerpen
Kerkasiel.anders – Oecumenisch netwerk van lokale initiatieven met asielzoekers, nieuwe migranten en irreguliere immigranten – Brussel
YWCA – Antwerpen vwz – Antwerpen
INFOPUNT Latijns-Amerikaanse Federatie – Antwerpen
Caritas International – Brussel
Huize Triest – Gemeenschapshuis Tabor – Gent
Vluchtelingenwerk Vlaanderen – Brussel
VLOS vzw (Vluchtelingen Ondersteuning Sint Niklaas) – Sint-Niklaas
Vluchtelingendienst.be vzw – Mechelen

Bijlage 2

Sint-Egidiusgemeenschap – Antwerpen

Overig

Fedasil – Brussel

ACV – Antwerpen

Bijlage 3

Om een schatting te kunnen maken met behulp van de vangst-hervangst methode is het noodzakelijk om per aangehouden individu zonder wettig verblijf na te gaan of deze persoon België is uitgezet of niet. Zowel de gegevens met betrekking tot aanhoudingen als de gegevens met betrekking tot een eventuele uitzetting moeten we kunnen herleiden tot een correct en uniek te identificeren individu. Dit is een belangrijke voorwaarde voor de vangst-hervangst methode. Dit gegeven beïnvloedt immers de kans van een individu om opnieuw te worden aangehouden.

De gegevens over uitzettingen worden bijgehouden door de Dienst Vreemdelingenzaken en niet door de politiediensten. De Dienst Vreemdelingenzaken en de Federale politie hanteren echter andere administratiesystemen, waardoor een dossiernummer van de ene dienst niet te herleiden is tot een dossiernummer van de andere dienst, zonder de dossiers erbij te moeten nemen, waarbij de anonimiteit van de betrokkenen in het geding komt. De enige anonieme variabele waarmee de bestanden aan elkaar gekoppeld zouden kunnen worden betreft de geboortedatum van de betrokkenen. Echter, daar het mensen betreft uit landen waar registratie van geboorten niet altijd gebruikelijk is, is deze manier om de bestanden te koppelen niet zonder problemen. In zes procent van de gevallen is namelijk enkel het geboortjaar ingevuld, en niet de exacte dag, en daarnaast komt de geboortedatum 1 januari dermate vaak voor dat de geboortedatum niet als betrouwbaar instrument kan worden beschouwd om de bestanden te koppelen. Dit betekent dat de beschikbare data niet aan de voorwaarden voldoen die vereist zijn voor de vangst-hervangst methode.

Bij de methode van Jack Burgers (1996) komt de schatting tot stand door het aantal voor delicten aangehouden mensen zonder wettig verblijf te combineren met de ratio criminele/niet-criminele informanten zonder wettig verblijf verkregen uit onze eigen interviews. In het volgende zetten wij de verschillende stappen en overwegingen uiteen, die leiden tot de uiteindelijke schatting van het aantal mensen dat onwettig in België verblijft, aan de hand van de methode van Burgers (1996). Het betreft een toepassing van de *multipliemethode* (Sikkel et al. 2006).

Wij beschikken over politiegegevens betreffende het aantal aanhoudingen van mensen zonder wettig verblijf in verband met delicten of in verband met illegaal verblijf. Het bestand bevat informatie over 24.871 aanhoudingen van mensen zonder wettig verblijf in verband met delicten, die betrekking hebben op 13.628 personen (geaggregeerd over vijf jaren).

Bij deze data moet een aantal kanttekeningen worden gemaakt. De eerste betreft de reden van aanhouding. "Onwettig verblijf" heeft betrekking op personen die op het moment dat zij werden aangehouden niet beschikten over een verblijfsvergunning en/of niet voorkwamen in het rijksregister. Delicten variëren van diefstal tot doodslag, tot het bezit van valse of vervalste geschriften. Een tweede kanttekening is dat er in het bestand geen dubbeltellingen voorkomen. Dat wil zeggen, het gaat in alle gevallen om personen die onwettig verblijven, maar de personen die zijn aangehouden in verband met delicten zijn onderscheiden van de personen die louter zijn aangehouden in verband met onwettig verblijf. Wanneer personen op dezelfde dag zijn aangehouden zowel in verband met een delict als voor onwettig verblijf, komt alleen het delict voor in ons bestand.

Voor de verhouding crimineel/niet-crimineel maken we gebruik van de gegevens uit onze interviews. Hierin hebben we namelijk gevraagd in welke mate zij zich schuldig maken aan criminele feiten. Dit is ons inziens een betere indicator dan de ratio aangehouden voor illegaal verblijf/aangehouden voor een delict, omdat mensen die zich schuldig maken aan criminele feiten eerder in aanraking zullen komen met de politie dan mensen die zich hier niet schuldig aan maken.

Het getal van 13.628 mensen zonder wettig verblijf die zijn aangehouden voor delicten heeft betrekking op een periode van vijf jaar (1 januari 2001 t/m 31 december 2005). Het getal van 13.628 mensen veronderstelt een in omvang gelijk blijvende populatie. Bij mensen zonder wettig verblijf mogen we er echter vanuit gaan dat dit niet het geval is (Burgers 1996, Engbersen et al. 2002, Leerkes et al. 2004). Mensen kunnen immers worden uitgezet, zij kunnen een wettige verblijfspositie bemachtigen, of zij kunnen terugkeren naar het land van herkomst. Volgens Burgers (1996) kunnen de *flows* dan ook omvangrijk zijn, bij een gelijktijdige kleine *stock*, en is er sprake van een grote *turnover* in de populatie mensen zonder wettig verblijf. Wanneer we, net als Burgers, kijken naar de verblijfsduur dan weten we van alle 120 door ons geïnterviewde mensen zonder wettig verblijf hoe lang zij in België zijn. De door ons ondervraagde mensen zonder wettig verblijf zijn gemiddeld drie jaar en 110 dagen onwettig in België. Wanneer we dit getal toepassen op de gegevens betreffende het aantal aangehouden personen in verband met delicten, kunnen we veronderstellen dat in een periode van ruim zes en een

half jaar de hele populatie van mensen zonder wettig verblijf doorstroomt. Om een schatting te kunnen maken van het aantal "criminele" mensen zonder wettig verblijf in België op jaarbasis, zouden we het getal van 13.628 moeten delen door $(5/3,3) = 1,52$. We komen dan uit op 8.966 personen.

Op grond van onze interviews kunnen we een indicatie geven van het aantal informanten dat (mede) door middel van criminele activiteiten in hun levensonderhoud voorziet. Van de 120 door ons geïnterviewde personen geven er tien aan dat zij zich schuldig maken aan criminele activiteiten. De criminaliteitsratio is dan $10/120 = 0,083$. We gaan er nu vanuit dat het eerder berekende aantal personen van 8.966 een goede schatting is van de totale populatie mensen zonder wettig verblijf die zich schuldig maken aan criminele feiten. Als we veronderstellen dat het hier gaat om 8,3 procent van de totale populatie mensen zonder wettig verblijf in België, komen we uit op een totaal van $100/8,3 * 8.966 = 108.024$ mensen zonder wettig verblijf in België.³¹

Het is van belang erop te wijzen dat het hier om een conservatieve schatting gaat. We gaan er immers vanuit dat alle criminele mensen zonder wettig verblijf ook daadwerkelijk door de politie worden aangehouden. Hoewel de politie hier vermoedelijk wel naar streeft zal de werkelijkheid hier van afwijken. Deze onderschatting wordt weer enigszins gecompenseerd door het gegeven dat wij beschikken over registraties van het aantal *verdachte* personen, en niet over de *werkelijke* criminaliteit.

We kunnen dus zeggen dat de ondergrens van het aantal mensen dat onwettig in België verblijft ruim 100.000 personen is. Hierbij dienen we nog te vermelden dat het enkel gaat om mensen die onwettig verblijven, en dat we niet kunnen spreken over een schatting van het aantal irreguliere immigranten. Een deel van hen verblijft soms immers gedurende verschillende perioden wel wettig en zal, wanneer zij worden aangehouden gedurende een dergelijke periode, niet voorkomen in de politieregistraties. Het totale aantal irreguliere immigranten dat in België verblijft ligt daarom nog wat hoger dan dat wij hier geschat hebben.

We kunnen de schatting met behulp van dezelfde methode ook aan de hand van andere data maken, namelijk door gebruik te maken van het aantal geregistreerde personen dat een beroep doet op dringende medische zorg (DMZ), en de ratio beroep gedaan op DMZ/geen beroep gedaan op DMZ verkregen uit onze interviews.

---

³¹ Burgers (1996) hanteerde een betrouwbaarheidsinterval, maar vanwege de ons inziens terechte kritiek hierop van Hoogteijling (2002) zien wij hier voor onze berekening van af.

In 2004 deden 7.252 personen een beroep op dringende medische zorg en kregen dit terugbetaald via de Federale overheid. We hebben echter, net als bij de vorige berekening, een periode nodig van drie jaar en 110 dagen. We beschikken helaas niet over gegevens van andere jaren. Om van dit ene jaar de voor de schatting benodigde 3,3 jaar te maken, zouden we idealiter het getal 7.252 met 3,3 vermenigvuldigen. Wanneer we dit zouden doen tellen we echter personen dubbel. Personen kunnen namelijk in ieder jaar een beroep doen op dringende medische zorg, en zo dus ieder jaar opnieuw worden geteld, terwijl wij deze personen maar een keer willen tellen. We kunnen hiervoor corrigeren door wederom een beroep te doen op de gegevens uit onze interviews. Hieruit blijkt dat dertien van de 120 personen een beroep heeft gedaan op dringende medische zorg en dat er daarvan drie personen slechts één keer een beroep hebben gedaan op dringende medische hulp, en vier personen twee keer of minder. Vijf personen deden drie keer of minder een beroep op dringende medische hulp. De overige negen personen deden vier keer of vaker een beroep op dringende medische zorg. Wanneer we hier in de berekening voor drie jaar rekening mee houden krijgen we: $7.252 + (3/13) * 7.252 + (4/13) * 7.252 = 11.157$ personen. Voor de 110 dagen krijgen we $0,33 * 7.252 * (5/13) = 920$ personen. Opgeteld komen we dan uit op $11.157 + 920 = 12.077$ voor de periode van drie jaar en 110 dagen.

Zoals gezegd deed dertien van de 120 door ons geïnterviewde personen een beroep op dringende medische zorg. De gezondheidsratio is dus 0,1083. Wanneer we er vanuit gaan dat 10,83 procent van de mensen die onwettig in België verblijven een beroep doen op dringende medische zorg, en dat 12.077 personen dit in een periode van drie jaar en 110 dagen hebben gedaan krijgen we $100/10,83 * 12.077 = 111.514$ personen die onwettig in België verblijven. Om geen grotere nauwkeurigheid te suggereren dan met deze methode kan worden behaald ronden we dit grof naar beneden af. Met deze tweede methode schatten we dan dat 110.000 personen onwettig in België verblijven.

De beide schattingen blijken verrassend dicht bij elkaar te liggen. Wanneer we de schattingen combineren kunnen we grofweg stellen dat het minimale aantal mensen zonder wettig verblijf in België tussen de 100.000 en de 110.000 ligt. Het is echter nodig om nog een aantal kanttekeningen te maken bij deze schattingen. De ratio's zijn berekend aan de hand van onze interviews, wat er slechts 120 zijn, waardoor ze met enige voorzichtigheid benaderd moeten worden. Een informant die criminele activiteiten ontplooit meer of minder, of een persoon die een keer vaker een beroep heeft gedaan

op dringende medische zorg meer of minder heeft meteen relatief grote gevolgen voor de schatting (Hoogteijling 2002).

Daarnaast kan de ratio criminele respondenten/niet criminele informanten in werkelijkheid anders zijn omdat dit een gevoelig onderwerp betreft waar zij wellicht niet altijd eerlijk over zijn. Meestal zal de gerapporteerde criminaliteit achterblijven bij de werkelijke criminaliteit. Dit zou betekenen dat het aantal mensen zonder wettig verblijf in België wat is overschat. Toch zijn er redenen om aan te nemen dat onze gegevens minder afwijken van de werkelijkheid dan dat doorgaans bij survey-onderzoek het geval is. In de eerste plaats hadden de contacten met de informanten het karakter van een langdurig diepte-interview. In de tweede plaats hebben we contact gelegd met een deel van de informanten via vertrouwenspersonen. Op de derde plaats werden de interviews meestal afgenomen door iemand uit de eigen etnische groep, wat vaak ook vertrouwen wekt.

Tegelijkertijd gaan we er vanuit dat het aantal op verdenking van een delict geregistreerde mensen zonder wettig verblijf gelijk is aan het aantal mensen zonder wettig verblijf dat daadwerkelijk criminele activiteiten ontplooit, wat leidt tot een onderschatting van het aantal mensen dat onwettig in België verblijft. Mocht er op grond van ons survey-onderzoek sprake zijn van vertekeningen naar boven, dan worden zij hierdoor vermoedelijk weer naar beneden bijgesteld. We mogen er vanuit gaan dat het aantal mensen zonder wettig verblijf dat criminele activiteiten ontplooit vele malen hoger is dan het aantal dat op verdenking hiervan wordt aangehouden. Onze eerste schatting zal dus hoogstwaarschijnlijk geen overschatting zijn, maar eerder een onderschatting van het aantal mensen zonder wettig verblijf dat in België verblijft.

We hebben minder reden om te verwachten dat informanten niet eerlijk zouden zijn over het beroep dat zij doen op dringende medische zorg. In dat opzicht is de uit onze interviews verkregen "gezondheidszorg" ratio een meer valide gegeven dan de ratio criminele/niet-criminele mensen zonder wettig verblijf. Ook is het aantal registraties waarover wij beschikken een zeer goede indicator van het aantal personen dat hun dringende medische zorg vergoed kreeg. De registraties zijn gebaseerd op het aantal terugbetalingen door de Federale overheid aan de OCMW's. En de OCMW's vergoeden slechts op zeer beperkte schaal dringende medische zorg uit eigen middelen. Het getal waarover wij beschikken zal dus dicht bij het daadwerkelijke aantal personen dat dringende medische zorg vergoed heeft gekregen liggen, en is dus meer valide. Omdat wij echter slechts beschikken over registraties van één jaar, moeten we echter ook hier benadrukken dat het, ondanks de meer valide gegevens, geen precieze schatting betreft.

Naast de eerder genoemde kanttekeningen van methodologische aard zijn er nog enkele punten van kritiek geformuleerd door Groenendijk en Böcker (1995) die van meer ideologische aard zijn. Zij betreffen de vraag of het wel zin heeft om te weten hoeveel mensen zonder wettig verblijf er in een land zijn, en wanneer een getal veel of weinig zou zijn. Daar het in onderhavig onderzoek een expliciete vraag was van de opdrachtgever om een schatting te maken zien wij geen noodzaak om op deze kanttekeningen in te gaan.

Bijlage 4

	2001	2002	2003	2004	2005
Geschatte aantal mensen zonder wettig verblijf	110.000	110.000	110.000	110.000	110.000
Aantal aangehouden personen zonder wettig verblijf op verdenking van delicten	5.265	4.388	4.989	5.320	4.909
Verdenkingsgraad mensen zonder wettig verblijf	4,8	4,0	4,5	4,8	4,5
Aantal wettige inwoners van België *	10.263.414	10.309.725	10.355.844	10.396.421	10.445.852
Aantal aangehouden personen op verdenking van delicten met wettig verblijf in België **	157.915	210.800	252.283	207.838	272.134
Verdenkingsgraad wettige inwoners van België	1,5	2,0	2,4	2,0	2,6

* Bron

** Bron ANG

Uit bovenstaande tabel kunnen we aflezen dat mensen zonder wettig verblijf vaker worden aangehouden op verdenking van delicten dan wettige inwoners van België. De cijfers moeten niet zo exact gelezen worden als ze hier zijn gepresenteerd, maar ruimer worden geïnterpreteerd. Zo hebben we niet per jaar een schatting gemaakt, en kunnen we dus ook geen verdenkingsgraad per jaar presenteren. Op basis van de gegevens uit de tabel kunnen we enkel concluderen dat de verdenkingsgraad van mensen zonder wettig verblijf tussen de vier en de 4,8 procent ligt, ervan uit gaande dat de schatting correct is. In werkelijkheid zou de verdenkingsgraad iets hoger of iets lager kunnen liggen.

Bijlage 5 Delictcategorieën

Categorie 1

Vermogensdelicten

006	VALSE MUNT
025	GEWONE DIEFSTAL
039	OPLICHTING
040	AFZETTERIJ
041	BEDRIEGERIJ - ANDERE
069	ECONOMISCHE EN FINANCIËLE MISDRIJVEN
086	VERDUISTERING OF VERNIETIGING
088	DOUANE EN ACCIJNZEN
099	BEDROG BIJ SCHADELOOSSTELLING OF SUBSIDIES
102	HANDEL
110	LOTERIEN, SPEELHUIZEN, PANDHUIZEN
111	MOESKOPERIJ
135	OMKOPING
138	BEDRIEGERIJ - VERKOCHTE WAREN OF GELEVERD WERK
141	FAILLISSEMENT EN BEDRIEGLIJK ONVERMOGEN
150	HELING
151	WITWASSEN
182	NAMAKEN / VERVALSEN
189	BIJZ. WET: HANDELSPRAKTIJKEN
211	VOETBALWET (TICKETVERKOOP)
247	ECONOMISCHE EXPLOITATIE - BUITEN ARBEID

Categorie 2

Valsheid in geschriften

183	GEBRUIK VAN VALSE EN VERVALSTE GESCHRIFTEN
184	SCHRIFTVERVALSING
187	BIJZ. WET: IDENTITEITSKAART/BEVOLKINGSREGISTER

Categorie 3

Zwartwerk

076	VREEMDE WERKNEMERS
154	EXPLOITATIE VREEMDE WERKNEMERS - MENSENHANDEL
156	SLUIKWERK / ZWARTWERK
157	AMBULANTE HANDEL
218	VREEMDELINGEN / ANDERE
240	VREEMDELING/HULP ILLEG.VERBLIJF-MENSENHANDEL
244	VREEMDELING/HULP ILLEG.VERBLIJF-MENSENHANDEL
250	VREEMDELING / HULP ILLEGAAL VERBLIJF -MENSENHANDEL
251	VREEMDELING/HULP ILLEGAAL VERBLIJF - MENSENSMOKKEL

Categorie 4

Vermogensdelicten met geweld

027	AFPERSING
028	ZWARE DIEFSTAL

Categorie 5

Drugsdelicten

050	DRUGS / IN- EN UITVOER
051	DRUGS / FABRICATIE
052	DRUGS / VERKOPEN
054	DRUGS / GEBRUIK
055	DRUGS / HULP BIJ HET GEBRUIK
058	DRUGS / BEZIT
066	DRUGS / HANDEL
089	DRUGS / ANDERE
152	DRUGS / GEBRUIK IN GROEP

Categorie 6

Zedendelicten

002	PROSTITUTIE
014	AANRANDING VAN DE EERBAARHEID
015	AANZETTING TOT ONTUCHT

016	EXHIBITIONISME
017	EXPLOITATIE VAN ONTUCHT
018	HOUDEN ONTUCHTHUIS
158	VERKRACHTING
159	OPENBARE ZEDENSCHENNIS
160	AANZETTING ONTUCHT/PROSTITUTIE
161	REKLAME VOOR SEKSUELE DIENSTEN
162	ZEDEN - ANDERE
163	PORNOGRAFIE
221	SEXUELE BELAGING
222	KINDERPORNOGRAFIE

Categorie 7

Gewelddadige delicten

022	DOODSLAG
023	OPZETTELIJKE SLAGEN EN VERWONDIGEN
070	BEDREIGING ZONDER BEVEL OF VOORWAARDE
137	SLAGEN EN VERWONDINGEN IN FAMILIAAL VERBAND
139	BEDREIGING MET BEVEL OF VOORWAARDE
173	GIJZELING
174	ONTVOERING VAN EEN MINDERJARIGE
175	OPZETTELIJKE SLAGEN EN VERWONDINGEN
212	BELAGING-STALKING (PSYCHISCH)
223	CRIMINELE ONTVOERING VAN MINDERJARIGE
224	ONTVOERING DOOR VERLEIDING
245	MARTELING EN MISHANDELING
253	BEDREIGING MET SCHIJNBAAR GEVAARLIJKE SUBSTANTIES

Categorie 8

Wapens

047	WAPENS EN MUNITIES
166	WAPENS EN MUNITIES - HANDEL
167	WAPENS EN MUNITIES - VERBODEN DRACHT
168	WAPENS EN MUNITIES – BEZIT
170	WAPENS EN MUNITIES - ANDERE

Categorie 9

Openbare orde en gezag

001	VEILIGHEID VAN DE STAAT
010	BOMMELDING
011	AANMATIGING VAN MACHT
073	WEERSPANNIGHEID
074	VERBERGING VAN MISDADIGER
077	GEWELD TEGEN OVERHEIDSPERSONEN
087	VERDWIJNING
136	AANMATIGING - ANDERE
252	BEDREIGING MET MASSAVERNIETIGINGSWAPENS
091	BELEMMERING V/D UITOEFENING VAN DE RECHTSPRAAK
092	BELEMMERING VAN DE OPENBARE WERKEN
095	ONTVLUCHTING VAN GEVANGENEN
096	VALSE VERKLARING
098	VALSE GETUIGENIS
115	SMAAD
140	VERENIGING VAN MISDADIGERS
153	VLUCHTMISDRIJF
165	JEUGDBESCHERMING: VERDWIJNING – ONTVLUCHTING
177	KWAADWILLIGE BELEMMERING VAN HET VERKEER
210	CRIMINELE ORGANISATIE

Categorie 10

Vernieling

044	OPZETTELIJKE Vernielingen (OLD)
171	OPZETTELIJKE Vernielingen
180	OPZETTELIJKE Brandstichting
181	OPZETTELIJKE Vernieling door ontploffing

Categorie 11

Overige delicten

004	SAMENSPANNING
005	WEDERRECHTELIJKE AANHOUDING
021	MISDRIJF TEGEN KINDEREN
024	VERGIFTIGING VAN VOEDINGSWAREN

038	MISBRUIK VAN VERTROUWEN
062	GEBRUIK VAN HORMONEN
063	VERDACHTE HANDELINGEN
064	ONWETTIGE VRUCHTAFDRIJVING
065	SLUIKSTOKERIJ
068	VERVAARDIGEN VAN VALSE SLEUTELS
071	BESCHERMING VAN HET PRIVE-LEVEN
072	RACISME EN XENOFOBIE
078	VERLATEN ECHELIJKE WOONST
079	SCHULDIG VERZUIM
080	MISBRUIK VAN GEZAG
081	NUTTELOZE OPROEP
082	SCHENDING VAN DE EER
083	ZEGELVERBREKING
090	BEZOEKRECHT
093	LEEFMILIEU
100	FISCALE FRAUDE
105	MISDRIJF M.B.T. BURGERLIJKE AKTEN
103	MISDRIJF TEGEN DE FAMILIE
109	BINNENDRINGING
113	PRIVE-MILITIES
116	VERLIES VAN WAPENS
117	VERLIES VAN BANKKAART, KREDIETKAART
119	VERLIES VAN IDENTITEITSDOCUMENTEN
120	VERLIES VAN RIJBEWIJS
121	VERLIES VAN OFFICIELE STEMPEL
125	BRIEFGEHEIM
126	BEROEPSGEHEIM
129	MILIEUBELASTING
131	BTW/ANDERE OPENBARE INKOMSTEN
132	WOONSTSCHENNIS
164	JEUGDBESCHERMING
172	OMBRENGEN VAN DIEREN
176	TOEDIENEN VAN SCHADELIJKE STOFFEN
178	ONOPZETTELIJK MISDRIJF
179	VEROORZAKEN VAN TREINONGEVAL
194	VERLIES: ANDERE
208	BIJZONDERE WET: CHEQUES
209	ANDERE INBREUKEN MET VRIJ TEKSTVELD

Bijlage 5

214	VERLIES VAN NUMMERPLAAT
216	RECHTERLIJKE INBREUK TEGEN KINDEREN
217	VERLATING VAN EEN KIND / ONBEKWAME
219	NIET GEIDENTIFICEERD LIJK
220	PERSOON MET GEHEUGENVERLIES
225	PARENTALE ONTVOERING VAN MINDERJARIGEN
226	LEEFMILIEU: AFVALTRANSPORT
227	LEEFMILIEU: AFVAL (DOOR BEROEPSPERSOON)
228	LEEFMILIEU: AFVAL (DOOR PARTICULIER)
229	LEEFMILIEU/FLORA-FAUNA (CITES)
230	LEEFMILIEU/FLORA-FAUNA: HANDEL EN Vernietiging
231	LEEFMILIEU/FLORA-FAUNA: ANDERE
232	LEEFMILIEU: VUURWERK
233	RADIOACTIEVE OF NUCLEAIRE SUBSTANTIES
234	LEEFMILIEU: LUCHTVERONTREINIGING
235	LEEFMILIEU: WATERVERONTREINIGING
236	LEEFMILIEU: GELUIDSHINDER
237	LEEFMILIEU: ANDERE
238	LEEFMILIEU: BODEMVERONTREINIGING
239	INFORMATIACRIMINALITEIT
243	ZWENDEL VAN HORMONEN
246	EXPLOITATIE ANDERE – GEEN ECONOMISCHE OF SEXUELE
248	VERLIES VOLLEDIG GEIDENTIFICEERD VOORWERP
255	DOPING